אין ענין מעג

נ. ב. לינדער

נ. ב. לינדער

אין יענע טעג

טיפן און בילדער פון יידישן לעבן אַמאָל
אין בערדיטשעווו

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

ניו-יאָרק
1957

IN YENE TEG

(In those days)

by N. B. LYNDER

Copyright 1957, *by*
N. B. LYNDER
New York, N. Y.

שער־בלאַט געצייכנט פון ע. מ. ווינער

הויפט־פאַרקויף: „ציקאַ" ביכער־פאַרלאַג

Printed in U.S.A. by
SHULSINGER BROS., 21 East 4th Street, New York 3, N. Y.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

אינהאלט

פאַרוואַרט V
1. שייקע פּיצל 1
2. אין ציטערניש פאַר אַ פּאַגראָם..... 9
3. אשר זעלדעס 16
4. שימעלע ספּירט 25
5. שייקעס באַהעלטעניש 35
6. די מגפה 44
7. די מצווה־חופּה 57
8. אַלטע וואונדן 65
9. פּאַרשטערט גליק 70
10. קלאַנגען פון אַמעריקע..... 78
11. בענקשאַפט 85
12. דאָס יונגע אלמנהלע..... 93
13. פּייסי קאַלוועכוימער 102
14. געראַטעוועט 113
15. דער מסור 122
16. עוזר דלים 134
17. עוזרס אומגליק 144
18. באַנקראָטן 158
19. זאַבאַסטאָווקעס 172
20. די שריפה 180
21. מירל די ערלית..... 190
22. די משפחה באַקסער..... 200
23. איין שמחה און צוויי לויות..... 207
24. וועליעס ירושה 211
25. דער בלבול 216
26. אַ צווייטער בלבול..... 222
27. אַדיע, בערדיטשעוו! 227

פאַרוואַרט

„אין יענע טעג" איז נישט קיין יזכור־בוך, ווי דאָס קאָן זיך אויסדאַכטן פון דער צוגעגעבענער אַנמערקונג אויפן שער־בלאַט, וואָס לייענט זיך: „טיפֿן און בילדער פונם יידישן לעבן אַמאָל אין בערדיטשעוו". ס'איז אויך נישט סתם זכרונות פון דעם אַמאָליקן לעבן אין יענער אַלטער שטאָט, וואָס איז אין דעם גאָר־נישט־אַזוי־וויַיטן אַמאָל געווען אַ כמעט דורכאויס יידישער ישוב און האָט, דעריבער טאָקע, ביי יידן געהייסן „ירושלים דוואָלין".

מיט „אין יענע טעג" איז דער מחבר אויסן נאָר צו באַקענען דעם לייענער מיט אַן אויסטערילשע ריי געשעענישן אין בערדיטשעוו ביים אַנהייב פון איצטיקן יאָרהונדערט, וועלן דער דורות־אַלטער, טיף־פאַרוואָרצלטער יידישער לעבנשטייגער דאָרטן האָט אַנגעהייבן זיך ברעכן און צעברעקלען.

די ירידה פון דעם דאָזיקן גרויסן, אַלטן יידישן ישוב איז וואָלין האָט געהאַט זיך אַנגעהייבן לאַנג נאָך פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה. די ערשטע סימנים פון אַן איבערברוך האָבן זיך געוויזן אַרום דעם סוף פון פאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט. אין יענע יאָרן האָט בערדיטשעוו נאָך געציילט אַן איינוואוינערשאַפט פון אַרום זיבעציק טויזנט נפשות, פון זיי בלויז קאַרגע 10 פּראָצענט נישט־יידן.

ווי אַ גרויסער יידישער ישוב האָט די שטאָט דעמאָלט געהאַט מער ווי 100 בתי־מדרשים, קלויזן, קלייזלעך, שולן און שולעכלעך; און ווי אַ גרויסער האַנדל־צענטער — דער גרעסטער אין דער גובערניע נאָך דער גובערניע־שטאָט, קיעוו — האָט בערדיטשעוו דעמאָלט פֿאַרמאָגט הונדערטער הורט־קראָמען פון אַלערליי גרויסן און פון כל המינים סחורות, חוץ פֿאַרשיידענע אַנדערע געשעפטן — און דער גאַנצער האַנדל איז געליגן אין יידישע הענט.

האָט דאָרטן קיינמאָל נישט געפעלט קיין קנאה און שׂונאי נישט קיין שנאה צו יידן, סאי מצד די צאָרישע דינערס און סאי מצד סתם גויים. פֿאַרשטייט זיך, אַז די יידן האָבן דערפון שטאַרק געליטן. אָבער זיי האָבן ווי־ס׳איז שוין געהאַט זיך אייגנעלעבט מיט אָט דער אייביקער צרה... נאָר ביים אָנהייב פונם יאָרהונדערט, אַז ס׳האָבן איבער גאַנץ צאָרנלאַנד אָנגעהייבן בלאָזן נייע ווינטן — ווינטן מיט אַן אָנזאָג אויף שטורם — איז דער יידישער מצב אין בערדיטשעוו, ווי אין גאַנצן תחום־המושב, געוואָרן מיט יעדן טאָג אַלץ ערגער — אין אַלע פּרטים ערגער.

צום אייביקן געראָנגל פֿאַר חיונה איז צוגעקומען דער פּחד, אַז מ׳איז נישט זיכער מיטן נפש... וואָרעם דער ערשטער אָפּרוף פון דער צאָרישער מאַכט אויף די „נייע ווינטן" איז, כידוע, געווען — מאַכן פּאָגראָמען אויף יידן. צו דעם האָבן ביי יידישע טאַטע־מאַמעס פון אונטערוואָקסנדיקע קינדער געפֿאַטערט די הערצער פון שרעק, אַז זייערע זין און טעכטער

זאָלן, חלילה, נישט אַרײַנגעצויגן ווערן אין דעם „געפערלעכן שפּיל" — אין דעם גרײַטן זיך צום קאַמף קעגן דעם צאַריזם.

אָט דעמאָלט האָבן אַלץ גרעסערע צאָלן יידן געגלויבט זיך פֿאַקן אין ווע̈ג אַריין... באַציִטנם זיך אַרויסרײַסן פֿונם צאַרישן גיהנום און זוכן אַ עיר־מקלט אין אַ פֿרײַ לאַנד אין דער נייער וועלט — און ס'האָט זיך אַנגעהײבן אַן אויסוואַנדערונג קיין אַמעריקע.

איז איבעריק צו זאָגן אַז דאָס איז נישט צוגעגאַנגען אַזוי גלאַטיק. אַזאַ שאַרפּער איבערברוך האָט געפֿירט, און געמוזט פֿירן, צו נישט ווינציק טראַגעדיעס. נאָטירלעך, האָבן נישט געפעלט אויך קיין ראַמאַנטישע, דראַמאַטישע און סתם אויסטער־לישע געשעענישן אינם צעטרײַסלטן יידישן לעבן אין בערדי־טשעוו אין יענע ערב־שטורם־יאָרן. וועגן אָט די געשעענישן און וועגן די מענטשן, וואָס אָרום זיי האָבן זיך אַפּגעשפּילט די פֿאַרשיידענע דראַמעס און טראַגעדיעס פון יענער צייט — וועגן דעם דערציילט זיך אין די קאַפּיטלעך פון „אין יענע טעג".

נ. ב. לינדער

קאַפּיטל איינס

שייקע פּיצל

ז דער מעשה טיטום האָט מען אין בערדיטשעוו נישט געהערט מען זאָל רעדן אָפּן פּון פּאָרן קיין אַמעריקע. מ׳האָט געהערט פּון מענטשן וואָס זענען „אַוועק" קיין אַמעריקע: אַן „21ער", למשל, וועמען מ׳האָט אָפּגעגעבן פּאַר אַ סאַלדאַט, און ער האָט נישט געוואָלט גיין דינען „פּאַניען"; אַ מאַן וואָס איז אַנטלאָפּן פּון אַ וויב; אַן אָנזעצער וואָס האָט פּאַרנומען פּרעמד געלט — איינגעלייגטע נדנם אָדער ירושות פּון אלמנות און יתומים; אַ משרת וואָס האָט באַגנבעט זיין באַלעבאָס, אָדער סתם אַ טונקעלער פּאַרשוין וואָס האָט אָפּגעטאָן עפּעס אַ מיאוסע זאַך און געמוזט אַנטלויפן. אָבער אַז באַלעבאַטישע מענטשן זאָלן רעדן פּון פּאָרן קיין אַמעריקע, און זיך נישט שעמען — דאָס האָט מען דאָרטן נישט געהערט ביז דער מעשה טיטום. די שטאָט האָט דעמאָלט געציטערט פּאַר אַ פּאָגראָם, און די מורא איז געהאַנגען ווי אַ פּינצטערער וואָלקן איבער אַלעמענס קעפּ. דאָס איז געווען אין אַ ווינטער אָרום סוף פּון די 90קער יאָרן.

צו קיין פּאָגראָם איז עס דעמאָלט נישט געקומען. אָבער אינגאַנצן גלאָט איז די מעשה טיטום נישט אָפּגעלאָפּן. ראשית, טאַקע די מורא פּאַר אַ פּאָגראָם; דאָס נישט זיכער זיין מיטן לעבן און מיטן ביסל אייגנם ביים אויפשטיין און ביים לייגן זיך. דערנאָך — אַנדערע צרות און אַנשיקעניש, וואָס זיינען

ארויסגעקומען פון לעבן אין ציטערניש חדשים לאנג. דאס ציטערן פאר א פאגראם האט זיך אנגעהייבן אין דער וואך פון חנוכה און האט אנגעהאלטן ביז נאך פסח. פיר חדשים לאנג האבן די יידן אין בערדיטשעוו געלעבט אין טויט-שרעק.

קצבים, מפשיטים, טרעגערס, באלעגאלעם און סתם „שטארקע יונגען" — באוואפנט מיט העק, מעסערס, דרענג-לעך און נאך אזוינע כלי-זין — האבן נאכט נאך נאכט געהאלטן וואך ביי אלע ראגאטקעס; געהיט אז קיין פרעמדע טשאטעס גויים זאלן זיך נישט ארייגרייסן אין שטאט. פאר די היימישע גויים האט מען קיין מורא נישט געהאט. די בערדיטשעווער גויים, האט מען געוואוסט, וועלן זיך נישט דערוועגן אליין עפעס צו טאן. די מורא איז געווען פאר די „זשלאבעס" פון ארומיקע דערפער. וואס באלד נאך דער מעשה טיטוס האבן אין שטאט זיך צעטראגן קלאנגען, אז אין אלע דערפער ארום גרייטן זיך די פויערן צו מאכן א פאגראם אויף די יידן אין בערדיטשעוו. מ'האט אפילו געשמועסט, אז „נאטשאלסטווע" פון דער גובער-ניע שטעלט-צו געווער צו די „סאטצקעס" אין די דערפער, זיי זאלן זיך אפרעכענען מיט די בערדיטשעווער זשידעס פארן טויט פון טיטוסן.

***

די מעשה מיט טיטוסעס טויט איז געשען אין דעם שטאט-פערטל וואס האט געהייסן הינטער-דער-גרעבליץ. דער דאזי-קער טייל שטאט פון „ירושלים דוואלין", ווי יידן האבן גערופן בערדיטשעוו, איז געווען כמעט א שטאט פאר זיך. יידן האבן געהאט דארטן א צענדליק אייגענע שולן און שולעכלעך פון אלערליי גרויסן, חוץ דער גאר גרויסער זאגרעבעלנער שול, וואס האט זיך געריכטן צווישן די פיר גרעסטע שולן אין שטאט. האבן נישט געפעלט דארטן קיין גוטע חזנים, הגם נישט אזוינע

באַרימטקייטן ווי ניסי בעלזער פון דער אַלט־שטאַטישער שול, אַדער ווי ירוחם הקטן און, שפּעטער, זיידל ראַוונער פון דער ניי־שטאַטישער שול. אויך אַ צוויי־דריי רבנים האָט הינטער־דער־גרעבליץ געהאַט אייגענע. עטלעכע גרויסע גבירים און אַ היפּשע צאָל פּאַרמעגלעכע באַלעבאַטים און סתם „שיינע יידן".

ווי אַ באַזונדער שטאַט־פּערטל — אַפּגעטיילט דורך בער־דיטשעווס באַרימטן טייך גנילאַפּיאַט — האָט הינטער־דער־גרעבליץ געהאַט אויך אַן אייגענע „פּאַשאַרנע קאַמאַנדע" (פּייער־לעשער־בריגאַדע), אַן אייגענעם „אוטשאַסטאַק" (פּאַ־ליציי־אָפּטייל) מיט אַ פּריסטאָוו, אַ פּאַמאַטשניק פּריסטאָוו, אַ שטאַב קאַנצעליאַריע־שרייבערס און אַ צאָל מונדירטע און בא־וואָפנטע אַרדענונג־היטערס אין די גאַסן. די דאָזיקע אַרדענונג־היטערס האָבן ביי די יידן אין בערדיטשעוו געהאַט יתרום נעמען; מ'האָט זיי גערופן „פּאָליציייסקעס", „גאַראַדאָוואָים", „בודאָטשניקעס", „סטראָשניקעס", אָדער פּשוט „קנעפּלעך". איינעם פון זיי האָבן די אידן הינטער־דער־גרעבליץ גערופן נישט אַנדערש ווי „טיטום הרשע". קען מען זיך שוין פאָרשטעלן וואָס פאַר אַ צאַצקע אַ גוי ער איז געווען.

אַט דעם טיטומן האָט מען אייגנטלעך אין אַ קאַלטער וויג־טער־נאַכט, אין דער וואַך פון חנוכה, אויפגעהויבן אין גאַס אַ האַלב־טויטן, מיט אַ צעשפּאַלטענעם קאָפּ, און דריי טעג שפּע־טער האָט מען אים שוין באַגראָבן. דאָס האָט אימיצער יענע נאַכט זיך מיט אים אָפּגערעכנט פאַר אַלע צרות, וואָס יידן זענען יאָרן לאַנג פון אים זיך אויסגעשטאַנען. אָבער דאָס איז נישט געווען קיין אויסגעפּלאַנעוועטער מאַרד. דער מענטש וואָס האָט „אַוועקגעלייגט" טיטומן איז נישט אויסן געווען אים צו הרגענען, און די פּאָליציי האָט עס געוואוסט. ס'זענען געווען

עדות, צוויי גויים, וואָס האָבן געזען וויאַזוי דאָס איז געשען.

אָבער אין שטאָט איז באַלד געוואָרן א וויסטע בהלה. א פּחד איז באַפאַלן גרויס און קליין. די ערשטע עטלעכע טעג האָבן יידן מורא געהאַט ארויסצושטעקן די נאָז אין גאַס. קרע־מערס האָבן מורא געהאַט צו עפענען די קראָמען, מאַמעס האָבן נישט ארויסגעלאָזט די קינדער פון הויז, און אַלע האָבן זיך געריכט יעדע מינוט אויף א פּאָגראָם. מער פון אַלע האָבן גע־ציטערט די יידן הינטער־דער־גרעניץ. דאָרטן איז דאָך „דאָס אומגליק" געשען. דאָרטן האָט מען טיטוסן „אַוועקגעלייגט" און א דאָרטיק יידיש אינגל האָט עס געטאָן. דאָס אינגל איז געווען שייקע פּיצל, א זון פון אַן אָרעמער אלמנה פון הינטער־דער־גרעניץ, וועמען מ'האָט גערופן יענטל סאָלדאַטקע.

שייקע פּיצל איז געווען א בחורל פון קוים 16 יאָר. אָבער ער איז געווען ריזיק אויסגעוואַקסן: הויך, ברייטפּלייציק און שטאַרק ווי א מויער — א יונג א גיגאַנט. דערפאַר טאַקע האָט חברה, אויף שפּאַס, אים געהרופן „פּיצל". א פּאָר ידים האָט שייקע פּאַרמאָגט, זיינען דאָס געווען צוויי שטאָלענע האַמערס. אָבער שייקע איז נישט געווען קיין שלעגער. פּאַרקערט, ער איז געווען א שטילער בחור, תמיד צוריקגעהאַלטן, פּאַרשלאָסן אין זיך, א שווייגער. מ'האָט קיינמאָל פון אים קיין הויך וואָרט נישט געהערט. קריגערייַ האָט ער אויסגעמידטן, און פון געש־לעגן האָט ער זיך געהיט ווי פון א שטאָך אין אויג.

שייקע האָט געפילט זיין כוח און האָט מורא געהאַט פּאַר זיין אייגענער גבורה. ער האָט געוואוסט אז וען ער זאָל אי־מיצן אַראָפּלאָזן א זעץ, קאָן עס יענעם אַוועקלייגן אויפן אָרט. האָט ער קיינמאָל נישט אויפגעהויבן קיין האַנט אויף אימיצן.

אָבער פאַרביטערט קעגן דער וועלט איז שייקע געווען פון זינט ער איז צו זיין פאַרשטאַנד געקומען. שייקע האָט פיינט

געהאט מענטשן, און ער האָט געהאט פאַרוואָס זיי פיינט צו האָבן. נישט מחמת אייגענע קריוודעס. אים אַליין האָט קיינער נישט געטשעפעט. אדרבא, מ׳האָט געהאַלטן פון אים. אַלע וואָס האָבן אים געקענט האָבן געוואוסט, אז ער איז אַ שטיל אינגל, אַן ערלעכער און אַ געהאַרכזאַמער.

האָט שייקע קיין דאגה נישט געהאַט מיט קיין שטעלע. ער איז געווען אַ פאַרדינער נאָך איידער ער איז בר־מצווה גע־ווָארן. צו 12 יאָר איז ער שוין געווען אַ משרתל אין אַ שניט־קראָם. וועָן ער איז אַלט געווען 15 יאָר האָט ער שוין פאַר־דינט „צוויי מיט אַ פערטעלע״ אַ וואָך, וואָס פאַר אַ אינגל ווי ער איז דאָס אין בערדיטשעוו אין יענע יאָרן באַטראַכט געווען פאַר גאַנץ גוטע שכירות. די שכירות זיינע האָט שייקע אַלע וואָך אָפגענעבן דער מאַמען ביז אַ פרוטה, און דאָס האָט די אַרעמע אלמנה ממש ביים לעבן דערהאַלטן.

די אַרעמע יענטל האָט זיך שטאַרק געמוטשעט אויף איר בידנע שטיקל חיונה. יענטל איז געווען אַ ווייבל פון אַ יאָר 35 און נישט קיין מיאוסע. אַמאָל איז זי געווען גאָר אַ שיינע, טאַקע אַן אמתע יפת־תואר. אַן אלמנה איז זי געבליבן באַלד נאָך איר חתונה. דערנערט האָט זיך יענטל פון „האַנדלען״ מיט עופות און אייער. דאָס „מסחר״ איז באַשטאַנען פון אויפ־קויפן אַ צווייי פאָר עופות אַדער אַ האַלב שאָק אייער ביי די גויים פון דאָרף, און דערנאָך זיך אַרומשלעפּן מיט דער „סחורה״ פון באַלעבאָסטע צו באַלעבאָסטע און פּרואוון עס אָפּזעצן מיט אַ פּאָר גראָשן ריווח.

זיינען געווען אין בערדיטשעוו אַ סך העגדלערינם ווי יענטל. איר, אָבער, איז דאָס אַרעמע שטיקל חיונה אָנגעקומען אַ סך שווערער און ביטערער. פרומע וועבער האָבן יענטלען גערודפט און איר אָנגעטאָן כל הצרות. אין הייזער פון פרומע

באלעבאסטעס האט מען זי אויף דער שוועל נישט ארויפגעלאזט — איבער דעם „שלעכטן נאמען" וואס זי האט געהאט אין שטאט. דעם שלעכטן נאמען האבן טאקע יענע פרומע גאבע־טעס איר געמאכט. זיי האבן אויף דער ארעמער אלמנה א בלבול אויסגעטראכט, און פוסטע וויבערשע מיילער האבן דעם בלבול צעפויקט. אנגעהייבן האט זיך עס באלד ווי איר בן־יחיד, שייקע, איז אויף דער וועלט געקומען.

**
*

יענטל איז דעמאלט געווען א יונג ווייבעלע, קוים 19 יאר, און א בילד־שיינע. איר מאן איז געווען א שינדער אין דער „באינע" (שלאכטהויז) — אדער א מפשיט, ווי מ'האט עס גערופן פאראייזלט אין בערדיטשעוו — און איז געווען א יונג א גיבור. ער האט אין דער באינע געקאנט איינער אליין א נעם־טאן א ביק ביי די הערנער און אים אומווארפן פון די פיס. ער איז אלט געווען 21 יאר ווען ער איז געגאנגען מיט יענטלען צו דער חופה. דאס איז געווען א דריי וואכן פאר „פריזיוו" ווען אלע 21ער ווארן געדינט צום מיליטער.

יענטלס מאן האט קיין מורא נישט געהאט פאר פריזיוו; ער איז געווען א „פערווי־לגאטניק", אן איינציקער זון, וואס איז, לויטן צארישן געזעץ, געווען פרייַ פון מיליטער־דינסט. זענען אבער אויף זיין אומגליק יענעם יאר א סך 21ער אין בערדיטשעוו זיך צעלאפן נאך פארן שטעלן זיך צום פריזיוו. האט די שטאט נישט געהאט איר פולע צאל „נאוואבראנצעס" (רעקרוטן) וואס זי האט געדארפט יענעם יאר צושטעלן צו דער ארמיי. האט מען געמוזט נעמען „לגאטניקעס", און געגומען האט מען, פארשטייט זיך, ס'רוב ארעמע יונגען, וואס האבן נישט געהאט וער ס'זאל זיך איינשטעלן פאר זייער רעכט. האט מען יענטלס מאן, דריי וואכן נאך זייער חתונה,

צוגענומען — אדער ווי מ׳האט עס געראפן אין בערדיטשעוו, „אפגעגעבן" — פאר א סאלדאט און אים אוועקגעשיקט קיין בריסק אין דער קאוואליעריע. ווי א קאוואליעריסט האט ער זיך געהאט „זיין" פערד, וואם ער האט געדארפט פוצן און וואשן אלע טאג. צום פוצן דאם פערד האט מען גענוצט א האנט-בארשט פון דינע דרעטלעך, און דאם האט זיין פערד אפנים נישט ליב געהאט. האט איינמאל דאם פערד זיינם אינ-מיטן פוצענישט זיך צעבריקעט און אים געטראפן מיט א שוער-געקאוועטן פום גלייך אין הארצן אריין... עטלעכע שעה שפע-טער איז יענטלם מאן שוין געווען טויט. דאם איז געשען אין אנהייב אכטן חודש פון זיין „סלוזשבע" אין דער קאוואליעריע אין בריסק.

איז די ארעמע יענטל געבליבן א יונג אלמנהלע און „אויף דער צייט" מיט איר ערשטלינג. דאם קינד, א אינגעלע, איז געבוירן געווארן עטלעכע וואכן נאך זיין פאטערם טויט. האט יענטל אים א נאמען געגעבן נאכן פאטער — שייקע. געבוירן געווארן איז שייקע נישט אין בערדיטשעוו, נאר אין א דארף נישט וויט פון בערדיטשעוו. דארטן האבן געוואוינט יענטלס שוער און שוויגער, ארעמע מענטשן, וואס האבן געצויגן זייער חיונה פונם ביסל מילכיקם וואס זיי האבן ארויסבאקומען פון דער קו זייערער — זייער אייניציק שטיק פארמעגן.

נאר, ווי ארעם, האבן די דאזיקע דארפלייט פונדעסטוועגן פארהאלטן ביי זיך זייער שנור, די אלמנה פון זייער אומגעקו-מענעם בן-יחיד, מיט זייער ניי-געבוירן אייניקל, דעם יתום, אויף א האלב יאר נאכן קימפעט. וועו יענטל איז שפעטער צוריקגעקומען מיט איר קינד קיין בערדיטשעוו, האט שייקע שוין אויסגעזען — נישט ווי אן עופהלע פון 6 חדשים, נאר ווי א קינד פון א יאר, אויב נישט מער. האט יענטל מורא געהאט,

מ׳קאַן נאָך דעם קינד, חלילה, אַן עין־הרע געבן. האָט זי — פאַר פרעמדע מענטשן — אים צוגעלייגט עטלעכע חדשים; געוואָגט אַז ער איז שוין באַלד אַ יאָר אַלט.

מיט אָט דעם אומשולדיקן ליגן האָט יענטל אַליין זיך אומגליקלעך געמאַכט אויפן גאַנצן לעבן. בערדיטשעווער ווייבער האָבן באַלד אויסגערעכנט, אַז יענטל איז שוין געווען „פאַרגאַנגען אין טראָגן" — און פינקטלעך אין אַזויפילטן חודש — ווען זי איז מיט איר מאַן צו דער חופה געגאַנגען. איז דאָס קינד אירם, הייסט עס, א — איר ווייסט שוין וואָס. און זי אַליין איז אַזא און אַזא... האָבן פרומע גאַבעטעס פון דעמאָלט־אַן נישט אויפגעהערט דערגיין יענטלען די יאָרן. זיי האָבן זי גערופן נישט אַנדערש ווי „סאַלדאַטקע", האָבן אויסגערעדט אויף איר וואָס אין דער קאָרט און איר פאַראומערט דאָס לעבן מיט בלבולים און רכילותן.

אַז שייקע איז אונטערגעוואַקסן און האָט אַנגעהויבן צו פאַרשטיין זיין מוטערס לאַגע, און ווער ס׳איז שולדיק אין איר פינצטערער מערכה, איז זיין יונג האַרץ אַנגעפילט געוואָרן מיט האָס און כעס אויף די שלעכטע מענטשן, וואָס האָבן מיט זייערע גיפטיקע צונגען פאַרסמט זיין מאַמעס לעבן און אויך זיין אייגן יונג לעבן. אויסטענהן זיך מיט די מענטשן האָט שייקע נישט געקאָנט. אפילו שילטן האָט ער נישט געקאָנט. שייקע איז געווען שוואַר אויף רייד; ס׳האָט אים געפעלט לשון. שלאָגן האָט ער מודה געהאַט. און וועמען שלאָגן? מ׳קאָן דאָך נישט כאַפן זיך שלאָגן מיט איטליכן וואָס רעדט שלעכטס, און מיט וויבער אַוודאי נישט. האָט שייקע געליטן און געשוויגן, געשוויגן און געליטן — ביז ס׳איז געקומען צו דער מעשה טיטוס אין יענער פראָסטיקער חנוכה־נאַכט.

קאַפּיטל צוויי

אין ציטערניש פאַר אַ פּאָגראָם

דער גאַנצן מאָג האָט געשפּריצט אַ דריבנע רעגנדל וואָס האָט געשמאַלצן דעם שניי אין גאַס. אַנטקעגן אַוונט האָט געכאַפּט אַ פראָסט. דער נאַסער שניי איז צוגעפּרוירן געוואָרן פונאויבן און איז געוואָרן גליטשיק ווי גלאָז. יענעם אַוונט, אַז שייקע האָט זיך דערשלעפּט אַהיים — ווייט אויף טשודנעוואָר גאַס, אַוש ביי דער ציגעלניץ — האָט ער געפונען די מוטער אַ צעשלאָגענע, מיט אַ נאַסן האַנטוך אַרום פּנים וואָס איז געווען אָנגעשוואָלן, און אירע אויגן זיינען געווען רויט און פּאַרווויינט. מיינט שייקע, אַז די מאַמע האָט אַוודאי געמוזט האָבן זיך אויסגעגליטשט אין גאַס, אפשר נאָך מיט אַ קיישל אייער אויפן אָרעם, און האָט אי זיך צעקלאַפּט און אי היזק געהאַט — די אייער צעבראָכן.

פּאַרקלעמט עס שייקען ביים האַרצן און ער פּרואוט טרייסטן די מאַמע מיטן אַלטן „גם זו לטובה" — אַ דאַנק גאָט וואָס כאַטש קיין פּוס נישט צעבראָכן. אָבער שייקע דערוויסט זיך באַלד, אַז ער האָט נישט געטראָפן; ניין, די מאַמע האָט זיך נישט אויסגעגליטשט אין גאַס, איז נישט געפאַלן און האָט נישט אַליין זיך צעשלאָגן. עפּעס ערגערס איז מיט איר געשען. פּאַרשפּיצט שייקע די אויערן, ער וויל ווייסן, וואָס איז דאָס „ערגערס". צעיאַמערט זיך יענטל אויפּסניי און וויל נישט

אויסזאָגן. דערשרעקט זיך שוין שייקע און ער לאָזט נישט אַפּ: מ'זאָל אים תיכף זאָגן וואָס ס'איז געשען. צעווײנט זיך יענטל נאָך שטאַרקער און כליפּעט ארוים:

— דער רשע טיטום... אז ס'זאָלן אים נאָר אַפּדאַרן די הענט, גאָטעניו!...

א כמאַרע פּאַרציט זיך אויף שייקעס פּנים. ער פּאַר־קלעמט די ליפּן, שוויגט פּאַרעקשנט א פּאָר מינוט, ער דער־פּילט אַן ענגשאַפּט אין האַלדז, עפּעס ווי א נום וואַלט זיך אים געשטעלט דאָרט אין דער בריסט — און ער טוט פּלוצים א ברום ארוים מיט א האַלב־פּאַרשטיקט קול: „וואָס האָט ער דיר געטאָן, דער הונט?"

איצט האָט יענטל זיך דערשראָקן; זי האָט קיינמאָל פון איר קינד אזא קול נישט געהערט. זעט שוין יענטל, אז זי וועט זיך דאָ נישט אַרויסדרייען. אַנגעהויבן — מוז מען ענדיקן. רעדט זי האַלבע וועדטער, און ס'איז מער געקלאָגט ווי גע־רעדט. פון אירע אַרויסגעכליפּעטע רייד דערווייסט זיך שייקע, אז שוין נישט איינמאָל האָט דער רשע טיטום זיך געטשעפּעט צו זיין מאַמען און איז „געקראָכן מיט הענט"; אז דאָס מאָל האָט דער רוח אַנגעטראָגן טיטוסן וועג די מאַמע האָט געהאַלטן אין דורכגיין דאָס „בלינדע געסל", וואו ס'איז פינצטער ווי אין א קבר און מ'זעט נישט אין אַוונט קיין לעבעדיק נפש דאָרטן. ווי אזוי און פונוואַנען טיטום איז דאָרטן אויסגעוואַקסן הינטער איר אזוי שטיל, אז זי האָט קיין שאָרך נישט געהערט — קאָן יענטל נישט פּאַרשטיין.

זי וויסט נאָר אז פונקט אינמיטן געסל איז ער זי בא־פאַלן פונהינטנאָרום מיט זיינע צוויי בערישע לאַפּעס. מיט אייניקע האָט ער איר פּאַרקוועטשט דאָס מויל, זי זאָל נישט קאָנען א פּיפּס טאָן, און מיט דער צווייטער האָט ער גענומען

רייסן די קלוידלעך פון איר. יענטל האט זיך געווערט מיט אלע כוחות. זי האט אים שיר-נישט בוידע אויגן אויסגעגראבלט, האט אים ס'היטל אראפגעווארפן און די האר פון קאפ געריסן — ביז ער האט אראפגענומען זיין לאפע פון איר מויל. דע-מאלט האט יענטל אנגעהויבן שרייען אויף קולות, וואס האבן געקאנט א טויטן אויפוועקן. טיטום האט זיך דערשראקן און האט זי אפגעלאזט. אבער איידער ער איז אוועק האט ער איר דערלאנגט א פאר קלעפ מיט אזא ווילדער רציחה, אז זי האט געמיינט, זי וועט שוין פון אונטער זיינע הענט קיין לעבעדיקע נישט ארוים.

***

דעם זעלביקן אוונט האט שייקע פיצל שטילערהייט זיך ארויסגעשארט פון הויז און זיך אוועקגעלאזט איבער די גלי-טשיקע גאסן הינטער-דער-גרעבליע — זוכן טיטוסן. וואס ער וועט טאן טיטוסן — האט שייקע נישט געוואוסט. ער האט וועגן דעם גאר אינגאנצן נישט געטראכט. ער האט בכלל נישט געטראכט פון קיין שום זאך שלעפנדיק זיך איבער די גליטשי-קע גאסן אין יענער קאלטער, פינצטערער ווינטער-נאכט. ער האט נאר געפילט א ברענענדיקן צארן אין הארצן, וואס האט געצונדן זיין בלוט און אים געשרפט דעם מוח...

שייקע האט אליין נישט געוואוסט ווי לאנג ער האט זיך יענע נאכט אזוי ארומגעשלעפט ביז ער האט טיטוסן ענדלעך געפונען. ער האט אים געפונען ביים בריקל אויף דער גרעבליע ביי קרעינינגס מיל. טיטום איז געשטאנען אונטערן לאמטערן ביי די טרעפלעך, וואס גייען אראפ צו דער מיל, און ער האט, ווי זיין שטייגער איז, געהאלטן אין שטופן עפעס אין פיסק אריין און קיען אויף ביידע באקן. נישט ווייט פון טיטוסן

האָבן צוויי עלטערע גויים פון דער מיל געהאַקט מיט לאָמען דעם צוגעפרוירענעם שניי אויף די טרעפלעך.

מיט אַביסל־איינגעהאַלטענע טריט איז שייקע צוגעקומען צו טיטוסן און האָט, אַן הקדמות און אין קורצע, געבראַקטע ווערטער, אים געוואָרנט, ער זאָל זיך נישט דערוועגן נאָכאָמאָל זיך טשעפען צו זיין מאַמע, ווייל — „ס'וועט זיין נישט גוט" ... א רגע איז טיטוס געבליבן געפלעפט פונם יונגם „חוצפה". באַלד אָבער האָט זיך געטאָן א צינד־אַן אין אים די רציחה. ער האָט האַסטיק א שפּיי געטאָן מיט די רעשטלעך פּרעסערייַ פון זיין פּיסק גלייך אויף שייקען און האָט זיך צעדונערט:

— ווי וואַגסטו, דו קורוועשער זון, אַזוי צו רעדן צו נאַטשאַלסטוואָ? וועמען סטראַשעסטו, פּאַרכעוואָטער זשיד? וויסטו צו וועמען דו רעדסט? כ'וועל דיך, אינייַנעם מיט דיין מאַמען, דער קור...

טיטוס האָט שוין נישט באַוויזן ערויסצוזאָגן נאָכאָמאָל דאָס מיאוסע שאַנדוואָרט אויף שייקעס מוטער, ווי א זעץ מיט א האַמער האָט שייקעס רעכטער קולאַק אים געטראָפן גלייך אין פּיסק אַריין. זיין שווערער גוף האָט זיך א צאָפּל געטאָן, ווי פון א דונער געטראָפן, דאָס היטל איז ביי אים אַראָפּגע־פלויגן. ער האָט זיך אויסגעגליטשט און א פּאַל געטאָן מיטן נאָקעטן קאָפּ אויפן אייזערנעם פּאַרענטש ביי דער זייט פון די טרעפּלעך צו דער מיל.

די צוויי גויים, וואָס האָבן געהאַקט דעם אייגעפרוירענעם שניי עטלעכע טרעפּלעך נידעריקער, זיינען אַרויפגעלאָפן, העלפן טיטוסן זיך אויפהייבן. אָבער טיטוס האָט שוין מיט קיין אבר נישט געירט. ער איז געליגן ווי א קלאָץ, און פון אַן אויער איז אים גערונען בלוט גלייך אין קאָלנער אַריין.

פונם פאל מיטן קאפ אויפן אייזן האט זיך ביי אים דער שארבן איינגעבראכן...

ביידע גוויים האבן דעם האלב-טויטן טיטוסן ארייגגע-שלעפט אין מיט און מיט עפעם א מעליקער שמאטע געפרואווט פארהאמעווען דאם בלוט, וואס האט ביי אים געוישעט שוין פון ביידע אויערן און אויך פון דער נאז. א פאר שעה שפעטער האט מען אים צוועקגענומען אין באלניצע (שפיטאל) וואו ער האט זיך אפגעמוטשעט ביז פארטאג... דריי טעג שפעטער האט מען אים שוין אפגעפירט צו זיינע עלטער-זיידעם — אויפן צווינטער.

שייקע האט באלד נאכן זעץ, זיך אפגעטראגן און איז נעלם געוואָרן — ווי אין וואסער ארײן...

***

די ערשטע אנצוהערעניש אויף א פאגראם, נאך אט דער מעשה-טיטוס, זענען געקומען פון דער פאליציי אליין באלד נאכדעם ווי זי האט געהאט זיך ארויסגעלאזט זוכן שייקען — און פון אים קיין שפור נישט געפונען.

די פאליציי האט, ווי איר שטייגער איז, שוין געמאכט דערפון א „יידישע פארשווערונג" און געטראשעט זיך אפצו-רעכענען מיט די „שולדיקע". דאם איז געווען א קלאר אנצו-הערעניש אז ביי דער פאליציי זיינען אלע יידן שולדיק אין טיטוסעם טויט, און אז אלע „וועלן דערפאר טייער באצאלן"... האט דאם אנגעיאגט א פחד אויף אלעמען און ס'האבן זיך געטראגן קלאנגען, אז פון אלע דערפער ארום קלייבן זיך בא-וואפנטע טשאטעם גויים קיין בערדיטשעוו... איז געוואָרן אזא בהלה אז יידן האבן שוין אנגעהויבן פאקן זייער ביסל ארעמקייט, צו אנטלויפן פון שטאט. אט דעמאלט האט מען

צום ערשטן מאל געהערט אויך אין באלעבאטישע הייזער רעדן אפן פון פארן קיין אמעריקע.

פארשטייט זיך, אז דאס האט זיך גרינגער געריידט ווי געטאן. א קלייניקייט — זיך אוועקלאזן קיין אמעריקע! דאס איז דאך נישט עפעס גלאט אזוי א נסיעה. קודם איז דאס ארויסרייסן זיך פון רוסלאנד א מין קריעת ים-סוף. דאס אליין איז א מורא־דיקע סכנה. ווארים דאס מיינט „שוואַרצן די גרע־ניץ", א זאך, וואס מ'איז דערביי איינגעשטעלט מיטן לעבן. וועגן אריבערגיין די גרעניץ קיין אויסלאנד אויף א כשרן גע־זעצלעכן וועג האט קיין רייד נישט געקאנט זיין. אויף דעם האט מען געמוזט האבן א גובערנאטארסקע פאס, און דאס האט אפגעקאסט אן אוצר.

אויף כאבאר אליין האט מען געדארפט אויסגיבן א פארמעגן. מ'האט געדארפט „שמירן איטלעך קנעפל" — גיבן אין יד ארויין יעדן מינדסטן באאמטן וואס האט צו טאן מיט די אלע מינים פאפירן וועגן אזא פאס. מ'האט אויך געמוזט אנגיבן געניוי און אקוראט וואוהין מ'פארט, צוליב וואס מ'פארט און אויף ווי לאנג; און ערשט נאך די אלע „היומס" קאן עס געדויערן א יאר מיט א מיטוואך ביז די גובערניע וועט זיך אמאל אויסקראצן און באוויליקן א פאס קיין אויסלאנד.

האט פארן קיין אמעריקע דעריבער געמיינט, קודם כל, איינשטעלן ס'לעבן און גנבענען די גרעניץ, אדער „שוואַרצן די גרעניץ", ווי יידן האבן עס גערופן — און אויף אזוינס איז נישט איטליכער א בעלן געווען. אמת, ס'זיינען געווען אגענטן, וואס האבן זיך אונטערגענומען פאר כך־וכך אייך אריבערצו־פעלקן איינס און צוויי. אבער, ווער וויסט צי מען קאן זיך אויף די אגענטן פארלאזן. נישט איין מענטש איז שוין דורך זיי אריינגעפאלן אין א צרה ביים „שוואַרצן די גרעניץ". האבן

פון אלע בערדיטשעווער יידן, וואס האבן דעמאלט זיך געריסן צו פארן קיין אמעריקע, בלויז עטלעכע זיך טאקע ארויסגע־ריסן.

די עטלעכע זענען נישט געווען פון די איינגעפונדעוועטע באלעבאטים אין שטאט. און קיין גבירים — וודאי נישט. די גבירים איז אפילו דעמאלט נישט אנגעשטאנען צו רעדן פון פארן קיין אמעריקע. דעם גביר איז אויך נישט אזוי גרינג זיך ארויסצוריסן אפילו ער זאל וועלן. דערפאר איז דעם גבירס ציטערניש פאר א פאגראם געווען נאך גרעסער; דער גביר איז געשטאנען אין קאן מיט א סך מער — און וואס גרעסער דער גביר אלץ גרעסער זיין מורא.

קאַפּיטל דריי

אַשר זעלדעס

ז דער נגיד און יחסן ר׳ אשר זעלדעס האָט דער־
הערט פון דעם „אומגליק״ מיט טיטוסן, האָט
ער געשיקט נאָך שואל דעם גבאי פונם קלאָט־
קע־שולכל און אים געהייסן תיכף פאַרופן אַן
אסיפה פון די חשובע באַלעבאַטים. די אסיפה
— טאַקע ביי שואל דעם גבאי אין הויז — האָט געדאַרפט זיין
א געהיימע. געַרופן האָט מען געקליבענע מענטשן. די סאַמע
„פני״. נאָר אַז מ׳איז זיך צונויפגעקומען און מ׳האָט געהערט
וואָס ר׳ אשר איז אויסן געווען מיט דער אסיפה, האָט דאַרטן
באַלד אויסגעבראַכן א מחלוקת, וואָס האָט געפירט צו א נייער
מלחמה צווישן אַלטע שונאים. אַרויסגערופן די מחלוקת האָט
שימעלע ספירט, א רייכער פאַדריאַטשיק און א מענטש וואָס
קאָן קיין עוולה נישט פאַרלוידן. שימעלע האָט פיינט געהאַט
יחסנים און האָט שוין פון לאַנג „געטראָגן א האַרץ״ אויפן יחסן
אשר זעלדעס.

שימעלע ספירטס כעס אויף אשרן איז געקומען נישט
פון קנאה אָדער פון נישטפאַרגינען. שימעלע, כאָטש א איד
א גביר — אמת, אַן אויפגעקומענער גביר — האָט נישט געהאַט
קיין אַמביציע צו שפילן די ראָליע פון א פירער ביי קהל. ער
איז געווען א מענטש וואָס האָט פיינט אַנשטעל. האָט ער נישט
געקאָנט פאַרטראָגן דעם „איידל־געפאַצקעטן זיידענעם ר׳ צו־

צעלע", ווי ער האָט געפונען דעם יחסן אַשר זעלדעס. ער האָט אים פיינט געהאַט פאַר זיין „בלאָזן פון זיך", פאַר זיין האַלטן זיך גרעסער פון אַלעמען. ווי אַן אמתער „עמך", אַ געווען סטאַליער און אַ זון פון אַ סטאַליער, האָט שימעלע תמיד זיך אָנגענומען פאַר אַרעמע און געקריוודעטע. און אז גאָט האָט אים געהאָלפן, ער איז געוואָרן אַן עושר, האָט ער נאָך מיט מער תקיפות זיך איינגעשטעלט פאַר אַרעמע מענטשן און האָט נישט געלאָזט באַגיין קיין עוולות קעגן זיי. איז שוין נישט איינמאָל אים אויסגעקומען צו פירן מלחמה מיט דעם אַדער יענעם פון די קהלשע קאָכלעפל איבער זאָכן, וואָס ער האָט געהאַלטן פאַר נישט יושרדיק. דערביי האָט שימעלע נישט געשאָנעוועט יענעמס כבוד — האָט יענער געמעגט זיין מי־יודע ווער.

איז, אז שימעלע ספירט האָט אויף דער אסיפה געהערט פון דעם יחסן ר' אשרם מויל וואָס אַזוינס קהל דאַרף טאָן בנוגע דער סכנה פון אַ פּאָגראָם איבערן „אומגליק" מיט טיטוסן, איז ער, דער חיים־בלוטיקער שימעלע, אַזוי אויפגעקאָכט געוואָרן, אַז ס'איז שיר־נישט געקומען צו פּעטש. ער האָט דעם „איידל־געפּאָצקעטן" יחסן דעמאָלט פריינגעזאָגט אַזוינס, וואָס יענער האָט עס געהאַט צו געדענקען זיין גאַנץ לעבן. אשר זעלדעס איז אַוועק פון דער אסיפה אַ שטאַרק־באַליידיקטער און אַ מוראָדיק ברוגזער. אָבער ערעכט איז געווען שימעלע. דאָס האָבן אַלע געפילט, כאָטש נישט אַלע האָבן עס צוגעגעבן.

וואָס האָט געוואָלט אשר זעלדעס? ער האָט געוואָלט אַ „קלייניקייט": קהל זאָל צווינגען „די סאָלדאָטקע" (שייקע פּיצלס מוטער) זי זאָל אויסזאָגן וואו איר „וואַרגעלעץ" (שייקע) באַהאַלט זיך אויס — און מ'זאָל דעם „מערדער" תיכף איבער־געבן דער פּאָליציי.

אַט די רייד וועגן יענטלען און איר „וואַרגעלעץ", און דאָס אָנרופן שייקען „מערדער" — דאָס האָט שימעלען אַ בראָט געטאָן וויי אַ שטאָך מיט אַ צעגליט שפּיזל אין נאָקעטן לייב אַריין. שימעלע ספּירט האָט געקענט דעם אַרעמען שטאַרק־איבערגעוואָקסענעם 16־יאָריקן בחור, שייקע פּיצל. ער האָט אויך געקענט שייקעס מאַמע, און האָט געוואוסט וויפיל צרות זיי ביידע האָבן געהאָט זיך אויסצושטיין פון די פּרומע גאַבעטעם אין שטאָט. און אַוודאי האָט שימעלע געקענט דעם מיאוסן שיכור און כאַבאַרניק, טיטוסן. וואַר האָט אים דען נישט געקענט? פֿאַרוואָס שייקע האָט זיך עס אַזוי אָפּגערעכנט מיטן רשע טיטוסן — דאָס האָט שימעלע דעמאָלט נאָך נישט געוואוסט. קיינער אויף דער אסיפה האָט עס נאָך נישט גע־וואוסט. אָבער שימעלע האָט פֿאַרשטאַנען, אַז דער כלב טיטוס האָט געמוזט האָבן אָפּגעטאָן עפּעס אַ גאַר־גאַר געמיינע זאַך, אַז ס׳האָט שוין דעם שטילן שייקען אַרויסגעבראַכט פון די כלים.

דערפּאַר האָבן אַשר זעלדעסעם רייד, און זיין טענה, אַז מען דאַרף שייקען אַרויסגעבן צו דער פּאָליציי, שימעלען אַזא ברי געטאָן; און דערפּאַר האָט עס שימעלע אַזוי אַריינגעצימבלט דעם „זיידענעם ר׳ צוצעלע", אַז די צוויי זיינען זיך געוואָרן שונאים אויפן לעבן. אַשר זעלדעם און שימעלע ספּירט זיינען תמיד געווען פּייער און וואַסער. נאָר איצט, נאָך דער מעשה טיטוס, האָט זיך שוין אַרום יעדן פון זיי געשאַפן אַ צד, און ביידע צדדים האָבן „געברענט די ערד" צו דערגיין די יאָרן אַיינער דעם צווייטן.

זענען אין בערדיטשעוו, ווי אין אַלע גרויסע און קליינע יידישע קהילות, אַזוינע „מלחמות" צווישן צדדים קיין נאָווינע נישט געווען. האָבן דאָרטן נישט געפעלט קיין מחלוקות (אָפּט

מאל מיט פעטש און רייסן זיך ביי די בערד) צווישן חסידים פון קעגנערישע רביים אין זייערע קלויזן און קלייזלעך; ס׳האבן זיך געשלאגן פאטריאטן פון חזנים, ביי וועמען א קרום וואלט אויף זייער חזן איז געווען ערגער ווי אין טאטן־אריין געשאלטן; ס׳זיינען אנגעגאנגען אייביקע מחלוקות צווישן מנקרים און קצבים, צווישן קצבים און שוחטים, צווישן שוחטים און טאקסע־ניקעס; צווישן דער אלטער שטאט און דער נייער שטאט; צווישן די פרומע און די „פרייע". אפילו אידישע בעטלערס און הייזער־גייערס אין בערדיטשעוו האבן געפירט מלחמות צווישן זיך — איבער „חזקה"; האבן זיך נישט געקאנט איינ־טיילן מיט די גאסן און קוואלטאלן פון שטאט. איז צו אט די אלע „מלחמות" צוגעקומען נאך א מלחמה צווישן פיינטלעכע צדדים — דעם צד פון דעם נגיד און יחסן ר׳ אשר זעלדעם, און דעם צד פון דעם היציקן שימעלע ספירט.

**
*

ר׳ אשר זעלדעם, האט מען געזאגט, שטאמט פון א גרוים־יחוסדיקער משפחה פון לויטער למדנים און רבנים. בא־ווייז האט עם קיינער נישט. נאר אז מ׳האט געזאגט, האט מען געגלייבט. געוואוסט האט מען, אז ער איז נישט געווען קיין געבוירענער עושר. זיין עשירות איז געקומען פון א היפשן נדן, וואס מ׳האט אים געגעבן צו זיין חתונה, און פון א פעטער ירושה, וואס איז אים צוגעפאלן פון זיין שווער באלד נאך דער חתונה. דער שווער זיינער איז געווען א רייכער אקסן־הענדלער און האט געהאט נישט מער ווי צוויי קינדער, ביידע — טעכ־טער. אויפן דריטן יאר נאך אשרם חתונה איז זיין שווער געשטארבן. קיין וויב האט דער שווער נישט געלאזט; ער איז געווען אן אלמן. איז דער גרעסטער חלק ירושה אנגעקומען

דער עלטערער טאַכטער, אַשרם ווייב, און איז אַריבער צו איר מאַן אין די הענט.

איז אַשר געוואָרן אַ גביר אדיר. מיט קיין מסחר, מיט קויפן און פֿאַרקויפן, האָט ער זיך קיינמאָל נישט פֿאַרנומען. מיט קיין פֿאַבריקאַציע אויך נישט. ער האָט נישט געהאַלטן פון די זאַכן; ס׳איז צופיל אַרבעט און אָנשטרענגונג. זיין גע־שעפט איז געווען אַוועקלייען געלט אויף פּראָצענט. נאָך דער פּעטער ירושה פון זיין שווער איז ער געוואָרן דער גרעסטער מלווה אין שטאָט. האָבן בערדיטשעווער סוחרים פֿאַר אים גרויס דרך־ארץ באַקומען, און אים שוין געוווּסט „ר׳ אָשר״ אפילו הינטער די אויגן. יידן פֿראָמילניקעם (מעקלערס פון הלוואות, אין בערדיטשעוו איז אויך אָט דער מין מעקלעריי געווען אַ בכבודיקע פרנסה) האָבן געפֿאַדיעט אַרום אים ווי פֿליגן אַרום צוקער. קליינע סוחרימלעך און קרעמערס האָבן זיך געבויגן אינדרייען פֿאַר אים און נישט געקאַרגט קיין חניפה. איז ער געוואָרן שטאַרק גדולדיק ביי זיך און האָט אָנגעהויבן זיך אויפֿפירן ווי אַ געזאַלבטער ראש וראשון.

קיין ליבשאַפט, פֿאַרשטייט זיך, האָט ער זיך דערמיט נישט געקויפט — ביי קיינעם נישט. מ׳האָט אים פיינט געהאַט פֿאַר זיין שינדן די הויט מיט רויבערישע פּראָצענטן אויף הלוואות. נאָך מער האָט מען אים פיינט געהאַט פֿאַר זיין גאווה און אָנגעבלאָזנקייט. מ׳האָט קיינמאָל אויף זיין פּנים קיין שמייכל נישט געזען. און ער האָט זיך זעלטן אָפּגעשטעלט אויסצורעדן אַ וואָרט מיט אימיצן, אַזוי ווי ס׳וואָלט ביי אים געווען אַ רענדל אַ וואָרט. אַז מ׳האָט אים געזאָגט „גוט מאָרגן״, האָט ער קוים אַ ריר געטאָן מיט אַ ברעם און אפילו נישט געקוקט אויף יענעם, סאַיידן דער באַגריסער איז געווען אַ וואָשנע פֿאַרשוין — אַ פּריסטאַוו, למשל, אַדער אפילו אַ

פשוטער גאַראַדאַוואי. יאָ, פאַר אַ „קנעפל" מיט עפּאָלעטן האָט דער גרויסער יחסן גוואַלטיק דרך־ארץ געהאַט. אזא איינעם האָט ער נישט זעלטן אַליין אַנטקעגנגעטראָגן דעם „זדראַסטאַטי" (זדראַווסטוואויטיץ).

קיין נדבן איז אָשר זעלדעס אויך נישט געווען. אַ קליינע נדבה פלעגט ער נאָך געבן, ווייל ס׳איז אים נישט אָנגעשטאַנען אָפּצוזאָגן. אָבער אַז מ׳איז געקומען צו אים נאָך אַ גרעסערער נדבה, האָט עס געמעגט זיין ווי נייטיק, האָט ער געהאַט טויזנט תירוצים — און נישט געגעבן אַ פרוטה. אויף זיך אָבער האָט ער קיינמאָל נישט געקאַרגט. זיין הויז האָט זיך געפירט בריי־טלעך: שיין מעבל, אַ רייכער טיש מיט פיין געשיר און די בעסטע מאכלים און משקאות. אָבער אַלץ נאָר פאַר זיך און פאַר זיין הויז־געזינט. קיין געסט האָט ר׳ אָשר נישט ליב געהאַט און האָט זעלטן פאַרבעטן מענטשן צו אים אַהיים. טאָ־מער האָט ער אַ מאָל אין אַ יובל שוין יאָר פאַררופן צו זיך עטלעכע מענטשן, זיינען זיי געווען לויטער געצוילטע און געקליבענע.

געקליידט האָט ער זיך חסידיש־נגידיש און אויפן אויס־זען איז ער געווען, קאָן מען זאָגן, אַ שטאַלטנער מאַנספּאַרשוין: מיטלוואוקסיק, ברייט, רונדיק, אָבער נישט צעפלאָסן, נאָר גוט פאַרפּראַווען. זיין פנים — אַ זאַטס, אַן אויסגעגלעטס, מיט אַ פּאָר געלאָסענע אויגן אונטער שוועָרע ברעמען און מיט אַ בריייטלעכער נאָז און פליישיקע ליפּן — איז געווען צרומגעזוימט מיט אַ טונקל־ברוינער, גוט־געכאַווועטער באָרד, וואָס האָט אויסגעזען ווי פון בראַנדז געגאָסן. אַלצדינג אויף אים האָט עדות־געזאָגט, אַז דאָס איז אַ מענטש, וואָס האָלט פון עולם־הזה, האָט זיך ליב און האָט הנאה פונם לעבן.

נאָר צו קינדער האָט אָשר זעלדעס קיין מזל נישט גע־

האָט. די ערשטע יאָרן נאָך זיין חתונה האָט זיין ווייב כסדר געמפלט. אָשר האָט אויסגעגעבן א פאָרמעגן אויף דאָקטוירים — און ס׳האָט נישט געהאָלפן. ער איז איינמאָל אפילו געפאָרן מיט איר קיין אויסלאַנד, צו א גרויסן פראָפעסאָר אין ווין. האָט דער פראָפעסאָר פאָרשריבן דער פרוי עטלעכע רעצעפטן, איר געהייסן רוען א סך, און איר פאָרזאָגט, זי זאָל למען השם זיך אויסהיטן פון שוואַנגערשאַפט. אז אָשר — דעמאָלט א מאַן פון קרוב צו די פערציק — האָט איינגעזען אז פון זיין ווייב וועט ער זיך שוין קיין קדיש נישט דערלעבן, האָט ער ביי זיך אָפגעמאַכט: ער וועט זיך איינהאַנדלען א קדיש...

ער האָט זיך דערמאָנט, אז ער האָט אין טולטשין אן אָרע־מע קרובה, א יונגע אלמנה, וואָס איר מאַן איז פאָראיאָרן גע־שטאָרבן — פון עפעס א היציק שלאַפקויט, דאַכט זיך — און האָט זי איבערגעלאָזט מיט א קליין קינד, א אינגעלע פון א יאָר דריי. נעמט ר׳ אָשר זעלדעס און ברענגט אריבער דאָס יונגע אלמנהלע מיט איר קינד קיין בערדיטשעוו, און ער באַשטאָט זיי טאָקע ביי זיך אין הויז.

אים איז דער אויפטו שטאַרק געפעלן געווען: אי א קדיש זיך איינגעשאַפט און זיך א מצווה געקויפט — אויפגעריכט אן אָרעמע קרובה אן אלמנה. נאָך א גרעסערע מצווה איז, וואָס ער וועט דערציען אן אָרעמען יידישן יתום און זען, ער זאָל אויפוואַקסן א ייד צו גאָט און צו לייט. געווים, האָט אָשר פריער געהאָט זיך דורכגערעדט וועגן דעם מיט זיין פלוניתטע. ער האָט איר באַוויזן, אז ס׳וועט אויך פאָר איר זיין א טובה. זי איז דאָך א שוואַכער מענטש און דאַרף רוען א סך. וועט די אָרעמע קרובה העלפן פירן די באַלעבאַטישקייט. די יונגע אלמנה איז דאָך נישט קיין פרעמדע, זי איז א לייבלעכע קרובה,

זיינער א מומעס א טאכטער, קאן מען זיך אויף איר פארלאזן, און אלץ וועט, איה"ש, גיין כשורה.

אזוי האט עס געהייסן און אויף דעם סמך איז אשרס ווייב, א קראנקע פרוי און פריצייטיק פארעלטערט פון לאנגע יארן דאקטערן זיך, איינגעגאנגען אויף איר מאנס פלאן.

אין אנהייב איז עס טאקע געגאנגען ווי געפלאנעוועט, און אלצדינג וואלט געווען גוט און וואויל. האט אבער דאס יונגינקע אלמנהלע, בריינדל האט זי גהייסן — א ווייבעלע פון קוים 23 יאר און א שיינע, באלד אנגעהייבן „פארריסן ס'נעזל" און געמומען הערשעווען אין אשרס הויז, גלייך ווי זי וואלט געווען די גאנצע באלעבאסטע דארטן. אין שטאט האט מען זיך שוין געשושקעט, אז ר' אשרס יונגע טולטשינער קרובה קער אים אן „עפעס מער" ווי סתם א קרובה... דאס שושקעריי איז דערגאנגען צו די אויערן פון אשרס ווייב — און ס'האט זיך אנגעהויבן א קאך צווישן איר און איר מאן איבער דער יונגער אלמנה. איינמאל האט זיך געמאכט, אז אשרס ווייב האט אליין באמערקט עפעס אזוינס, וואס האט זי שטארק אויפגעבראכט. האט זי געלאזט ווסן איר מאן מיטן הארבן וואָרט, אז זי וועט אים רופן צום רב — אויב ער וועט נישט באלד משלח זיין די יונגע אלמנה פון הויז.

האט זיך אנגעהויבן א דינגעניש צווישן מאן און ווייב בחדרי-חדרים. אשר האט נישט געקאנט דערלאזן, מ'זאל אין שטאט זיך דערווסן פונם קאך צווישן אים און זיין ווייב. אבער ער האט אויך נישט געוואלט נאכגעבן זיין ווייבס „קאפ-ריז", אז ער זאל צוריקשיקן די אלמנה מיט איר קינד קיין טולטשין. ראשית, איז דאך א גאטם רחמנות — האט ער געטענהט — אויף אן ארעמער אלמנה מיט א יתום אויף די

הענט. והשנית, ווייל ער האָבן זיך פֿאַרזאָרגט מיט אַ קדיש — אויף איבער 120 יאָר. קומט אים עפּעס דערפֿאַר?

די טענה וועגן אַ קדיש איז געווען אַשרם שטאַרקסטע קאָרט אין האַנט — און ער האָט געוואונען. קעגן אָט דער טענה האָט זיין וויב קיין פּתחון־פֿה נישט געהאָט, און האָט געמוזט איינגיין אויף דער פֿשרה וואָס איר מאַן האָט פֿאַרגע־לייגט. אַשרם פֿשרה איז געווען: בריינדל זאָל נישט וואוינען אונטער איין דאַך מיט זיין וויב און זיך נישט מישן מער אין איר באַלעבאַטישקייט. האָט אַשר אויפֿגעבויט אַ באַזונדערע דירה, טאַקע אין זיין אייגענעם הויף, און האָט דאַרטן באַזעצט זיין טולטשינער קרובֿה. האָט די יונגע אלמנה שוין געהאָט איר אייגענע באַלעבאַטישקייט, מיט אַן אייגענער קעכין און אפילו מיט אַ ניאַנקע צום קינד. אָבער דאָס האָט נישט פֿאַר־מאַכט די מיילער ביי לייטן.

אין שטאָט האָט מען געוואוסט, וואָס די דאָזיקע פֿשרה מיינט, און מ׳האָט נישט אויפֿגעהערט רעדן וועגן דעם, אָבער נאָר פֿון מויל צו אויער, נאָר זיך געשושקעט. אָפּן און הויך עס ארויסזאָגן האָט זיך קיינער נישט דערוועגט — קיינער נישט, אַ חוץ איינעם. דער איינער איז געווען שימעלע ספּירט, און אָפּן ארויסגעזאָגט האָט עס שימעלע אויף יענער אסיפה ביי שואל דעם גבאי אין הויז. שימעלע האָט עס ארויסגעזאָגט אָשרן גלייך אין פּנים אַריין — און פֿאַר אַ גאַנצער עדה חשובע באַלעבאַטים. דאָס איז געווען שימעלע ספּירטס ערשטער אָפּע־נער פֿאַטש אין פּנים דעם „איידל־געפֿאַצקעטן" יחסן, ר׳ אשר זעלדעם.

קאַפּיטל פיר

שימעלע ספּירט

שימעלע ספּירט איז געווען דער סאַמע היפּוך פון אַשר זעלדעסן, סיי אין אויסזען און סיי אין כאַראַקטער. שימעלע איז געווען דאַר, טונקל-הויטיק און קליין-געוואַקסן, מיט אַ פּאַרשפּיצט פּנים און צוויי פּעך-שוואַרצע אויגן, וואָס האָבן געפינקלט מיט ענערגיע און אומרו. זיינע קלייניע, כמעט ווייבערישע, אויערן זיינען תמיד געווען פּאַר-פּלאַמט, און די דינע נערוועאישע פינגער פון זיינע דאַרע אום-רואיקע הענט האָבן כסדר געצופּט זיין קליין, דראַטיק בערדל, וואָס איז שטענדיק געווען צעשויבערט, אַזויווי די האָר אויף אַן אַלטן, צעטריפּעט בערשטל. ער איז געווען אַ שטיק קוועק-זילבער אויף צוויי פּיס.

זיינע מלבושים זענען געהאַנגען אויף אים ווי זיי וואָלטן געווען טאַנדעטנע. דאָס רעקל און די קאַמזויל צעקנעפלט, דאָס שניפּסל — פּאַרפּאָרן אויף אַ זייט, און ס׳היטל איז ביי אים קיין צוויי מינוט נישט איינגעזעסן אויף אַן אָרט; ס׳איז כסדר אַרומגעפּאָרן אויפן קאָפּ, און נישט איינמאָל האָט דער דאָשיק ביי אים אָנגעשפּאָרט ביי אַן אויער. געדעדט האָט ער גיך און אַ סך און מיט אַלע אברים. אין זיין גאַנצן הילוך, ווי אין זיין רעדן און באַנעמען זיך, איז אָט דער רייכער פּאַדריאַדטשיק, וואָס האָט געפירט געשעפטן אויף שוועך טויזנטערס אַ יאָר,

געווען נישט א האר אנדערש ווי ווען ער איז געווען אן ארים סטאליער־אינגל און האט געארבעט ביי יענעם.

שימעלעם רייך ווערן איז נישט געווען אינגאנצן קיין צופאל. אביסל האט טאקע דאם מזל אים צוגעשפילט. אבער, צום מזל האבן אים א סך צוגעהאלפן זיינע פערזענלעכע מעלות: זיין פליים, זיין ארבעטזאמקייט, זיין געטריישאפט צום מענטשן, פאר וועמען אים איז ארויסגעקומען צו ארבעטן, און — מער פון אלין — זיין ערלעכקייט. זיין מזל איז געווען, וואם ער האט געהאט א גוטן באלעבאם, און דער באלעבאם האט געוואוסט ווי אפצושעצן זיינע מעלות. שימעלע איז קוים 17 יאר אלט געווען וען ער האט אנגעהויבן ארבעטן ביים רייכן קיעווער פאדריאדטשיק, לייב טומאנסקי. פאר אן ארים סטאליער־אינגל, ווי שימעלע, האט עס געהייסן א גליק צו ארבעטן ביי טומאנסקין. מ'האט געמוזט זיין א גוטער בעלמלאכה אנגענומען צו ווערן אויף ארבעט אויף טומאנסקים בוי־פראיעקטן, און מ'האט נאך געדארפט האבן דערצו א באזונדער זכות־אבות.

לייב טומאנסקי איז געווען א גרויסער איבערקלייבער ביים אנשטעלן ארבעטער. אבער, אז ער האט שוין צוגענומען א מענטשן, איז דער מענטש געווען פארזארגט מיט פרנסה אויף זיין גאנץ לעבן, און האט נישט געהאט אויף וואם זיך צו באקלאגן. טומאנסקי האט געשמט פאר א גוטן באלעבאם, וואם באהאנדלט ארנטלעך זיינע ארבעטער. און ארבעטער האט טומאנסקי באשעפטיקט א היפשע צאל און אלערליי. ער האט זיך גערעכנט פאר איינעם פון די גרעסטע פאדריאדטשיקעם אין דער גובערניע. געוואוינט האט ער אין קיעוו, און זיינע פאדריאדן — ס'רוב, „קאזיאנע" (מלוכהשע) בוי־פראיעקטן — זיינען געווען צעוואלפן איבער גאנץ קיעווער

גובערניע. שימעלעס ערשטע ארבעט ביי טומאנסקין איז געוועזן אויף א נייער קאזארמע הינטער בערדיטשעוו, פון יענער זייט גרינעס באַרג, אויפן וועג קיין מאַכנאָווקע.

שימעלע איז שוין דעמאָלט געוועזן א גוטער סטאָליער, און טומאנסקי — אליין א געוועזענער באַלמעלאָכע, א מוליער — האָט דאָס אָפּגעשעצט. טומאנסקי האָט אויך נישט פּאַרפעלט צו באַמערקן, אז שימעלע איז נאָר נישט קיין נאַריש אינגל; אז א חוץ פייאיקייטן פּאַרמאָגט ער אויך א גוטן קאָפּ און נעמט-איבער זאַכן גיך און גרינג. האָט טומאנסקי אָנגעהייבן זיך אָפּגעבן מיט שימעלען מער ווי מיט וועמען-עס-איז פון די אַנדערע ארבעטער. ער האָט אים אַרויסגעווויזן מער צוטרוי און האָט צוביסלעך געוואָלט באַקענען שימעלען מיט זאַכן פונם געשעפט, וואָס קיין אַנדערן וואָלט ער זיי נישט געוויזן.

אמת, דאָס איז נישט געווען אינגאַנצן פון ליבשאפט צו שימעלען. טומאנסקי האָט דערביי געהאט אַן אייגענעם אויסקוק. ער האָט געטראַכט: א וואויל בחורל, אָט דער שימעלע; א גוטער בעל-מלאכה, א געווייסנהאפטיקער ארבעטער, א פייאיקער און נישט קיין נאַר; וועט ער, טומאנסקי, מאַכן דעם בחור פאַר „א לייט" און — דערנאָך — אים נעמען פאַר אַן אייידעם... פון גבירעשע קינדער האָט טומאנסקי נישט געהאלטן. פאַר בנים פון רייכע טאַטעס האָט ער מורא געהאט און האָט זיי נישט געטרויט. האָט ער געהאט ביי זיך אָפּגעמאכט: ער וועט אליין אויסכאַווען אַן אייידעם פאַר זיך — א יונגענמאַן, וואָס זאָל זיך פּאַרדינען זיין טאַכטער פאַר א כלה.

טומאנסקי האָט געהאט דריי קינדער, צוויי זין און א טאַכטער, א בת יחידה, אלע — דערוואַקסענע. די זין האָבן ביידע שוין חתונה געהאט. אָבער דער פאַטער האָט פון קיין

איינעם פון זיי קיין נחת נישט געהאַט. זיי זיינען נישט געווען קיין „לייט", נישט געטראַכט פון קיין תכלית, נאָר זיך פאַר־לאָזט אויפן רייכן טאַטן. איין זון, דער עלטערער, איז געווען פאַרקאַכט אין טעאַטער. האָט ער געהאַט, בשותפות מיט א גוי, א מאַלאַראַסיש טעאַטער אין קיעוו, וואָס האָט געהאַט מער דעפיציטן ווי פראַפיטן — און טומאַנסקי האָט כסדר געדאַרפט צאָלן דעם זונם וועקסלעך.

דער צווייטער זון, ווידער, האָט געהאַט א שטיקל קול צום זינגען, האָט ער זיך אַריינגענומען אין קאָפּ, ער מוז ווערן אַן אָפּערע־זינגער, און האָט זיך געריסן קיין אויסלאַנד — שטודירן מוזיק. האָט אָבער זיין שווער מורא געהאַט אים אַוועקלאָזן פון אויג, און דער פאָטער האָט נישט געוואָלט געבן אויף הוצאות קיין אויסלאַנד. האָט דער זון געמוזט אָפּקומען מיט לערנען זיך מוזיק ביי היימישע לערערס. איז ער, פאַרשטייט זיך, נישט געווען דעם טאַטן קיין דורש־טוב דערפאַר.

בכלל האָבן די „זינען" זיינע, ווי טומאַנסקי האָט זיי גערופן, נישט ליב געהאַט דעם פאָטער און האָבן פיינט געהאַט זיינע געשעפטן. אים האָבן זיי נישט ליב געהאַט, ווייל ער איז געווען צו פראַקטיש און א צו־פראַסטער מענטש פאַר זיי. ס'איז זיי נישט אָנגעשטאַנען זיינע גראָבע, אָנגעמאַזאָליטע הענט (א נשאר פון די צייטן ווען ער האָט אַליין געאַרבעט מיט ליים און ציגל) און זיי האָבן זיך געשעמט מיט זיין פאַראידישטן רוסיש־רעדן. די געשעפטן זיינע, די פאָדריאָדן, האָבן די „זי־נען" פיינט געהאַט, ווייל מ'האָט תמיד געהאַט צו טאָן מיט פראַסטע אַרבעטער און מיט ציגל, שטיינער, ברעטער, קלע־צער, צוועקעם און נאָך אזא מין „כלאָם". טומאַנסקי האָט דאָס גוט געוואוסט און ער האָט, נאָטירלעך, ווינציק ליבשאַפט געהאַט פאַר די בנים זיינע.

דערפאר אבער, האט ער שטארק ליב געהאט די טאכטער, זיין מיזינקע און בת־יחידה, רייזעלען. פון איר האט ער אנ־געקוואלן. „זי איז" — פלעגט ער זאגן — „איר טאטנס טאכ־טער מיט די ביינער". רייזעלע איז טאקע געווען א וואויל מיידל, אן ערנסטע, א שטילע, א באשיידענע, נאר נעבעך נישט קיין שיינע. זי איז געווען א געבילדעט מיידל, א סך געבילדע־טער פון אירע ברידער. זי האט ליב געהאט צו לייענען בי־כער, און האט גוט באנומען וואס זי האט געלייענט. אירע חברטעס, וואס האבן זי גערופן ניט רייזל נאר ראאיסא, האבן זי געהאלטן פאר א „טשודנע" מיידל מיט „טשודנע" געדאנ־קען. דאס איז געווען דערפאר, וואס זי פלעגט זיך קליידן זייער איינפאך און זיך חברן מיט ארעמע סטודענטן און אפילו מיט פראסטע ארבעטער.

דעם פאטער אירן האט רייזל ליב געהאט מיטן גאנצן האארצן. זי האט ליב געהאט זיין פראסטקייט און האט גע־שעצט אין אים זיין באהאנדלען מענטשלעך זיינע ארבעטער. דאס איז ביי איר געווען טייערער פון אלצדינג. דער פאטער האט עס געוואוסט און האט נישט געקאנט זיך אנחידושן, וואס דווקא די מיזינקע, וואס איז געבוירן געווארן ווען ער איז שוין געווען א רייכער מענטש, איז אזוי פראסט ביי זיך און האט ליב זיך צו חברן נאר מיט ארעמע מענטשן.

מיט דעם חוש פון א פאטער, וואס קען זיין קינד, האט טומאנסקי געפילט, אז שימעלע איז אן אויסגעצייכנטער זיווג פאר זיין רייזעלען — ממש ווי פון אירטוועגן באשאפן! האט טומאנסקי אריבערגעפירט שימעלען אויף ארבעט ביי א פאד־ריאד אין א שטעטל בלויז איין סטאנציע פון קיעוו, און שי־מעלע איז אויף אלע שבת געווען אן אורח ביי זיין באלעבאס אין הויז. רייזל האט אפשר יא פארשטאנען צוליב וואס דער

פֿאַטער האָט געבראַכט שימעלען אַהיים אויף אַלע שבת, און אפשר ניט. געזען האָט זי, אַז דער פֿאַטער האָלט שטאַרק פון אָט דעם בערדיטשעווער בחורל. זי האָט אויך באַמערקט, אַז שימעלע איז געטריי איר פֿאַטער ביז גאָר, און דאָס האָט ביי רייזלען שטאַרק אויסגענומען.

שימעלע האָט טאַקע געהאָלטן אַ וועלט פון זיין באַלע־באָם, און נישט נאָר וויל טומאַנסקי איז געווען אַ גוטער באַ־לעבאָם, נאָר וויל טומאַנסקי איז געווען אַ מענטש נאָך זיין גוסט „אַ מענטש אָן מאַניפֿאַרגעם", ווי שימעלע האָט עס גע־רופן. איינמאָל אין אַ שמועס מיט רייזלען האָט שימעלע איר אָפן דאָס אַרויסגעזאָגט — און דאָס האָט ביי איר נאָך מער אויסגענומען. זי איז אויך געווען טיף געירט וועז זי האָט באַמערקט, אַז שימעלען האָט שטאַרק וויי־געטאָן אירע ברי־דערס באַנעמען זיך אָנטקעגן פֿאַטער. זי האָט געפילט אַז שי־מעלע האָט פיינט־באַקומען אירע ברידער כמעט באַלד פון זיין ערשטער באַגעגעניש מיט זיי, כאָטש איר האָט ער וועגן דעם קיין האַלב וואָרט נישט געזאָגט.

וואָס איז שייך שימעלעם קוק אויף רייזלען, איז — דעם אמת זאָגן — אים אַליין אויפן זינען נישט געקומען, אַז זיין באַלעבאָס איז אויסן אַ שידוך. שימעלע וואָלט עס נישט געגלייבט וועז מ'זאָגט עס אים. וואָרים, ווי קומט ער, דער אָרימער סטאָליער־יונג, צו אַ שידוך מיט לייב טומאַנסקים טאָכ־טער? ! געווים איז רייזל אים שטאַרק געפעלן געווען; זי איז אזא ליבער מענטש! ער האָט אויך גרויס דרך־ארץ געהאָט פֿאַר איר געבילדעטקייט, און אים איז זייער געפעלן געווען איר באַנעמען זיך אַזוי פשוט מיט אַלעמען און איר צוגעלאָזטקייט צו אָרימע מענטשן, אפילו צו פּראָסטע אַרבעטער. שימעלע האָט אָפטמאָל געגאָפט פון אירע רייד וועגן „פּראָצע" און

„האַרעפֿאַשניקעס". איינמאָל האָט זי אים געזאָגט, אַז זי „בייגט דעם קאָפּ פּאַר מענטשן וואָס פּאַרדינען זייער ברויט מיט ערלעכער פּראַצע". אָט אַזוי־אַ, מיט די ווערטער האָט זי, די טאַכטער פונם רייכן פּאַדריאַטשיק טומאַנסקין, געריידט וועגן אַרבעטער.

א צווייטן מאָל, בשעת א שפּאַציר מיט שימעלען איבער די גאַסן פון קיעוו אין א זומערדיקן פרייטיק־צו־נאַכטס, האָט רייזל גערעדט צו אים וועגן דער „צוקונפט פון די אַרבעטער־מאַסן אין דער גאַנצער וועלט, אויך אין רוסלאַנד"; וועגן „יושר און גערעכטיקייט פּאַר אַלע מענטשן גלייך, און בא־זונדערס פּאַר די אַרבעטער, וואָס פּראַצעווען און שאַפן דאָס גאַנצע רייכטום אויף דער וועלט". זי האָט געזאָגט שימעלען, אַז „ס'קומט א צייט פון מער פרייהייט און מער גליק אין לעבן פּאַר אַלע מענטשן — און אַז די צייט איז אפשר גאָר נישט אַזוי ווייט"...

שימעלע האָט דאָס אַלצדינג אויסגעהערט — און האָט געשטוינט. דאָס איז געווען ס'ערשטע מאָל אין זיין לעבן וואָס ער האָט געהערט אַזוינע רייד — און פון וועמען? — פון דער טאַכטער פון זיין שטיין־רייכן באַלעבאָס! נאָך אָט דעם שמועס איז רייזל אים געוואָרן אי נעענטער און אי א סך ווייטער. זי איז אים אויסגעקומען ווי עפּעס א נביאטע, א מענטש פון אַן אַנדער וועלט — א ווייטער וועלט...

דעריבער, אַז זיין באַלעבאָס האָט, עטליכע וואָכן שפּע־טער, איינמאָל פּאַרפּירט מיט אים א שמועס וועגן תכלית —ס'היימט וועגן חתונה־האָבן — און האָט דערביי אים אַפּן א פּרעג געטאָן צי ער וואָלט א בעלן געווען וועלן זיין איידעם, איז שימעלע געבליבן אַזוי געפּלעפּט, אַז ס'האָט ביי אים אַפּ־גענומען דאָס לשון. טומאַנסקי האָט געמוזט זיך שוועלן, אַז

ער טרייבט נישט קיין קאַטאַווע. ערשט דעמאָלט איז שי־מעלען קלאָר געווארן, אַז זיין באַלעבאָס האָט אַוודאי געמוזט שוין פון לאַנג האָבן אַן אויג אויף אים... שימעלעס ענטפער איז געווען, אַז ער מוז הערן פון רייזלס מויל אַליין, אַז זי׳ט אים נעמען פאַר אַ חתן.

רייזל האָט געזאָגט „יאָ" — און ס׳איז געווארן אַ שידוך.

**
*

נאָך דער חתונה האָט טומאַנסקי געמאַכט דעם איידעם פאַר באַלעבאָס איבער זיינע פאַדריאַדן אין בערדיטשעווער ראַיאָן. שימעלע האָט געוויזן, אַז מ׳קאָן זיך אויף אים פאַר־לאָזן. אונטער זיין השגחה איז די ארבעט אויף יענע פאַד־ריאַדן געגאַנגען נישט ערגער, אפשר נאָך בעסער, איידער אויף די אַנדערע בוי־פראַיעקטן אונטער דער אויפזיכט פון טומאַנסקים אַנדערע אויפזעערס. עטליכע יאָר שפעטער — שימעלע איז שוין געווען אַ טאַטע פון צווויי קינדער — האָט דער שווער אים פאַרגעלייגט זיך אריבערצוקלייבן קיין קיעוו און ווערן אַ גלייכער שותף אין אַלע פאַדריאַדן.

שימעלע האָט זיך געישובט און האָט איינגעזען אַז ס׳טויג נישט: אין קיעוו וואָלט אים אויסגעקומען צו זיין אַ צו־נאָענטער מחותן מיט זיינע שוואָגערס, און דאָס האָט ער נישט געוואָלט. אים האָט אויך געשראָקן די גרויסע גויעשע שטאָט, וואו אַ איד האָט געמוזט האָבן אַ ספעציעלע „ראַז־רעשעניע" צו וואוינען דאָרטן. אמת, ווי אַ פאַדריאַטשיק פאַר דער „קאַזנאַ" האָט ער געהאָט דאָס רעכט צו וואוינען אין קיעוו. אָבער ער האָט נישט געוואָלט. ער האָט מורא געהאַט, אַז אין דער גויעשער שטאָט וועלן די קינדער זיינע פאַרגויעשט ווערן, אפשר נאָך אויסוואַקסן אַזוינע פוסטע „רים־טאַקראַטן" ווי זייערע צוויי פעטערס דאָרטן...

רייזל האָט געהאַלטן מיט איר מאַן, כאָטש איר האַרץ האָט געצויגן צום פּאָטער. אויך דעם פּאָטער איז ס׳חיות אויסגעגאַנגען צו האָבן לעבן זיך זיין בת־יחידה; און וואָס עלטער ער איז געווארן, אַלץ מער האָט עם אים געצויגן צו זיין רייזעלען. נאָר אים איז עם נאָך געווען צו דערליידן; אז ער האָט נישט געהאָט די טאָכטער ביי זיך, האָט ער געקאָנט אַלע אָכט אָדער צען טעג זיך „אַראָפּכאַפּן" קיין בערדיטשעוו „צו די קינדער". זיין ווייב, אָבער — א פּשוטע, אַלטמאָדישע יידענע און נישט קיין איבערגעשפּיצטע — האָט נישט געקאָנט פּאַרן מיט דער באַן, בשום אופן נישט! אין א לויפּנדיקן וואַגאָן האָט זיך איר געדאַכט אז די גאַנצע וועלט טרייסלט זיך. פּלעגט זיך איר פּאַרדרייען דער קאָפּ, שווינדלען פּאַר די אויגן און שלאָגן צום האַרצן ביז חלשות. צוויי מאָל נאָר האָט זי דורכגעמאַכט די נסיעה, און איז ביידע מאָל קוים א לעבעדיקע צוריק אַהיימגעקומען. איז איר, נאָך מער ווי דעם מאַן אירן, אויסגעגאַנגען ס׳חיות פון בענקשאַפט נאָך דער טאָכטער און די אייניקלעך. אַזוי זענען אַריבער קאַרגע צוועלף יאָר.

אַז לייב טומאַנסקי איז געווארן א בן־שבעים, האָט ער זיך מיישב געווען: געגוג געהאָוועט און געשמייעט מיט פּאָד־ריאָדן און פּראָיעקטן! ער האָט ליקווידירט זיינע געשעפטן אין קיעוו און האָט זיך אַריבערגעקליבן, מיט זיין אַלטיטשקער, „צו די קינדער" קיין בערדיטשעוו. דאָרט האָבן די צוויי אַל־טע לייט זיך אויסגעלעבט זייערע לעצטע יאָרן אין עושר און אין כבוד — און זיך דערלעבט פיר גראַטענע אייניקלעך פון זייער בת־יחידה. די געשעפטן, וואָס שימעלע האָט געפירט אין בערדיטשעוער ראַיאָן, זענען שוין לאַנג געווען זיינע אייגענע. חוץ מלוכהשע קאָנטראַקטן האָט ער איצט שוין גע־

האט א סך פריוואטע בוי־פאדריאדן. ער האט געבויט צוקער־זשוואדן, ציגעלניעם, היטעם, גאדבארניעם, ברויערייען און נאך אזוינע בנינים.

שימעלע איז געווארן רייך און רייכער. אבער אין זיין באנעמען זיך מיט מענטשן איז ער געבליבן דער אייגענער „עמך" וואס פריער: איינפאך, אפנהארציק, אומגעקינצלט און אן שום גבירעשן אנשטעל. ער איז נאר געווארן אביסל מער תקיפדיק ביי זיך און האט אפענער ארויסגעוויזן זיין שנאה צו יענע יחסנים, וואס האבן ביי זיך געפועלט אז זיי קומט אלץ, און יענעם גארנישט. איז קיין חידוש נישט וואס דער „זיידענער" ר' אשר זעלדעם האט געכאפט פון אים אזא מיאוסן אפשניט אויף יענער אסיפה ביי שואל גבאי אין הויז, באלד נאך דער מעשה מיטום.

קאַפּיטל פינף

שייקעס באַהעלטעניש

ין דער גאַנצער שטאָט האָבן אַחוץ שייקעס מוטער, בלויז צוויי מענטשן געוואוסט וואו שייקע באַהאַלט זיך. איינער איז געווען א מיטליאַריקער גוי, א קאַליקע, שייקעס א שכן, וועמען מ׳האָט געדופן מיקיטע טערק. מיקיטע איז געווען אַן עלנטער מענטש, ער האָט נישט געהאָט נישט קיין ווייב, נישט קיין קינד, נישט קיין ברודער, נישט קיין שוועסטער. ער האָט געהאָט בלויז אַן אַלטע מאַמע, א טויבע גויע פון א יאָר 75. „טערק" האָט מען אים גערופן דערפאַר וואָס ער איז געווען א סאַלדאָט אין דער צייט פון דער רוסיש-טערקישער מלחמה (78—1877). פון יענער מלחמה איז מיקיטע צוריקגעקומען מיט אַנדערהאַלבן פים. די גע-בליבענע העלפט פון זיין רעכטן פוס איז געווען אונטערגע-שפּאַרט מיט א הילצערן דרענגל, צוגעפּעסטיקט צו דער קני מיט א לעדערנעם פּאַסעק.

מיקיטע און זיין טויבע מאַמע האָבן געוואוינט אין אַן אַרעמער כאַטקע, די צווייטע טיר פון יענטלען. מיקיטע האָט שטאַרק ליב געהאָט יענטלס בן-יחיד, שייקען. ער וואָלט זיך געלאָזט פאַר אים די פינגער אָפּהאַקן. שייקע איז אויף מי-קיטעס הענט אויפגעוואַקסן — און נאָך ווי אופגעוואַקסן! א יונג א דעמב! מיקיטע האָט שטאַלצירט מיט שייקעס וואוקס

און מיט זיין גבורה, און האָט אָנגעקוואָלן פון נחת וועז ער האָט געהערט ווי־אַזוי שייקע האָט זיך אָפּגערעכנט מיט דעם „הונטעשן זון" — טיטוסן.

— מאָלאָדטשינאָ שאַיקאָ! — האָט מיקיטע יענעם אַוונט געקלאָפּט שייקען אין פּלייצע און אים געמונטערט — זיך נאָר נישט געשראָקן, זונעלע! ס'עט דיר קיין האָרעלע אויפן קאָפּ נישט געקרומט ווערן. כ'שווער ביי גאָט. אָבער דאָ בלייבן טויג נישט. קום, איך וועל דיך שוין פּאַרשטעקן ערגעץ, אז דער טייוול אַליין וועט דיך נישט געפינען. כ'וויים פון אַן ערטעלע, וואָס איז ווי ביים דיאַק אין דער פּאַזוכע, זיך נישט צו דערגראָבן אַהין!... יאָ, אָבער אַזוי־אָ איז נישט גוט; ס'בורנעסל דיינם קענען אַלע, נאָ, נעם שלעפּ אַרויף מיין בורקע. אָט אַזוי! וואַרט... ס'היטל דיינם קען מען אויך. נעם בעסער מיין אַלטע בראָשקע. שוין טאָקע שטאַרק צע־קראָכן, אָבער ס'מאַכט נישט. בעסער אַזוי. איצט קום, לאָמיר שטעלן פּים...

איבער גליטשיקע אומוועגן און הינטערגעסלעך האָבן מיקיטע און שייקע יענע נאַכט זיך געשלעפּט צו אַ גרויסן סאַד פון יענער זייט בית־הקברות, אַריבער די באַן־רעלסן, ווייט אַרוים פון שטאָט. דער סאַד האָט געהערט צו אַן אַלטער פּאָליאַטשקע און איז געווען אַרומגעצאַמט פון אַלע זייטן מיט אַ הויכן פּאַרקן. זיי זענען אַרומגעגאַנגען דעם סאַד און צו־געקומען צו אַן אַלט, טיף־איינגעהויקערט שטיבל ביים בערג פון אַ לאַנגער, שמאָלער ריטשקע, וואָס איז אמאָל געווען אַ טייכל. דער דאָך פונם שטיבל איז אויף איין זייט געווען אַזוי נידריק אַראָפּגעבויגען צו דער ריטשקע, אַז ס'האָט זיך אוים־געדאַכט: איין רעכטער בלאָז — און דאָס גאַנצע שטיבל וועט זיך איבערקערן אין ריטשקע אַריין. קיינעם וואָלט נישט אויי־

געפֿאַלן אַז אין אָט דער כאַלופּקע וואוינען מענטשן. ס׳האָט אויסגעזען ווי אַ לאַנג-פּערלאַמוטע חורבה, וואו אַ מענטשנס פּוס איז שוין זינט יאָרן די שוועל נישט אַריבערגעטראָטן.

אין אָט דער אַלטער חורבה האָט געוואוינט מיקיטעס אַ לאַנג-יאָריקער פּריינט, אַ ייד, וועמען מ׳האָט געפֿרופֿן בעריש קוואַסניק. ער איז אויך געווען אַ געוועזענער סאַלדאַט אין רוסיש-טערקישן קריג, אויך אַ מלחמה-קאַליקע ווי מיקיטע און אויך אַזא עלנטער מענטש ווי ער. בעריש קוואַסניק האָט אפילו קיין אַלטע מאַמע נישט געהאַט. זיין אייניציקער מיטוואוינער אין דער כאַלופּקע איז געווען גאָדל שטומע-לעלע, אַן אָרוים-העלפֿער ביי מאַטיע קברן. גאָדל איז געווען אַ דערשלאָגן מענטשל פון אַ יאָר 30, וואָס האָט אויסגעזען ווי פון 60, אַ האַלבער אידיאָט און אינגאַנצן שטום. די אַלע „מעלות", האָט מען געזאָגט, זענען אים געקומען פון אַן איבערשרעק: אייני-מאָל ווען ער איז נאָך אַ קליין אינגל געווען, האָבן שקצים אים אַריינגעוואָרפן אין טייך און ער איז שיר-נישט דערטרונקען געוואָרן. מ׳האָט אים אָרויסגעשלעפּט אַ האַלב-טויטן און אים קוים דערראַטעוועט.

דער דאָזיקער גאָדל שטומע-לעלע האָט זיך אויפגעהאַלטן ביי בעריש קוואַסניק אין שטיבל נאָר אין די ווינטער-חדשים. דעם גאַנצן זומער ביז שפּעט אין אָסיען האָט ער געניעכטיקט אין רבם אוהל אויפן בית-עולם. אויך בעריש אַליין האָט אין די זומער-חדשים נישט געניעכטיקט אין דערהיים. דעם גאַנצן זומער איז בעריש קוואַסניק געווען אַ נאַכטוועכטער אין דער אַלטער פּאַליאַטשקעס סאַד. האָט ער געדאַרפט אויפזיין די נעכט, היטן אָז גנבים זאָלן נישט אַריבערקלעטערן דעם פּאַרקן און רייסן פּירות פון די ביימער. ערשט אינדערפרי, ווען ס׳איז געקומען דער בייטאָגעדיקער וועכטער, פּלעגט בעריש אַהיים-

גיין שלאפן. אזוי אלע זומער, פון באלד נאך פסח ביז סוכות. פאר היטן ביינאכט דעם סאד דעם גאנצן זומער האט בעריש געהאט דאס שטיבל צום וואוינען א גאנץ יאר און פינף רובל מזומן געלט. נאכן סעזאן האט ער אויך באקומען עטלעכע זעקלעך עפל — א צוגאב. פון די עפל האט בעריש געמאכט קוואס צום פארקויפן און האט דערפון געהאט נאך עטלעכע רובל א יאר.

ווי אלטע גוטע בריידער האבן מיקיטע טערק און בעריש קוואסניק גרינג זיך צונויפגערעדט וועגן שייקען, און פון יענער נאכט אן איז שייקע פיצל געבליבן וואוינען ביי בערישן. מיט שייקעם מאמע האט מיקיטע אפגעמאכט, זי זאל קיינמאל נישט גיין צו בערישן און זיך נישט ווייזן אפילו אין יענער געגנט. מיקיטע האט מורא געהאט, אז פאליציי וועט איר נאכשפירן. אפילו ער אליין האט אנגעלייגט וועג און איז געגאנגען מיט אנדערע הינטערגעסלעך איטליכם מאל וואס ער האט געדארפט גיין זען שייקען און אים ברויינגען עפעם וואס יענטל פלעגט שיקן. אזוי איז אריבער דער גאנצער ווינטער, און יענטל האט קיין איינציק מאל איר קינד נישט געזען.

***

נאך דער מחלוקת מיט אשר זעלדעסן האט שימעלע ספירט געהייסן זיין רייזעלען, זי זאל פרואוון דערגיין ביי יענטלען, וואו איר זון געפינט זיך. שימעלע איז, פארשטייט זיך, אויסן געווען יענטלם טובה. ער האט געוואלט באשיצן איר קינד. שימעלע האט מורא געהאט, אז טאמער וועלן אשרם לייט זיך דערווייסן, וואו שייקע באהאלט זיך, וועלן זיי אים מסרן. א קשיא אויף זיי! אין שטאט האט מען אפילו נערעדט, אז שייקע איז עווק קיין אמעריקע. דאס האט דער כיט-

רער מיקיטע אוממיסטן פּאַרשפּרייט דעם דאָזיקן קלאַנג, כדי פּאָליציי זאָל אויפהערן אַרומזוכן שייקען.

שימעלע האָט נישט געוואוסט פונוואַנען דער קלאַנג האָט זיך גענומען, אָבער ער האָט עס סאי־ווי נישט געגלייבט. ער האָט פּאַרשטאַנען, אז ביי יענטלען זענען נישט גאָליגן אַנגעגרייט קיין קאָפּיטאַלן אויף הוצאות פּאַר איר זון קיין אַמעריקע, אפילו נישט אויף אַביסל נעענטער ווי אַמעריקע. האָט שימעלעס ווייב געפּרואווט א פּאָר מאָל דערגיין ביי יענטלען וואו איר קינד באַהאַלט זיך. אָבער יענטל האָט נאָר געווויינט און זיך גע־שוואירן, אז „פון יענער נאכט אָן" האָט זי איר קינד אין די אויגן נישט אַנגעזען — וואָס דאָס איז טאַקע אמת געווען. ערשט א פּאָר וואָכן פּאַר פּסח האָט יענטל געמוזט אויסזאָגן רייזעלען וואו שייקע געפינט זיך.

אויף פּסח פלעגט בעריש קוואַסניק אָלע יאָר זיך אוועק־לאָזן צו־פּום קיין קאָדניע. דאָרטן האָט בעריש געהאַט א קרוב, א מלמד. פלעגט ער באַצאָלן דעם קרוב צען גילדן, א רובל מיט 50 קאָפּיקעס, פּאַר קעסט אויף איבער גאַנץ פּסח, און נעכטיקן פלעגט בעריש אין דעם שולכל דאָרטן, וואו זיין קרוב, דער מלמד, האָט געקנעלט מיט זיין „חדר". גאָדל שטומע־לעלע, ווידער, פלעגט אָלע יאָר עסן פּסח ביי זיין באַלעבאָס, דעם קברן. וואו־זשע זאָל מען אַהינטאָן שייקען אויף פּסח? האָט טאַקע בעריש קוואַסניק באַצייטנס א רעד געטאָן מיט מיקיטען, אז מען דאַרף זען באַשטאַטן שייקען ערגעץ אין א אידיש הויז אויף איבער יום־טוב. מיקיטע האָט די זאָך אַרום־גערעדט מיט יענטלען, און ס'איז געבליבן, אז מע מוז זיך וועגדן נאָך אַן עצה צו דער „שימעלעכע".

א צען טעג פּאַר פּסח איז יענטל געקומען צו שימעלע ספּירטם ווייב, האָט איר דערציילט דעם גאַנצן אמת און

געפרעגט, וואָס זאָל זי טאָן. רייזל האָט געהייסן יענטלען קומען אין א פּאָר טער אַרום נאָך א תשובה. צווּיי טעג שפּעטער האָט שימעלע שוין געהאַט פּאַרטיק א פּלאַן: מיקיטע זאָל ביינאַכט אַריבערפירן שייקען צו שמואל טילינעשטער אַהיים. דאַרט, ביי שמואל דעם ווייַנשענקער אין הויז, וועט שייקע קאָנען זיין גאָנץ פּסח און בלייבן דאָרט אויך נאָך פּסח, אויף אַזוי לאַנג ווי מ'וועט דאָרפן — ביז מ'עט זען וואָס מ'קאָן ווייטער טאָן.

***

שמואל טילינעשטער, א בריוטביינערדיקער בעסאַראַביער ייד, מיט בריטע פּלייצעס און א בריטער באָרד, איז געווען א מענטש מיט בריוט האַרץ און א בריטער האַנט. זיין ווייב, עלקע, אויך א בעסאַראַביערין, איז געווען אפשר נאָך בריטער פון איר מאַן. נאָר אויף איר האָט עס זיך ווינציקער אָנגעזעזן, ווייל זי איז געווען מיט א קאָפּ העכער פון אים. אויך אין בריטהאַרציקייט האָט זי אים איבערגעשטיגן. ווי בעסאַראַביער מענטשן האָבן זיי ביידע ליב געהאַט א גוט גלעזל ווויין און האָבן שטאַרק געהאַלטן פון דער אכילה. ביידע האָבן הנאה געהאַט פון שארפע און געפעפערטע מאכלים. עלקע האָט געקאָנט אַראָפשלינגען א פולן עם-לעפל שטאַרקן כריין און זיך אפילו נישט א קרום טאָן. אָבער ביידע האָבן אויך ליב געהאַט טאָן מענטשן א טובה, און האָבן תמיד געהאָלפן א נויטבאַדערפטיקן מיט דער בריטער האַנט.

עלקע האָט געהאַט א באַזונדער שוואַכקייט צו יתומים און אַרעמע קימפּעטאַרינעס. אויף זיי האָט זי נישט געקאַרגט קיין געלט און קיין טרחה. איר גרויס רחמנות אויף יתומים און אַרעמע קימפּעטאַרינעס איז מסתמא געקומען דערפון, וואָס זי איז געווען אַן עקרה; זי אַליין האָט קיינמאָל אין איר לעבן

קיין קינד נישט געהאַט. איר מאַן איז געווען שימעלע ספּירטס אַ ידיד כּמעט פון ערשטן טאָג אָן וואָס ער, שמואל טילינעש-טער איז אַריבערגעקומען פון בעסאַראַביע און האָט איבער-געגומען אַ ווייַנקעלער אין בערדיטשעוו. שמואל טילינעשטערס ווייַנקעלער איז געווען אייַנער פון די בעסטע אין שטאָט. דאָס איז נישט געווען אַ פּלאַץ פּאַר סתּם ווייַנטרינקערס. צו שמואלן אין ווייַנקעלער פלעגן אַריַינקומען רייכע סוחרים און מבינים אויף אַ גוט גלעזל ווייַן. דאָרטן האָבן יידן סוחרים געקאָנט, צווישן אַיין „לחיים" און אַ צווייטן, שליסן מסחרים אויף שוועָרע טויזנטערס. שימעלע ספּירט איז געווען אַייַנער פון שמואלס אָפּטע געסט און בעסטע קונדן.

זייַן ווייַנקעלער האָט שמואל געהאַט אין אַ זייטיק געסל הינטערן סאָבאָר, אין סאַמע צענטער פון שטאָט. געוואוינט האָט ער אויף דער יורדעווקע, ביי מנשה זילבערהענדלער אויפן הויף. דאָס איז געווען אַ גרויסער הויף און האָט געהאַט פּיר באַזונדערע הייזער. אַיין הויז פון פאַרנט, באַלד ביים אַריַינגאַנג, צוויי — אינמיטן הויף, און אַיין קלענער הויז ביים צווייטן עק הויף. אין אָט דעם קלענערן הויז האָט גע-וואוינט שמואל טילינעשטער. ער האָט געהאַט דאָרטן פינף חדרים, חוץ דער קיך און אַ פּאַר שפּייז-קאַמערן אין פּאַדער-הויז. דאָס איז געווען מער ווי גענוג פּאַר שמואלס קליין הויזגעזינט פון בלויז צוויי מענטשן — אים און זייַן עלקען.

שמואלס דירה האָט געהאַט אַ באַזונדערן אַרויסגאַנג דורך אַ „פּערטקע" אינם פּאַרקן ביים סאַמע עק פון הויף, אַיין שפּאַן פון שמואלס טיר. דער אַרויסגאַנג איז געווען אויף אַ גרויסן, אומפּאַרבויטן, זאַמדיקן פּלאַץ, וואָס איז נישט געווען ברוקירט און האָט נישט געהאַט קיין הייזער אויף אַ וויַיטן שטח אַרום. די איינוואוינערס פון מנשה זילבערהענדלערס

הויף האָבן זיך קיינמאָל נישט באַנוצט מיט דעם דאָזיקן הינ־
טערשטן אַרויסגאַנג. אין די „פערטקע" אינם פּאַרקן דאַרט,
אין עק פון הויף, תמיד געווען פּאַרריגלט פון אינווייניק.

אויף יענער נאַכט, ווען מיקיטע האָט געדאַרפט ברענ־
גען צופּירן שייקען צו שמואלן אַהיים, האָט שמואל געלאָזט
אָפן די „פערטקע". מיט מיקיטען איז געווען אָפּגעראַטעוועט, ער
זאָל קומען אַהין דורך אָט דעם הינטערשטן אַריינגאַנג. גע־
דאַרפט האָבן מיקיטע און שייקע קומען שפּעט אין אָוונט,
צווישן 10 און 11 אַזייגער. אָבער ס'איז שוין געווען באַלד
12 ביינאַכט ווען זיי זענען אָנגעקומען. שמואל און עלקע
האָבן ביידע געוואַרט אויף זיי. אויפן טיש איז געשטאַנען
גרייט כיבוד פּאַר די געסט. מיקיטען האָט שמואל מכבד געווען
מיט אַ קווארטל ווימאַראָזעק און אַ פּאָר ענדזענע פּופּיקלאַך צום
פּאַרבייסן. שייקע האָט זיך אפילו נישט צוגעריט צום כיבוד.
ער איז געווען אַביסל צעחושט פון דער נייער סביבה און פון
די פּרעמדע מענטשן. ער איז דאָך אַזוי לאַנג געווען אָפּגעריסן
פון דער וועלט!...

מיקיטע האָט דאָס פּאַרשטאַנען און האָט דעריבער זיך
נישט געאיילט אַוועקצוגיין און איבערלאָזן שייקען אַ צעטומלטן
אין פּרעמדן הויז. איז מיקיטע געבליבן אַביסל לענגער און
האָט געשמועסט מיט שמואלן. שייקע איז, ווי זיין שטייגער
איז אַלעמאָל, געזעסן אַ שווייגנדיקער און געהערט וואָס יענע
האָבן געredט. ס'איז געווען שוין נאָענט צו איינס ביינאַכט
ווען מיקיטע האָט זיך צעזעגנט און איז, אַרויסבאַלייט פון
שמואלן ביז דער „פערטקע", אַוועק צוריק מיטן זעלביקן וועג
ווי ער איז געקומען. ביי שייקען האָט עלקע טאָקע נישט גע־
קאָנט זיך דערבעטן, ער זאָל כאָטש אויסטרינקען אַ גלאָז מילך
איידער ער לייגט זיך שלאָפן. שייקע האָט שווייגנדיק נאַכ־

געפֿאַלגט עלקען צו דער טיר פונם אַלקערל, וואו ס׳איז געשטאַנען גרייט פֿאַר אים א בעט, מיט פֿרישׂ, ציכטיק בעטגעוואַנט און מיט צוויי קישנס צוקאַפּנס.

שייקע האָט זיך אויסגעטאָן, האָט אויסגעלאָשן דאָס קעראָסין־לעמפּל אויפֿן טיש און זיך אַריינגעלייגט אין בעט. די פֿרישׂ־אויסגעפֿרעסטע ציכן אויף די קישנס האָבן געשמעקט מיט זויבערקייט. נאָר קיינמאָל אין זיין לעבן איז שייקע נישט געליגן אין אַזא ריין, באַקווּעם און ציכטיק בעט — און מיט צוויי קישנס צוקאַפּנס! שייקע האָט אויסגעצויגן די גלידער, פֿאַרמאַכט די אויגן און געפֿרואווט איינשלאָפֿן. אָבער קיין שלאָף האָט אים נישט געגומען.

ער האָט אַלץ געקלערט פֿון די רייד וואָס ער האָט נאָר־וואָס געהערט אינם שמועס צווישן מיקיטען און דעם ווייניקן שענקער. זיי האָבן געריידט וועגן אַמעריקע. מיקיטע האָט געזאָגט אַז „דער גוטער שימעלע" (ספּירט) וועט שוין אַרויס־פֿאָווען אים, שייקען, קיין אַמעריקע. האָבן טויזנט פֿראַגעס איצט געעגבערט שייקעס מוח: וואָס איז עס אַזוינס, אַמעריקע? וואו ליגט עס, וואָס ס׳איז אַזוי שווער צו קומען אַהין? וואָסערע מינים מענטשן וואוינען דאָרט? וואָס טוען זיי, און וואָס וועט ער טאָן אין יענעם ווייטן, פֿרעמדן לאַנד? און וואָס וועט זיין מיט זיין מאַמען? וועגן איר האָט מיקיטע קיין וואָרט נישט דערמאָנט. מיינט עס, אַז זי וועט דאַרפן בלייבן אַליין?...

שעהן לאַנג האָבן די דאָזיקע פֿראַגעס געמאַטערט דעם אַרעמעז, מידן שייקע פּיצל אין יענער ערשטער נאַכט אונטער שמואל טילינעשטערס דאַך, און אויך א צאָל טעג און נעכט דערנאָך.

קאַפּיטל זעקס

די מגפה

ער יום-טוב פסח איז אריבער אַן אַנפאַלן אויף יידן. אויך די גויעשע „פאַסכע" איז אריבער בשלום. ס'הייסט — אינגאַנצן אַן געשלעגן איז נאָך קיין איין חגא ניט אריבער אין בערדיטשעוו. די געשלעגן פלעגן געווויינטלעך זיך אַנהייבן אַ פּאָר טעג נאָך פּאָר חגא, וועו די גויים פון די אַרומיקע דערפער זענען זיך צונויפגעפאַרן אין שטאָט, אייניצואַנדלען זאַכן אויף „פּראַזדניק". זענען געווען גויים, באַזונדערס צווישן די וואָס זענען געקומען אין שטאָט אַריין אַן די „באַבעס" — אַן זייערע ווייבער, הייסט עס — וואָס האָבן אַפּטמאָל „פּאַרטרונקען" דעם לעצטן גראָשן, און נישט געהאַט מיט וואָס אהיימצופאָרן. זענען זיי געבליבן שטעקן אין שטאָט, פּרעמדע, אַפּגעריסענע, אַפּט אויך הונגעריקע און מלא רוגזה איינער אויפן אַנדערן, אויף דער גאַנצער וועלט אוּן, מער פון אַלץ, אויף די יידישע שענקערס, למאי זיי האָבן נישט געוואָלט גיבן מער קיין משקה אויף באָרג.

האָבן נישט געפעלט קיין געשלעגן צווישן אַט די פּאַרבי-טערטע פּויערן אַרום די שענקען. זיי האָבן זיך געריסן ביי די טשופּרינעס אייניע די אַנדערע און זיך צעבלוטיקט ווי ווילדע חיות; און אין די דאָזיקע געשלעגן האָבן, נאַטירלעך, אויך די אידישע שענקערס נישט פאַרפעלט צו כאַפּן קלעפּ און גיבן

קלעפֿ. אזוי אלעמאל אין צייט פון א חגא, און אזוי איז עס געווען אויך אין די טעג פון פאסכע יענעם נאך־פסח. צו סתם אנפאלן, אבער, אויפֿ יידן איז עס נישט געקומען, און וועגן דער מעשה טיטום האט מען פון די גויים קיין וואכט נישט געהערט, גלייך ס'וואלט קיין טיטום גאר קיינמאל אויפֿ דער וועלט נישט געווען.

ערשט דעמאלט האט אנגעהייבן נאכלאזן די מורא פאר א פאגראם, און יידן האבן שוין אנגעהייבן פארגעסן די מעשה טיטום. אויך וועגן שייקע פּיצל האט מען מער נישט געטראכט, און זעלטן זיין נאמען דערמאנט. אפילו די הייסע מחלוקת צווישן אשר זעלדעס און שימעלע ספּירט איז היפּשלעך אפּגע־קילט געוואָרן, כאטש נאך נישט אינגאנצן פארגעסן. וואלט אלצדינג געווען גוט און וואויל ווען ס'מאכט זיך נישט א נייע צרה מיט נייע מחלוקות. די נייע צרה איז געווען נאך א גרעסער אומגליק, איידער די מעשה טיטום, און האט געפירט צו נאך שארפערע קריגעריין אין שטאט. דאסמאל איז עס געווען די יידישע אינטעליגענציע — ריכטיקער, א טייל, דער בעסערער טייל, פון דער יידישער אינטעליגענציע — וואס האט אנגעהייבן די מחלוקת. נישט איבער כיבודים האט מען זיך געקריגט. דאס מאל איז עס געגאנגען אין ראטעווען לעבנס פון מענטשן, איבער וועמעס קעפּ ס'איז געהאנגען די שווערד פונם מלאך המות.

***

אנגעהייבן האט זיך עס מיט אן איבערפליץ פונם טייך גנילאפּיאט נאך פאר פסח. ס'איז געווען נאך א שווערן ווינטער פון א סך שניי און אייז אין דער גאנצער סביבה. גראד האט יענעם יאר דער פרילינג זיך געשטעלט פריער ווי תמיד. האבן די וואַרעמע, זוניקע פרילינג־טעג מיטאמאל א צעלאז געטאן די דיקע שיכטן שניי און אייז אין ארום דער שטאט. האבן

די וואסערן פונם גנילאָפיאָט, וואָס האָבן אייביק געשמט מיט זייער שמוץ און זענען תמיד געווען אַ קוואָל פון אַלערליי מגפות, אַריבערגעפלייצט די ברעגעס. דער איבערפלייץ איז נישט געווען קיין גרויסער און האָט נישט לאַנג אָנגעהאַלטן, בלויז עטלעכע טעג. געליטן האָבן נאָר די נידעריקערע טיילן פון שטאָט. און אפילו דאָרט איז דער היזוק געווען נישט קיין גוואַלטיקער. די אמתע צרה איז געקומען נאָכדעם ווי די וואַסערן זענען שוין געווען צוריקגעפאַלן. די צרה איז געווען — אַן אויסברוך פון כאָלעריע.

איז מען שוין אין בערדיטשעוו אפילו געוואוינט געווען צו מגפות. ס׳איז דאָרט כמעט נישט אַריבער קיין איין יאָר אָן עפעס „אַן אונטערגאַנג", ווי ס׳האָבן געהייסן בייַ יידן די מילדערע עפידעמיעס; און יעדער מין „אונטערגאַנג" האָט געקאָסט לעבנס פון קינדער און דערוואַקסענע. דאָס פשוטע פאָלק האָט עס געהאַלטן פאָר אַן אומפאַרמיידלעכער זאַך — אַ שטראָף פון גאָט... אינטעליגענטן, אָבער, האָבן געטענהט און געוואָלדעוועט, אַז ס׳מוז נישט זיין אַזוי; מ׳קאָן די מגפות פאַרמיידן! יאָרן-לאַנג האָבן די אינטעליגענטן געפאָדערט, די שטאָט זאָל איינפירן קאַנאַליזאַציע, וואָס זאָל מאַכן אַ סוף צו די אָפענע רינשטאָקן, וואָס פאַרעיפושן די לופט; זיי האָבן געפאָדערט אַ „וואַדאָפראָווד" — וואַסער-לייטונג — וואָס זאָל צושטעלן דורך רערן טרינק-וואַסער פון וויטע ברונימער גלייך אין שטוב אַריין, מ׳זאָל נישט דאַרפן טרינקען דעם סם פון גנילאָפיאָט.

עס זענען אפילו געווען צווישן די אינטעליגענטן עטלעכע געוואָגטע יונגעלייט, וואָס האָבן געשיקט „פראָשענעס" וועגן דעם צום אינערן-מיניסטעריום אין פעטערבורג, איבער דעם קאָפ פון דער גובערניע. אָנדערע האָבן געשיקט מליצהדיקע קאָרעספּאָנדענציעס וועגן די אָפּטע מגפות אין בערדיטשעוו

צו די צייטונגען אין דער גובערניע־שטאָט— און אַלע האָבן געמאַנט, מ׳זאָל טאָן עפּעס צו פֿאַרמיידן די מגפות. אָבער די אַלע זאכן האָבן געהאָלפֿן ווי א טויטן — באַנקעס. נישט פּע־טערבורג, נישט די גובערניע, נישט די שטאָט־אופֿראָווע האָבן א ריר געטאָן מיט א פינגער צו מאכן א סוף צו די דאָזיקע אומגליקן.

די גבירים אין בערדיטשעוו האָבן אויך נישט אַיינגעלייגט קיין וועלטן קענען די אָפּטע עפּידעמיעס. די גבירים האָבן נישט געוואָלט זיך איינרייסן מיט נאַטשאַלסטוווע; אז נאַטשאַלסטוווע שווייגט, האָבן זיי אויך געשווויגן. אגב, האָבן זיי מורא געהאַט, אז אויב נאַטשאַלסטוווע זאָל טאָקע זיך נעמען איינפירן קאַנא־ליזאַציע, וואָדאָפֿראָוואָד און נאָך אַזוינע זאכן, וועט עס נאָך אויסגיין צו זייערע קעשענעס; זיי, די גבירים, וועלן דאַרפן צאָלן העכערע שטייערן. ווער דען, די אַרעמעלייט וועלן צאָלן? חוץ דעם אַלעמען האָט יעדער גביר געטראכט: פֿאַרוואָס זאָל ער זיך רייסן דעם פּעלץ פֿאַר קהל? סאי־ווי קרענקן דאָך און שטאַרבן פֿון די „אונטערגאַנגען" על־פּי־רוב די קבצנים אין די אַרעמע טיילן שטאָט — אויף דער פּיפֿיווקע, אויף דער קאַטשע־ניווקע, אויף דער פּייגעריווקע, אויף די פּיעסקעס, אָדער אין אַרעמע, שמוציקע געסלעך הינטער־דער־גרעבליע. מילא, וועט זיין מיט אַביסל אַרעמעלייט וויניציקער. נישט קיין סכנה.

אויך די כאָלעריע האָט יענעם נאָך־פּסח אויסגעבראכן צווישן די אַרעמעלייט אין די קבצנישע געסלעך. באַלד אָבער האָט די מגפה זיך צעוואַרפן איבער דער גאַנצער שטאָט, און זיך צעבושעוועט מיט אזא אימפּעט, אז ס׳האָט אַנגעיאָגט אַן אימה אויף אַלעמען. מענטשן זענען „אייגעפאַלן" צענדליקער־ווייז אַלע טאָג, און פון צען חולאים האָט מען אפשר קוים א העלפּט אָפּגעראַטעוועט. די אַנדערע זענען געפאַלן ווי זאַנגען

אונטער דער קאַסע פונם שניטער. די רופאים און פעלדשערם זענען ארומגעלאָפן ווי פאַרסמטע מייז. די דאָקטוירים האָבן זיך געיאָגט ווי טייוואָלים מיט איזוואָשטשיקעם איבער אַלע גאַסן בייטאָג און ביינאַכט. ביי דער חברה־קדישא האָבן נישט גע־קלעקט קיין נושאי־מיטה, און — צום ערשטן מאָל אין דער געשיכטע פון בערדיטשעוו — האָבן אידן געמוזט נאָכטאָן די גויים און אויך אַוועקפירן זייערע מתים אין קאַסטנס אויף פערד און־וואָגנס.

נאָטשאָלסטוווע האָט ארויסגעגעבן איין אוקאַז נאָכן אַנדערן, און די ליטאָגראַפירטע אוקאַזן האָט מען אויסגעקלעפט איבער דער גאַנצער שטאָט, אויך אויף די טירן פון אַלע שולן, קלויזן און בתי־מדרשים. אָבער די אוקאַזן האָבן נישט אָפגעשטעלט די מגפה. ס׳האָט נישט געהאָלפן אפילו דאָס סטראָשען מיט הארבע שטראָפן פאַר נישט אויספאָלגן די באַפעלן. נישט אַלע באַפעלן האָט מען געקאָנט אויספאָלגן. איין אוקאַז, למשל, האָט באַפוילן, אַז די פאָמאָיניצעס — אָדער „„פאָמעניצעס״, מיטן קוועטש אויפן „פא״, וווי ס׳האָבן געהייסן ביי יידן די צעבערם שמוציק וואָסער מיט אַלע מינים אָפפאָל פון דער קיך — זאָל מען אויסגיסן נישט ביי דער טיר, נאָר הונדערט שפּאַן ווייטער פון הויז. איז, ראשית, ווער האָט עס כוח זיך צו שלעפּן מיט א פולער פאָמעניצע אַזוי וויט? צווייטנס, איז עס פאָלג מיך א גאַנג און צייל די שפּאַן וועג מען שלעפּט זיך מיט א פולן צעבער! און וואָס וועט שוין זיין אַז מ׳עט אויסגיסן די פאָמעניצעס הונדערט שפּאַן ווייטער? וועלן דען די ריחות פונם קיך־אָפפאָל, וועג עס הייבט אָן פוילן קענן דער זון, נישט גרייכן צו די נעז פון מענטשן אין הויז צי אין גאַס?

נאָך א באַפעל איז געווען, אַז איטליכער הויז־אייגנטימער מוז אַלע טאָג באַגיסן מיט צעפירטן קאַלך די אָפענע רינשטאַקן

ביי זיין הויז און זיי באשפריצן מיט קאַרבאָליק. איז, מילא, מיטן קאָלך קאָן מען זיך נאָך אַן עצה געבן; דאָס קאָסט נישט קיין אוצר, כאָטש ס'וואקסט אויך נישט אין גאָרטן, און מע דאַרף דערפאָר באָצאָלן. אָבער קאַרבאָליק? — דאָס דאַרף מען שוין קויפן אין אָפטייק, און דאָרט רייסט מען די הויט פאָר דער מינדסטער זאַך. א סך הויז-אייגנטימער אין די אָרעמע געסלעך זענען געווען מ'שטיינס-געזאָגט „אייגנטימער" פון שוין איינמאָל „הייזער". דאָס זענען געווען יידן אביונים, וואָס האָבן אָפטמאָל אליין נישט געהאַט אויף שבת. וואו-זשע זאָל אזא איינער נעמען געלט אויף קאַרבאָליק צום בא-שפריצן דעם רינשטאָק אלע טאָג? זענען טאָקע די דאָזיקע „הויז-אייגנטימער" אָפגעקומען מיט אָביסל צעפירטן קאָלך, וואָס איז געווען מער וואָסער ווי קאָלך, און וועגן קאַרבאָליק האָט מען אינגאַנצן זיך נישט-וויסנדיק געמאַכט; זאָל די פאָליציי קומען אלע טאָג צום רינשטאָק שמעקן צי ס'איז יאָ באשפריצט אָדער נישט באשפריצט מיט קאַרבאָליק.

דאָס אייגענע איז געווען מיטן אוקאָז, אז בעקערס, שפייז-קרעמערס און פאַרקויפערס פון אלע מינים עסנווארג זאָלן אלע טאָג דעזינפעקצירן די כלים וואָס זיי נוצן. דערביי איז געווען אָנגעזאָגט וואָסערע דעזינפעקציע-מיטלען מ'דאַרף באָנוצן. דער בייגלבאָקער, דער העריגנ-הענדלער און די אידענע וואָס פאַרקויפט געבדזנשמאָלץ, געזייערטע אוגערקעס, צי געקאָכטע ארבעס, האָבן, פאַרשטייט זיך, נישט אָנגעהייבן וויסן וואָס דעזינפעקציע איז אזוינס, און צו וואָס מ'דאַרף עס. זיי האָבן קיינמאָל דאָס דאָזיקע שווערע וואָרט נישט געהערט און נישט געקאָנט עס נאָכזאָגן אפילו.

איז עס פאַר זיי געווען עפעס א ניי אָנשיקעניש, א פינצטע-רע גזירה זיי צו פאַראומערן ס'לעבן. וואָרים צום „פיקצירן"

די כלים האָט מען, לויטן אוקאז, באַדאַרפט נוצן אַ „צעפירעכץ" מיט עפּעס אַ „וואַסערל" וואָס האָט געהאַט אַ טשודנעם נאָמען און אַ שאַרפן ריח, און וואָס מ'האָט געדאַרפט קויפן טאָקע ווידער אין אַפּטייק; און וויבאַלד אַפּטייק — איז אַ צרה. אין אַפּטייק, וואו ס'הענגט דעם צאָרס פּאַרטרעט און מ'דאַרף אַראָפּ־נעמען ס'היטל — דאַרט קאָן מען זיך נישט דינגען. דאַרט מוז מען באַצאָלן וויפיל מ'הייסט, און אַפּטייקערס זענען, ברוך השם, קיינמאָל נישט קאַרג אויף יענעמס קעשענע. קומט אויס: כאָטש נעם ס'גאַנצע ביסל פּדיון פון טאָג און טראָג עס אַוועק צום אַפּטייקער.

נישט בעסער איז עס געווען מיט די וואַרענישן צום עולם: מע זאָל נישט עסן קיין רויע פירות און גרינסן — סיידן מע וואַשט זיי פריער גוט אַרום מיט איבערגעקאָכט וואַסער; נישט נעמען אין מויל אַריין קיין שום זאַך וואָס פליגן האָבן געהאַט אָנגעריבן; זיך נישט דערוועגן צו טרינקען קיין נישט־געזאָדטן וואַסער, בפרט דאָס וואַסער פונם גנילאָפּיאָט, און — למען השם — זיך וואַשן ס'פּנים און די הענט מיט זייף און היים וואַסער כאָטש דריי פיר מאָל אַ טאָג, און קינדער — אַלע צוויי שעה.

האָבן אַרעמע פאַמיליעס געזיפּצט און געטענהט: ווי קאָן מען עס אָפּהיטן די אַלע געבאָטן? וואָר קאָן זיך עס פּאַרגינען? ס'קומט דאָך אויס זיך נישט אַ ריר טאָן פונדאָנען אַהין אָן געקאָכט וואַסער אין הויז. דאַרף, היסט עס, דער סאַמאָוואָר — אַדער דער טשייניק אין אויוון ביי די וואָס האָבן נישט קיין סאַמאָוואָר — שטיין און זידן אַ גאַנצן טאָג. אָבער צום סאַמאָ־וואָר דאַרף מען דאָך האָבן קוילן, און צום אויוון דאַרף מען האָלץ, און די ביידע זאכן רייסט מען נישט אָן אין גאָרטן. קוילן און האָלץ קאָסטן געלט. וואו־זשע זאָל מען עס נעמען?

דאָקטוירים האָבן געהייסן... נאָר מאָלע וואָס דאָקטוירים הייסן! ס'רוב יידן אין בערדיטשעוו האָט נישט געגלייבט אין דאָקטאָריע. פשוטע יידן, בפרט די יידענעס, האָבן זיך געהאָט זייערע אייגענע רפואות צו אָלע חולאתן, און זייערע אייגענע סגולות קעגן אָלערליי מגפות. האָבן זיי געוואוסט, אז קעגן כאָלעריע איז נישטאָ קיין בעסער מיטל ווי — עסן קנאָבל, דאָס קאָסט אַ שיבוש און מ'קאָן זיך עס פארגינען. קעגן מגפות בכלל, האָבן זיי געוואוסט, איז אַ סגולה צו טראָגן אַרומגעבונדן אויפן האַלדז צי אויף אַ האַנט אַ פאָדעם רויטע „בליטשקע". נאָך אַ סגולה איז: אַרומצייכענען מיט קויל די וועגט דרויסן מיט אַ שוואַרצן פאָם אַרום און אַרום. דאָס, האָט מען געגלייבט, וועט אָפנארן דעם מלאך־המות, ער זאָל מיינען, אז ער האָט אין דעם דאָזיקן הויז שוין אָפגעטאָן זיין אַרבעט...

אָבער דאָס זענען אָלץ אַרעמאָנסקע תרופות. פאָר גבירים פאָסט נישט צו גלייבן אין אזוינע „באָבסקע רפואות". די אינטעליגענציע, ווידער, האָט זיך געקאָכט און געמאכט גוואַלדן קעגן דעם „פינצטערן פאָנאָטיזם פון די ווילדע אזיאטן". די אינטעליגענטן האָבן געפאָדערט ממשותדיקע מיטלען קעגן די מגפות. זיי האָבן געפאָדערט קאָנאָליזאַציע, וואַדאָפראָוואַד, אַ מאָדערנעם שפיטאָל, פרייע קליניקן פאָר אַרעמע חולאים, און נאָך אזוינע זאכן. ס'קאָן זיין אז, לפחות, אַ טייל פון די זאכן וואָלטן די אינטעליגענטן אפשר אויסגעפירט, האָט זיי אָבער געפעלט אחדות. זיי זענען געווען געשפאָלטן און צעריסן אויף צדדים און צדדימלעך, און אויף וואָס איין צד האָט געזאָגט „יא", האָט דער אַנדערער צד געזאָגט „ניין".

**
*

ווי דער גאַנצער ישוב, איז אויך די יידישע אינטעליגענציע אין בערדיטשעוו געווען צעטיילט אין קלאָסן און שיכטן.

איין קלאָס, וואָס האָט זיך געהאַלטן פֿאַר דער סאַמע קרוין פון דער אינטעליגענציע אין שטאָט, איז באַשטאַנען פון עטלעכע יונגע „אַריסטאָקראַטן", זין פון רייכע טאַטעס, וואָס האָבן זיך שוין געפֿירט ווי יונגע פּריצים. די טאַטעס זענען טאָקע געווען פֿראָסטע מענטשן, טייל — אפילו היפּשע עם־הארצים. די זין, אָבער, האָבן שוין געשפּילט די ראָלע פון אַריסטאָקראַטן. עטלעכע פון זיי האָבן געהאָט דיפּלאָמעס פון אויסלענדישע אוניווערסיטעטן. אַנדערע, אָן דיפּלאָמעס, האָבן אַזוי געהאָט פֿאַרבראַכט אַ פּאָר יאָר אין אויסלאַנד. האָבן זיי זיך אויך שוין געהאַלטן פֿאַר גרויסוועלטיקע מענטשן. זענען די דאָזיקע יונגעלייט שוין אַרומגעגאַנגען אין הויז אָן אַ היטל, האָבן געקוקט כערט פֿאַפּיראָסן מ'שבת, געראַדט נאָר רוסיש און געקוקט אויף פֿשוטע יידן, אפילו אויף די אייגענע עלטערן, פון אויבן־אַראָפּ. בערדיטשעוו האָבן זיי פיינט געהאָט און כסדר זיך געריסן אין דער גרויסער וויטער וועלט אַריין. זיי האָבן זיך געפילט געפֿענטעט פון דעם מ'שטיינם־געזאָגט ביסל אידישקייט, וואָס זיי האָבן נאָך געמוזט שלעפּן אויף זיך כל זמן טאַטע־מאַמע לעבן.

וואָלט קיינעם אין שטאָט ניט אָנגעגאַנגען וואָס די דאָזיקע עטלעכע יונגע „ריסטאָקראַטן" טוען און ווי אַזוי זיי פירן זיך. זענען זיי, אָבער, געווען גאָנצע שמעלקעס מיט די „טשלע־נעס" פון דער „אופראָווע" און מיט אַנדערע גויים פון די „הויכע פענצטער". האָבן יידן געמיינט, וועט ווייסט וואָסערע דעה די דאָזיקע יונגעלייט האָבן דאָרטן. האָט מען פֿאַר זיי דרך־ארץ געהאָט. יידן פֿחדנים האָבן אפילו זיך געחנפּעט צו זיי און זיך געמיט צו געווינען זייער „לאָסקע".

פון אַן אַנדער מין אינטעליגענטן זענען געווען די זין און איידעמס פון האַלב־חסידישע נגידים, דאָס זענען געווען יונגע־

לייט אַנגעשמעקט מיט השכלה און האָבן פאַרמאָגט אויך אַביסל וועלטלעכע בילדונג; האָבן שוין געהאַט געלייענט א פאָר קלאָסיקער. זיי פלעגן אויך באַקומען דורך פאָסט אַלע טאָג די „הצפירה" פון וואַרשע, אַדער דעם „המליץ" פון פעטערבורג, האָבן ליב געהאַט שמועסן וועגן וועלט-פּאָליטיק און זיך גע-האַלטן פאָר וועלט-מענטשן. אָבער זיי האָבן זיך געקלויבט יידישלעך, זיך געפירט יידישלעך און זענען געגאַנגען אַלע שבת און יום-טוב מיטן טלית-זעקל אין שול אַריין. פרום זענען זיי נישט געווען, אָבער דעם קלאָס פאַרגויעשטע יונגע „אַריסטאָ-קראַטן" האָבן זיי פיינט געהאַט בתכלית השנאה. זיי האָבן זיי פיינט געהאַט נישט אַזויפיל פאָר זייער גויעשקייט ווי דערפאָר, וואָס יענע האָבן אַראָפגעקוקט מיט שפּאָט אפילו אויף זיי, אויף אָט די יידיש-נגידישע זין און איידעמס; און די דאָזיקע נגידי-שע יונגעלייט האָבן ביי זיך געפּוּעלט, אַז נישט יענע, נאָר זיי זענען ס'אייבערשטע פון שטייסל, און זיי קומט די בכורה.

קענן אָט די ביידע קלאַסן אינטעליגענטן — בפרט קענן דעם ערשטן — האָט ביטער געקעמפט א דריטער קלאַס, וואָס איז אין צאָל געווען גרעסער פון יענע צוויי קלאַסן אינאיינעם. די יונגעלייט פון אָט דעם קלאַס זענען, על-פּי-רוב, געווען טאַקע עכטע משכילים, אמתע וואוילקענערס און, טייל פון זיי, מענטשן מיט אידאָאַלן. עס זענען געווען צווישן זיי אויך זין פון פאָר-מעגלעכע באַלעבאָטים; יונגעלייט וועמען טאָטעס, הגם נישט קיין גבירים, האָבן פונדעסטוועגן נישט געקאָרגט קיין געלט אויף שכר-לימוד און האָבן תמיד געהאַלטן צו די קינדער די בעסטע מלמדים און די בעסטע לערערס. דאָס רוב אָבער פון אָט דעם קלאַס אינטעליגענטן איז באַשטאַנען פון אויטאָדידאַקטן, אַדער „סאַמאָאוטשקעס", ווי מ'האָט זיי גערופן אין רוסלאַנד. דאָס זענען געווען אַרעמע בחורים, וואָס האָבן אַליין, מיט די

אייגענע כוחות, זיך דערוואַרבן זייער בילדונג — און אַ גאַנץ סאַלידע בילדונג.

געווען צווישן זיי יונגעלייט, וואָס האָבן אַ סך געלערנט, אַ סך גאַלייענט און גוט געקענט העברעאיש, רוסיש און איינע אַדער צווויי אַנדערע שפראַכן. די מיסטע פון זיי זענען פריער געווען „עקסטערניקעס", וואָס האָבן גאַנצע נעכט „געזוברע־וועט" (פלייסיק געשטודירט) אינדערהיים צו קענען אַפגעבן עקזאַמען כאַטש אויף זעקס קלאַסן גימנאַזיע. אַנדערע, מער־אַמביציעזע „עקסטערניקעס", האָבן געהאַט אַוועקגעגעבן זייער־רע בעסטע יונגע יאָרן אויף גרייטן זיך צו אַן „אַקאַנטשאַטעלני" עקזאַמען, כדי צו קאָנען באַקומען אַן „אַטעסטאַט זרעלאַסטי" — אַן אַטעסטאַט פון אַקאַדעמישער רייפקייט — וואָס ס'באַ־קומט דער וואָס האָט דורכגעמאַכט אַלע אַכט קלאַסן גימנאַזיע. די האָפענונגען פון די דאָזיקע בחורים איז געווען: אפשר וועלן זיי פּאַרט זיך דערשלאָגן, מע זאָל זיי „אָננעמען" ערגעץ אין אַן אוניווערסיטעט און זיי לאָזן אויסשטודירן אויף עפּעס.

אַזוינס האָט אַפגעגליקט אפשר איינעם פון הונדערט. די איבעריקע האָבן, נאָך אַלע יאָרן פון היימישן שטודירן, גע־מוזט אָנעמען „אוראַקן" — ס'הייסט: ווערן פריוואַטע לערערס און „גיבן שטונדן". אַנדערע האָבן געפונען שטעלעס אין גרע־סערע געשעפטן, וואָס האָבן געפירט מסחרים מיט מאַסקווע, מיט לאָדזש, צי מיט אויסלאַנד, און האָבן געדאַרפט האָבן „קאָרעספּאָנדענטן" — צו פירן זייער קאָרעספּאָנדענציע מיט פאַבריקאַנטן אין רוסלאַנד צי אין אויסלאַנד.

קיין גרויסע פאַרדינערס זענען זיי נישט געווען. פערציק אַדער פופציק רובל אַ חודש האָט שוין געהייסן הויכע שכירות. קיין גרויסע השפּעה אויף דער עפּנטלעכער מיינונג — אויף וויפיל ס'איז געווען אזא זאַך אין בערדיטשעוו — האָט דער

דאָזיקער קלאָס אינטעליגענטן אויך נישט געהאָט. נאָטשאָלסט־ווע האָט געקוקט אויף זיי מיט פּאַרדאָכט; אָרעמע יונגעלייט וואָס שלעפּן זיך אַרום מיט שווערע ביכער און קענען שפּראָכן זענען ביי נאָטשאָלסטווע געשטאַנען אונטער חשד פון נישט גענוג געטריישאַפט צום צאַר.

(דער חשד איז טאַקע נישט געווען אינגאַנצן קיין אומ־זיסטער. א היפּשער טייל פון אָט דעם מין אינטעליגענטן איז שוין דעמאָלט געווען דורכגענומען מיט די רעוואָלוציאָנערע שטימונגען אין רוסלאַנד; אין עטלעכע יאָר שפּעטער, אין די ערשטע יאָרן פונם יאָרהונדערט, זענען א סך פון זיי שוין געווען אַקטיווע טוערס אין בונד אָדער ביי די סאָציאָליסטן־רעוואָלוציאָנערן). אין שטאָט האָט מען, פּאַרשטייט זיך, גע־וואוסט ווי אַזוי נאָטשאָלסטווע קוקט אויף די דאָזיקע אינ־טעליגענטן. האָבן באָלעבאָטישע מענטשן — שוין נישט צו רעדן פון נגידים — זיך באָמיט, אַז אָט די נישט־גאָנץ־כשרע יונגעלייטלעך זאָלן נישט האָבן קיין דעה ביי קהל.

ס'זענען געווען אויך צווישן די דאָזיקע אינטעליגענטן עטלעכע הייסע נאַציאָנאָליסטן; יונגעלייט וואָס האָבן געברענט מיט התּפּעלות פאַרן ציוניסטישן געדאַנק, וואָס האָט געהאָט אויפגעפּלאָמט ביי א טייל פון דער אידישער אינטעליגענציע באָלד נאָך דעם ערשטן ציוניסטישן קאָנגרעס אין באָזעל. אויך זיי זענען נישט געווען גאָנץ כשר אין די אויגן פון פאָניעם נאָטשאָלסטווע, וואָס האָט נישט געגלייבט די רייד וועגן אַן אייגן לאַנד פאַר יידן; ביי נאָטשאָלסטווע איז אויסגעקומען, אַז דאָס איז נאָר א זשידאָווסקי דריידל ווי אַזוי צו פּאַרשטעלן און באָהאָלטן „די יידישע קאָנספּיראַציע" קעגן צאַר און קעגן „מוטערל רוסלאַנד". ביי די פרומע יידן, ווידער, בפרט ביי חסידים, זענען גערעדעריין וועגן שיבת ציון אין מיילער פון

אפיקורסים סתם געווען טריפע רייד. האבן אויך די נאציאנאליסטישע אינטעליגענטן א קנאפע דעה געהאט אין קהלשע ענינים.

מ׳האט געוואוסט, אז אינטעליגענטן זענען שטענדיק אומצופרידן; כסדר מאנען זיי עפעס, כסדר פאדערן זיי נייע פאראנדקעס. אבער דאס טוען דאך נאר די ארעמע אינטעליגענטן, די אייביקע בונטארן, איז ווער הערט זיי? נאר אז ס׳האט א זעץ געטאן די כאלעריע אין שטאט און ס׳האט אויף אלעמען גענומען ציטערן די הויט, האבן אויך די רייכערע אינטעליגענטן — די נגידישע זין און איידעמס, און אפילו די „אריסטאקראטישע" בנים — אנגעהייבן פאדערן, מע זאל באלד טאן עפעס, אפצושטעלן די עפידעמיע. דאס האט שוין געהאט א שטיקל ווירקונג אפילו אויף נאטשאלסטווע.

קאַפּיטל זיבן

די מצווה-חופּה

ון דער גובערניע זענען אַראָפּגעקומען אינזשי-נערן אין מונדירן און אַנגעהייבן פּלאַנעווען דעם וואַדאַפּראָוואַד. אָבער דאָס איז דאָך אַן עסק אויף אַ יאָר אָדער מער. דערווייל בושעווען די כאַלעריע, און עפּעס מוז געטאָן ווערן באַלד, שוין! האָט זיך געשאָפּן אַ קאָמיטעט צו זאַמלען מעדיקאַמענטן און אַנדערע נייטיקע זאַכן אויף באַלדיקער הילף פּאַר אַרעמע חולאים. „חברה פּריקאַזטשיקעס" איז אַרויסגעקומען מיט אַ פּלאַן: מ'זאָל עפּענען פּריוואַטשאינעס" — טיי-טרינק פּלעצער— וואו אַרעמע מענטשן זאָלן באַקומען אומזיסט פּרישגעקאָכטע טיי מיט צוקער, און נישט מוזן טרינקען דאָס וואַסער פונם גניליאַפּיאַט, וואָס איז סם-המות.

דער פּלאַן האָט נושא-חן געווען ביי דער נגידישער אינטעליגענציע, און רייכע זין און אויידעמס האָבן געגומען אויף זיך די אַרבעט פּוץ באַזאָרגן אַלץ וואָס מ'עט דאַרפן אין די פּריוואַטשאינעס" — טיי, צוקער, געשיר און די קעסלען צום קאָכן ס'וואַסער. אויך די „אופּראַווע" האָט צוגעלייגט אַ האַנט: זי וועט צושטעלן די בענק און טישן פּאַר די פּריוואַטשאינעס". איז נאָר געווען אַ פּראָגע: וואו זאָל מען עפּענען די „טשאינעס"? די אינטעליגענציע האָט פּאַרגעלייגט, מען זאָל תיכף אויפשטעלן הילצערנע באַראַקן אין די אַרעמע קוואַרטאַלן. שימעלע ספּירט

האָט געשטיצט דעם פּלאַן און געזאָגט, אז ער נעמט זיך אונטער אויפצושטעלן דריי אָדער פיר אַווינע באַראַקן אין צייט פון אַ וואָך. זאָל מען אים נאָר צושטעלן דאָס געהילץ; די ארבעט און די הוצאה אויף אַנדערע נייטיקע מאַטעריאַלן — גלאַז, שינדלען, טצוועקעס, שרויפן, קליאַמקעס און נאָך אַווינע קלייניקייטן, וואָס באַטרעפן אויך אַ היפּש מטבע — דאָס, האָט שימעלע געזאָגט, וועט ער שוין אליין באַזאָרגן.

פונוואַנען־זשע זאָל קומען דאָס נייטיקע געהילץ אויף באַראַקן? פּאַרשטייט זיך, אז דאָס האָבן די גבירים געדאַרפט צושטעלן. איז אָבער דאָ ווידער געווען ס'אייגענע וואָס מיט אַלע קהלשע אונטערנעמונגען: די גבירים האָבן זיך נישט געאיילט. עטלעכע פון די גאָר־גרויסע נגידים — צווישן זיי אויך דער „זיידענער" ר' אַשר זעלדעס — האָבן געזאָגט, אז זיי האַלטן נישט פונם גאַנצן פּלאַן; וואָס עפּעס אינמיטן־דרין פרייע „טשאַינעס"? אז מ'עט ווייזן די אַרעמעלייט אַ דרך פון היינט טיילן פריי מיט צוקער, וועלן זיי מאַרגן מאַנען פיש מיט חלה; און וואָס האָט זיי צו טאָן מיט דער כאַלעריע? די דאָקטוירים זאָגן דאָך נישט, אז מען מוז טרינקען טיי; זיי זאָגן נאָר מע זאָל נישט טרינקען קיין נישט־געזאָדטן וואַסער. דאָס קאָן איטליכער אויספירן, און מע דאַרף נישט דעם גאַנצן טאַראַראַם מיט באַראַקן, מיט „טשאַינעס" און מיט טיילן פריי טיי און צוקער — דער שוואַרץ־יאָר וויסט צו וועמען און צוליב וואָס.

אזוי האָט געטענהט אַשר זעלדעסעם בינטל נגידים, און אַ סך „שיינע יידן" האָבן נאָכגעבאַמקעט. ס'איז נאָך אַ גליק געווען וואָס עטלעכע פּארמעגלעכע באַלעבאַטים און אַ פּאָר גבירים האָבן נישט געפּאַלגט יענע נגידים. איז ווי־עס־איז געזאַמלט געוואָרן אַביסל מזומן אויף געהילץ. נישט אַזויפיל

ווי מ׳האָט געדאַרפט. האָט מען אויפגעשטעלט נישט דריי אָדער פיר, נאָר בלויז צוויי באַראַקן. פאַרשטייט זיך שוין, אז דאָס איז נישט אַריבער אָן היציקע מחלוקות און שאַרפע זידלעריי־ען.

די מיליטאַנטישע אינטעליגענטן האָבן געהופן אסיפות און האָבן געדונערט קעגן דעם „געמיינעם עגאָאיזם" פון די „דינער צום מאמאָן", וואָס האָבן אינזינען נאָר די אייגענע קעשענע אפילו אין אזא עת־צרה. שימעלע ספירט האָט, נאָטירלעך, געהאַלטן מיט די אינטעליגענטן. ער האָט אויך נישט געקאַרגט קיין ווערטער אויף פַרויסצוזאָגן זיין מיינונג וועגן דעם „זיידענעם" אַשר זעלדעם און זיין בינטל נגידים. נאָר ער האָט עס פַרויסגעזאָגט אויף זיין אייגענעם שטייגער — קלאָר און פשוט; שימעלע האָט זיי געהופן „גראָבע חזרים", „הינט מיט אויערן" און נאָך אַזוינע נעמען — און האָט זיי געמאַכט מיט דער בלאָטע גלייך.

איז געוואָרן א נייער קאַך, מיט נייע מחלוקות צווישן צדדים, און ווידער איז די שטאָט געגאַנגען כאַדאַראַם. אָבער צוויי גרויסע פרייע „טשאַינעס" האָט די שטאָט געהאָט; „טשאַינעס" מיט לאַנגע שורות נאַקעטע טישן און לאַנגע, שמאַלע בענק — און ווער ס׳האָט געוואָלט האָט געקאָנט אַריינ־קומען און קריגן אומזיסט א גרויסע, שווערע „טשאַשקע" טיי מיט א „ציגעלע" צוקער צו יעדער „טשאַשקע". קיין בעלנים האָבן נישט געפעלט. באַלד פון ערשטן טאָג אָן זיינען ביידע פרייע „טשאַינעס" געווען פול געפאַקט מיט טיי־טרינקערס. פאַר די אַרעמע חדר־אינגלעך איז עס געווען א גאַנצער יום־טוב. חברה קליינוואַרג האָט זיך „געפאַיעט" מיט הייסער טיי און „פריקוסקע" (צוקער־צוביים) וויפיל ס׳האַרץ האָט געגלוסט. דער עיקר איז געווען נישט די טיי, נאָר דער צוקער.

איז עס ביי חברה יונגווארג געווארן א מין געווען־שפיל, ווער ס׳קאן ארויסבאקומען מער „ציגעלעך" צוקער ביים מאן, וואס איז געשטאנען ביים אריינגאנג, מיט א גרויסער שיסל צוקער, און האט געטיילט — איין „ציגעלע" צוקער יעדער אויסגעשטרעקטער האנט. האבן זיך שוין געפונען אויך בא־לעבאטישע חדר־אינגלעך, וואס פלעגן, צוליבן שפיל, זיך „פאר־שטעלן" — אנטאן אן אלט רעקל און אן אפגעטראגן היטל — און מיטגיין מיט די ארעמע אינגלעך אין „טשאינע" אריין — הייבן הענט נאך „ציגעלעך" צוקער.

***

די פרייע טשאינעס האבן נישט אפגעשטעלט די כאלעריע. עפעס א נוץ, אבער, האבן זיי געבראכט: ארעמעלייט האבן געטרונקען מער טיי און ווינציקער ניט־געקאכט וואסער פונם גנילאפיאט. אויך די אוקאזן פון נאטשאלסטווע און די וואַ־רעניטן פונם „קאמיטעט" זענען נישט געווען אינגאנצן ארוים־געווארפן. אפילו די ארעמסטע מענטשן האבן זיך אויסגע־לערנט צו זיין אביסל מער אפגעהיט מיטן עסן און טרינקען און מיט האלטן זיך אליין אביסל רייניער. ארעמעלייט האבן אפטער זיך געפארעט ס׳לייב אין שוויצבאד. צווי מאל א וואך זענען די שוויצבעדער געווען אפן פארן „פאלק", און דאס באדן זיך איז געווען „פריי"; מ׳האט נישט געדארפט באצאלן דערפאר. איטלעכער האט נאר געדארפט ברענגען מיט זיך זיין אייגן שטיקל זייף און אייגענעם האנטוך. אלע נאכט האט מען די בעדער געריניקט מיט שטארקע דעזינפעקציעס.

האבן די אלע זאכן אינאיינעם פארט אביסל געהאלפן. די צאל מגפה־קרבנות האט אנגעהייבן אפפאלן צוביסלעך. א ממשותדיקע בעסערונג האט זיך געווייזן ערשט ארום סוף

זומער. גראָד איז עס אויסגעקומען באַלד נאָכדעם ווי מ׳האָט אין שטאָט געהאַט אָפּגעשטעלט א מצווה־חופה אויפן אַלטן בית־עולם. פרומע ווייבער האָבן א גאַנץ זומער געטענהט, אַז די מגפה וועט זיך נישט „איבערנעמען" אַן א מצווה־חופה אויפן „הייליקן אָרט". די ווייבער האָבן שוין אפילו געהאַט אויסגעקליבן די אָרעמע חתן־כלה פּאַר אַזא מצווה־חופה. דער חתן איז געווען מאָטל סטראָמפּ, און די כלה — ביילע „די מויד".

מאָטל סטראָמפּ, א שוואַכזיניקער יונג מיט אַן „אויסשיט" אויפן קאָפּ און מיט א כראָנישן נאָז־קאַטאַר, האָט זיך אויפ־געהאַלטן ביי פּיסי פּאַרטשיק אין שטאָל. (אויף בערדיטשע־ווער יידיש האָט א באַלעגאַלע וואָס פירט פּאַסאָזשירן — א „איזוואָזשטשיק" — געהייסן „פּאַרטשיק". דאָס וואָרט האָט מסתמא געשטאַמט פונם רוסישן וואָרט „פּאַראָ" — א פּאָר — און האָט געמיינט א טרייבער פון א פּאָר פערד). פּיסי פּאַר־טשיק איז נישט געווען פון די אָרעמע איזוואָזשטשיקעס אין שטאָט. ער האָט פּאַרמאָגט זיין אייגנם צוויי פּאָר פערד מיט אַן אייגענעם „פּאַיטאָן", אַן אייגענעם „קאָזעראָג" (א לייכטן שליטן, פּאָר די שנייען אין ווינטער) אויף אָרומפירן פּאַרשוינען אין שטאָט, און א שוועָרע „טעליעגע", אויף פירן לאָסט. דעם פּאַיטאָן (צי דעם קאָזעראָג אין ווינטער) געשפּאַנט צו די צוויי בעסערע פערד, האָט געטריבן פּיסי אַליין. צו דער טעליעגע, מיט אירע צוויי אַלטע שקאַפּעס, האָט ער געהאַלטן א געדונ־גענעם טרייבער, א גוי.

מאָטל סטראָמפּס אַרבעט ביי פּיסין איז געווען: רייניקן די שטאָל, וואָשן דעם פּאַיטאָן, פירן די פערד צום טייך, זיי „אָנפּאָיען", און לויפן מיט אַלערליי שליחותן פּאַר פּיסין, פּאַר פּיסים ווייב און אפילו פּאַר זייערע שכנים און שכנטעס. אַלע

האָבן זיך אַרומגעשאָפט מיט מאָטלען, גלייך ער וואָלט געווען א געדונגענער משרת ביי זיי. אין אמתן האָט אים קיינער נישט געדונגען און אים גאָרנישט געצאָלט פאַר זיין באַדינען אַלע־מען. זיין לוין פאַר אַרומטאָפטשען זיך דעם גאַנצן טאָג איז געווען: שלאָפן אין שטאָל ביי די פערד און עסן די איבער־בלייבעכצן פון די קיכן, וואָס די פּיימיכע און אירע שכנטעם האָבן אים צוגעוואָרפן.

פון אַזא לעבן און אַזא עסן איז ביי מאָטלען, חוץ דעם „אויסשיט" אויפן קאָפּ, אויך תמיד געווען פון דער נאַז, סאַי זומער, סאַיווינטער. האָט מאָטל געהאַלטן כמדר אין איין ווישן די נאַז מיט ביידע אַרבל פון זיין וואַטאָווע רעקל. זענען די אַרבל זיינע געווען פאַרשמאָלצעווטע און האָבן געגלאַנצט ווי אָפּגעפוצטע לעדערנע כאַליוועס. דאָס איז געווען דער חתן, וואָס די פרומע ווייבער האָבן אויסגעקליבן און געגרייט צו דער מצווה־חופה.

די כלה, ביילע „די מויד", איז געווען א צעפלאָסן, מגושמדיק באַשעפענישׂ, מיט גראָבע הענט, גראָבע פיס, א קאָפּ צעשויבערטע קלאָטשיקע האָר און א פּנים פול מיט גרויסע געלע פלעקן. ביילע איז געקומען אויף דער וועלט א קיילעכיקע יתומה. איר טאַטע איז געשטאָרבן עטלעכע חדשים איידער זי איז געבוירן געוואָרן, און די מאַמע איז געשטאָרבן אין קימ־פּעט מיטן ערשטלינג — ביילען. האָט ביילע זיך אויפגעצויגן ביי נעכע דער טיקערין, און איז פון קינדווייז אויף געווען נעכעם אַרויסהעלפערין צום באַדינען די וויבער אין באָד און אין מקווה.

ביים פאַרקנסן דאָס דאָזיקע פאָרל איז נעכע די טיקערין געווען די מחותנתטע פון כלהם צד, און פייסי פּאַרטשיקס וויב — די מחותנתטע פון חתנס צד. אָבער איידער מ׳פירט

חתן־כלה צו דער חופה דארף מען דאך האבן אביסל מזומן אויף „אויסצופראווען" דאס פארל צו דער חתונה. מע דארף צוגרייטן כאטש עפעס א שטיקל היים פארן נייעם פארפאלק, זאל זיין א פיצל, פינצטער אלקערל ערגעץ — אפילו אין עק שטאט, אבער פארט אן אייגן שטיקלווינקל, וואוהין אפצופירן חתן־כלה נאך דער חופה. מע דארף אויך דאס שטיקל היים באזארגן מיט א פאר געלעגערס, א טישל, א בענקל, א פאר טעפלעך און א צווי־דריי אנדערע נייטיקע קליניקייטן.

האבן די צוויי מחותנתטעם זיך ארויסגעלאזט איבער דער שטאט מיט א פאטשיילע אין האנט, קלייבן נדבות אויף דער מצווה־חופה. דאס איז געווען אן עסק נישט אויף א טאג אדער א וואך; און ביז מ'האט אלצדינג צוגעגרייט און באזארגט, איז דערווייל צווענק כמעט דער גאנצער זומער — און די חופה איז ארויסגעקומען ערשט אויף נאך שבת נחמו. דערפאר, אבער, האט באלד אויף דער צווייטער, צי דער דריטער, וואך נאך דער מצווה־חופה די כאלעריע אנגעהייבן נאכלאזן. ארום מיטן חודש אלול איז שוין אריבער כמעט א גאנצע וואך אן איין מגפה־לוויה. די צוויי מחותנתטעם האבן זיך געגוידערט; זיי האבן עם געהאלטן פאר זייער נצחון איבערן מלאך־המוות — און האבן געטענהט, אז ווען מ'וואלט געווען אפגעפראוועט די מצווה־חופה באלד נאך ספירה, וואלט מען שוין לאנג געווען פטור געווארן פון דער מגפה.

**
*

אינגאנצן זיך „איבערגענומען" האט די כאלעריע ערשט נאך סוכות. צום גליק האט דער אסיען זיך געשטעלט א קאל־טער און א טרוקענער, זענען געווען אויך ווינציקער אנדערע חלאתן, וואס קומען געווינטלעך מיט די קאלטע רעגנס און

נאָסע שנייען אין די ערשטע אָסיען־וואָכן. איז אין שטאָט גע־ווארן אַביסל לעבעדיקער. מענטשן זענען געווארן רירעוודיקער. אין די הורטאָוונע קראָמען האָבן זיך געוויזן אַלץ מער קונים פון די אַרומיקע שטעטלעך. עס זענען אויך „אַראָפגעקומען" וואָיאָזשאָרן פון „ראָסיי" און פון וואַרשע און פון לאָדזש און אפילו פון אויסלאַנד — נאָר נייע באַשטעלונגען.

האָט אין די עטלעכע „גאָסטיניצעס" אין שטאָט, און אין אַלע קלענערע און גרעסערע אַכסניות און איינפאָר־חייזער, זיך גערודערט מיט אָנגעפאָרענע פוחרים, קויפערם און פאַר־קויפערם. אויך די שענקען און ווייַנקעלערם האָבן צוריק אויפ־געלעבט. יידן פוחרים, מעקלערם און סתם ווייַנטרינקערם זענען ווידער געזעסן אַרום די טישלעך אין די ווייַנקעלערם, האָבן גערעדט, געשמועסט, געחשבונט, זיך געדונגען און געטרונקען לחיים. אין איין ווייַנקעלער נאָר — אין שמואל טיליגעשטערס — האָט זיך כמעט נישט געזען קיין סימן פון אויפלעבונג. א שווערער טרויער איז אַראָפגעהאָנגען פון די וועגט דאָרטן און האָט זיך געלייגט ווי א משא אויף די הערצער און גע־מיטער פון די מענטשן וואָס האָבן געפרואווט צוריקקומען אַהין.

די סיבה איז געווען, וואָס שמואל טיליגישטער אַליין איז שוין נישט געווען צווישן די לעבעדיקע; ער איז געשטאָרבן פון דער כאָלעריע באַלד נאָך שבועות. ער איז „איינגעפאַלן" ביי דער אַרבעט אין זיין ווייַנקעלער אין א דאָנערשטיק בייַ־טאָג. פרייטיק פאַרנאַכט איז ער געשטאָרבן, און שבת־צו־נאַכטס, באַלד נאָך הבדלה, האָט מען אים מקבר געווען. (אי־בער דער מנפה אין שטאָט האָט מען דעמאָלט געהאָט מתיר געווען צו באַערדיקן מתים בייַנאַכט).

קאַפּיטל אַכט

אַלטע וואונדן

אָך שמואלס טויט האָט זיין אלמנה, עלקע, גאָנץ שלושים געהאַלטן דעם ווייַנקעלער פּאַרמאַכט. קיין גרויסער היזק איז דערביי נישט געווען. וואָרים וועמען איז עס דעמאָלט, אין יענע וואָכן פון אַנגסט און שרעק, געליגן אינזינען צו גיין אין ווייַנקעלער. האָט עלקע געהאַט ווינציק צו טאָן דאַרטן אויך נאָכדעם ווי זי האָט דעם ווייַנקעלער צוריק אויפגעמאַכט. אַזוי זענען אַריבער נאָך עטלעכע וואָכן. ערשט אַרום שבת נחמו האָבן צוביסלעך אַנגעהייבן צוריקקומען אַמאָליקע קונדן, און ס׳האָט זיך געוויזן אַביסל פּדיון. מיט דער צייט וואָלט דאָס געשעפט, אַזוי ווי אַלע אַנדערע געשעפטן אין שטאָט, געוואָרן אַלץ בעסער, און מיט פּרנסה וואָלט די אלמנה קיין דאגה נישט געהאַט. האָט, אָבער, עלקע אַנגעוואוירן דעם חשק צו בלייבן ביים ווייַנקעלער. זי האָט זיך אַריינגענומען אין קאָפּ: זי מוז פּאַרקויפן דאָס געשעפט, און אַראָפּפּטרן אַן עול. אָבער פּאַרוואָס איז דער ווייַנקעלער מיטאַמאָל איר געוואָרן אַ שווערער עול אויפן קאָפּ?

דאָס איז געווען אַ סוד וואָס עלקע האָט מורא געהאַט צו ברענגען אויף די ליפּן אפילו פּאַר זיך אַליין. וועגן דעם האָט זי נאָר געטראַכט — אַ סך געטראַכט — אין די לאַנגע שלאָפלאָזע שעהן ביינאַכט אויף איר געלעגער. געזען האָט מען

אז עלקען ליגט נישט מער אין קאָפּ דער ווייַנקעלער. דאָס האָבן ניט נאָר געזען, נאָר אויך געפילט, די אַלע מענטשן וואָס האָבן אָנגעהייבן ווידער אַרייַנקומען אין ווייַנקעלער. דעם געשעפט איז, פֿאַרשטייט זיך, דערפון קיין געזונט נישט צוגעקומען... אָנהייב אלול האָט עלקע איינגעזען, אַז זי מוז פּטור ווערן פונם ווייַנקעלער וואָס גיכער. זי איז גרייט געווען צו פּאַר־קויפן דאָס געשעפט פֿאַר וויפיל ס׳וועט זיך מאַכן, כאָטש אינם ווייַנקעלער איז געווען אַרייַנגעלייגט א מטמון געלט.

איר שמואל, עליו השלום, האָט געפירט זיין געשעפט מיט א בריייטער האַנט. האָט ער איבערגעלאָזט דעם ווייַנקע־לער באַלאָדן מיט אַלדאָס־גוטס; א צענדליק גרויסע פעסער ווייַן און עטלעכע קלענערע פעסלעך מיט „אָפּגעשטאָנענעם" ווימא־רַאָזעק פֿאַר מבינים אויף משקה; פולע זעק מיט גיס; עטלעכע זעקלעך ארבעס; פעסלעך מיט געזייערטע אוגערקעס, גע־זייערטע קאָוועניעס און געזייערט קרויט; פולע פּושקעס שמאַלץ; גאַנצע הויפּנס קאַרטאָפֿל; פעסלעך העריגג; קעסטלעך גע־רויכערטע פיש; גאַנצע טוצן שאַכטלען מיט אַלערליי סאָרדי־נען און נאָך און נאָך זאַכן צום עסן און נאָשן, וואָס א גרויסער ווייַנקעלער האָלט געווייַנטלעך אין זאָפֿאָס.

האָט דאָס אַלצדינג באַטראַפֿן א היפּשע מטבע. ס׳איז אויך נישט אַוועקצומאַכן מיט דער האַנט דאָס געלט וואָס איז געווען אַרייַנגעלייגט אין דער באַלעבאַטישקייט: טישן, בענק־לער, גלאַזוואַרג, קופּערוואַרג, טיש־געשיר, קיך־געפּעס און אַנ־דערע מכשירים וואָס אַזא ווייַנקעלער פֿאַרמאַגט. די אַלע זאַכן דאַרפן אָפּקאָסטן אַן אוצר אַז מע גייט זיי איינקויפן — און דאָ האָט מען אַלצדינג גרייט צו דער האַנט. אַבער אַז ס׳קומט צום פֿאַרקויפן א מסחר, וויל דער קויפער כאָפן א מציאה. עלקע האָט עס געוואוסט און האָט געטראַכט, זי וועט זיין צופֿרידן אַז זי

וועט אַרויסנעמען כאַטש דעם קרן, וואָס איז אַריינגעלייגט אין געשעפט. אָבער, וואו נעמט מען דעם קונה.

האָט עלקע אַ רעד געטאָן מיט שימעלע ספּירט: ער איז דאָך געווען אַ פּריינט פון איר מאַן, ע"ה, און ער קען זיך מיט אַלערליי מענטשן; אפשר וווייסט ער פון אַ בעלן אויפן ווינקעלער... אַז שימעלע האָט געהערט פון עלקען, אַז זי וויל פֿאַרקויפן דעם ווינקעלער, האָט ביי אים די צונג זיך געבינדן אויסצובטלען אַלע פּוסטע חלומות צו איר קאָפּ. ער האָט נישט געקאָנט פֿאַרשטיין, פֿאַרוואָס פלוצים פֿאַרקויפן אַ געשעפט וואָס האָט געגעבן און וועט, איה"ש, ווייטער געבן פּרנסה בריווח. עלקע האָט אויף דעם קיין קלאָרע תשובה נישט געגעבן. זי האָט גערעדט און גערעדט, אָבער שימעלע האָט געפילט, אַז זי באַהאַלט עפּעס, וואָס זי קאָן נישט אַדער וויל נישט אויסזאָגן. איינס איז אים קלאָר געווען: קיין אַנבייזערן זיך וועט דאָ נישט העלפן; עלקע וועט נאָר צעטרענצלען אַלצדינג וואָס ס'איז אַריינגעלייגט אינם ווינקעלער — און בלייבן ביי גאָרנישט. האָט שימעלע איינגעוויליקט צו זוכן אַ קונה.

לאַנג זוכן האָט ער נישט געדאַרפט. צווישן די מענטשן וואָס ער האָט געקענט איז אים נישט שווער געווען צו געפינען אַ בעלן אויף עלקעס ווינקעלער. דער קונה איז געווען איינער אַ לייזער אַגרעס, אַ איד וואָס האָט פריער געהאַט אַ פּראָספּעריטעט שענק ערגעץ אין עק שטאָט ביי אַ ראָגאַטקע, וואו ער האָט כסדר געהאַט צו טאָן מיט גויים שיכורים — כאַמולעס און מוזשיקעס. יענעם שענק האָט לייזער אַגרעס געהאַט פֿאַרמאַכט באַלד נאָך חנוכה, טאָקע איבער דער טיטוס-בחלה דעמאָלט. האָט ער איצטער געזוכט אַ מסחר, וואו ער זאָל נישט דאַרפן תמיד האָבן צו טאָן מיט שיכורע גויים; און אַז ער האָט געהערט פון שימעלע ספּירט, אַז שמואל טיליגישטערס אלמנה

ווײל פּאַרקויפן איר ווײַנקעלער, האָט ער זיך אָנגעכאַפּט מיט בײדע הענט אָן שימעלעם עצה איבערצונעמען דאָס געשעפט. אין משך פון אַ וואָך איז שוין דער ווײַנקעלער געווען פּאַרקויפט, און בײדע צדדים זענען געווען צופרידן.

לייזער אַגרעם האָט איינגעהאַנדלט אַ גוט געשעפט, און עלקע איז געווען צופרידן וואָס זי איז אַרויס פונם געשעפט מיט מער ווי דעם הוילן קרן. שימעלע האָט שוין געזען, אַז זי זאָל נישט געקריוודעט ווערן. אָבער פּאַרוואָס האָט עלקע זיך אַזוי געריסן צו פּאַרקויפן דעם ווײַנקעלער — האָט שימעלע נאָך אַלץ נישט געוואוסט; און אַוודאי האָט אים נישט געקאָנט איינפאַלן, אַז דער ענין שייקע פּיצל האָט געהאַט אַ חלק — און אַ היפּשן חלק — אין דעם וואָס עלקע האָט זיך איינגע'עקשנט אַז זי מוז פּטור ווערן פונם ווײַנקעלער וואָס גיכער. די אמתע סיבה דערפון איז געווען, וואָס באַלד נאָך שמואל טילינעשטערס טויט האָט שימעלע ספּירט אָנגעהייבן אַרבעטן אויף אַ פּלאַן אַרויסצופּראַווען שייקע פּיצל מיט זיין מאַמען קיין אַמעריקע.

אָט דאָס כישוף־וואָרט — אַמעריקע — האָט עלקען אַזוי צעשרויפט, אַז זי איז וואָכן לאַנג קיין נעכט נישט געשלאָפן און איז אַרומגעגאַנגען ווי אַ פאַרטשאַדעטע. מענטשן האָבן געמיינט אַז עלקע קאָן נישט פאַרגעסן איר מאַן, שמואלן, וואָס איז געשטאָרבן אַזוי יונג. שמואל איז אַלט געווען 41 יאָר ווען ער איז אַוועק פון דער וועלט. עלקע איז געווען פינף יאָר אינגער פון אים. איז עס אַוודאי אַ גרויסער בראַך פאַר אַ פרוי צו בלייבן אַזוי יונג אָן אלמנה — בפרט אַז מע פאַרלירט אַזאַ ליבן און געטרייען מאַן, ווי איר שמואל איז געווען — אַזוי האָבן מענטשן געמיינט. אין אמתן, אָבער, האָט נישט שמואלס טויט אַזוי שווער געדריקט אויף עלקעס געמיט. געווים איז עלקע, ווי אַן ערלעכע יידישע טאָכטער, געווען אַ געטרייַ ווייב

צו איר מאַן. קיין ליבשאפט, אָבער, האָט זי צו שמואלן קיינמאָל נישט געפילט. ליב געהאַט — אויף אַן אמת ליב געהאַט — האָט זי נאָר איינמאָל אין איר לעבן. אָבער דעם, וועמען זי האָט אמתדיק און שטאַרק ליב געהאַט, האָט א בייזער ווינט פאַרטראָגן ערגעץ ווייט-ווייט... קיין אַמעריקע.

קאפיטל ניין

פאַרשטערט גליק

אַם איז געווען א מעשה פון באלד צוויי צענדליק יאַרן פריער. עלקע איז דעמאלט נאך גאַר א יונג מיידל געווען, די אינגסטע פון דריי טעכטער ביי אַרעמע עלטערן אין סאַראַקע, בעסאַראַביע. איר פאַטער איז געווען אן אַרעמער באַלמלאַכע, א שניידער. אַבער נישט קיין שניידער פון לייטישע מלבושים פאַר באַלעבאַטישע מענטשן, נאַר א שניידער פאַר דאַרפישע פויערן; ער האַט פון גראַבן לייוונט געניט העמדער און מאַיטקעס פאַר די מאַלדאַוואַנעס פון אַרומיקע דערפער. פאַרדינט האַט ער פון אַט דעם מין שניידעריי קוים וואַסער אויף קאַשע. פון אַפשפאַרן עפּעס אויף נדן פאַר די טעכטער האַט קיין רייד נישט געקאַנט זיין. א גליק נאַך וואַם די טעכטער זענען אַלע געווען שיינע, געזונטע מיידן — גלייכע, הויכע, ווי טאַפאַלן — און איינע שענער פון דער אַנדערער. האַבן זיך שוין געפונען אין שטאַט געניג בעלנים, פּשוטע בחורים, וואַם האַבן זיי „גענומען" אַן א גראַשן נדן.

אז עלקע איז אונטערגעוואַקסן, האַט זי געהאַט נאַך מער בעלנים אויפֿער די צוויי עלטערע שוועסטער. זי האַט געקאַנט זיך אויסקלייבן א חתן און א כלה ווערן ווען זי איז נאַך קיין 16 יאַר נישט אַלט געווען. אַבער זי האַט זיך נישט געאיילט אַזוי ווי אירע עלטערע צוויי שוועסטער, וואַם זענען שוין געווען

מאַמע נאָך איידער זיי זענען אַלט געוואָרן 18 יאָר. ווי די שענסטע און אינגסטע טאָכטער אין הויז, איז עלקע געווען מער איבערקלייבעריש ; זי האָט שוין געוואָלט אַ חתן פון אַביסל אַ העכערן שטאַם, נישט קיין אַרעמען באַלמעלאָכע. דער עיקר האָט זי געוואָלט פילן דעם טעם פון זיין פאַרליבט אין דעם בחור וואָס זי׳ט נעמען פאַר אַ חתן...

עלקע האָט שוין געהאַט איבערגעלייענט עטלעכע „זשאַר־גאָנישע מעשה־ביכלעך" — ראָמאַנען אין פאַרזעצונגען, וואָס זענען אַרויסגעגאַנגען אין באַזונדערע העפטן, געדרוקט מיט נקודות, און וואָס העניך פאַקנטרעגער פלעגט ברענגען אַלע פרייטיק און רעכענען אַ קאָפיקע פאַר איבערלייענען אַ ביכל. אין יענע ביכלעך זענען געווען באַשריבן די „ליבעס און ליידן" פון גרויסע לייט — יונגע גראָפן, פרינצן, פרינצעסינס און בת־מלכהס. נישט איינמאָל האָט עלקע הייסע טערען פאַרגאָסן אויף די צרות און אומגליקן, וואָס געמיינע אינטריגאַנטן האָבן געבראַכט אויף די קעפּ פון די יונגע פאַרליבטע. האָט עלקע שוין געוואוסט וואָס ליבע איז — און האָט געבענקט נאָך ליבע.

האָט עלקען שוין נישט געקאָנט געפעלן אפילו אזא וואוי־לער יונג ווי סימע טילינעשטערס זון, שמואליק, כאָטש ער איז נישט געווען קיין באַלמעלאָכע און נישט קיין אַרעמער בחור. שמואליק איז געווען צו קליינשטעטלדיק פאַר עלקען. ער איז ערשט ניט לאַנג געווען אַריבערגעקומען קיין סאַראָקע פונם נאַנטן קליינעם שטעטל, טילינעשט, וואו זיין פאָטער, אַ פרוכט־העגדלער, איז געשטאָרבן וועז שמואליק איז געווען אַ אינגל פון פערצן יאָר. אַריבערגעקליבן זיך קיין סאַראָקע האָט סימע די אלמנה, מיט איר בן־יחיד שמואליק, ערשט אויפן פערטן יאָר נאָך איר מאַנס טויט. איז שמואליק דעמאָלט שוין געווען אַ בחור פון באַלד אַכצן יאָר. אין סאַראָקע האָט זיין מאַמע

געעפנט א ווינשענק, און ער, שמואליק, האָט איר געהאָלפן פירן דאָס געשעפט. דער ווינשענק, אינאיינעם מיט דער דירה, וואו סימע האָט געוואוינט, איז געווען דאָס דריטע הויז פונם שטיבל, וואו עלקעם עלטערן האָבן געוואוינט. האָט שמואליק געקענט עלקען פונם ערשטן טאָג־אָן וואָס זיי זענען געווארן שכנים.

עלקע איז דעמאָלט אַלט געווען קוים דרייצן יאָר. אָבער זי איז געווען הויך געוואקסן, געזונט און שיין, און האָט שוין אויסגעזען ווי א גאַנצע „בארישניע". א פאָר יאָר שפעטער האָט שמואליק זיך צוגעקלעפט צו עלקען און איז איר נאָכגע־גאַנגען ווי א שאָטן. ער איז נישט געווען דער אייניציקער; נאָר אַנדערע בחורים האָבן זיך געשאָרט אָרום איר, אָבער עלקע האָט זיך נישט אומגעקוקט אויף קיינעם פון זיי. זי האָט נע־חלומט פון א שיינעם, רייכן בחור וואָס זאָל, אַזויווי דער יונגער ריטער אינם מעשה־ביכל, „פאַנגען איר הארץ" — און זי זאָל זיך פארליבן אין אים...

לאַנג ווארטן האָט עלקע נישט געדארפט. וועז זי איז געווען קוים אַריבער 16, איז זי שוין געווען פארליבט ביז איבער די אויערן אין א בחור, וואָס א סך רייכע מיידלעך אין סאָראָקע וואָלטן זיך געשעצט גליקלעך אים צו האָבן פאָר א חתן. יאָסעלע האָט געהייסן דער בחור און ער איז געווען א „טאָטנס א קינד" — ס'הייסט, א זון פון פארמעגלעכע באַלע־באַטישע עלטערן. זיין פאָטער, מענדל בארשאד, איז געווען א סוחר; ער האָט געהאָט א שניט־קראָם און האָט דאָס געשעפט געפירט אינאיינעם מיט זיינע צוויי זין: וועלוועל, שוין א חתונה־געהאָטער, און יאָסעלע, דער מיזיניק, דעמאָלט א בחור פון צוואַנציק יאָר און א שיינער יונג.

באַקענט זיך מיט יאָסלען האָט עלקע טאָקע ביי זיין

פּאַטער אין קראַם. זי איז געקומען אַהין מיט אַ שליחות פון איר טאַטן, דעם שניידער, אייגנטליפן עטלעכע ארשין גראָבע לייוונט, וואָס ער האָט געדארפט אויף העמדער און מאַיטקעס פּאַר מאָדאַוואַנעם. אויף עלקעס מזל איז אויסגעפאַלן אַז יאָסעלע, אַ יונג מיט אַן אָפענעם, לאַכנדיקן פּנים און אַ פּאָר אויגן, וואָס האָבן געשטראָלט מיט פּרייד און לוסטיקייט, זאָל אַליין איר אָפּמעסטן די עטלעכע ארשין סחורה.

ביים מעסטן די לייוונט און ביים צונויפלייגן און איינפּאַקן עס האָט יאָסעלע, ווי זיין שטייגער איז געווען אַלעמאָל ווען ער האָט געטאָן עפּעס אַן ארבעט, זיך אונטערגעזונגען אַ לידל. יאָסעלע האָט ליב געהאַט זינגען און ער האָט געקענט אַ סך לידלעך. יענעם מאָל האָט ער געזונגען אַ לידל, וואָס עלקע אַליין פלעגט אָפט זינגען בשעת זי האָט געטאָן איר ארבעט אין הויז. עלקע האָט ליב געהאַט דאָס דאָזיקע לידל און האָט עס נאָך מער ליב־באַקומען ווען זי האָט געהערט יאָסעלען עס זינגען; ער האָט זיך אונטערגעזונגען שטילערהייד, אַזוי ווי נאָר פּאַר זיך, אָבער מיט אַ זיסקייט וואָס איז עלקען זיך צעגאַנגען איבער אַלע אברים.

פון דעמאָלט אָן האָט עלקע שוין ארויסגעקוקט מיט טויזנט אויגן, אַז איר טאַטע זאָל נאָכאַמאָל זי שיקן נאָך עפּעס צו מענדל באַרשאַד אין קראַם אַריין; און אַז זי האָט זיך נישט געקאָנט דערוואַרטן אַז דער טאַטע זאָל זי שיקן, האָט זי אַליין צוגעטראַכט אַלערליי תירוצים אויף אַריינקומען אין מענדלס קראַם זיך נאָכפרעגן אויף זאָכן, וואָס זי האָט געוואוסט אַז זיי זענען דאָרט נישטאָ. נאָך אַ דריי־פיר אַזוינע באַזוכן ביי יאָסעלעס פּאָטער אין געשעפט, האָט עלקע זיך שוין געפילט גענוג הייַמיש מיט יאָסעלען, אַז זי זאָל אָפן אים זאָגן, ווי שטאַרק ער האָט ביי איר אויסגענומען מיט זיין זינגען דאָס וואָלעכל

דעמאלט וועלן זיי איז צום ערשטן מאל געקומען אין קראם אריין. יאסעלע האט געענטפערט אז ס'איז טאקע א שיין וואלעכל, אבער ווי שיין ער האט עס געזונגען — דאס, האט ער געזאגט — קאן ער נישט וויסן; ער וויסט נאר, אז ער האט ליב צו זינגען, און אז ער קען נאך א סך אנדערע לידלעך.

***

עטלעכע וואכן שפעטער, אין א שבת בייטאג, וועלן די גאנצע שטאט איז געווען פארזונקען אין א עונג-שבת דרעמל, האט עלקע געהאט איר ערשטן שפאציר מיט יאסעלען — נאר זיי צוויי אליין — אין סאראקער וואלד. דאס איז געווען ארום פורים-צייט. קיין אנדערע שפאצירער אין וואלד זענען נישט געווען, און — סאיווי — זענען עלקע און יאסעלע געגאנגען אין א וויטן טייל פון הינטער-וואלד, וואו קיין אנדערע גייען נישט. דארט האבן זיי יענעם שבת בייטאג ביידע אויסגעזונ-גען אין דועט אלע לידלעך וואס זיי האבן געקענט. דאס איז געווען דער אנהייב פון דער ליבע, נאך וועלכער עלקעם הארץ האט אזוי שטארק געבענקט.

נאכדעם זענען שוין געווען מער און אפטערע באגעגענישן צווישן עלקען און יאסעלען, טאקע אלץ דארטן אין הינטער-וואלד. פאר לייטן זענען זייערע באגעגענישן געווען א סוד. קיינער האט נישט געטארט וויסן, אז זיי האבן זיך געשוואירן „אייביקע ליבע" און האבן די שבועה פארזיגלט מיט א סך הייסע קושן. דאס האט געמוזט בלייבן א סוד ביז יאסעלע וועט האבן איבערגעקומען דעם „פריזיוו" און וויסן אויף וואס-סער וועלט ער איז. דאס האט געמיינט א לאנגע צייט — מער ווי א האלב יאר — ביז שפעט אין אסיען, וועלן יאסעלע וועט, אינאיינעם מיט אלע 21ער, זיך שטעלן צום פריזיוו — ענטפערן

אויף דער מלוכהם רוף זיך צו מעלדן צו מיליטער־דינסט.

יאָסעלע, ווי דער אינגערער פון די צוויי זין ביי זיינע עלטערן, האָט נישט געהאָט קיין שום „לגאָטע", וואָס זאָל אים באפרייען פון מיליטער. דערצו איז ער געווען א געזונטער יונג, אָן א ברעקל מום. איז, אויב מ'זאָל נישט טאָן עפּעס באַצייטנס, וועט „פּאָניע גנב" זיכער אים צונעמען פּאַר א סאָל־דאָט. דאָס „טאָן עפּעס" האָט געמיינט: פּרואווען צושרייבן יאָסעלען צו אָן אַנדער „אויעזר", אין אָן אַנדער שטאָט, וואו מ'וועט פּאַר עטלעכע הונדערט רובל — אין די „ריכטיקע העגט" אַריין — שוין געפינען פּאַר אים עפּעס א זכות, אז ער זאָל נישט דאַרפן גיין „דינען". אָט וועגן דעם טאָקע האָט יא־סעלעס פּאָטער אָנגעהייבן כלאָפּאָטשען נאָך איידער יאָסעלע איז געוואָרן אָן 21ער.

דאָס כלאָפּאָטשען האָט זיך געצויגן עלטעכע חדשים און האָט אָפּגעקאָסט א שיינע מטבע. ענדלעך איז געווען אָפּגע־מאַכט, אז שטעלן זיך צום פּריזיוו וועט יאָסעלע דאַרפן, נישט אין סאָראָקע, נאָר אין אָן אַנדער „אויעזד". וואו? — האָט מען נישט אויסגעזאָגט; דאָס האָט, פּאַרשטייט זיך, געדאַרפט זיין א סוד, כדי שונאים זאָלן נישט מסרן. אין חודש כסלו, אז ס'איז געקומען די צייט פון פּריזיוו, איז שוין אַלצדינג געווען „גע־שמירט" און צוגעגרייט אז מע זאָל יאָסעלען באפרייען — און מ'האָט אים באפרייט. איז יאָסעלע צוריקגעקומען קיין סאָראָקע א פּרייער פּויגל, און ביי מענדל באַרשאַד אין הויז האָט די משפּחה געפּראָווען א קערמישל און געטרונקען לחיים מיט פּולע כוסות, אַזוי ווי בעסאַראַביער יידן קאָנען.

יאָסעלע איז געווען גליקלעך וואָס ער איז בשלום איבער־געקומען דעם פּריזיוו און בלייבט א היימישער, און אַוודאי האָבן יאָסעלעס עלטערן זיך געפּרייט מיט זייער זונס גליק.

אבער גליקלעכער פון זיי אלעמען איז געווען עלקע, זי האט שוין געחלומט פון א קנס־מאל מיט איר יאסעלען... אי, וועט זיך עס א קאך טאן אין שטאט, אז מ'וועט זיך דערווייסן אז מענדל באַרשאדם זון נעמט א טאכטער פון אן ארעמען שניידער פאר פאר א כלה! מענדל וועט זיך ווארפן און מאכן קולות; ס'עט אים נישט אנשטיין דער שידוך. אבער ס'עט אים נישט העלפן... יאסעלע האט איר געגעבן א שבועה — און ער וועט זיין שבועה האלטן... דעמאלט וועט זי שוין נישט דארפן זיך פארגנבענען אין וואלד ארײן, זיך צו באגעגענען מיט יאסעלען בגנבה ביי דער קרומער ווערבע, וואו יאסעלע האט מיט א מעסערל איינגעקריצט זייערע ביידנס נעמען... אפן און פריי וועלן זיי ביידע אינאיינעם, זי מיט איר יאסעלען, שפאצירן איבער די גאסן פון שטאט, און זאלן אלע זען, ווי גליקלעך זיי זענען...

אבער ניין, עלקען איז נישט באשערט געווען אזא גליק. איר זיסער חלום האט נישט לאנג געדויערט. אין סאראקע האבן זיך שוין געפונען „פריינט" — מאמעס פון „אפגעגעבענע" 21ער — וואס האבן געמסרט אויף מענדל באַרשאד, אז ער האט ערגעץ אויסגעשאכערט א ניט־כשרע „לגאטע" פאר זיין זון. יאסעלע איז געפופן געוואָרן זיך צו שטעלן אויפסניי צו א פריזיוו אין 30 טעג ארום — און שוין פאר א ספעציעלער „פריסוטסטווע" — אי דאס, טאקע אין סאראקע. איז געווארן א יללה אין מענדל באַרשאדם הויז. מ'האט געוואוסט אז דאס מיינט, אז יאסעלע וועט זיכער „אפגעגעבן" ווערן פאר א סאלדאט און טאקע באלד אוועקגעשיקט ווערן אין „סלוזשבע" — און נאך מיט א מיאוסן פלעק אויף זיין נאמען... איז געבליבן פאר יאסעלען איין אויסוועג — אנטלויפן קיין אמעריקע, אי דאס, טאקע שוין, תיכף ומיד!

**
*

אין אַ קאַלטער ווינטער־נאַכט, אין דער וואַך פון „ראָש־דיעסטוואָ", איז יאָסעלע נעלם געוואָרן. אין יענער נאַכט האָט מען אים אַריבערגעפּעקלט איבער דער גרעניץ קיין רומעניע. דאָרטן האָט ער נאָך געוואַרט עטלעכע טעג ביז מ׳האָט פּאַר אים באַקומען אַ „שיפּסקאַרטע" קיין אַמעריקע און אים באַזאָרגט מיטן ניטיקן באַגאַזש פּאַר דער לאַנגער, ווייטער נסיעה. אַ פּאָר טעג נאָך ניי־יאָר איז יאָסעלע שוין געווען אויף אַ שיף קיין נעוו יאָרק. פּאַר נאָטשאַלסטוווע אין סאָראָקע האָט מענדל געטענהט, אַז ער וויסט נישט וואו זיין זון איז אַהין־געקומען. אין שטאָט האָבן אַלע פּאַרשטאַנען אַז מענדל האָט אויף גיך אַרויסגעפּראַווען זיין זון קיין אויסלאַנד. מ׳האָט נאָר נישט געוואוסט וואוהין. פון אַמעריקע האָט מען נישט געטראַכט. מ׳האָט זיך נישט פּאַרגעשטעלט אַז מענדל באַרשאַד זאָל פּאַרשיקן זיין מיזיניק אַוש קיין אַמעריקע. אפילו עלקע האָט נישט געוואוסט אַז איר יאָסעלע איז אַוועק קיין אַמעריקע. דאָס האָט זי זיך דערוואוסט ערשט חדשים שפּעטער.

קאַפּיטל צען

קלאַנגען פון אַמעריקע

לקע האָט געמוזט זיין שטאַרקער פון אייזן, אַז זי האָט עס אַריבערגעטראָגן און איז געבליבן לעבן. זי איז דעמאָלט טאַקע שיר-נישט פון זינען אַראָפּ. ס׳האָט זיך אינגאַנצן אָפּגעטאָן דער שלאָף פון אירע אויגן. זי האָט פאַרלאָרן דעם אָפּעטיט צום עסן, און דעם גאַנצן חשק צו לעבן. אין צייט פון אַ פּאָר חדשים איז פון איר קוים אַ העלפט געבליבן. אַ שטיק צייט האָט זי אַלץ געוואַרט און געהאָפט — אפשר וועט זי פאָרט חערן אַ וואָרט פון יאָסעלען, כאָטש ס׳האַרץ האָט איר געזאָגט, אַז ס׳איז אומזיסט איר האָפן; אַז זי האָט איר יאָסעלען פאַרלאָרן — אויף אייביק פאַרלאָרן...

ביי דער אַרעמער פאַרליבטער עלקען איז געבליבן אַ טיפע וואונד אין האַרצן. זי האָט געפילט, אַז איר ליבע צו יאָסעלען — איר ערשטע ליבע — וועט בלייבן איר אייניציקע אמתע ליבע אַזוי לאַנג וויי זי וועט לעבן, און אַז זי וועט שוין קיינמאָל קיינעם נישט קאָנען אַזוי ליב האָבן וויי זי האָט ליב געהאַט יאָסעלען. האָט עלקע, אַ צייט לאַנג נאָך איר יאָסעלעס אָנטרונען וועלן, נישט געקאָנט טראַכטן אפילו פון אַ כלה וועלן פּאָר אַן אַנדערן, כאָטש ס׳האָבן קיינמאָל נישט געפעלט קיין בעלנים צו נעמען זי פּאָר אַ כלה אַזוי וויי זי שטייט און גייט. עלקעס מאַמע, אַ פשוטע יידענע, האָט נישט גע-

קאָנט פאַרשטיין וואָס ס׳איז געשען מיט איר טאַכטער, און דער טאַטע,ווידער, האָט געבורטשעט: „וואָס ט׳זיין דער תכלית?"...

אַזוי זענען אַריבער צוויי יאָר. עלקע איז געווען אַ מיידל פון שוין איבער 18 יאָר. די ציים, די היילערין פון אַ סך וואונדן, האָט, מיטן נאָנג פון די יאָרן, אויך עלקעס פאַרוואונדעט האַרץ אַביסל פאַרהיילט, אָבער נישט אויסגעהיילט. שמואליק טילי-נעשטער איז נישט מיד געווָארן פון פּרואוון זיין מזל נאָכאַמאָל און ווידעראַמאָל — אפשר וועט אים פאַרט גערָאטן צו פועלן ביי עלקען, זי זאָל ווערן זיין כלה; זי וועט ביי אים זיין טייער ווי ס׳אויג אין קאָפּ, האָט ער איר געשוואוירן און איר צוגע-זאָגט, אַז ס׳וועט איר ביי אים נישט פעלן פון כל טוב. עלקע האָט געשווויגן, אָבער זי האָט אים געלאָזט רעדן. זי האָט זיך נישט אַזוי גערישן פון אים, און אים נישט אַזוי אויסגעמידטן ווי זי האָט עס געטאָן פריער.

קאָרגע אָנדערהאַלבן יאָר שפּעטער — דאָס איז געווען שוין אָנהייב פערטן יאָר נאָך יאָסעלעס אָנטלויפן קיין אַמעריקע — האָט עלקע געהערט, אַז יאָסעלע האָט חתונה געהאַט אין נעוויאָרק. די נייעס האָט עלקע געהערט טאָקע פון שמואליקס מאַמע, פון סימע דער ווייגשענקערין. סימע האָט אַליין געזען דעם בריוו פון יאָסעלען צו זיין מאַמען. אויך אַ פאָטאָגראַפיש בילד האָט יאָסעלע געשיקט — אַ בילד פון זיך און זיין כלה אין זייערע חופה-קליידער. דאָס בילד האָט מען געזען טאָקע אינם טאָג פון זייער חופה. יאָסעלע איז פאָטאָגראַפירט מיט אַ צילינדער אויפן קאָפּ און מיט ווייסע העגטשקעס אויף די הענט, און די כלה — אין אַ לאַנג וויים קלייד, מיט אַ ווייס קריינדל אויפן קאָפּ און מיט אַ בינטל בלומען אין האַנט. סימע האָט דאָס בילד געזען מיט אירע אייגענע אויגן; יאָסעלעס

מאַמע האָט אַליין איר דאָס געוויזן, און סימע האָט דאָס אַלצ־דינג איבערדערציילט עלקען מיט אַלע פּיסטשעווקעס.

חידושט זיך עלקע, זי פּאַרשטייט נישט, ווי קומט יאָסעלע פּלוצים אַנצוטאָן אַ צילינדער אויפן קאָפּ. וואָס איז ער געווארן דאַרטן אין נעוויאָרק — אַ „קאָזיאָנע ראָבינער", צי אַ חזן אין אַ כאָרשול, אַזוי ווי דער אויבערקאָנטער פון קעשענעוו, וואָס קומט אַראָפּ אַמאָל קיין סאַראָקע אויף שבת און טראָגט אויך אַ צילינדער? שמייכלט סימע פון עלקעס נאַרישע קשיות. זי, סימע, וויסט שוין דעם סוד פונם צילינדער. זי האָט דאָך אַליין אַ ברודער און אַ שוועגערין אין אַמעריקע, טאַקע אויך אין נעוויאָרק. איר ברודער — הערשל, הייסט ער, דאַרט רופט ער זיך „הערי" — האָט אויך חתונה געהאַט אין אַמעריקע. וויסט שוין סימע, אַז דאַרטן איז מען זיך נוהג, אַז פּאַר דער חופּה גייען חתן־כלה צום פאָטאָגראָפּטשיק, מע זאָל אַראָפּ־נעמען אַ בילד פון זיי. דערביי פּוצט מען אוים דעם חתן מיט אַ צילינדער און מיט וויסע הענטשקעס, און די כלה — אין וויסן און מיט בלומען אין האָנט.

עלקע וויל פרעגן, ווי אַזוי יאָסעלע זעט אוים, צי ער האָט זיך עפּעס געעלטערט. אָבער זי דערשטיקט די פראָגע אין זיך און טוט אַ פרעג סימען: „איז די כלה כאָטש אַ שיינע?" סימע קנייטשט זיך אָביסל און זאָגט: „כ'ווייס, אויפן בילד איז זי נישט קיין מיאוסע, אָבער קיין קראָסאָוויצע איז זי אויך נישט; אַ דאַרע, מיט איינגעפאַלענע באַקן און אַ לאַנגן דינעם האַלדז".

עלקען איז דערפון נישט גרינגער אויפן האַרצן... און וואָס טוט יאָסעלע אין אַמעריקע? מיט וואָס פאַרנעמט ער זיך דאַרטן? — וויל עלקע וויסן. אָבער אויף דעם האָט שוין סימע קיין ענטפער נישט; וועגן דעם האָט מענדל באַרשאַדם

ווייב איר גאַרנישט געזאָגט. ווייסט סימע אויך נישט, צי די כלה איז אַ רייכע און צי זי איז טאַקע אַן אמתע אַמעריקאַנערין — און סימע פאַרשטייט גלאַט נישט, וואָס גייט עס אַזוי עלקען אין לעבן צו וועלן וויסן די אַלע זאַכן. אַז ס׳איז אַמאָל געווען אַ הייסע ליבע צווישן עלקען און מענדל באַרשאַדם זון — דאָס איז סימען אפילו אויפן זינען נישט געקומען. קיינער אין שטאָט האָט דערפון נישט געוואוסט. דאָס איז געווען און געבליבן עלקעס סוד. סימע האָט נאָר באַמערקט, אַז אין דער לעצטער צייט איז עלקע געוואָרן אַביסל צוגעלאָזטער צו איר זון, צו שמואליקן, וועמען עס גייט שוין לאַנג אויס ס׳חיות נאָך איר.

סימע האָט גאַנץ גוט געוואוסט, אַז איר בן־יחיד איז „פאַרכליאַפּעט" אין דעם שניידערס טאָכטער, כמעט פונם ערשטן טאָג אַן וואָס זיי האָבן זיך פֿריבערגעקליבן פון טילי־נעשט קיין סאַראַקע און זיך באַזעצט אין שכנות מיט דעם אַרעמען שניידער. זי האָט אויך געזען, אַז דעם אַרעמען שניי־דערס מיזינקע איז ביי זיך אַזוי „פאַררישן", אַז זי וויל אפילו זיך נישט אומקוקן אויף שמואליקן — און דאָס האָט סימען פאַרדראָסן. די לעצטע צייט, אַבער, זינט עלקע האָט אַנגעהייבן זיך באַנעמען אַביסל פריינטלעכער מיט שמואליקן, איז אויך סימע געוואָרן מער צוגעלאָזט צו עלקען און אפילו צו עלקעס טאַטע־מאַמע.

ווי אַ מאַמע — און, דערצו, נישט קיין נאַרישע יידענע — האָט סימע שוין געפונען פאַרשיידענע וועגן ווי אַזוי צו פאַרקניפן וואָס ענגער די פריינטשאַפט צווישן איר זון און עלקען. זי האָט שוין געזען, אַז איר זון זאָל נישט קאַרגן עלקען קיין מתנות, וואָס זאָלן זיין ביי איר אַנגעלייגט. שפּעטער, אַז סימע האָט געזען אַז ס׳האָלט שוין טאַקע אויף אַ דרך מיט דעם שידוך, האָט זי אַליין געשענקט עלקען אַ מתנה — אַ

גרויסאַרטיקע מתנה; זי האָט אַוועקגעשענקט עלקען אירע אַן אייגענע כלה־מתנה: אַ גאָלדענע בראָשקע, וואָס איר מאַן, עליו השלום, האָט נאָך פאַר זייער חתונה איר געבראַכט פון זיין משפחה אין בענדער. און אַזוי האָט פאַמעליכן זיך גע־פיקט דער שידוך צווישן שמואליקן און עלקען — ביז ס'האָט זיך אויסגעפיקט און זיי זענען געוואָרן חתן־כלה.

שמואליק איז געווען איבערגליקלעך: ער האָט אויסגע־פירט זיינס; עלקע איז געוואָרן זיין כלה. עלקע איז נישט געווען אַזוי גליקלעך. אָבער וואָס האָט זי געקאָנט טאָן? פאַר־בלייבן אַ מויד איז איר נישט אָנגעשטאָנען. חוץ דעם וואָלטן דאָך טאָטע־מאָמע איר דערגאָנגען די יאָרן; און, אויב חתונה האָבן אַן פאַרליבטקייט, איז שוין נישט קיין נפקא מינה מיט וועמען. דאָס איז געווען עלקעס חשבון. אירע עלטערן, אָבער, האָבן אין דעם שידוך מיט סימע דער ווייַנשענקערינס זון, געזען ס'גרעסטע גליק פאַר זייער מיזינקע. ראשית איז שמואליק טאָקע אַ וואויל־ער בחור, אַ שטילער, אַ געזעצטער, (שמואליק איז דעמאָלט אָלט געווען אַ יאָר 24); והשנית — און דאָס איז דער עיקר — איז שמואליק געווען דער גאָנצער באָלעבאָס אין זיין מוטערס ווייַנשענק, און פאַרזאָרגט מיט אַ גוטער פרנסה.

סימע אַליין האָט באָלד נאָכן קנס־מאָל געזען זיך איילן מיט צוגרייטן איר בן־יחידס חתונה. שמואליק איז דאָך שוין נישט קיין אינגעלע, האָט זי געטראַכט, און עלקע איז דאָך שוין אויך נישט קיין 16־יאָריק מיידעלע;

נאָך וויכטיקער, אָבער, איז: וואָס זי, סימע, איז נישט קיין געזונטער מענטש; זי לויפט פון קינדווייז־אַן פון אַ נירן־קראַנקהייט — אַ משפחה־פעלער — איז, וואַר וועט וואָס ס'קאָן געשען... האָט סימע, דעריבער, זיך צוגעאיילט, און

אין עטלעכע וואָכן ערום זענען שמואליק און עלקע שוין געווען מאַן און וויב.

סימע, אַזוי ווי ס׳האַרץ האָט איר געזאָגט, איז קאַרגע צווישן יאָר נאָך איר זונם חתונה שטאַרק פאַרשלאָפט געוואָרן, האָט אָפּגעקרענקט עלף וואָכן און — האָט אָפּגעדאַנקט... אין די אַלע וואָכן וואָס זיין מוטער איז געליגן קראַנק, האָט שמואליק נישט געקאָנט זיך אָפּגעבן מיטן וויינשענק ווי ס׳בא־דאַרף צו זיין. איז פונם געשעפט א תל געוואָרן, און נאָך דער מוטערס טויט האָט מען שוין נישט געקאָנט דעם וויי־ענק אויפמונטערן — און אים געמוזט פאַרמאַכן. איז שמואל געבליבן אַן פּרנסה. האָט גראָד דעמאָלט אים זיך געמאַכט די געלעגנהייט זיך אריבערצוקלייבן קיין בערדיטשעוו און דאָרט איבערנעמען א ווייַנקעלער פון זיינעם א בן־עיר, א טילי־נעשטער, אַן אַמאָליקן ידיד פון זיין פאָטער, עליו השלום. אָט אַזוי איז שמואל געוואָרן א תושב אין בערדיטשעוו.

***

פון בערדיטשעוו פלעגט שמואל א פאָר מאָל אין יאָר זיך איבערשרייבן מיט זיין פעטער הערשל (זיין מוטערס ברודער) וואָס האָט, ווי מיר ווייסן שוין, געלעבט אין אַמעריקע און דאָרט זיך גערופן הערי. דער פעטער הערשל, אַדער הערי, איז געווען א סך אינגער פון זיין שוועסטער סימע, שמואלס מוטער. ער איז געווען בלויז א וואָסערע זעקס יאָר עלטער פון זיין פּלימעניק שמואלן. קיין אַמעריקע איז הערשל אַוועק א יונג אינגל. ער איז דעמאָלט נאָך קיין פולע אַכצן יאָר נישט אַלט געווען.

„אַוועק" פון טיילנעשט איז ער איבער עפּעס א מעשה מיט געגנבעטע פּאַסט־מאַרקעס. ס׳האָט געהייסן אַז זיינער

אַ גויעשער חבר, אַ דיאַקס אַ זונדל, האָט אַרויסגענגבעט ביי אַ פּאַרבייפּאַרנדיקן מלוכה־באַאַמטן — אַ „קאָזנאַטשויי" — אַ פּעקל פּאַסט־מאַרקעס; און, אַז מ'האָט אים געכאַפּט, האָט ער געזאָגט, אַז נישט ער, נאָר זיין יידישער חבר, הערשל, האָט די מאַרקעס געגנבעט און זיי אים געגעבן צו באַהאַלטן. הערשל האָט דעמאָלט גרינג געקאָנט געווען פּאַרשיקט ווערן קיין סיביר פּאַר „באַגנבענען די קאָזנא". איז ער שוועק קיין קאָנסטאַנטינאָפּאָל, וואו ער איז פּאַרשוואַרצט געוואָרן אַ שטיק צייט, ביז ער האָט זיך ענדלעך דערשלאָגן קיין ניו יאָרק.

דאָס אַלצדינג איז געשען ווען הערשלס שוועסטער, סימע, האָט נאָך געוואוינט אין טיליינעשט. סימעס בן־יחידל, שמואליק, איז דעמאָלט געווען אַ אינגל פון צען יאָר. האָט ער איצטער שוין נישט געדענקט אַקוראַט ווי אַזוי די מעשה מיט הערשלס אַנטלויפן איז געשען. געוואוסט האָט שמואל, אַז אַ שטיק צייט האָט מען פון הערשלען אינגאַנצן נישט געהערט און מ'האָט נישט געוואוסט וואו זיין געביין איז אַהינגעקומען. אַנגעהייבן שרייבן בריוו האָט הערשל ערשט נאָכדעם ווי ער האָט שוין געהאַט זיך ווי־ס'איז באַשטאַט אין אַמעריקע און האָט זיך שוין געזרופן הערי. צו זיין שוועסטער סימע, ווען זי האָט זיך אַריבערגעקליבן קיין סאַראַקע, פלעגט הערי שרייבן אַלע דריי אָדער פיר חדשים. אַזוי — כל זמן סימע האָט געלעבט. נאָך איר טויט האָט ער געשיקט בריוו צו איר זון, זיין פּלימעניק, שמואליקן, קיין בערדיטשעוו. אָבער שוין נישט אַזוי אָפט, נישט אַלע דריי־פיר חדשים, נאָר אַ פּאָר מאָל אַ יאָר, אָדער דריי מאָל אין צוויי יאָר.

קאַפּיטל עלף

בענקשאַפט

ין זיין לעצטן בריוו צו שמואליקן, וואָס איז געקומען אַ פּאָר חדשים אויפֿער שמואל איז געשטאָרבן פון דער כאָלעריע, האָט דער פּעטער הערי, צווישן אַנדערע נייעסן פון אַמעריקע, געשריבן אויך, אַז יאָסעלע מענדל בּאַרשאַדם איז געבליבן אַן אלמן. אָבער, האָט צוגעגעבן דער פּעטער הערי אינם בריוו, ס׳איז אויפֿ יאָסעלען נישט אַזאַ גרויס רחמנות, און אויפֿ זיין געשטאָרבן ווייבל — אַוודאי נישט; זי איז געווען אַ קראַנקע און האָט די לעצטע יאָרן געליטן שטאַרקע וויטיקן; די דאָקטוירים האָבן שוין לאַנג געהאָט איר אָפּגעזאָגט ס׳לעבן; זי האָט געהאָט אַ טשאַכאָטקע, און דאָס איז איר שפּעטער אַריין אין בויגער; האָט זי זיך נעבעך געמוטשעט אַ שטיק צייט און האָט די גאַנצע פּאַמיליע פּאַרמוטשעט מיט איר קרענקען. אַזוי אַז ס׳איז, קאָן מען זאָגן, געווען אַ מצווה־טויט.

אַזוי שרייבט אַלץ דער פּעטער הערי און ער דערציילט וויטער, אַז פון יאָסעלעס פּרוי איז געבליבן בלויז איין קינד, אַ מיידעלע פון אַ יאָר 9, אַ שיינס און אַ געראָטנס. וועגן יאָסעלען אַליין מעלדעט דער פּעטער הערי, אַז „ער האָט זיך פיין אַרויפּגעאַרבעט און מאַכט אַ שיין לעבן. פּריער איז ער געווען אַ קאָסטעמער־פּעדלער. היינט האָט ער שוין אַן אייגע־

נע ביזנעס, א סטאר פון קאסטעם־דזשולערי אויף עלדרידזש סטריט, און ער מאכט־אוים זייער גוט".

**
*

נישט אלצדינג, וואס דער פעטער הערי האט געשריבן אין זיינע בריוו פון אמעריקע האבן שמואל און עלקע פארשטאנען — און ס'האט זיי נישט געארט. זיי האבן געוואוסט, אז „אמעריקאנער" שרייבן עפעס א קוידערישע שפראך, און זיי זענען שוין געוואוינט געווען צו באגעגענען אין די בריוו אזא לשון ווי „טראבל", „סלעק", „ביזי", „מופן", „רומס", און נאך אזוינע משונהדיקע ווערטער, וואס קיינער פארשטייט נישט. פאר שמואלן און עלקען איז געווייזן טלעך געגוג געווען דאס ביסל וואס זיי האבן יא פארשטאנען אין דעם פעטער הערים בריוו פון אמעריקע.

אנדערש אבער איז עס געווען מיט אט דעם לעצטן בריוו פון אמעריקע, וואו ס'האט זיך געריידט אויך וועגן יאסעלע בארשאד. ס'הייסט, שמואלן איז אויך די מעשה, אז יאסעלע איז געבליבן אן אלמן, קנאפ וואס אנגעגאנגען. נאטירלעך האט אים אויך נישט געארט וואס ער האט נישט פארשטאנען אלצדינג וואס דער פעטער הערי האט געהאט צו דערציילן וועגן יאסעלען. עלקע, אבער, האט דעם דאזיקן בריוו גלייך אין איבערגעלייענט אומצאליקע מאל. זי האט געפארשט איטליכס וואורט וועגן יאסעלען און געפרואווט ווי וויט מעגלעך כאפן דעם זין אויך פון די אומפארשטענדלעכע ווערטער אינם בריוו.

איר איז דאך יאסעלע נישט קיין פרעמדער... אמת, זי האט שוין לאנג נישט געטראכט פון אים, כמעט שוין פארגעסן אין אים — בפרט זינט זי איז אוועק פון סאראקע און האט זיך

באזעצט אין בערדיטשעוו. נישט גרינג איז איר אנגעקומען דאס פארגעסן. איין גאט וויסט דעם אמת וויפיל געזונט ס׳האט איר געקאסט דאס אויסמעקן דעם נאמען יאסעלע פון איר הארץ און מוח. ווי מע טרייבט פון זיך א זלידנע פליג, האט זי כסדר געטריבן פון איר זכרון יעדע מינדסטע געדעכעניש פון „יענע טעג", פון אירע באגעגענישן מיט יאסעלען אין הינטער־וואלד אין סאראקע... צוליב דעם טאקע האט זי דאך — נאך איר שוויגערם טויט — אזוי גערן זיך אנגעכאפט אן איר מאנם פלאן זיך אריבערצוקלייבן קיין בערדיטשעוו; אין דער גרוי־סער פרעמדער שטאט וועט איר גרינגער זיין צו פארגעסן דאס וואס אינדערהיים, אין סאראקע, האט זיך נישט געלאזט פאר־געסן...

אזוי איז עס טאקע געווען, אין די לעצטע יארן אין בערדיטשעוו האט עלקע שוין געהאט כמעט אינגאנצן פאר־געסן יאסעלען. נאר דער לעצטער בריוו פון שמואלס פעטער פון אמעריקע, מיט דער ידיעה אז יאסעלע איז געבליבן אן אלמן, האט וויידער צערודערט איר געמיט. צערודערט האט זי נישט אזוי דאס וואס יאסעלע איז געבליבן אן אלמן, נאר וואס ער איז א טאטע פון א קינד, א מיידעלע פון א יאר 9, א „שיינס און א געראטנס", ווי דער פעטער הערי שרייבט.

עלקע האט מקנא געווען, שטארק מקנא געווען, יאסעלען וואס ער האט כאטש אפגעשפארט אן אייגן קינד... אוי, א קינד! וועז גאט וואלט זי געווען געבענטשט מיט א קינד, וואסער א גליק דאס וואלט געווען! וואר וויסט, אפשר וואלט שמואל איר א סך ליבער געווען וועז ער וואלט זי פאר א מאמע געמאכט כאטש נאר פון איין קינד...

עטלעכע טעג — ריכטיקער, עטלעכע נעכט — האט די ווידער־אויפגעוואכטע בענקשאפט נאך א קינד געפלאגט עלקעס

האָרץ. אַז דאָס איז געווען אַ בענקשאַפט ניט סתּם נאָך אַ קינד, נאָר, דער עיקר, נאָך אַ קינד פון איר ערשטן — און איינציקן — געליבטן, פון יאָסעלען — דאָס האָט עלקע מורא׳ט געהאַט צו־צוגעבן אפילו אין געדאַנק. האָט זי אויך דאָסמאָל געדריקט און געשטיקט אין זיך דאָס נאָגנדיקע געפיל — און איז זיך אַנגעאַנגען וויטער מיט אירע פליכטן צו איר מאַן, צו איר היים און צו איר אַרבעט אין וויינקעלער. אַזוי האָט זיך עס געשלעפּט ביז דעם אומגליק, ווען שמואל איז פלוצים „איינגעפאַלן" מיט דער כאָלעריע און איז באַלד אויף מאָרגן אַוועקגעשטאָרבן.

ווי אַ בארג וואָלט מיטאַמאָל זיך אָפּגעריסן און אויף איר אַרויפגעפאַלן, אַזוי צעדריקט און דערשלאָגן האָט עלקע זיך דערפילט באַלד נאָך שמואלס פלוצימדיקן טויט. עלנט און איינזאָם, ווי אַ פאַרלאָרענע שאָף, האָט זי זיך געפילט צווישן די וועלט פון איר פאַר׳יתומטער היים. שפּעטער האָט אַ טיפּע אומרו זי אַרומגעכאַפּט און זי געהאַלטן געשפּאַנט. זי האָט נישט געקאָנט אויסזיצן אין שטוב, און האָט נישט געפונען קיין רו אויך אין וויינקעלער. אירע נערוועז זענען געווען אָנגעצויגן ביז צום פּלאַצן, ווי ביי אַ מענטשן וואָס פילט, אַז אַט־אַט וועט עפּעס מיט אים געשען. זי האָט קיין געדולד נישט געהאַט מיט זיך אַליין, און נאָך וויניציקער — מיט אַנדערע מענטשן. זי האָט זיך כסדר געיאָגט, אַזוי ווי זי וואָלט זיך געריסן צו אַנטלויפן פון זיך אַליין.

אַ פּאָר וואָכן האָט עלקע זיך אַזוי אַרומגעטריבן ווי אויף אַן עולם התּוהו און האָט אַליין נישט געוואוסט וואָס אַזוינס מיט איר קומט פאָר און וואוהין זי רייסט זיך. אַביסל קלאָרער געווארן איז איר דאָס רייסן זיך אירם ערשט ווען דער אייניצי־קער אַנדערער לעבעדיקער מענטש אין איר הויז, דער יונגער

שייקע פּיצל, האָט געזומען זיך גרייטן אין וועג אַריין — קיין אַמעריקע... שייקעס אַלטער פּריינט, מיקיטע טערק, האָט אים געבראַכט אַן אַנזאָג פון שימעלע ספּירט, ער זאָל זיך מאַכן גרייט צום אַפּפּאָרן...

***

באַלד נאָך שמואלס טויט, האָט שימעלע ספּירט איינגעזען, אַז שייקע קאָן נישט בלייבן לענגער אַנגעווואָרפן אויף דער אלמנה. און, סאַי־ווי, ווי לאַנג קאָן עס דער אַרעמער יונג בלייבן אין באַהעלטענישׂ, פאַרשטעקט ביי אַ פּרעמדער פּרוי אין חויז?... האָט שימעלע באַלד נאָך שמואלס טויט אַנגעהייבן אַרבעטן דורך איינעם פון די רייזע־אַגענטן אַרויסצופּעקלען שייקען און שייקעס מוטער קיין אַמעריקע. דער פּלאַן איז געווען, אַז פּריער זאָל שייקעס מוטער, יענטל, אַריבערגעשטעלט ווערן די גרענעץ ביי וואַלאַטשיסק, דערנאָך זאָל אויך שייקע אַריבערגעפּעקלט ווערן אַהין, קיין עסטרייך. שייקע וועט שוין האָבן ביי זיך דאָס בּיסל מזומן און די „שיפּקאַרטעס" קיין אַמעריקע, אויך אַן אַדרעס פון אַ אידישער פאַמיליע אין נעוויאָרק, וואוהין צו פאַרפאָרן וועט זיי וועלן בשלום אַנקומען אַהין. האָט שייקע אַנגעהייבן זיך גרייטן צו דער נסיעה, און דאָס האָט עלקען געגעבן דעם ערשטן שטויס צום געדאַנק — אַמעריקע...

יאָ, אויך זי דאַרף, זי מוז, פאָרן קיין אַמעריקע. זי האָט דאָך דאָרטן אַן אַלטן פרייַנט, יאָסעלע באַרשאַד, און זי וועט דאָך נישט דאַרפן פאַלן קיינעם צו לאַסט אין אַמעריקע; זי וועט דאָך נישט קומען אַהין מיט ליידיקע הענט. זי וועט פאָרקויפן דעם ווייַנקעלער; ווי ווינציק — עפּעס וועט זי דאָך פאָרט אַרויסבאַקומען דערפון. אַביסל אָפּגעשפּאָרט מזומן איז

אויך פֿאַרען, חוץ די עטלעכע שטיקלעך צירונג אירע און ס׳ביסל זילבערוואַרג פון הויז, וואָס איז אויך עפּעס ווערט. און א געזונטער מענטש איז זי, אין רעכטן בלי פון לעבן, איז וואָס איז דאָ מורא צו האָבן? זי וועט מירצעשעם אין אַמעריקע נישט פֿאַרפֿאַלן ווערן... און עלקע האָט ביי זיך אַפּגעמאַכט: זי פֿאָרט — און קיינער וועט זי נישט אַפּהאַלטן!

פון דעמאָלט אָן האָט זי טאָג ווי נאַכט געטראַכט נאָר פון איין זאַך: ווי אַזוי וואָס גיכער זיך אַרויסצורייסן פון דאַנען און זיך אַוועקלאָזן אַהין, אין יענעם ווייטן לאַנד, צו יענעם ווייטן חלום פון איר ווייטן אַמאָל... דאָס טוט זיך נישט אַזוי גרינג ווי עס רעדט זיך. אפילו שייקעס אַפּפּאַרן האָט זיך געצויגן און פֿאַרצויגן אויף וואָכן און חדשים, און אַרויסגעקומען איז עס ערשט אויף שפּעט אין חודש חשון. ביז עלקע איז פּטור געוואָרן פונם ווייַנקעלער האָט זי קיינעם קיין וואָרט נישט געזאָגט וועגן איר אַפּגעמאַכטן פּלאַן צו פֿאָרן קיין אַמעריקע. בלויז שייקען האָט זי נאָך פריער אויסגעזאָגט, אַז זי קלייבט זיך קיין אַמעריקע, און אפילו אים האָט זי נישט מיטאַמאָל אַרויסגעגעבן דעם סוד.

זי האָט פריער צוביסלעך אים צוגעגרייט מיט פֿאַרוואַרפן א וואָרט דאָ און דאָרט, אַז ס׳וואָלט אפשר אויך פֿאָר איר נישט קיין שלעכטער פּלאַן געווען צו פֿרואַווען איר מזל אין אַמעריקע. שייקע האָט, ווי זיין שטייגער איז, געהערט און געשוויגן. און וואָס האָט ער דען געקאָנט זאָגן? וואָס האָט ער געוואוסט פון אַמעריקע? ערשט וועט ער האָט געהערט פון עלקען קלאָרע דיבורים, אַז זי האָט ביי זיך אַפּגעמאַכט, זי פֿאָרט מאָרגן, איז שייקע אַרויס מיט לשון: ער איז געווען מלא שמחה; ער וועט כאָטש האָבן איין היימישן מענטשן אין יענער וויטער פרעמדער מדינה. אויך זיין מאַמע וועט זיך פרייען, האָט געזאָגט

שייקע און האָט זיך געוואונטשן, אז זיי זאָלן פאָרן אָלע אינ־איינעם. עלקע האָט עם אויך געוואָלט, אָבער ווי אזוי מאכט מען עס? האָט שייקע גע'עצהט: עלקע זאָל רעדן מיט שימעלע ספירט; אפשר וועט זיין אָגענט קאָנען באזאָרגן אויך עלקעס נסיעה אויף דער זעלביקער שיף.

עלקע האָט אפילו קיין חשק נישט געהאָט זיך צו וועגדן נאכאמאָל צו שימעלען נאָך א טובה. זי האָט געוואוסט, אז שימעלע איז געווען שטאַרק אומצופרידן למאי זי האָט זיך אזוי גערישן צו פאַרקויפן איר ווייַנקעלער. פונדעסטוועגן האָט זי געפאָלגט שייקעס עצה און איז געגאַנגען צו שימעלען. דאָס־מאָל האָט עלקע שוין גערעדט מיט שימעלען אָפענער און קלאָרער. זי האָט אים פרויסגעזאָגט דעם גאַנצן אמת, פאַר־וואָס זי האָט געוואָלט פטור ווערן פונם ווייַנקעלער און צוליב וואָס — און וועמען — זי וויל פאָרן קיין אַמעריקע. עלקע האָט זיך גוט אויסגעווייַנט בשעת איר רעדן מיט שימעלען, און כאָטש זי האָט אים נישט אויסדערציילט פון אַלצדינג, וואָס האָט אין משך פון יאָרן זיך אָנגעקליבן ביי איר אין האַרצן, האָט שימעלע פונדעסטוועגן זי גוט פאַרשטאַנען — און איר מיטגעפילט.

געווים איז שימעלע גרייט געווען איר העלפן אייַנצו־אָרדנען די נסיעה קיין אַמעריקע. אָבער ער האָט איר געראָטן אינזיַנען צו האָבן דאָס ביסל יאָרן, וואָס איז אַריבער זינט דעמאָלט, וועו יאָסעלע האָט געזאָלט וועָרן איר חתן... דאָס לעבן שטייט נישט אויף אַן אָרט — האָט שימעלע ספירט איינגעטענהט מיט עלקען; צייטן בייטן זיך אוו, מיטן גאַנג פון דער צייט, בייט זיך אויך א מענטשנס כאַראַקטער; ווער ווייסט, וואָסער א מענטש דער יאָסעלע פון סאָראָקע איז היינט דאָרטן, אין יענעם ווייטן, פרעמדן לאַנד; איז דעריבער גלייכער

ניט צו האָפן אויף קיין סך, און בעסער זיין גרייט אויף ווי אַ זאַך מאַכט זיך...

עלקע האָט אָפגעשעצט שימעלעם קלוגע רייד און האָט אים צוגעזאָגט נישט צו פֿאַרגעסן זיין גוטע עצה. שימעלע, פון זיין זייט, האָט זיך צוגעאיילט און געהאָלפן עלקען אויספירן איר אָפּמאַך. דריי וואָכן נאָך סוכות, אַרום מיטן חודש חשון, איז שוין עלקע פון יענער זייט גרעניץ, און אַ וואָך שפּעטער האָט זי — טאָקע אינאיינעם מיט יענטלען און מיט יענטלס זון, שייקע פּיצל — זיך צוועקגעלאָזט אויף דער ווייטער נסיעה קיין אַמעריקע.

צוועלף טעג און דרייצן נעכט האָט געדויערט די לאַנגע, שווערע נסיעה. אַנגעקומען קיין ניו יאָרק זענען זיי כמעט צום יאָר, זינט יענער גורלדיקער חנוכה-נאַכט אין בערדיטשעוו, וועלן שייקע פּיצל האָט, מיט איין זעץ, „אַוועקגעלייגט" דעם רשע טיטום ביי דער בריק הינטער-דער-גרעבליע. אַ שווער און ביטער יאָר האָבן יענטל און איר זון איבערגעלעבט זינט יענער חנוכה-נאַכט; און שווער און ביטער זענען אויך פֿאַר עלקען געווען אירע לעצטע חדשים אין בערדיטשעוו, זינט די כאַלעריע האָט זי פֿלוצים פֿאַר אַן אלמנה געמאַכט.

קאַפּיטל צוועלף

דאָס יונגע אלמנהלע

ער גרויסער יחסן און שטאָלצער נגיד, דער „זיידענער" ר׳ אשר זעלדעס, איז די לעצטע צייט אַרומגענאַנגען מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ. ער האָט זיך שוין נישט געהאַלטן אזוי „פּאַר־ריסן" ווי אמאל. אַשר האָט, אפּנים, נישט נעקאָנט קומען צו זיך פונם שווערן קלאָפּ וואָס ער האָט גע־כאַפּט דעמאָלט וועגן שימעלע ספּירט האָט, פּאַר א גאַנצע עדה יידן, אים אָפּן א וואָרף געטאָן אין פּנים אַריין זיין באַהאַלטענע עבירה, אז ער האָלט א קעפּסווייב...

יענער פּאָטש אין פּנים האָט דעם געלאָסענעם ר׳ אשרן אזוי צעטרייסלט, אז ער האָט אויף אייביק פּאַרלאָרן זיין שטאָלצע געמיטלעכקייט. ער האָט דערפילט, אז ער האָט זיך באַנאַרישט — אינצווייען באַנאַרישט: ער האָט נישט גע־טאָרט זיך פּאַרקריגן מיט דעם „סיפּאָק", שימעלע ספּירט; ער האָט געדאַרפט וויסן, אז שימעלע וועט נישט שאַנעווען זיין כבוד. דאָס איז געווען איין נאַרישקייט, וואָס אשר זעלדעס האָט נישט געקאָנט זיך מוחל זיין.

נאָך ערגער, אָבער, — טויזנט מאָל ערגער — איז, וואָס ער, דער תמיד־איבערלייגטער אשר זעלדעס, האָט געקאָנט אזוי מיאוס אַרויספּאַלן מיט זיין אַריבערבערענגען קיין בער־דיטשעוו זיין אַרעמע קרובה פון טולטשין; א איד ווי ער האָט

געדאַרפט פאַרשטיין, אַז אים וועט נישט אָפּלויפן אַזוי גלאַט אַזאַ זאַך ווי אַריינגעמען אין הויז צו זיך אַ יונגע, שיינע אלמנה, מיט אַ קליין קינד — און ווערן זייער פּאַרזאָרגער. ער האָט עס נישט געטאָרט טאָן אפילו ווען דאָס יונגע אלמנהלע, די בריינדל זיינע, וואָלט נישט געווען אַזאַ נאָריש און צעלאָזן קעלבל ווי זי איז; און פּאַרוואָס טאָקע האָט ער נישט געפּרואווט אפילו פּריער אויסגעפּינטן, וואָסער אַ מין מענטש די בריינדל איז?

איצט צאָלט ער פּאָר די אַלע נאָרישקייטן — און צאָלט ווי אַ טאַטע! דאָס יונגע, שיינע אלמנהלע, בריינדל — אָדער „ס'קעלבל", ווי אָשר רופט זי — האָט כּמעט באַלד פון אָנהייב־אָן געבראַכט אַ מבול צרות אויף זיין קאָפּ, איין צרה גרעסער פון דער אַנדערער. אין הויז ביי אים איז עד היום אַ גיהנום. ס'האָט נישט געהאָלפן זיין הנחה פון באַשטאָטן בריינדלען מיט איר קינד אין דער באַזונדערער דירה אויפן הויף הינטער זיין הויז. זיין ווייב, גיטל, „דער צעבראָכענער שאַרבן", הערט נישט אויף קלאָגן אויף איר „פּינצטערער מערכה".

אַלע טענות זיינע — אַ קדיש אויף איבער 120 יאָר, די מצווה צו העלפן אָן אָרעמער אלמנה, דערציען אַ יתום בדרך הישר — האָבן נישט אָפּגעשטעלט זיין ווייב טרערן. ביי איר זענען די אַלע רייד „אַ תירוץ פּאָר די בענטש־ליכט". זי קען דעם מאַן אירן און זי ווייסט וואָס דער „זיידענער ר' אָשר" איז אין אמתן אויסן געווען מיט דעם גאַנצן בינטל „מצוות"... און נישט גיטל אַליין ווייסט עס; די גאַנצע שטאָט האָט נישט אויפגעהערט זיך שושקען, אים נאָכקוקן אין גאַס און אים פּאָר־שילטן ס'געבויין, למאי ער האָט נישט געקאָנט זיך דערוואַרטן אויף זיין קראַנקער פּרוים טויט, און האָט זיך באַצייטנס בא־

זאָרגט מיט אַ קעפּסווייב, אַ יונג אלמנהלע, וואָס איז כּמעט אַ העלפּט פון זייַנע יאָרן.

דאָס סאָמע ערגסטע איז, וואָס „דאָס קעלבל", בריינדל אַליין, דערגייט אים די יאָרן מער פון אַלעמען. וואָס ער זאָל נישט טאָן פּאָר איר און וויפיל ער זאָל נישט טאָן, איז ער נישט יוצא. זי האָט שוין אַ באַזונדערע חיים פּאָר זיך, אַ רייכע חיים, מיט אַ קעכין, מיט אַ ניאַנקע צום קינד, מיט קליידער און הי־טעלער, וויפיל זי וויל, אַ שפּאָר ביסל צירונג און צווויי פּוטערנע רעטאָנדעס — און ס'איז איר אַלץ ווינציק. וואו און ווי אַזוי האָט זיך „דאָס קעלבל" אַזוי גיך אויסגעלערנט די אַלע זאַכן? — חידושט זיך אַשר און קאָן עס נישט פּאַרשטיין. אַט האָט זי פלוצים זיך אַרויסגענומען אין קאָפּ אַריין: זי מוז האָבן אַ פּיאַנע; זי וויל זיך לערנען „שפּילן קלאַוויר". האָט נישט געהאָלפן קיין טענהן — „דער פּעטער" אַשר האָט געמוזט איר קויפן אַ פּיאַנע און צונעמען אַ לערערין צו קומען צו איר צווויי מאָל אַ וואָך, זי לערנען „שפּילן קלאַוויר".

איז דאָך שוין גוט, דאַכט זיך. אָבער בריינדל איז אַלץ אומצופרידן: די לערערין טויג נישט. האָט אַשר געדונגען פּאָר איר אַן אַנדער לערערין. איז בריינדלען אויך די אַנדערע לע־רערין נישט געפעלן. קיין לערערינס טויגן נישט פּאָר איר; זי דאַרף האָבן אַ לערער, נישט קיין לערערין. זי האָט געהערט, ס'איז דאָ אין שטאָט אַ יונגער פּיאַנע־לערער, יאָן פּאָדליע־טשעווסקי, אַ פּאָליאַק, איז ער גאָר אַזוינס און אַזאָס, מע צאַצ־קעט זיך מיט אים אין אַלע גרויס־נגידישע הייזער. האָט זי זיך איינגעשפּאָרט: נאָר פּאָדליעטשעווסקי זאָל זיין איר פּיאַנע־לערער.

בריינדל האָט אויך דאָס מאָל אויסגעפירט וואָס זי האָט געוואָלט. דער יונגער פּאָליאַק, אַ געפּוצט פּריצל, מיט אַ בריי־

טער פֿאַלערינע, מיט אַ שוואַרצן, קונציק־אויסגעקניטשטן קאַ־פּעליוש און מיט שאַרף־פּאַרשפּיצטע וואַנצעלעך אויף אַ פּנים וואָס האָט כסדר געשמייכלט, איז געווען איר לערער. בריינדל האָט אַנגעקוואַלן פון איר נייעם פּיאַנע־לערער. נישט אַזוי פון זיין שפּילן אַדער פון זיין לערנען זי שפּילן; אויף דעם האָט זי געוואוסט, איז זי קיין מבין נישט. אָבער זיין שטעל, זיין רעדן, זיין באַנעמען זיך און זיין קושן איר האָנט איטלעכס מאָל ביים קומען און אַוועקגיין — מיט אָט די זאַכן האָט ער ביי בריינדלען שטאַרק אויסגענומען, און זי איז געווען אין זיבעטן הימל.

אַשר איז שיר־נישט צעשפּרונגען געווען פון פּאַרדראָס. אָבער וואָס האָט ער געקאָנט טאָן? נעמען און צוריקשיקן בריינדלען מיט האַק און פּאַק קיין טולטשין, האָט ער מורא געהאַט: „ס'קעלבל" זיינם איז אַ וויבעלע מיט ווינציק שכל, אָבער אַ פּיסקעלע האָט עס — פלאַם־פּייער! איז, ווער וויסט וואָס זי קאָן דאַרטן נאָך אָנפּלאַפּלען און אויספּלאַפּלען... חוץ דעם איז אַ שאַד צו פּאַרלירן די עטלעכע שעה „אָפּרו" ביי זיין „קעלבל"; ער איז שוין צוגעוואוינט צו איר און צו אירע „משוגעתן", און ער האָט מורא, אַז אָן איר וועט אים זיין זייער „אומעטיק"... איז אַשר זיך אויסגעשטאַנען בריינדלס „משוגעתן" און האָט אַלץ געוואַרט אויפן טאָג וועט ער וועט „אויסגעלייזט" ווערן און וועט קאָנען אָפּשטעלן מיט בריינדלען אַ חופּה וקידושין כדת משה וישראל; דעמאָלט וועט ער שוין וויסן וואָס ער האָט צו טאָן: אָ, דעמאָלט וועט ער זי אַ נעם טאָן אין די הענט אַריין און איר ווייזן ווער עלטער איז...

***

בריינדלס פּאַרקאָכטקייט אין קלאַוויר, באַזונדערס אין איר פּיאַנע־לערער, פּאָדליעטשעווסקין, האָט אָנגעהאַלטן בלויז

אַ פּאָר חדשים. איין טאָג איז דער פּאָליצאַק אַוועק פון איר הויז אַן אַ זיי געזונט — און איז שוין מער נישט געקומען. בריינדל האָט זיך געכמורעט און געזאָגט, אַז זי וויסט נישט פּאַרוואָס דער לערער איז ברוגז געוואָרן. דערהערט „ברוגז" — האָט אַשר שוין דווקא געוואָלט וויסן פּאַרוואָס. ביים „קעלבל" האָט ער נישט געקאָנט דערגיין קיין טאָלק. האָט ער אונטערגעשיקט אימיצן אַ רעד צו טאָן מיטן יונגען פּאָליצאַק אַליין און פּרואַוון אויסגעפינען וואָס ס'איז געשען.

די ידיעה, וואָס זיין שליח האָט אים צוריקגעבראַכט, האָט אַשרן נאָך מער צערודערט: פּאָדליעטשעווסקי האָט נישט געוואָלט רעדן וועגן דעם גאַנצן עסק; ער האָט נאָר געזאָגט אַנצוהערן, אַז בריינדל האָט אַנגעהייבן זיך נעמען אַביסל צו־פיל דעה איבער אים... מער האָט דער פּאָליצאַק גיט געוואָלט רעדן. אַשרן איז אָט די קורצע אַנצוהערעניש אַריין אין דער נאָז און געזומען אים פּיקן אין מוח... ער האָט געקענט זיין בריינדלען און האָט געוואוסט, אַז ווען זי הייבט שוין אַן זאָגן דעות אַ העכערן פון זיך, איז עס אַ סימן, אַז זי האָט יענעם אונטערטעניק געמאַכט מיט עפּעס אַ טובה, און פילט זיך שוין היימיש גענוג צו פּרואַוון הערשעווען איבער יענעם. וועט זשע וויסט מיט וואָסער אַ „טובה" זי האָט געהאַט „אָפּגעקויפט" דעם יונגען פּאָליצאַק, אַז זי האָט שוין געקאָנט זיך פּאַרגינען צו פּרואַוון אויך אים זאָגן דעות?...

איז אַשר אַרומגעגאַנגען אַ צערודערטער, מיטן קאָפּ אַראָפּגעלאָזט, און אויף זיין פּנים האָט מען שוין נישט געזען קיין סימן פון זיין אַמאָליקער צופּרידנקייט מיט זיך. אַשר האָט שוין קלאָר געפּילט, אַז ער האָט זיך פּאַרפּלאָנטערט אין אַ נעץ, וואָס איין גאָט וויסט וויי אַזוי ער וועט זיך אַרויספּלאָנטערן. זיין געפּיל האָט אים נישט געגאַרט. וואָס וויטער, איז די

נעץ געוואָרן אַלץ ענגער און שטיקנדיקער — און טאָקע אַלץ איבער זיין „קעלבל", איבער בריינדלען. דאָס סאָמע ערגסטע איז געקומען ערשט שפּעטער.

איינמאָל, דאָס איז געווען א פּאָר חדשים נאָכדעם ווי דער פּאָליאַק פּאָדליעטשעווסקי האָט אויפגעהערט קומען צו בריינדלען אין הויז, האָט בריינדל פּאַרטרויט איר פּעטער אָשרן א סוד, און פון דעם סוד איז אים פּינצטער געוואָרן אין די אויגן און ער האָט דעמאָלט שיר־נישט באָקומען אַן אָפּא־פּלעקציע: זי האָט מורא, האָט בריינדל אים געזאָגט, אַז זי איז פּאַרגאַנגען אין טראָגן.....

ווען אימיצער וואָלט הינטענאָרום דערלאַנגט אָשרן מיט א דובינע איבערן קאָפּ, וואָלט עס אים נישט אַזוי פּריטשע־מעליעט ווי אָט דער אומגעריכטער אָנזאָג פון זיין „קעלבל", בריינדלען. דער גאַנצער גיהנום האָט מיטאַמאָל זיך אַן עפּן געטאָן פּאָר אים און ער האָט זיך דערזען ביים סאָמע ברעג פון א ים העלישע פייערן, וואָס אָט־אָט וועלן זיי אים א פּאָק טאָן און מאַכן פון אים א בערגל אַש. דאָס פּנים האָט זיך ביי אים פּאַרקרימט ווי פון א שארפּן קראָמף אין בויך. זיינע אויגן האָבן זיך פּאַרזשמורעט און ס׳האָט אים באַשלאָגן א קאָלטער שווייס, וואָס איז געבליבן הענגען אין פּאַרגליווערטע טראָפּנס אויף זיין שטערן און אויף דער נאָז.

צום ערשטן מאָל האָט בריינדל געזען איר געזונטן, שטאַרקן פּעטער אָשרן אַזוי דערשלאָגן און צעבראָכן. זי האָט דערפילט א רחמנות אויף דעם געפּאַלענעם הערשער, און האָט אים א פּרעג געטאָן: „אפשר א קאניאָק, אָדער א גלאָז טיי מיט מאָלינעס?" אָשר האָט גאָרנישט געענטפערט. ער האָט א מאָך געטאָן מיט דער האַנט, זיך אויפגעהויבן און איז, אַן א וואָרט, אַרוים פון הויז...

**
*

אין צייט פון איין וואָך האָט אַשר זעלדעם זיך אַן עלטער געטאָן אפשר אויף 10 יאָר. צווישן פראָגעם האָבן אים געפֿאָגט טאָג און נאַכט: ראשית — ווער איז דער טאַטע? ... דאָס „קעלבל" שווערט זיך מיט כל השבועות, אַז זי האָט נישט געהאָט קיין שום עסקים מיטן פּאָליאָק, פּאָדליעטשעווסקי. זי מאַכט קולות און רייסט זיך די האָר פון קאָפּ למאי ער איז זי גאָר חושד אין אַזאַ זאַך; פּאָדליעטשעווסקי האָט נאָר איינמאָל געפֿרואווט זי פֿרומנעמען און א קוש טאָן. האָט ער דעמאָלט געכאַפּט פון איר אַזא פּסק, אַז ער איז אַוועק ווי אַן אָפּגעבריטער און האָט זיך געשעמט איר אין די אויגן צו קוקן. ער האָט טאָקע פון דעמאָלט־אָן שוין מער צו איר אין הויז נישט אַריינגעשמעקט.

אַזוי טענהט אַלץ בריינדל און שווערט זיך ביי איר לעבן, ביי איר קינדס לעבן און ביי אַלץ וואָס איז איר הייליק און טייער, אַז דאָס איז דער ריינער אמת. אויב אַזוי, קומט אויס אַז דער טאַטע פון איר נאָך ניט־געבוירן קינד איז ער, אַשר אַליין. פּאַרוואָס־זשע, אָבער, איז „אַווינם" נישט געשען ביז איצט? ... „ס'קעלבל" האָט דאָך אים כסדר פּאַרזיכערט, אַז זי טוט שוין עפּעס, ס'זאָל נאָרנישט געשען ... און ביז איצט איז טאָקע „אַלצדינג" אָפּגעגאַנגען בשלום ... פּאַרוואָס־זשע פֿלוצים „דאָס אומגליק" איצטער? אמת, אויב בריינדל האָט געקאָנט זיך אויסהיטן פון א צרה דורך אים, וואָלט זי עס דאָך אַוודאי געטאָן וועז זי וואָלט יא געווען געהאָט עסקים מיטן פּראָנטעוואָטן פּאָליאָק. אָבער, ס'איז אויך מעגלעך אַז דער גוי זאָל אפשר האָבן זי א פּאָק געטאָן אַזוי פלוצימדיק, אַז זי האָט קיין צייט נישט געהאַט צו טאָן עפּעס וואָס זאָל זי פּאַר־

היטן פון דער צרה... היינט, ווי קאָן ער, אַשר, וויסן וואָר דער טאַטע איז?

אַט דאָס נישט וויסן האָט אַשרן צום איבעריקן פאַר־אומערט דאָס לעבן. ס'וואָלט געווען גענוג ביטער וועָן ער זאָל וויסן, אַז ער אַליין איז דער שולדיקער. אַזוי, אָבער, קאָן מען דאָך ממש פון זינען אַראָפּ... נו, נו, האָט ער עס אָנגע־אַרבעט אַ חתונה מיט זיין אַריבערברענגען אַט דאָס וויבלדע, צעלאָזענע קעלבל!... אַ יונג אלמנהלע האָט זיך אים פאַר־וואָלט — אַז אָך־און־וויי צו אים און צו זיין שכל! און וואָס וועלן זיינע שונאים זאָגן איצטער, אַז זיי וועלן זיך דערוויסן פון אַט דער נייער צרה?! ניין, דאָס טאָר נישט דערלאָזט ווערן! קיינער טאָר נישט וויסן! ער מוז תיכף משלח זיין „די צרה" פון שטאָט. אָבער, וואוהין זי משלח זיין, און צו וועמען?

דאָס איז געווען די צווייטע פראָגע וואָס איז אים דער־גאָנגען די יאָרן, און ער האָט געפילט אַז דער מוח קערט זיך אים איבער. נעכט נאָכאָנאַנד האָט אַשר אויף קיין רגע קיין אויג נישט צוגעמאַכט. ער האָט אַליין געטראַכט און געקלערט פון אַ פּלאַן ווי אַזוי וואָס גיכער משלח זיין „די צרה" פון שטאָט. קיין טולטשין זי צוריקשיקן טאָר ער נישט. דאָרטן קענען זי אַ סך מענטשן און זיי וויסן אַז זי איז געפאָרן קיין בערדי־טשעוו צו איר רייכן פעטער, ר' אַשר זעלדעס. זיין נאָמען איז באַקאַנט אין טולטשין אויך, בפרט צווישן די נגידים דאָרטן; און קיין שונאים און נישט־פאַרגינערס פעלן, ברוך השם, דאָרטן אויך נישט. קאָן מען זיך שוין פאָרשטעלן וואָס מ'וואָלט אין טולטשין געהאַט צו זאָגן און צו רעדן וועָן בריינדל קומט צוריק אַהין פון איר רייכן בערדיטשעווער פעטער מיט אַ „פעקל הינטערן פאָרטוך"... ניין, פון צוריקשיקן זי קיין טולטשין איז נישטאָ וואָס צו טראַכטן. מע מוז „דאָס קעלבל", מיטן

„פעקל" אירן, פּאַרשיקן ערגעץ ווייט, אין אַן אָרט, ווּאו מ'האָט קיינמאָל זיין נאָמען נישט געהערט.

האָט אַשר זעלדעם אַזוי לאַנג זיך געדאַרט דעם מוח ביז ער האָט זיך דערטראַכט צו אַ פּלאַן, ווּאָס האָט אין אַנהייב אים אַריינגעוואָרפן אין אַ ציטערניש ווי פון אַ קדחת. אָבער, ווּאָס מער ער האָט ווּעגן דעם פּלאַן געטראַכט, אַלץ בעסער איז ער אים געפעלן. דער פּלאַן איז געווען: אַרויספּראַווען ברייגדלען קיין אַמעריקע — און טאַקע ווּאָס גיכער...

קאַפּיטל דרייצן

פּייסי קאַלוועכוימער

זייטיקער צופאַל האָט געהאָט אַ היפּשן חלק אין אַשר זעלדעסעם דערטראַכטן זיך צום גע־דאַנק אַרויסצופּטרן זיין ברײַנדלען קיין אַמע־ריקע. דער צופאַל איז געווען וואָס גראָד דעמאָלט האָט זיך געקליבן קיין אַמעריקע אַ מיטליאַריק פֿאַרפֿאַלק, וועגן וועמען אַשר האָט געהערט, אַז זיי זענען ביידע אַרנטלעכע מענטשן און נישט קיין איבער־שפּיצטע. דאָס איז געווען אַ איד, וועמען מ׳האָט געפֿונען פּייסי קאַלוועכוימער, און זיין ווײַב צירל, אַ לעקעך־בעקערין. פּייסין האָט אַשר געקענט נאָר פֿון זען אים אין רבֿם קלויז ביים דאַוונען. געריידט מיט אים האָט ער קיינמאָל נישט. נאָר ער האָט געהערט פֿון דער מעשה־נורא, וואָס האָט זיך געטראָפֿן מיט פּייסים זון, אַ בן־יחיד, אײדער דער בחור איז „אַוועק״ קיין אַמעריקע, און ווי אַזוי יענע מעשה האָט דעמאָלט שיר־ניט געהאַט אַוועקגעהרגעט פּייסין און זיין פּלוניתטע. פֿון די אַלע רייד וואָס אַשר האָט געהערט וועגן אַט דעם פֿאַרפֿאַלק איז אים קלאָר געווען, אַז דער דאָזיקער פּייסי קאַלוועכוימער און זיין ווײַב, צירל די לעקעך־בעקערין, זענען ביידע ערלעכע מענטשן, כשרע נשמות, און ביידע נישט קיין חכמים.

איצט, אַז אַשר זעלדעם האָט געזומען טראָכטן פֿון אַרויס־פֿראָווען זיין ברײַנדלען קיין אַמעריקע, איז אים איינגעפֿאַלן,

אז ס'וואָלט געווען אן אויסגעצייכנטער פּלאַן, ער זאָל מיטשיקן בריינדלען מיט פּיסין און דער פּייסיכע קיין נעוויאָרק, און זיי זאָלן דאָרטן זי האַלטן ביי זיך מיטן קינד ביז זי וועט בשלום איבערקומען דעם קימפּעט. וואָס נאָכדעם וועט זיין — וועט מען זען שפּעטער.

דאָס וואָס פּייסי און זיין פּלוניתּטע זענען ביידע נישט קיין איבערגעשפּיטצע קעפּ איז ביי אַשרן געווען נישט ווינציקער אָנגעלייגט ווי די מעלה, וואָס זיי זענען אָרנטלעכע מענטשן. וועט מען, הייסט עס, נאָר דאַרפן זיי געבן גוט צו פּאַרשטיין, אז בריינדלס „לאָגע" מוז בלייבן א סוד פּאַרן עולם אין בערדיטשעוו; דאָס הייסט, אז נישט פּייסי און נישט זיין ווייב זאָלן וועגן בריינדלען א וואָרט נישט דערמאָנען צו קיינעם — נישט אוידער זיי פּאַרן אַוועק און נישט אין קיין בריוו פון אַמעריקע נאָכדעם ווי זיי וועלן האָבן אָנגעקומען אַהין.

א תירוץ האָט אַשר שוין געהאַט א פּאַרטיקן: ער וועט „פּאַרטרויען" פּיסין און דער פּייסיכע דעם „סוד", אז מיט בריינדלען איז אן אומגליק געשען: דאָס נאַרישע „קעלבל" האָט זיך „נעבעך אויסגעגליטשט"; זיך גלאָזט איבערדעדן פון אימיצן צו באַגיין א גרויסע זינד... דאַרף מען איר העלפן זיך צוריקשטעלן אויפן דרך הישר... נישט שטראָפן זי, נישט מוסרן, נישט פּרענגן ביי איר קיין שום שאלות און, בכלל, קיינמאָל נישט רעדן מיט איר וועגן דער גאַנצער זאַך...

אזוי, האָט אַשר זעלדעם געהאַט אויסגעפּלאַנעוועט, וועט ער רעדן מיט פּיסין און דער פּייסיכע — און עס גוט-גוט אייגנקנעלן מיט זיי. פּאַרשטייט זיך, אז ער וועט דאַרפן פּייסין און זיין ווייב שיין באַצאָלן פּאַר זייער טרחה — און אַשר האָט טאָקע אויפן אָרט ביי זיך אָפּגעמאַכט, אז דאָסמאָל זאָל ער נישט קאַרגן קיין געלט... באַלד אויף מאָרגן האָט אַשר זעלדעם

געשיקט אַ שליח צו פּייסי קאַלוועכוימער און אים פּאַרבעטן מיט זיין ווייב צו אים אַהיים — זיך דורכצושמועסן מיט זיי מכוח אַ „דבר מצווה". אַזוי טאַקע האָט דער שליח געזאָגט פּייסין אין „ר' אַשרס נאָמען", און פּייסי מיט זיין פּלוניתטע האָבן, פּאַרשטייט זיך, נישט אָפּגעזאָגט דעם נגיד ר' אַשרס בקשה אים אָפּצושטאָטן אַ ווייזיט — און זיי זענען געקומען.

***

פּייסי קאַלוועכוימער איז טאַקע נישט געווען קיין איבער־געשפּיצטער קאָפּ. אָבער ער איז געווען אַן איידלער איד, האָט געקענט אַ בלאַט גמרא און ליב געהאַט אַרײַנקוקן אין אַ ספר־חקירה. צייט האָט פּייסי געהאַט מער ווי גענוג. פּון קיין דאגות־פּרנסה האָט ער נישט געווואוסט. כאָטש ער איז כל ימיו געווען אַ ייד אַן אָרעמאַן. דעם עול־פּרנסה האָט זיין ווייב געשלעפּט אויף אירע פּלייצעס. צירל איז געווען אַ בריה נפלאה אויף באַקן אַלערליי זיסע געבעקסן פּאַר נגידעשע שמחות. אירע שטרודלען, פּלאַדנס, טאָרטן, מאַנדל־בריטלעך און נאָך אַזוינע מטעמים האָבן געהאַט אַ שם אין בערדיטשעוו. זי איז נישט געווען די איינציקע לעקעך־בעקערין אין שטאָט. איז זי נישט געגאַנגען אין גאָלד פּון איר לעקעך־באַקן. אָבער אין בערדיטשעוו האָבן, ברוך השם, קיינמאָל נישט געפעלט קיין נגידעשע אָדער באַלעבאָטישע שמחות — קנס־מאָלס, חתונות, בריתן און בר־מצווהס — האָט צירל געהאַט חיונה, און איר מאַן האָט נישט געדאַרפט דאגהן וועגן פּרנסה.

האָט פּייסי קאַלוועכוימער געהאַט אַ סך פּרייַ צייט, אויף שמועסן וועגן „וועלט־זאַכן" וועגן, וואו און מיט וועמען ס'האָט זיך נאָר געמאַכט. פּייסי האָט ליב געהאַט צו שמועסן, און ביי אים איז שמועסן וועגן עפּעס געווען אַ גאַנצע עבודה.

ער פּלעגט זיך אַריינלאָזן אין לאַנגע וויכוחים און דערביי פּשטלען, חקירהן, זיך פּלפּולן, דרייען מיט גראָבן פינגער און אויסברייען א געדאַנק מיט א „כל־שכן", מיט א „מה־דאַך", מיט „מאי קא משמע לן" און מיט א „קל וחומר". אָט דער־פּאַר טאַקע, האָט מען אין שטאָט אים גערופן פּייסי קאַלוועכוימער (קל וחומר).

פּייסי איז געווען א איד פון א יאָר עטלעכצן־און־פערציק און האָט פּאַרמאָגט זיין אייגענם „איין שטיקל קינד". אזוי האָט ער אַליין גערעדט וועגן זיין בן־יחידל, וואָס איז געווען ביי אים טייערער פון די אויגן אין קאָפּ. לייבל, האָט געהייסן דאָס בן־יחידל און ער איז געווען, ווי פּייסי פלעגט זיך באַרימען, א „כלי שלימה". לייבל האָט פון קליינערהייד אָן געהאָט א „שארף קעפּל" און איז דערצו נאָך געווען א זעל־טענער מתמיד, האָט ליב געהאָט לערנען — ס'חיות! צו זיין בר־מצווה איז לייבל שוין געווען „ווייט אַריינגעפּאָרן" אין ש"ס און פּוסקים. יידן לומדים, אפילו דער דיין, ר' דודיע, האָבן געלעקט די פינגער פון לייבלס חריפותדיקער בר־מצווה דרשה, און געזאָגט פּייסין, אז זיין זון וועט איה"ש אויסווּאַקסן א גדול בישראל. אָבער פּייסין איז, הפּנים, נישט באַשערט געווען אזא נחת, האָט ביי זיין בן־יחידל שפּעטער „עפּעס זיך איבערגעדרייט"; נישט לאַנג נאָך זיין בר־מצווה איז דער יונגער מתמיד אויסק אויף גאָר אָן אַנדער וועג — אויף א געפּערלעכן וועג...

שולדיק, האָט מען געזאָגט, איז געווען דער „לאַנגער לאָקש". דאָס איז געווען א לאַנגער, דאַרער בחור, וואָס קיינער האָט נישט געוואוסט וואָר ער איז און פון וואַנען ער האָט זיך גענומען קיין בערדיטשעוו. זיין נאָמען, האָט ער געזאָגט, איז אַלטער, אָבער גערופן האָבן אים אַלע „לאַנגער לאָקש"

— און דאָס האָט אים נישט אַנגעהייבן ארן. לויט זיין אויס־געצייכנטן רוסיש־רעדן האָט ער געמוזט קומען פון ערגעץ אין „טיף ראַסיי". אַזוי האָט מען געזאָגט. אַלטער איז געווען אַ גרויסער קענער פון רוסיש און ער איז גרייט געווען צו לערנען רוסיש — אומזיסט — מיט יעדן בחורל, וואָס האָט געוואָלט זיך אויסלערנען די „שפּראַך פונם לאַנד", האָט אַלטער געזומען קנעלן מיט לייבלען די רוסישע שפּראַך און אויך היסטאָריע, געאָגראַפּיע און — ווער ווייסט וואָס נאָך... פון אָט דעם לערנען זיך ביים „לאַנגן לאָקש" איז געקומען „די צרה", וואָס האָט געמאַכט אַן איבערקערעניש אין לייבלס גאַנצן לעבן.

***

דאָס איז געשען נישט מיטאַמאָל. נאָך וועך לייבל פלעגט, אין ערשטן יאָר נאָך זיין בר־מצווה, קומען אַלע טאָג אין רבם קלויז אויף עטלעכע שעה לערנען, אַליין צי מיט אַ חבר, האָבן זיינע חברים דאָרטן אַנגעהייבן באַמערקן, אַז אים ליגט שוין נישט אַלעמאָל דער קאָפּ ביים שיעור, וואָס ער לערנט. מ'האָט שוין דעמאָלט געהערט פון אים משונהדיקע רייד וועגן דער הנהגה פון דער וועלט. אים איז שוין דעמאָלט נישט געפעלן געווען ווי אַזוי די וועלט פירט זיך. ער האָט עס געהאַלטן פאַר אַן עוולה גדולה, וואָס מענטשן זענען צעטיילט אויף זאָטע און הונגעריקע; אויף ברייטע מזרח־וואַנט באַלעבאָטים, און אַרעמע יידן, וואָס שטייען ביי דער טיר; אויף נגידים, וואָס טוען גאָרנישט און האָבן כל טוב, און אַרעמלייט, וואָס האָבן רעווען שוועד און ביטער זייער גאַנץ לעבן, און האָבן אָפּט־מאָל נישט אויף שבת.

אָט אַזוינע רייד האָט מען אַנגעהייבן הערן פון לייבלען

נאָך וועג ער פלעגט קומען אַלע טאָג אין קלויז אַריין לערנען א שיעור; און זיינע חברים דאַרטן האָבן חושד געווען, אַז די דאָזיקע משונהדיקע געדאַנקען זענען געקומען לייבלען אין קאָפּ אַריין זינט ער האָט אָנגעהייבן זיך פאַרנעמען מיט די „טריפּ-פּסול לימודים", וואָס דער „לאַנגער לאָקש" האָט מיט אים געלערנט. אין דערהיים, ווידער, פלעגט לייבל אָפּ-זיצן גאַנצע נעכט איבער „גויעשע ביכלעך" און חזרן אָדער חשבונען דער גוטער יאָר וויסט וואָס. אַז זיין טאַטע האָט געפּרואווט דערגיין א טאַלק ביי אים צו וואָס ער פּטרט אַוועק גאַנצע נעכט אויף די „נאַרישע ביכלעך", וואָס דער „לאַנגער לאָקש" ברענגט אים, האָט לייבל גאַרנישט געענטפערט. ער האָט נאָר א שמייכל געטאָן — און זיך געטאָן זיינס.

אַזוי האָט לייבל געהאַלטן אין איין לערנען און חזרן גאַנצע נעכט ביז ער איז שיר-ניט בלינד געוואָרן. די אויגן זענען אים געוואָרן רויט און אָנגעשוואָלן. האָט זיין מאַמע אים געשלעפּט צום טויבן צעמעכן, דעם אויגן-דאָקטער. דר. צעמעך האָט אים פאַרשריבן ברילן און אים אָנגעזאָגט, ער זאָל, למען השם, שאָנעוועג די אויגן; נישט אַריינקוקן אין ביכלעך בייגאָכט ביים שוואָכן ליכט פונם קעראָסין-לעמפּל, און בעסער שלאָפן וואָס מער. דעם דאָקטער איז עס גרינג געווען צו זאָגן, ביי לייבלען, אָבער, איז עס שווער געווען צו פּועלן. ער האָט צוליב-געטאָן דער מאַמען און אָנגעטאָן די ברילן, וואָס דער אויגן-דאָקטער האָט פאַרשריבן, אָבער ער איז זיך אָנגעגאַנגען וויטער מיט זיין לערנען און שטודירן בייטאָג און ביי-נאַכט, יאָר נאָך יאָר.

פינף יאָר נאָכאָנאַנד האָט לייבל נישט אַרויסגעלאָזט „די ביכלעך" פון האָנט. וועג ער איז שוין געווען א בחור פון איבער 18 האָט ער געפּועלט ביי דער מאַמען, זי זאָל אים

„אויסלייגן" עטלעכע רובל אויף — פֿאַרן „אַפּגעבן עקזאַמען". ער איז אַוועקגעפֿאָרן אין דעם גימנאַזיע־שטעטל אָסטרע (אָסטראָג־וואָלינסק) דאָרט צו האַלטן זיין עקזאַמען. לייבל האָט דעם עקזאַמען אויסגעהאַלטן — א פּולן עקזאַמען, פֿאַר אַלע אכט קלאַסן גימנאַזיע מיטאַמאָל. עטלעכע וואָכן שפּעטער האָט ער באַקומען זיין „אַטעסטאַט זרעלאָסטי", וואָס האָט געמיינט, אז ער קאָן שוין אַריין אין אוניווערסיטעט — אויב ס'וועט זיך נאָר געפינען אין רוסלאַנד אַן אוניווערסיטעט, וואָס זאָל וועלן אים „אָננעמען".

קיין גרויסע אמונה, אז ער זאָל אַזוי גרינג אָנגענומען ווערן אין אַן אוניווערסיטעט האָט לייבל נישט געהאַט. ער האָט געוואוסט, אז ער איז נישט דער אייניציקער יידישער „עקסטערניק", וואָס קוקט זיך אויס די אויגן אויף א פּלאַץ אין אַן אוניווערסיטעט. אָבער ער האָט פונדעסטוועגן געטאָן, וואָס אַלע אַזוינע קאַנדידאַטן טוען: ער האָט זיך געוענדט מיט אַפּליקאַציעס צו א צאָל אוניווערסיטעטן אין פֿאַרשיידענע שטעט — און האָט געוואַרט אויף אַן ענטפֿער.

אין שטאָט האָט מען דערווייל זיך דערוואוסט, אז פּייסי קאַלווכוימערס „אינגל" האָט ממש א מופֿת באַוויזן: ער האָט ביים ערשטן פּרואוו אויסגעהאַלטן מיט איין מאָל א „פֿאַלנע" עקזאַמען און קאָן שוין אַריין אין אוניווערסיטעט — אויב מ'עט אים נאָר צולאָזן. האָבן רייכע באַלעבאָטים אים אָנגעבאָטן, ער זאָל לערנען מיט זייערע קינדער און זיי העלפן זיך צוגרייטן צו אַן עקזאַמען כאָטש אויף פּיר קלאַסן גימנאַזיע. איז לייבל דערווייל געוואָרן א פּריוואָטער לערער: ער האָט — ווי מ'האָט עס גערופן אין בערדיטשעוו — „גענגיבן שטונדן" אין רייכע הייזער און שוין פֿאַרדינט גענוג געלט

צו קאָנען באַצאָלן דער מוטער די עטלעכע רובל, וואָס זי האָט געהאַט אים געליען צו פּאָרן האַלטן עקזאַמען.

לייבל איז געווען אַן אויסגעצייכנטער לערער און וואָלט געקאָנט האָבן אַ סך מער „אוראָקן" און פּאַרדינען נאָך מער געלט. קיין אָנבאָטן האָבן נישט געפעלט. אָבער לייבל האָט זיך נישט געיאָגט נאָך געלט. סאַי־וי האָט ער אַוועקגעגעבן כמעט אַלץ וואָס ער האָט פּאַרדינט. דעם גרעסטן חלק האָט ער אַוועקגעגעבן זיין מאַמען, און דאָס איבעריקע האָבן חברים צעשלעפּט. פּאַר זיך אַליין האָט ער גאָנץ וויניק באַהאַרפּט. הוץ דעם האָט לייבל נישט געהאַט קיין צופיל פּרייַע שעהן צום פּאַרקויפן. ער האָט געהאַט אייגענע אַרבעט צו טאָן אין דערהיים — שרייבן און לייענען, לייענען און שרייבן, אַזוי שעהן לאַנג יעדן טאָג. ביינאַכט, ווידער, איז ער געווען פּאַרנומען מיט אַנדערע זאַכן... ער פלעגט איצט אָפּטמאָל פּאַרפּאָלן ווערן אויף גאַנצע נעכט, און טאָטע־מאַמע האָבן קיינמאָל נישט געקאָנט דערגיין ביי אים, וואו און מיט וועמען ער שלעפּט זיך אַרום נאַכט נאָך נאַכט, אָפּט ביז שפּעט פּאַר־טאָג.

פייסי האָט זיך געבראַכן דעם קאָפּ און נישט געקאָנט פּאַרשטיין, מיט וואָס אַזוינס זיין לייבל איז אַזוי שטאַרק פּאַרטרוד כמעט יעדע נאַכט אין דער וואַך, און פּאַרוואָס ער וויל נישט אויסזאָגן, וואו און אויף וואָס ער פּאַרטאַכלעוועט זיינע נעכט; וואָס זענען דאָס פּאַר סודות? אוי, די סודות!... דעם אַרעמען פּייסין האָט דאָס דאָס הארץ געזאָגט, אַז פון זיין זונס סודות וועט קיין גוטס נישט אַרויסקומען — און דאָס הארץ האָט אים נישט אָפּגענאַרט.

***

איינמאל אין א קאלטער, נאסער אסיען־נאכט האט פא־
ליציי ארומגערינגלט פייסי קאלווע־כוימערם הויז, און צווי
גארדאוואיעם האבן געגומען קלאפן מיט זייערע שטיוול
אן טיר און באפעלעריש שרייען, מע זאל תיכף עפענען. אז
פייסי האט, אין די הוילע גאטקעס, א מורא־דיק־צעשראקענער
און ציטערנדיק ווי א בלאט, געעפנט די טיר, האט זיך געטאן
א שטעל ארויין א גאנצע כאפטע „שדים" אין פאליצייעשע
מונדירן און זיך א נעם געטאן איבערקערן די גאנצע שטוב
מיטן קאפ ארא־פ. צוויי פון די „שדים", מיט בלאנקע שוועדן
אין די הענט, האבן זיך צווישטעלט ביי לייבלען פון ביידע
זייטן און אים געווארנט, נישט א ריר טאן מיט קיין אבר.
די אנדערע האבן צעווארפן די בעטן, איבערגעקערט דאס בעט־
געוואנט, איבערגעטאפט און אויסגעקלאפט אלע קישנס און
קישעלעך, צערוקט דאס מעבל, ארויסגעשלעפט אלע שופ־
לאדן, צעעפנט אלע שאפעס, אלע קעסטלעך און שאכטלען,
און אפילו אויפגעריסן די ברעטער פון דער פאדלאגע.

וואס אזוינס די „שדים" האבן געזוכט — האט פייסי
נישט געווואוסט, ביז איינער פון זיי האט פון הינטערן שווערן
קאסטן, וואו ס'איז געלעגן פארפאקט דאס פסחדיקע געפעס,
אפירגעשלעפט א פעקל ביכלעך, נישט־געבונדענע בראשו־
רעס, און האט עס דערלאנגט דעם עלטסטן איבער די „שדים"
אין האנט אריין. יענער האט א קוק געטאן אויף דער מציאה
און האט זיך צעקוואלן פון נחת, אזויווי דאס וואלט געווען
מי־יודע וואס פאר אן אוצר. דעמאלט האט שוין פייסי זיך
אנגעשטויסן, אז דאס מוזן אוודאי זיין די טריפע ביכלעך
פון „יענע לייט", וואס זענען מלא כעס אויפן מלכות און
רעדן אוים כל דבר אסור אויפן קייסער... פייסין ווערט פינצ־
טער אין די אויגן. ער דערמאנט זיך, אז ערשט נישט לאנג

איז פונקט אזא אומגליק געשען מיט חנא דעם קירזשנערם זון... „אוי, וואסער אן אומגליק!... יענעם האט מען טאקע פאר די דאזיקע ביכלער פארשיקט קיין סיביר!!" — האט פייסי א טיפן זיפץ געטאן, און דאם הארץ איז אים שיר־ניט איינגעפאלן.

זיין פלוניתטע, ווידער, האט גאר אינגאנצן פארגעסן אויף וואסער וועלט זי איז; אז זי האט דערזען ווי איינער פון די „שדים" האט געגומען טרייסלען איר קינד מיט אזא רציחה, אז ביי לייבלען זענען שיר־נישט אלע ביינער צעשאטן געוואָרן, האט די נארישע יידינע זיך א וואָרף געטאן אויף די „שדים" און געפרואווט ארויסרייסן איר קינד פון זייערע הענט. ס'איז נאך א גליק געווען, וואם זי אליין האט פלוצים אוועקגעהלשט, אניט — איז ווער וויסט וואם די רוצחים וואלטן געטאן מיט איר. דער סוף איז געווען: מ'האט דעמאלט אוועקגעשלעפט לייבלען אינמיטן דער נאכט און נישט געלאזט אים ווארטן אפילו ביז מע וועט דערמונטערן זיין פארחלשטע מוטער, ער זאל זיך געזעגענען מיט איר. פייסי האט שוין געפילט, אז ער וועט זיין קינד נישט זען אזוי גיך צוריק...

***

צווי טעג האט מען לייבלען געהאלטן אין אוטשאסטאק אונטער שלאם־און־ריגל, און קיינעם צו אים נישט צוגעלאזט, אויפן דריטן טאג, פונקט אין א שבת אינדערפרי, ווען אלע יידן זענען געגאנגען אין שול ארײַן, האט מען לייבלען געפירט מיט א קאנוואי איבער דער גאנצער לענג פון דער שטאט צו דער נייער טורמע ביים וואקזאל. אין יענער טורמע האט מען לייבלען געהאלטן קארגע דריי וואכן, און אויך דארטן האט מען די גאנצע צייט צו אים קיינעם נישט צוגעלאזט. אויפן ניינצנטן

טאָג האָט מען לייבלען, אינאיינעם מיט אַ כאָפּטע אַנדערע אַרעסטאַנטן, אָפּגעשיקט מיטן עטאַפּ קיין קיעוו. וואָס מיט לייבלען איז געשען נאָכדעם — האָט קיינער נישט געוואוסט.

ביי פּייסין איז קיין ספּק נישט געווען, אַז „פון דער גובערניע" — פון קיעוו, היימט עס — האָט מען זיין קינד פאַרשיקט קיין סיביר, „אויף קאַטאָרגע", אַזוי ווי מ'האָט עס געטאָן מיט חנא דעם קירזשנערס זון. אָבער דער פּלוניתטע זיינער, צירלען, האָט פּייסי וועגן דעם קיין וואָרט נישט געזאָגט. פאַרקערט — איר האָט ער געפּרואווט באַווייזן מיט טויזנט ראיות, אַז לייבל איז נישט אין סיביר, און אַז ער וועט אין „דער גובערניע" בקרוב באַפרייט ווערן און, איה"ש, אַהיימקומען בשלום. ער האָט גערעדט מיט מענטשן, וואָס „קענען זאָקאָן", פּלעגט פּייסי דערציילן צירלען, און זיי אַלע זאָגן אים, אַז פאַר „ביכלעך" קומט נישט קיין קאַטאָרגע. פאַר צירלען, אָבער, זענען איר מאַנס הבטחות אַ קנאַפּע נחמה געווען. אָן איר בן־יחידל איז די צעבראָכענע מאַמע געבליבן נעבעך ווי אָן אַ קאָפּ. האָט זי נישט אויפגעהערט קלאָגן, און דאָס איז געווען נאָך אַ צוגאָב צום שווערן פּאַק יסורים, וואָס דער ארעמער פּייסי האָט געשלעפּט שווייגנדיק. ער האָט שוין נישט געפּירט קיין וויכוחים מיט קיינעם, זיך נישט געחקירחט און נישט געדרייט מיטן גראָבן פינגער. פּייסי איז אַרומגעגאַנגען ווי אַ שאָטן, שטיל, טיף־געבויגן און האָט מורא געהאָט אפילו אַ זיפּץ צו טאָן.

קאַפּיטל פערצן

גערַאַטעוועט

יט לייבלען איז דערווייל געשען אַזא מעשה: ער איז נישט דערגאַנגען מיטן עטאַפּ קיין קיעוו... אויפן וועג, ערגעץ ביי אַ שטעטל, נישט ווייט פון אַ באַן־סטאַנציע, האָט אַ זשאַנ־דאַרן־אַפּיצער אַפּגעשטעלט דעם קאַנוואָי און, אַרויסלייענדיק פון אַ פּאַפּיר אין האַנט, לייבלם נאָמען, זיין פּאָטערס נאָמען און זיין פֿאַמיליע־נאָמען, האָט דער זשאַנדאַר געפרעגט ביים הויפּט פון דער עטאַפּ־קאָמאַנדע, צי ער האָט אַן אַרעסטאַנט מיט אָט דעם נאָמען אינם עטאַפּ. יענער האָט אָנגעווייזן אויף לייבלען, און דער זשאַנדאַר האָט געהייסן, מע זאָל אים אַרויסגעבן דעם דאָזיקן „פּאָליטישן אַרעסטאַנט"; ער האָט אַ באַפּעל, האָט געזאָגט דער זשאַנדאַר, צו פֿאַרהאַלטן אָט דעם יונגן „מערזאָוועץ" אויף אַ „דאָפראָס" אין דער היגער קאַנצעליאַריע. האָט מען לייבלען אַרויסגענומען פון זיין רייַ און אים איבערגעגעבן צום זשאַנדאַר — און דער עטאַפּ איז זיך אַוועק ווייטער, אַן לייבלען.

צו וואָס מ'האָט אים אָפּגעשטעלט און וואוהין מע פירט אים האָט לייבל נישט געוואוסט — ביז דער זשאַנדאַר האָט זיך מיט אים פֿאַרקערעוועט אין אַ וועלדל אַריין, טאַקע נישט ווייט פונם אָרט, וואו דער עטאַפּ איז פריער אָפּגעשטעלט געוואָרן. דאָרטן, אינם וועלדל, האָט דער זשאַנדאַר — אַ הויכער, גע־

זונטער שייגען פון ניט מער ווי א פּאָר־און־צוואַנציק יאָר — אַראָפּגעוואָרפן פון זיך רויטן, שמויסענעם קאָשקעט מיט דער קאָקאַרדע, זיין מונדיר און די פּאָר צוגעקלעפּטע וואָנצעס, און האָט אויך געהייסן לייבלען אויף גיך אַראָפּוואַרפן פון זיך זיינע אַרעמטאַנטסקע קליידער... איצט האָט שוין לייבל פּאָר־שטאַנען, אז דער „זשאַנדאַר" איז קיין זשאַנדאַר נישט, נאָר א „חבר", וואָס די פּאַרטיי האָט אונטערגעשיקט — אַרויסצו־קריגן אים פונם עטאַפּ...

וועט ער איז — דאָס האָט דער פּרעמדער גויעשער חבר נישט געזאָגט לייבלען, און לייבל האָט אים קיין שום פּראָגעס נישט געשטעלט; ער האָט נאָר אויסגעהערט וואָס דער יונגער קריסטלעכער חבר האָט געהאָט אים צו זאָגן. האָט לייבל אָנגע־טאָן די אָלטע, שמאַרק־אָפּגעטראָגענע בגדים, וואָס דער פּרעמ־דער חבר האָט געהאָט גרייט פּאָר אים אין אָלטן זאָק — א פּאָר אָלטע הויזן, א פּאָר שוועָרע שטיוול, אָן אָפּגעריבענע בורקע און אָן אָלט היטל, וואָס לייבל האָט געמוזט טיף אויי־קנייטשן, אז ס'זאָל אים נישט אַראָפּפאַלן ביז דער נאָז.

דער חבר, ווידער, האָט איצט אויסגעזען ווי א חזירניק. ער איז געווען אָנגעטאָן אין א פּאַרשמאָלצעווועט פּעלצל, אַרומ־געגאַרטלט מיט א שטריק, און מיט א זאָק אויף די פּלייצעס. אינם זאָק זענען געווען פּאַרפּאַקט זיין נאָנצער זשאַנדאַרמישער פּוץ און לייבלס אַרעמטאַנטסקע קליידער. ביים געזעגענען זיך מיט לייבלען האָט דער פּרעמדער חבר אים אַריינגערוקט א פּאָר רובל אין האַנט, און אים אָנגעוויזן, מיט וועלכן וועג ער זאָל זיך אַוועקלאָזן צו א שטעטל ביי דער עסטרייכישער גרע־ניץ. דאַרט, אין יענעם שטעטל, האָט לייבל געדאַרפט זיך מעלדן צו א געווישן קאָוועל, וועמען מע רופט דאָנילאָ, און

דער דאַניל אַ וועט אים שוין באַהילפיק זיין מיט וויטערדיקע אַנווייזונגען...

***

פיר מעת־לעת האָט לייבל זיך געשלעפט צו־פום, אין שנייען און רעגנס, ביז ער האָט זיך דערשלעפט צום שטעטל, וואָס ער האָט באַדאַרפט. זיינע שווערע שטיוול האָבן אים טיר־נישט געמאַכט פאַר אַ קאַליקע. אַנגעקומען אין יענעם שטעטל, איז ער מיט געשוואָלענע פים, און ערשט האָט ער דעם קאַווע־לד דאַרטן שוין נישט געפונען. אַן עלטערע גויע דאַרטן האָט אים געזאָגט, אַז דאַניל אַ האָט ערשט מיט אַ פאַר טעג צוריק איבערגעלאָזט די קוזניע, און זי וויסט נישט ווען ער וועט צוריקקומען, און צי ער וועט אַמאָל צוריקקומען.

פון וויטערדיקן נאַכפרעגן זיך האָט לייבל זיך דערוואוסט, אַז דאַניל אַ איז נישט געווען דער באַלעבאָס פון דער קוזניע; ער האָט נאָר געאַרבעט דאַרט פון זינט דער גויעם מאַן, אַן עלטערער קאַווע־לד, איז אַוועקגעשטאַרבן ערשט מיט פינף חדשים פריער, און דאַניל אַ האָט דעמאָלט זיך אַנגעבאָטן צו אַרבעטן אין דער אלמנהס קוזניע און טיילן מיט איר די פאַר־דינסטן גלייך אויף גלייך. מיט אַ פאַר טעג צוריק, אָבער, איז דאַניל אַ אַוועק אַן אַ זיי־געזונט, און זי, די אלמנה, וויסט נישט וואוהין ער איז אַוועק, פאַר וואָס ער איז אַוועק, און צי ער וועט אַמאָל קומען צוריק.

איז לייבל געבליבן שטעקן אין יענעם פרעמדן שטעטל אַן געלט און אַן פריינט, און ס'האָט אויסגעזען, אַז ער וועט נישט האָבן וואו די ערשטע נאַכט איבערצונעכטיקן. פרעגן ביי דער אַלטער גויע, צי זי וועט אים לאָזן איבערנעכטיקן אין קוזניע, האָט ער נישט געוואָלט. ר'האָט מורא געהאַט זי וועט

נישט געטרויען א פרעמדן בחור. האָט ער א פּרואוו געטאָן דיפּלאָמאַטיע און זי געפרעגט, צי דאַנילאָ האָט איר נישט געזאָגט, אז זיינער א „קום" — א קרוב, הייסט עס — דאַרף קומען צו אים אויף באַזוך אויף עטלעכע טעג. דער אלמנהם ענטפער איז געווען, אז דאַנילאָ האָט איר וועגן דעם גאָרנישט געזאָגט; אָבער, האָט זי צוגעלייגט, אויב דאַנילאָ האָט געוואָסט, אז זיינער א „קום" דאַרף קומען צו אים, וועט ער — דאַנילאָ, הייסט עס — מן המתם צוריקקומען היינט אָדער מאָרגן. פרעגט לייבל ווייטער, צי ער קאָן דאָ וואַרטן אויף דאַנילאָן ביז מאָרגן, און די אַלטע גויע זאָגט אים, אז ער קאָן דאָ וואַרטן אפילו ביז איבערמאָרגן און שלאָפן אויף דאַנילאָם געלעגער אין קוזניע.

לייבלען איז אַראָפּ א שטיין פון הארצן: מיט נאַכטלעגער איז ער שוין באַזאָרגט. מאַכט ער אָפּ ביי זיך, אז מאָרגן, נאָכדעם ווי ער וועט האָבן גוט זיך אויסגערוט פון זיין לאַנגן שלעפן זיך צופּום, וועט ער זיך פֿרומקוקן, צי קאָן ער נישט געפינען עפּעס צו טאָן דאָ, אין דעם שטעטל, ביז דאַנילאָ וועט צוריקקומען. אַנטקעגן אַוונט האָט די אַלטע גויע פאַרבעטן לייבלען אין כאַטע אַריין און האָט אים געגעבן א שטיקל האַרטן קעז מיט שוואַרץ ברויט און א קווערטל עפּלקוואַס זיך אונטערצוהיינען דאָס האַרץ.

בשעתן עסן האָט לייבל ווייטער געשמועסט מיט דער אלמנה פונם קאָוועל און האָט זיך דערוואוסט, אז אין צווייטן עק שטעטל איז פאַראן א גאַרבאַרניע, וואָס געהערט צו אן עסטרייכישן דייטש, און אז דאַרטן דאַרף מען שטענדיק האָבן מענטשן אויף אַרבעט. איז לייבל טאַקע דעם צווייטן טאָג אַוועק צו יענער גאַרבאַרניע און האָט זיך דאַרט אָנגעדונגען אויף אַרבעט.

אז ס'איז אַוועק א וואָך אָן דאָנילאָ איז אַלץ נישט צוריק-געקומען, האָט די אַלטע גויע, דעם קאָוועלם אלמנה, אָנגעהייבן זוכן אַן אָנדער קאָוועל-יונג אויף דאָנילאָם אָרט. אָבער לייבלען האָט זי נישט געוואָלט פֿרויסשטעלן פון דער קוזניע. זי האָט געזאָגט, אז זי קאָן פֿריינשטעלן אַהין נאָך א „קאָיקע" (א הילצערן באָנקבעטל) אויב מ'עט דאַרפֿן, און ער קאָן דאָ האָבן זיין נאכטלעגער אזוי לאָנג ווי ער וועט וועלן. לייבל האָט איינגעוויליקט, אָבער ער האָט אויסגענומען, אז זי זאָל ביי אים נעמען געצאָלטם פֿאָרן נאכטלעגער — פיר גילדן א חודש.

***

העכער דריי חדשים האָט לייבל אזוי אָפּגעוואוינט ביי דער אַלטער גויע אין קוזניע פֿאָרן דירה-געלט פון זעכציק קאָפּיקעס א חודש. די גאַנצע צייט האָט לייבל געאַרבעט שווער און ביטער אין דער גאַרבאַרניע. ער האָט געווייקט, געוואַשן און געריניקט פעלן פון קי, פערד און חזרים פאַר א לוין פון פופצן גילדן — צווויי רובל מיט 25 קאָפּיקעס — א וואָך; און פון די שכירות האָט ער געקליבן א גראַשן צו א גראַשן. אז ער האָט שוין געהאַט אָנגעקליבן די נייטיקע עטלעכע רובל אויף א פּאָר וואָכן אויסקומעניש אַן אַרבעט, האָט לייבל זיך אַריבער-געפּעקלט די גרענץ קיין עסטרייך. ער האָט זיך דערשלאָגן קיין לעמבערג, און דאָרטן האָט אים אָפּגענליקט צו געפינען א שטעלע פון א לערער אין א חדר-מתוקן, וואו ער האָט געלערנט מיט דערוואַקסענע אינגלעך תנ"ך און דיקדוק. זיין פּלאַן איז געווען: אָפּשפּאָרן אַביסל געלט און זיך אַוועקלאָזן אין דער שווייץ — שטודירן; דאָרטן קאָן ער גרינג אָנקומען אין אַן אוניווערסיטעט און שטודירן אויף וואָס ער וועט וועלן.

פון לעמבערג האָט לייבל געשריבן צו זיינע עלטערן קיין

בערדיטשעוו און זיי געלאזט וויסן וועגן זיין פלאן צו פארן קיין שווייצאריע. אין דעם בריוו האט לייבל אויך צוגעזאגט טאטע-מאמע, אז באלד ווי ער וועט, איה"ש, קומען צו א שטיקל תכלית, וועט ער זיי באהילפיק זיין מיט וויפיל ער וועט נאר קאנען, אז די מאמע זאל נישט דארפן פטרן ס'געזונט ביים אנגעהייצטן אויוון צו באקן לעקעך פאר נגידישע שמחות. אבער, ווי גייט דארטן דאם אלטע יידישע ווערטל: „א מענטש טראכט און גאט לאכט". איז אויף לייבלם גורל גאר אויסגע-פאלן מגולגל צו ווערן קיין אמעריקע. געקומען איז עם פון א פארליבענישׂ...

ווי ס'טרעפט אפט מיט יונגע בחורים פון לייבלם עלטער, האט לייבל אין לעמבערג זיך פארליבט אין א מיידל. ס'הייסט, דעם אמת זאגן, האט נישט ער זיך פארליבט אין מיידל, נאר דאם מיידל האט זיך פארליבט אין אים — און מיט אזא ברען, אז לייבל האט נישט געקאנט ביישטיין דעם נסיון... די בתולה — מרים האט זי געהיסן — איז געווען א וואונדערלעך-שיין מיידל, א רייצנדיקע ברונעטקע און גאר ניט קיין נאר. זי איז אלט געווען אינגאנצן א וואסערע אכצן יאר און האט פארמאגט א גאנץ-פיינע בילדונג — לויט אירע יארן. איר גרעסטע מעלה איז געווען, וואם זי האט נישט ליב געהאט קיין פוסטע פראנטן און גרויס דרך-ארץ געהאט פאר מענטשן מיט בילדונג. אין לייבלען האט זי דערשפירט אויך אן ערנסטן, ערלעכן כחור, און דאם האט זי געשעצט אין אים נישט ווינציקער ווי זיין פילזייטיקע געלערנטקייט.

איין חסרון נאר האט געהאט דער דאזיקער שידוך: מרימס פאטער, א געוועזענער פארמעגלעכער סוחר, איז שוין זינט עטלעכע יאר געווען אין אמעריקע. ער האט געמוזט „אוועק" אהין איבער עפעס א לאדעניש מיט דער עסטרייכי-

שער רעגירונג ; און ס׳איז געווען א סברא, אז ער האָט דעמאָלט געקאָנט געווען „פּאַרשיקט ווערן" אויף היפּשע עטלעכע יאָר . . . איז ער אַנטלאָפן קיין אַמעריקע. איצט האָט אויך זיין פאַמיליע — א פרוי און צוויי דערוואַקסענע קינדער, מרים און א אינגע־לע פון א יאָר עלף — זיך געקליבן צום פאָטער קיין אַמעריקע. פאַר לייבלען איז געשטאַנען די ברירה: אַדער זיך צעשיידן מיט מרימען אויף אייביק, אַדער זיך אַפּזאָגן פון זיין פּלאַן צו פאָרן שטודירן אין דער שווייץ, און מיטפאָרן מיט מרימען און איר פאַמיליע קיין אַמעריקע. געזיגט האָט מרים — און לייבל איז געפאָרן קיין אַמעריקע.

**
*

לייבלען האָט אָפּגעגליקט. ער איז אַריין אין דעם „גאָלדע־נעם לאַנד" מיטן רעכטן פוס. דאָס מזל האָט אים אַנטקעגנ־געשפּילט נאָך אויפן וועג קיין אַמעריקע. אויף דער שיף האָט ער זיך באַקענט מיט א רייכן אַמעריקאַנישן יידן, א ניו יאָרקער, וואָס איז געפאָרן אין צווייטן קלאַס, אָבער פלעגט אַלע טאָג פאַרברייגען עטלעכע שעה צווישן די אַרעמע אימיגראַנטן אין דריטן קלאַס, מיט די צווישנדעק־פּאַסאַזשירן. דער אַמעריי־קאַנישער יידישער האָט געהאָט א באַנק־געשעפט אויף דער איסט־סאיד אין ניו יאָרק, אָבער ער האָט נישט אויסגעזען ווי א באַנקיר. ער איז געווען א היימישער ייד, א רוסישער, וואָס האָט געהאָט אויסגעוואַנדערט קיין אַמעריקע נאָך אין אַנהייב פון די 80ער יאָרן.

אין ניו־יאָרק האָט דער דאָזיקער באַנקיר די ערשטע צייט זיך אָפּגעגעבן מיט פּאַרקויפן „שיפּסקאַרטן" אויף אוים־צאַלן. די שיפּסקאַרטן פלעגט ער פּאַרקויפן צו אַרעמע אימיג־ראַנטן, וואָס האָבן געוואָלט אַריבערברענגען זייערע קרובים

אַדער פֿאַמיליעס קיין אַמעריקע, נאָר האָבן ניט פֿאַרמאָגט גענוג געלט דערויף. האָט מען געקויפט א שיף־בילעט — א „שיפֿס־קאַרטע", ווי ס׳האָט געהייסן פֿאַרדייטשט — און מע האָט די סומע, וואָס דער בילעט האָט באַטראָפֿן, אויסגעצאָלט צו בים־לעך, א האַלבן דאָלאָר, א דאָלאָר אַדער צוויי דאָלאָר א וואָך — לויט ווי מע האָט געהאַט זיך באַדונגען. פון אָט דעם האַנדל מיט שיפֿסקאַרטן, האָט דער דאָזיקער רוסישער ייד שפּעטער זיך דערשלאָגן צו אַן אייגענער שפּאָר־קאַסע פֿאַר אימיגראַנטן, און פון דער שפּאָר־קאַסע איז, מיט דער צייט, פֿאַרויסגעוואַקסן א מין באַנק, א יידישע באַנק, וואו דער פֿאַרקויף פון שיפֿסקאַרטן אויף אויסצאָל איז נאָך אַלץ געווען דאָס הויפּט־מסחר.

צו אָט דעם באַנק־געשעפֿט האָט עס דער איסט־סאַידער באַנקיר געדאַרפֿט האָבן אַן אינטעליגענטן יונגנמאַן, וואָס קען שפּראַכן, און וואָס זאָל זיין אַן אָרנטלעכער מענטש, אויף וועמען מע קאָן זיך פֿאַרלאָזן. די אַלע מעלות האָט דער איסט־סאַידער באַנקיר געפונען אין לייבלען. עס זענען אפילו געווען אויף דער שיף נאָך עטלעכע יונגעלייט, אויף וועמען דער באַנקיר האָט געהאַט געוואָרפן אַן אויג. אָבער לייבל איז אים געפעלן געווען מער פון אַלע ; און אַז דער יידישער באַנקיר האָט געהערט פון לייבלען, אַז ער האָט בדעה צו שטודירן אויף דאָקטאָר, איז דער בחור אים נאָך מער געפעלן.

דער סוף איז געווען, אַז נאָך אויידער די שיף האָט געאַנקערט אין ניו־יאָרקער האָפן, האָט דער איסט־סאַידער באַנקיר שוין געהאַט אָנגעבאָטן לייבלען א שטעלע אין זיין באַנק, מיט א געהאַלט פון זעקס דאָלאָר א וואָך — ווי אַן אָנהייב. לייבל האָט זיך געפילט געשמייכלט פון אָט דעם אָנבאָט. אים האָט אויך געלאָקט דעם באַנקירס צוזאָג, אַז מיט דער צייט וועט ער אים אי העכערן די שכירות און אויך זען, אַז לייבל

זאָל זיין פריי פון דער באַנק דעם ערשטן האַלבן טאָג — ער זאָל קאָנען „גיין אין קאַלעדוש", שטודירן אויף וואָס ער וועט וועלן. די הויפט געשעפטן אין יענער באַנק פלעגן געמאַכט ווערן שפּעט פּאַרנאַכט, אָדער תחילת אָוונט, ווען „עמך" קומט פון דער אַרבעט. אַזוי האָט דער באַנקיר געזאָגט לייבלען. פונדעסטוועגן האָט לייבל נישט געקאָנט באַלד אויפן אָרט ביי זיך אָפּמאַכן, יא אָנצונעמען אָדער נישט אָנצונעמען דעם אָנ־באָט. האָט ער געבעטן ביים באַנקיר עטלעכע טעג צייט אויף זיך מיישב זיין וועגן דער פּראָפּאָזיציע, און האָט אים צוגע־זאָגט א קלאָרע תשובה אין דריי־פיר טעג אַרום נאָכן לאַנדן אין ניו־יאָרק.

**
*

לייבל האָט די שטעלע אָנגענומען, און א פּאָר חדשים שפּעטער האָט ער, דורך זיין באַנק טאָקע, שוין געהאַט אַרויס־געשיקט צוויי שיפקאַרטן פּאַר זיינע עלטערן. די שיפקאַרטן האָט לייבל געקויפט, פּאַרשטייט זיך, אויף אויסצוצאָלן, אָבער אים, ווי אַן אָנגעשטעלטן אין דער באַנק, האָבן זיי געקאָסט ווינציקער ווי אַן אָנדערן, און די אויסצאָלונגען זענען פּאַר אים געמאַכט געוואָרן אָביסל גרינגער. און אַזוי האָבן פּייסי קאַל־ווע־כּוימער און זיין פּלוניתטע, צירל די לעקער־בעקערין, בלויז עטלעכע חדשים נאָך לייבלס אָנקומען קיין אַמעריקע, זיך שוין געפּאַקט אין וועג אַריין קיין נעוויאָרק צו זייער בן־יחיד, זייער אויג אין קאָפּ...

אַז מיט זיינע עלטערן פּאָרט אויך קיין אַמעריקע א מיט־פּאַסאַזשירקע, א יונג מעוברת ווייבל, מיט א קינד ביי דער האַנט — דאָס האָט לייבל נאָך נישט אָנגעהייבן ווײַסן.

דער מסור

יט דער אַבלאַווע אויף פייסי קאַלווערימערס שטוב אין יענער קאַלטער אַסיען־נאַכט, ווען פייסים בן־יחיד, לייבל, איז אַוועקגעשלעפט געווארן און מ׳האָט אַ צייט לאַנג נישט געוואוסט וואו זיין געביין איז אהינגעקומען — מיט יענער אַבלאַווע האָבן זיך נאָך ניט געענדיקט דער פאַליציים ביינאַכטיקע איבערפאַלן אויף יידישע היימען אין בערדיטשעוו. ס׳זענען געווען נאָך אַבלאַוועס און ארעסטן, און דאָס האָט אַנגעיאָגט אַ נייעם פּחד אויף די טאַטעס און מאַמעס פון דערווואַקסענע זין און טעכטער; און טאָמער איז דאָס נאָך ווינציק געווען, איז צוגעקומען אַ נייע צרה, וואָס האָט נאָך מער צערודערט די געמיטער פון די קהלשע עסקנים.

ס׳זענען אַריבער קוים אַ וואָסערע פופצן חדשים זינט דער טראַגישער מעשה־טיטום — און די שטאָט האָט שוין געקאָכט מיט אַ נייעם קרבן פון אַ בלוטיקן אַנפאַל. דאָס מאָל איז דער קרבן נישט געווען קיין היטער פון צאַרישן געזעץ, אפילו נישט קיין סתם אַ גוי, נאָר דווקא אַ יידישער בחור. מאָטל קאַטשקע, האָט מען געראָפן דעם דאָזיקן בחור, און געווען איז ער אַ פשוטער ארבעטער, אַ קאַמאַנשטעפער. דעם צונאָמען „קאַטשקע" האָט מען אים געגעבן דערפאַר, וואָס ער איז געווען בריט און קיילעכיק, האָט געהאַט אַ פּאָר קורצע

פים און א משונהדיקן גאנג: ביים גיין האָט ער זיך געוויגט פון זייט אויף זייט, אזוי ווי א קאטשקע אויף דער יבשה. געוואוינט האָט ער ביי זיינער א שוועסטער, אן אלמנה, אין א זייטיק געסל ביי דער טאָרהאָוויצע.

זיינע פּאַרדינסטן פון קאָמאָנשטעפּעריי האָבן נישט געקלעקט אויף דער שטוב־הוצאה. וואָרים די שוועסטער, די אלמנה, האָט געהאָט צוויי קליינע קינדער צו דערנערן — א מיידעלע פון אכט יאָר און א אינגעלע פון א יאָר פינף. האָט די שוועסטער צוגעהאָנדלט צוביסלעך מיט ניט־באַנדראָלירטן טאָבאק, וואָס זי האָט פּאַרקויפט אויפן לויט, דריי קאָפּיקעס א לויט, און מיט היימיש־געמאכטע פּאַפּיראָסן, אויך אן באַנדראָלן, פּאַרשטייט זיך.

דאָס איז געווען א „טריף מסחר". וואָרים דאָס האָט דאָך געמיינט: „באַגנבענען די קאָזנא" דורך נישט צאָלן דער רע־גירונג קיין אקציז אויפן טאָבאק. האָט די אָרעמע אלמנה, און אויך איר ברודער, מאָטל קאָטשקע, געלעבט כסדר אין מורא פאָר מסירות; און ס'איז טאקע געווען אימיצנס א מסירהלע אויף מאָטלם שוועסטער, וואָס האָט געפירט צום בלוטיקן אָנפאָל אויף אָט דעם אָרעמען קאָמאָנשטעפּער און צו א נייער צרה אויף דער גאנצער שטאָט. געווען איז עס אזא מעשה:

איינמאָל אין א פינצטערער נאכט, סוף חודש אָדר, ווען אין די נישט־ברוקירטע הינטערגעמלעך פון שטאָט האָבן מענטשן געבראָדזיעט כמעט ביז די קני אין די בּאָרימטע פּאַר־פסח־בלאָטעס, האָט מען געפונען דעם קאָמאָנשטעפּער, מאָטל קאָטשקע, ליגן אין בלאָטע א האַלב־טויטער. ער איז געווען מוראָדיק צעממיתט און דורכגעוויקט אין בלוט. אין אָנהויב האָט מען געמיינט, אז ער איז געווען א קרבן פון סתם עפעם

א געשלעג, און אזוי ווי קיין גאסן־געשלעגן האבן אין שטאט קיינמאל נישט געפעלט, האט מען דערפון קיין עסק נישט געמאכט. מ׳האט געטראכט: מאלע וואס יונגאטשעס צעשלאגן זיך דארטן! וועמען גייט עס אן?

אויפן דריטן טאג, אבער, האט מען אין שטאט זיך דערוואוסט, אז אט דער בלוטיקער אנפאל אויף מאטל קאטשקע איז גאר געווען א „פאליטישער אקט"; אזוי האבן די אנפאלערס אליין דאס אנגערופן אין אן עפנטלעכער פראקלאמאציע, וואס זיי האבן אין דער צווייטער נאכט נאכן אנפאל געהאט אויסגעקלעפט אויף די וועגט פון א סך הייזער אין אלע טיילן פון דער שטאט.

אט די פראקלאמאציע האט עס אנגעיאגט א נייע שרעק אויף די יידן אין בערדיטשעוו. וואָרים „פאליטישער אקט" מיינט דאך א פארמעסט קעגן דער מלוכה — און פאר אזוינס האבן יידן געציטערט אימת מות, בפרט — באלעבאטישע יידן. געשען איז דאס, ווי שוין געזאגט, אין א צייט, וועו אין שטאט האבן זיך געמערט פאליצייאישע אבלאווע אויף יידישע היימען, און א צאל בחורים און מיידלעך זענען ארעסטירט געוואָרן, ווייל מ׳האט אין זייערע היימען געפונען אומלעגאלע ליטעראטור. ביי די חברים פון די ארעסטירטע יונגעלייט איז איצט שוין קיין ספק נישט געווען, אז אין דעם שטעקט די האנט פון א שפיאן, פון אן אינווייניקסטן פארעטער.

אין דער גרופע, וואס האט זיך אפגעגעבן מיט לייענען און פארשפריטן רעוואלוציאנערע ליטעראטור, האט מען געוואוסט, אז דער נייער אקציזניק, אנדרעי טשעפענקא, וואס איז ערשט נישט לאנג „אראפגעקומען" פון קיעוו, איז א פראוואקאטאר, און אז זיין אמט פון אקציזניק איז בלויז אן אנשטעל — צו פארבלענדן די אויגן. אבער טשעפענקא האט דאך נישט

געקאָנט אַליין וויסן וואו צו זוכן פּאַרבאָטענע ליטעראַטור און וועמען צו אַרעסטירן. דאָס האָט ער געקאָנט זיך דערוויסן נאָר פון אימיצן, וואָס איז באַקאָנט מיט דער טעטיקייט פון דער גרופּע און וויסט אירע סודות. הייסט עס, אַז דער „אימיצער" מוז זיין אַן אייגענער מענטש, א מיטגליד פון דער גרופּע.

האָט זיך אָנגעהייבן א געהיימע אויספֿאָרשונג. די הויפּט-טוערס פון דער גרופּע האָבן אויסגעקליבן פון צווישן זיך א פּאָר פון די סאַמע פֿייאיקסטע און פּאַרטרוילעכסטע חברים, און יענע האָבן זיך א נעם געטאָן צו דער אַרבעט — זוכן, נישטערן, נאָכקוקן און נאָכשפּירן יעדן מיטגליד פון דער גרופּע, אויף וועמען ס'האָט געקאָנט פֿאַלן דער מינדסטער חשד.

האָט נישט לאַנג געדויערט און די אויספֿאָרשערס האָבן זיך דערוואוסט, אַז מאָטל קאָטשקע, וואָס איז טאַקע אייגער פון דער גרופּע, האָט געהאָט עטלעכע געהיימע באַגעגענישן מיטן אַקציזניק און פּראָוואָקאַטאָר, טשעפּענקאָ. ווי קומט מאָטל קאָטשקע צו זיין א מחותן מיט דעם אַקציזניק? אָט דאָ קומט אַריין די מעשה מיטן מסירהלע, וואָס מיר האָבן דערמאָנט פריער.

מאָטלס שוועסטער האָט אייגמאָל זיך צעווערטלט מיט אייניעם פון אירע קונים, א יונגן שייגעץ, וועמען זי האָט נישט געוואָלט מער געבן קיין טאַבאַק אויף באָרג, ווייל ער האָט נאָך נישט געהאָט באַצאָלט, וואָס ער איז איר שולדיק געווען פון פריער. איז דער שייגעץ צווישן האָט אויף איר געמסרט צום אַקציזניק. האָט איר ברודער, מאָטל, געדאַרפט גיין צום אַקציזניק, אים „אָפּשטעקן" א פּאָר גילדן „אין יד אַריין" און צונישט מאַכן די מסירה.

דאָס איז נישט געווען ס'ערשטע מאָל, וואָס מאָטל איז

געגאנגען מיט אזוינע שליחותן צום אקציזניק. וואָרים זיין שוועסטער, די אלמנה, האָט שוין נישט אויפגאָהאלטן אויף זיך אזוינע מסירות. נאָר מיט די פריערדיקע אקציזניקעס איז עס אויסגעגאנגען צו צוויי גילדן (דרייסיק קאָפּיקעס) אַדער, העכסטנס, א האלבן רובל. ביי דער אַרעמער אלמנה איז דאָס געווען א היפשע מטבע און א גרויסער היזק. אָבער ס'איז פאָרט נישט געווען אזוי שלעכט ווי מיט דעם נייעם אקציזניק, מיט טשעפּענקאָן.

דאָסמאָל, אז מאָטל איז געקומען צום אקציזניק מיט א פּאָר מטבעות אין האַנט, האָט דער כיטרער טשעפּענקא אויף אים זיך צעשריען מיט קולי־קולות און געסטראָשעט מיט טור־מע, נישט נאָר זיין שוועסטער, פּאָר „באגנבענען די קאָזנא", נאָר אויך אים, מאָטלען, פּאָר פּרואוון אונטערקויפן א באָאמטן פון דער רעגירונג... אויף אזא „קבלת פּנים" האָט דער נישט־איבערגעשפּיצטער קאָמאָשנשטעפער זיך נישט געריכט, און ער איז געבליבן שטיין א פּריטשמעליעטער. ס'האָט ביי אים אָפּגענומען ס'לשון פון שרעק, אז אט־אט וועט אי ער, אי די שוועסטער פּאָרשיקט ווערן אין טורמע אויף וואָר־וויסט ווי לאַנג. טשעפּענקא האָט נישט פּאָרזאָמט אויסצונוצן דעם צעשראָקענעם בחורס פּאָרלוירנקייט — און האָט באָלד געביטן דעם טאָן: ער איז געווארן אביסל וויכער און האָט געגעבן מאָטלען אָנצוהערן, אז ס'איז פּאָראן א וועג, ווי אזוי מאָטל און זיין שוועסטער קאָנען ביידע זיך ראָטעווען פון טורמע, אָן כאָאָר, און דערביי נאָך פּאָרדינען א זייטיקן רובל...

טשעפּענקאָ אָנבאָט, ווי איר שטויסט זיך אָן, איז געווען: מאָטל זיל אים העלפן אויפדעקן „די קאָנספּיראָטאָרן, וואָס מאכן פּאָרשווערונגען קעגן דעם צאָר, און וואָס וועלן מאָרגן, איבערמאָרגן, אדער א וואָך שפּעטער, אלע־אלע (מיטן קוועטש

אויפן „אלע") סאי־ווי ארײנפאלן אין דער נעץ פון דער צארי־שער מאכט און פארשיקט ווערן קיין סיביר אויף אייביק..." דעם אקציזניקס כיטרע רייד האבן געטראפן אין סאמע פינטל אריין.

ביים „חכם" מאטל קאטשקע איז אויסגעקומען נישט אנדערש, נאר אז דער אל־ווייסנדיקער טשעפענקא ווייסט שוין אוודאי, אז ער, מאטל אליין, איז אויך איינער פון דער גרופע „קאנספיראטארן, וואס מאכן פארשוועדונגען קעגן דעם צאר"; און אז טשעפענקאס סטראשונעק צו „פארשיקן די פארשוו־דערס קיין סיביר אויף אייביק" איז געצילט דירעקט קעגן אים, דעם פארשוועדער מאטל קאטשקע, ווען טשעפענקא האלט איצט אין זיינע הענט און ווען אים שוין נישט ארוים־לאזן — סאידן... יא, סאידן ער, מאטל, ווען נאכגעבן דעם גוי, און טאן וואס ער ווען אים הייסן...

***

דאס אלצדינג האבן די אויספארשערס אזוי קלאר ארויס־געבראכט אויף אן ענגער זיצונג פון דער גרופעס הויפט־פירערס, אז מאטל האט עס נישט געקאנט אפלייקענען. דער דאזיקער געהיימער פארהער איז געווען א קורצער. מאטל איז, פארשטייט זיך, אויסגעשלאסן געווארן פון דער גרופע און געשטעמפלט געווארן פאר א שפיאן און פארראטער. אבער וואס זיין שטראף ווען זיין — האט מען אים נישט געזאגט. נאר אין דער זעלביקער נאכט האבן צווויי אנדערע מיטגלידער פון דער גרופע, צווויי שטארקע יונגען, ביידע — ארבעטער פון שלענקערס לעדער־פאבריק, אפגעווארט מאטלען ביי זיין הויז, אין הינטערגעסל ביי דער טארהאוויצע, און אים דארטן אזוי צעממיתט, אז ער איז געבליבן ליגן אין בלאטע א האלב־

טויטער און האָט נישט געקאָנט מיט קיין אבר אַ ריר טאָן.

ווער די שלעגערס זענען געווען האָט מאָטל נישט געוואוסט. אין דער פינצטער האָט נישט געקאָנט זען זייערע פנימער. ער האָט נאָר געפילט ווי צוויי פּאָר שטאַרקע הענט האָבן מיטאַמאָל געמומען האָגלען אויף אים מיט אַזוינע שוועריע קלעפּ, אַז ס׳זענען ביי אים געפלויגן פונקען פּאָר די אויגן. די קלעפּ האָבן אויפגעהערט ערשט ווען ער איז אַנידערגעפאַלן אין דער בלאָטע כמעט אַ פּאַרחלשטער און האָט שוין נישט געקאָנט זיך רירן פון אָרט. אין מויל האָט ער דערפילט דעם געזאַלצענעם טעם פון זיין אייגן וואַרעם בלוט.

אַזוי איז מאָטל אַפּגעלעגן אין דער בלאָטע אַ צע׳נהרגטער און פּאַרבלוטיקטער ביז העט שפּעט אין דער נאַכט אַריין, ווען זיינער אַ שכן, אַ בעקער, איז אַהיימגעקומען פון דער אַרבעט און האָט דערהערט זיין אויקען און קרעכצן. דער שכן האָט אים אויפגעהויבן און, קויים אַ לעבעדיקן, אים דערשלעפּט צו דער טיר פונם שטיבל, וואו מאָטל און זיין שוועסטער האָבן געוואוינט.

דאָס איז געשען אין אַ דינסטאָג ביינאַכט. אויפן דריטן טאָג, דאָנערשטיק אינדערפרי, האָט מען אין שטאָט דערזען די אויסגעקלעפּטע פּראָקלאַמאַציעס מיט דער מודעה, אַז דער אַנפאַל אויף מאָטל קאָטשקע איז געווען אַ „פּאָליטישער אַקט״; און אַז די שטאָרק האָט ער באַקומען דערפאָר, וואָס ער האָט אַרויסגעגעבן צום צאָרס משרתים די נעמען פון חברים, וואָס „קעמפן קעגן דער טיראַניי פונם צאַריזם״. מאָטל אַליין אין אין דער פּראָקלאַמאַציע געווארנט געווארן, אַז אויב ער וועט זיך דערוועגן נאָכאַמאָל מסרן אויף אימיצן פון דער געהיימער גרופּע „קעמפער פאַר פרייהייט״, וועט ער שוין נישט אָפּקומען

מיט קיין הוילע קלעפ, נאָר מ׳וועט אים „פּאַרמאַכן ס׳מויל אויף אייביק...״

***

מילא, דער סטראַשונעק, אַז מ׳וועט דעם מאָטל קאַטשקע שטום־מאַכן אויף אייביק, האָט דעם עולם אין שטאָט געאָרט פונקט אַזוי ווינציק, ווי די קלעפ, וואָס אָט דער נאָרישער קאָמאָנשטעפער האָט געהאַט געכאַפּט פון זיינע נעכטיקע חברים. די מעשה, אָבער, מיט דער פּראָקלאַמאַציע, מיט דעם „פּאָליטישן אָקט״ און די סכנותדיקע רייד וועגן „קאַמף קעגן צאַריזם״ — דאָס האָט דעם עולם שטאַרק צערודערט.

ס׳איז געווען דאָס ערשטע מאָל וואָס אין בערדיטשעוו האָבן „יענע חברה־לייט״, וואָס פּאַרמעסטן זיך קעגן דעם קיי־סער, זיך דערוועגט פֿרויסצוקומען מיט אַן אָפּענער פּראָקלא־מאַציע און מיט אַזוינע געפערלעכע דיבורים. די מורא איז געווען נאָך גרעסער דערפאַר, וואָס איבער גאַנץ רוסלאַנד האָבן נאָך פריער, ביים סוף פונם פּאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט, זיך געטראָגן קלאַנגען וועגן בונטן צווישן סטודענטן אין די אוני־ווערסיטעטן אין א צאָל גרויסע שטעט איבערן לאַנד. מ׳האָט אויך געהאַט געהערט, אַז דעם צאַרס בילדונג־מיניסטער, באַ־גאָליעפּאָוו, האָט געמטראָשעט די סטודענטישע בונטאַרן מיט מאַכן זיי פּאַר סאָלדאַטן און זיי שיקן אין די קאָזאַרמעס...

די דאָזיקע ידיעות האָבן, נאַטירלעך, שטאַרק באַאומ־רואיקט די יידן אין בערדיטשעוו. ווי פֿלעג יידן אונטערן צאַרס ממשלה, האָבן אויך די יידן אין בערדיטשעוו זיך געשראָקן, אַז דאָס וועט פירן צו נייע גזירות קשות אויף די יידן אין רוסלאַנד. אַזוי איז עס טאַקע געווען. שוין דאָס ערשטע יאָר פונם נייעם יאָרהונדערט האָט געבראַכט דעם באָרימטן צוררי־היהודים, פּאָן פּלעווע, צו דער מאַכט פון אינערן־מיניסטער.

דאָס איז געווען באַלד אין די ערשטע חדשים פון יאָר 1901. אין פּעברואַר פון יענעם יאָר איז דער בילדונג־מיניסטער באַגאַליעפּאָוו דערשאָסן געוואָרן פון דעם סטודענט קאַרפּאָוויטש, און עטלעכע וואָכן שפּעטער, אין חודש אַפּריל, האָט באַלמאַשאָוו דערשאָסן דעם אינערן־מיניסטער סיפּיאַגין.

אויף דער רעקאַמענדאַציע פון דעם פרומן שונא־ישראל, פּאָביעדאָנאָסצעווס, דעם הויפּט פונם „הייליקן סינאָד", האָט דער צאַר אַרויפגעזעצט פלעוואָן אויף סיפּיאַגינס מיניסטער־שטול, און — ווי ס׳האָט זיך באַלד אַרויסגעוויזן — איז פלעוואָם הויפּט אַרבעט געווען: דערטרינקען אין בלוט די שונאים פון דעם צאַר און אַרגאַניזירן פּאָגראָמען אויף יידן.

פלעוואָם אויפשטייג איז אויסגעפאַלן גראָד אין יענע אומרואיקע טעג, ווען אין בערדיטשעוו האָט זיך געקאָכט מיט דער פּראָקלאַמאַציע, וואָס די דאָרטיקע רעוואָלוציאָנערע גרופּע האָט געהאַט צעקלעפּט איבער דער שטאָט נאָכן בלוטיקן אָנפּאַל אויף מאָטל קאַטשקע. איז קיין חידוש נישט, וואָס ביי אַ סך יידישע טאַטע־מאַמעס פון דערוואַקסענע קינדער איז דעמאָלט דאָס הארץ אויסגעפאַלן פון שרעק, טאָמער זענען אויך זייערע זין און טעכטער פּאַרמישט אין די מעשים פון דער געהיימער חברה, וואָס רופט זיך: „קעמפּער פּאַר פּרייהייט".

אָט דעמאָלט האָבן אויך אַ סך באַלעבאַטישע פאַמיליעס זיך ערנסט אַ נעם געטאָן צום אַרויספּראָווען זייערע דערוואַקסענע קינדער קיין אויסלאַנד, און טאָקע וואָס גיכער; און „אַרויספּראָווען קיין אויסלאַנד" האָט געמיינט: זיי אַוועקשיקן וואָס וויטער פונם צאַרנלאַנד, דאָס הייסט — קיין אַמעריקע. אָבער אפילו דעמאָלט האָבן נישט אַלע באַלעבאַטישע עלטערן געקאָנט פּועלן ביי זיך צו דערמאָנען אַמעריקע ביים נאָמען. יידן סוחרים האָבן מורא געהאַט צו ברענגען דאָס וואָרט אַמע־

ריקע אויף זייערע ליפן; דאָס האָט געקאָנט שטאַרק שעדיקן זייער קרעדיט ביי די אַרטיקע מלווהם — ביי די געלט־יידן, וואָס פלעגן רייסן הויכע עיסקאָם (פּראָצענטן) אויף הלוואות צו סוחרים און קרעמערס.

***

דאָ איז כדאי צו דערמאָנען, אַז די עקאָנאָמישע לאָגע אין גאַנץ רוסלאַנד איז דעמאָלט, ביים אָנהייב פונם יאָר־הונדערט, געווען גאָר נישט קיין פויגלדיקע. מען האָט געפילט, אַז אויפן לאַנד רוקט זיך אַן ערנסטער קריזיס — און אפשר נישט בלויז אַן עקאָנאָמישער קריזיס... קיין סימנים האָבן נישט געפעלט. און קיין סיבות — אַוודאי נישט. אייַנע פון די סיבות איז געווען: די כסדר־שטייגנדיקע אומצופרידנקייט פון דעם פריצים־קלאַס מיט דעם אופן ווי אַזוי דעם צאַרס מיניסטאַרן האָבן באַהאַנדלט די אַלטע, לאַנג־פאַרשלעפטע און טיף־אַנגע־ווייטיקטע אַגראַר־פראַגע.

אָט די פריצישע אומצופרידנקייט האָט נאָך מער פאַר־שארפט די אייביקע אינטריגעס אין און אַרום דעם צאַרישן הויף. איז דאָרטן אָנגעגאָנגען אַ ביטערער און פאַרביסענער גראָנגל צווישן דעם צאַרס נאָענטסטע יועצים פאַר אַלץ מער אייַנפלוס אויפן צאַר און, דער עיקר, אויף דער צאַריצע, וואָס האָט געפירט די גאַנצע גרענדע אין דער מלוכה. אַז דערצו זענען נאָך צוגעקומען די ידיעות וועגן אומרוען, וואָס האָבן דעמאָלט געהאַט אָנגעהייבן זיך פאַרשפרייטן איבער דער מדינה, האָט דאָס, נאַטירלעך, זיך אָפּגערופן אויפן גאַנצן האַנדל אין לאַנד.

פאַבריקאַנטן און זייערע עקספּעדיטאָרן האָבן אָנגעהייבן אייַנציען די קרעדיטן פון קרעמערס אומעטום; און, ווי אַלע־מאָל, זענען די ערשטע קרבנות געווען די יידישע סוחרים אין

דעם תחום־המושב. האָבן די מערסטע יידישע קרעמערס אין בערדיטשעוו שוין נישט געקאָנט קריגן געליפערט דירעקט צו זיי די סחורות, וואָס זיי האָבן באַשטעלט ביי פאַבריקאַנטן. די באַשטעלטע סחורות זענען איצט געשיקט געוואָרן צו טראַנספאָרט־אַגענטורן, און די סוחרים האָבן געמוזט צושטעלן מזומן ביים אויסקויפן זייערע געליפערטע באַשטעלונגען פון די אַגענטורן.

אָבער וויפיל יידישע קרעמערס אין בערדיטשעוו האָבן געקאָנט האָבן גענוג מזומנעס קאַפּיטאַל אויף אַריינצולייגן אין סחורה, וואָס דאַרף ערשט פאַרקויפט ווערן? ! דאָס האָבן געקאָנט זיך פאַרגינען נאָר די גאָר־גרויסע סוחרים, ווי די מא־גאַזאַניקס למשל; די קלענערע סוחרים, אָבער, האָבן געמוזט אַנקומען צו א מלווה נאָך א הלוואה — און יענער האָט זיך געלאָזט גוט באַצאָלן פאַר דער „טובה".

זענען געווען קרעמערס אין בערדיטשעוו, וואָס האָבן אויף אַזא הלוואה געצאָלט א עיסקא פון „איינס לשנה". גע־דאַרפט האָט דאָס הייסן נישט „איינס לשנה", נאָר איינס לחודש. וואָרים אין אמתן האָט דאָס געמיינט נישט איין פּרא־צענט א יאָר, נאָר צוועלף פּראָצענט, צוועלף רובל א יאָר פון יעדע הונדערט רובל, און דאָס איז נישט געווען די העכסטע עיסקא. אַנדערע האָבן געמוזט צאָלן אַנדערהאַלבן און אפילו פולע „צוויי לשנה", וואָס דאָס האָט שוין געמיינט א עיסקא פון אַכצן פּראָצענט און פיר־און־צוואַנציק פּראָצענט; און עס זענען געווען קרעמערס, וואָס ס׳פלעגן זיי אַרויסקריכן די אויגן פון קאָפּ ביז זיי האָבן באַקומען ערגעץ א הלוואה אפילו אויף אַזא הויכן פּראָצענט.

פאַרשטייט זיך, אַז וואָס קריטישער ס׳איז געווען די אַלגעמיינע עקאָנאָמישע לאָגע, אַלץ שווערער איז אַנגעקומען

דעם קרעמער צו קריגן אַ הלוואה. צום שווערסטן איז עס אַנגעקומען אייניעם, וואָס מע האָט וועגן אים געהערט, אַז ער שיקט זיינם אַ קינד קיין אַמעריקע. פּאַר אַמעריקע האָט אַ יידישער מלווה אין בערדיטשעוו געציטערט ווי אַ שד — פּאַר „שמע ישראל". איז שוין קיין חידוש נישט, וואָס אפילו אין יענע אומרואיקע טעג, וועז די שטאָט האָט געקאָכט מיט דער פּראָקלאַמאַציע וועגן דעם „פּאָליטישן אַקט" — דעם אַנפאַל אויף מאָטל קאָטשקע — האָבן סוחרישע יידן מורא געהאַט צו דערמאָנען דאָס וואָרט אַמעריקע. אָבער, צי מע האָט עס יאָ דערמאָנט, צי ניט דערמאָנט, האָבן סאַי-ווי אַ סך באַלעבאַטישע פאַמיליעס אין בערדיטשעוו יענעם נאָך-פּסח אַרויסגעפּראָווט זייערע דערוואַקסענע קינדער קיין אַמעריקע.

קאַפּיטל זעכצן

עוזר דלים

ין א יידישער שטאָט, ווי בערדיטשעוו, האָבן די וועגט פון די מויערן געהאַט געבויערטע אויערן. דאַרטן איז שווער געווען צו האַלטן זאַכן בסוד; און אַוודאי האָט אזא זיך ווי דאָס אַוועקשיקן „טאַטנס קינדער" קיין אַמעריקע נישט געקענט לאַנג בלייבן א סוד פאַר דער גאַס. האָט מען טאַקע אין שטאָט באַלד געוואוסט פון יעדער באַלעבאַטישער משפּחה, ווָאס האָט געהאַט ארויסגעפֿאַווען א זון אָדער א טאָכטער קיין אויסלאַנד. פֿאַרשטייט זיך, אז אַלע האָבן אויך געוואוסט, אז דער דאָזיקער „קיין אויסלאַנד" האָט געמיינט קיין אַמעריקע.

האָט זיך אַנגעהייבן א נייע סדרה צרות פאַר א סך פון די סוחרים און קרעמערס אין שטאָט. אויף עלטערן, ווָאס האָבן געהאַט אַוועקגעשיקט קינדער קיין אַמעריקע האָט מען געקוקט מיט פֿאַרדאַכט: מ'האָט מורא געהאַט, אז פריער־שפּעטער וועלן זיי אַליין אויך זיך אַריבערפּעקלען אַהין. איז פאַר אַזוינע קרעמערס געווָארן זייער שווער צו קריגן א חלוואה. אפילו „כאַפּן" א גמילות חסד ביי גוטע פרייַנט אויף בלויז א טאָג אָדער צוויי איז דעם פֿאַרדעכטיקטן סוחר אָדער קרעמער אַנגעקומען מיט גרינע וועריס. האָבן די דאָזיקע קרעמערס זיך געשטיקט און זיך געראַנגלט אַזוי לאַנג ווי זיי

האָבן געקענט, אָבער סוף־כל־סוף האָט דאָס נישט איינעם פון זיי געטריבן צו באַנקראָט.

אָנגעהייבן האָט זיך עס מיט די קלענערע סוחרים. באַלד, אָבער, האָט די באַנקראָט־עפּידעמיע דערגרייכט אויך צו די גרעסערע סוחרים און, אפילו, צו א צאָל גאָר גרויסע. אין שטאָט איז געוואָרן אַן אמתע בהלה. ס׳איז כמעט נישט ארי־בער א טאָג אַן א באַנקראָט, א גרעסערן צי א קלענערן. דער חילוק איז געווען נאָר, וואָס פּאָרן גרויסן באַנקראָט האָט מען געהאָט אַן איידעלערן נאָמען; אויף א גרויסן סוחר האָט מען נישט געזאָגט: ער האָט באַנקראָטירט, אָדער אָנגעזעצט; נאָר אז ער האָט „געפּעלט", אָדער זיך „געשטעלט". צווישן אָט די מער־בכבודיקע אָנזעצערס זענען געווען סוחרים, וואָס ערשט נעכטן האָט מען זיי געהאַלטן פּאָר גבירים, און אָרעמע מענטשן האָבן אפילו געהאָט ביי זיי איינגעלייגט זייערע שווער־פּאַרהאָרעוועטע, פון מויל־אָפּגעשפּאָרטע ביסלעך מזומן.

***

דער סאָמע טראַגישסטער קרבן איז געווען אַן אָרעמער פּאַקנטרעגער, וואָס פלעגט זיך אַרומשלעפּן איבער יידישע הייזער מיט זיין פּאַק סחורה — ציצית, מזוזות, הבדלות, לוחות, בענטשערלעך, הגדות של פּסח, קינות לתשעה באב און נאָך אַזוינע זאַכן. געהייסן האָט דער דאָזיקער „סוחר" עזר סטעלניק, נאָר געוויפן האָט מען אים „עזר דלים". פּאָר־שטייט מען שוין, אַז קיין גרויסע גליקן האָט ער אין זיין מסחר נישט געמאַכט. אָבער א נצרך איז ער געווען א גאָר גרויסער.

ער האָט געהאָט א שטוב מיט קינדער אויסצוהאַלטן, צוויי מיידלעך און פיר אינגלעך. האָט מער פּאָר די אינגלעך געדאַרפט צאָלן שכר־לימוד, און פּאָר די מיידלעך, וואָס האָבן

געהאלטן אין אונטערוואקסן, האט מען געדארפט אנהייבן צוגרייטן עפעס נדן. פון אנדערע הוצאות איז שוין נישט צו רעדן. דאס מסחר מיט די ציצית און מזוזות האט אויף די זאכן נישט געטראגן. עוזרס פארדינסטן האבן קוים געקלעקט אויף ברויט פאר הויזגעזינט.

איז דער „עוזר-דלים" תמיד ארומגעגאנגען א דערשלאגענער, א פארחושכטער און האט אלץ געזוכט ווי צו פאר-דינען א זייטיק קערבל. איינמאל איז צו עוזרן אהיים געקומען אן אגענטקע פון זינגערס שטעפ-מאשינען און האט אים פאר-געלייגט צו קויפן פאר זיין עלטסטער טאכטער א נייע אמעריקאנער זינגער-מאשין אויף אויסצוצאלן צוביסלעך, נישט מער ווי א רובל א וואך.

אבער פונוואנען זאל אן ארעמאן, ווי עוזר, נעמען דעם רובל א וואך צו צאלן פאר דער נייי-מאשין? האט די אגענטקע געזומען באווייזן עוזרן, אז די מאשין אליין וועט פאר דער טאכטער פארדינען דאס געלט אויף די צאלונגען — און נאך מיט א שמיצל ארויבער. די אגענטקע האט אויך זיך אונטער-געזומען אליין אויסצולערנען עוזרס עלטסטע טאכטער, א מיידל פון א יאר פופצן, ווי אזוי צו ארבעטן אויף אט דער שטעפ-מאשין — און זי וועט אים גארנישט רעכענען דער-פאר. נאך א לענגערן ישוב-הדעת מיט זיין ווייב און מיט דער טאכטער איז עוזר איינגעגאנגען אויף דעם פלאן, און זיין ארעמע באלעבאטישקייט איז באריכערט געוואָרן מיט א זינגער-מאשין.

א פאר חדשים שפעטער — דאס איז געווען נאך אין די גוטע יאָרן, איידער ס'איז געקומען דער קריזים און די באנקראטן-מגפה — איז דער אגענטקעס נבואה מקוים ge-וואָרן: עוזרס מיידל איז שוין געווען א גאנצע פארדינערין.

זי האָט געגייט פֿאַרטעכער פֿאַר ווייבער, בונדעלעך פֿאַר קינ־דער, האָט געשטעפּט ציכלעך, לייַלעכער, פֿאַרהענגלעך און וואָס ס׳האָט זיך נאָר געמאַכט. קיין עשירות האָט די זינגער־מאַשין נישט געבראַכט. אָבער דאָס ביסל אַרבעט, וואָס די מאַשין האָט אַרויסגעגעבן, האָט געבראַכט עטלעכע גילדן ריווח א וואָך, חוץ די פּיר רובל א חודש, וואָס מ׳האָט געצאָלט דער אַגענטקע.

האָט דאָס עוזרן אַביסל פֿאַרגרינגערט דעם עול־פּרנסה. ס׳זענען אפילו געווען טעג ווען ער האָט געפילט א פֿאַר גילדן אין קעשענע נאָך פֿאַרן אַרויסלאָזן זיך מיט זיין פּעקל סחורה איבער דער שטאָט. אָבער דווקא דאָס האָט פֿאַר עוזרן נישט געטויגט: די עטלעכע לויזע מטבעות אין בייטעלע האָבן אויפ־געוועקט אין אים אַן אַלטע ליידנשאַפֿט — און דאָס האָט אים אַון זיין גאַנצע משפּחה דערפירט צו א גרויס אומגליק באַלד נאָכדעם ווי עס האָט אין שטאָט געהאָט אויסגעבראָכן די דערמאָנטע באַנקראָטן־עפּידעמיע.

***

בטבע איז עוזר סטעלניק אַלעמאָל געווען א שטילער מענטש, א שווייגער און א מרא־שחורהניק. ער איז אויך געווען א פֿרומער ייד און נישט קיין עם־הארץ. ער האָט געקענט א פּרק משניות און פֿלעגט אַלע שבת פֿאַר מנחה זיצן אין הערשקע רופאס שולכל א פּאָר שעה איבער אַן עין־יעקב אַדער איבער אַן אַנדער ספֿר. אַזוי האָט ער זיך געפּירט אפילו ווען ער איז געווען נאָך גאָר א יונגערמאַן באַלד נאָך דער חתונה. אָבער שוין אין יענע יאָרן האָט ער געהאָט א שוואַכקייט צו לאָטעריי. אין אים האָט אַפּנים געשלאָגן אַן אַדער פֿון א ריזיקאַנט, פֿון איינעם וואָס האָט הנאָה פֿון א

שפיל, וואו מען קאָן געווינען מער ווי מ׳האָט איינגעשטעלט.

אַן אַנדערן וואָלט די דאָזיקע ליידנשאַפט געמאַכט פאַר אַ קאָרטנשפילער אַדער פאַר אַ ספּעקולאַנט אויף דער בירזשע. ביי אַ יידן, אַבער,ווי עוזר־דלים, האָט קיין רייד נישט געקאָנט זיין פון שפּילן אין קאָרטן, און אַוודאי נישט פון שפּילן אויף דער בירזשע. האָט ער געשפּילט אין דער לאָטעריי.

דאָס „איינשטעלן" איז געווען, וואָס ער פלעגט אלעמאָל קויפן אַן „אַכטל". אַזוי האָט מען עס געהרט, און געמיינט האָט עס: קויפן אַן אַכטל בילעט פון דער דעמאָלט־בארימטער ברוינשווייגער לאָטעריי. אויב אַז בילעט האָט אַרויסגעצויגן אַ געווינס, פון, לאָמיר זאָגן, טויזנט רובל, האָט דער האַלטער פון אַן אַכטל פון דעם בילעט באַקומען אַן אַכט־חלק פון אָט דער סומע. האָט עוזר געהאַלטן אין איין קויפן די ברינשווייגער „אַכטלען" און ער האָט, ברוך השם, כסדר פאַרלאָרן די עט־לעכע גילדן, וואָס ער האָט איינגעשטעלט. זיין בילעט האָט קיינמאָל נישט געצויגן קיין געווינס.

אַזוי איז עס געגאַנגען ביז ער איז געוואָרן אַ מטופל מיט קינדער און האָט שוין נישט געהאָט די פּאָר גילדן אויף קויפן אַן „אַכטל". אויף יעדן גראָשן, וואָס ער האָט פאַרדינט פון זיין פּאָקנטרעגעריי, האָט ער געהאָט טויזנט לעכער מיט דעם גראָשן צו פּארשטעקן. ווי־זשע האָט ער, אַ טאַטע פון קליינע קינדער, געקאָנט טראַכטן פון לאָטעריי און פון אַן „אַכטל"? איצט, אַבער, אַז דאָס עלטסטע קינד זיינם איז שוין אונטערגעוואָקסן און האָט, מיט דער הילף פון דער זינגער־מאַשין, שוין אָנגעהייבן אליין פאַרדינען צוביסלעך, האָבן עוזרן ווידער אָנגעהייבן בייסן די פינגער צו פרוואון אויפסניי זיין מזל אין דער לאָטעריי; אָט האָט דאָך איצי פּיטע, אַ פשוטער באַהעלפער ביי פּראָיעם אומאָניער, דעם דרדקי־

מלמד, ערשט נישט לאַנג געוואונען א מטמון מיט געלט, קאַרגע ק"ן קערבלעך (קאַרגע 150 רובל), אויף א ברוינשווייגער־אַכטל!

איצי פיטעם געווינם האָט עוזרן נאָך מער ערייצט — און ער האָט ביי זיך אָפגעמאַכט: ער וועט נאָכאָמאָל איינ־שטעלן... נאָר דאָס מאָל האָט ער נישט געוואָלט זיך פאַר־לאָזן אויף זיין מזל אליין. האָט ער גענומען פאַר א שותפטע צום אַכטל זיין עלטערע טאָכטער, די פאַרדינערין. זיין חשבון איז געווען, אז וואָס דאָס אַכטל וועט געווינען, וועט טאָקע זיין איר נדן. אָבער, אָפנים, אז די טאָכטער איז געווען נישט מזלדיקער פונם טאַטן — און זייער נומער האָט אויך דאָס מאָל נאָרנישט געוואונען.

אז ס'איז געקומען צו דער צווייטער „ציאונג" פון דער לאָטעריי, איז עוזרן איינגעפאַלן צו נעמען פאַר א שותף צום אַכטל ר' משה דעם חזן פון הערשקעס שולכל. ער האָט גע־האָפט, אז אין ר' משהס זכות וועט דאָס צעטל אפשר פאָרט עפעס געווינען. ר' משהן אליין האָט עוזר וועגן דעם קיין וואָרט נישט דערמאָנט. ער האָט געוואוסט, אז מיט ר' משהן קאָן מען נישט רעדן וועגן אזוינע זאכן; ר' משה דער חזן איז נישט פון די מענטשן, וואָס מען זאָל קאָנען מיט זיי רעדן וועגן אזוינע נאָרישקייטן ווי לאָטעריי, אַכטל, ברוינשווייגער וכדומה, און ער וואָלט מסתמא גאָרנישט דערלאָזט מען זאָל אַרויפשטעלן זיין נאָמען אויף אזא פאַפירל.

***

ר' משה דעם חזן פון הערשקע רופא'ס שולכל האָבן אלע געקענט פאַר א צדיק תמים און מ'האָט פאַר אים גרויס דרך־ארץ געהאָט. אים האָט מען קיינמאָל נישט געזען זיך כעסן

אַדער זיך בייזערן אויף אימיצן. פון זיין מויל האָט קיינער קיינמאָל נישט געהערט אַ קרום וואָרט אויף אַ מענטשן. כּעס האָט ער געהאַלטן פֿאַרן ערגסטן מין עבֿודה־זרה, און וועגן מענטשן האָט ער געזאָגט, אַז אפילו דער זינדיקסטער בן־אדם טראָגט אין זיך אַ ניצוץ פונם באַשאַפֿער, טאָר מען נישט פֿאַרשוועכן דעם ניצוץ־אלקים מיט רעדן שלעכטס אויף מענטשן.

איז ר' משה דער חזן געווען אַפֿגעהיט אין די מצוות און געבאָטן פון בין אדם לחברו אַזוי גוט ווי אין די מצוות און געבאָטן פון בין אדם למקום. איז קיין חידוש נישט, וואָס די באַלעבאָטים פון הערשקע רופא'ס שולכל, וואו ר' משה איז יאָרן־לאַנג געווען זייער שליח־ציבור, האָבן אַלע אים ליב געהאַט אהבת נפש.

געשמועסט האָט מען, אַז ר' משה איז געווען אַ בראָצ־לאַווער חסיד. ער אַליין, אַבער, האָט זיך נישט געהאַלטן פֿאַר קיין חסיד און איז קיינמאָל צו קיין רבין נישט געפֿאָרן. „דער רבונו של עולם" — פלעגט ער זאָגן — „דאַרף נישט האָבן קיין מעקלערס צווישן אים און זיין פֿאָלק ישראל; די שערי שמים זיינען אָפֿן פֿאַר אַלעמען גלייך". דאָס איז געווען ר' משהס ענטפער אַלעמאָל וועו עס איז אויפֿגעקומען די פראָגע, למאי ער פֿאָרט נישט צו קיין רבין. זענען, אַבער, געווען יידן חסידים, וואָס האָבן פון ר' משהס רייד פֿרויסגעדרונגען, אַז ער אַליין מוז אַוודאי זיין אַ רבי, נאָר ער וויל זיך נישט מגלה זיין...

אַ פּאָר פון אָט די חסידים, צוויי עלטערע יידן, האָבן אפילו געמומען אויף זיך דאָס שליחות צו רעדן מיט ר' משהן און פֿרואוון פֿועלן ביי אים, ער זאָל אַראָפּוואַרפן פון זיך דעם מאַנטל פון אַ נסתר, פון אַ פּשוטן שליח־ציבור, און נעמען זיך פירן ווי אַ רבי דאַרף זיך פירן. די דאָזיקע צוויי שליחים

זענען נישט געווען קיין פשוטע יידן. זיי זענען יאָרן־לאַנג געווען צווישן די אַנגעזעענסטע חסידים פון דעם אַלטן מאַקאַרעווער רבין. נאָר נאָך דעם אַלטן צדיקס פטירה האָבן זיי נישט געקאָנט זיך צוקלעפּן צו קיין איינעם פון דעם נפטרם דריי זין — און זיי זענען געבליבן אינגאַנצן אָן אַ רבין. שפּעטער האָבן זיי אפילו אויפגעהערט קומען אין מאַקאַרעווער קלויז און פלעגן גיין דאַוונען אין הערשקע רופא׳ס שולכל.

זיי האָבן אויסגעקליבן דאָס דאָזיקע שולכל טאָקע צוליב ר׳ משה דעם חזן: וועגן אים האָבן זיי שוין נישט איינמאָל געהאַט געהערט, אַז ער איז אַ גרויסער בעל־מידות, אַ צדיק־תמים און דערצו אַ איד אַ חכם, אָן אמתער פּיקח; און וואָס נענטער זיי האָבן אים דערקענט, אַלץ גרעסער איז געוואָקסן זיין חשיבות אין זייערע אויגן.

האָבן די דאָזיקע צוויי עלטערע חסידים — אגב, פּאַר־מעגלעכע מענטשן — געזומען אויף זיך צו פּועלן ביי ר׳ משה, ער זאָל ווערן אַ רבי. זיי זענען אפילו גרייט געווען באַלד אויפצושטעלן פּאַר אים אַ „חויף״ — אין שטאָט גופא, צי אין אַ קליין שטעטל נישט וויַיט פון בערדיטשעוו. ליתר עוז האָבן די צוויי חסידים צוגעצויגן אַ דריטן צו זייער שליחות. דער דריטער איז געווען אַ ייד אָן עושר מיטן נאָמען אַקסלראָד, גראָד נישט קיין חסיד און אפילו נישט אויפער פון די באַלע־באָטים פון ר׳ משהם שולכל. דעם גביר אַקסלראָדס מיטגיין צו ר׳ משהן האָט נאָר געדאַרפט ווייזן, אַז אין געלט אויף באַלד אויפצושטעלן אַ „חויף״ וועט קיין שום מניעה נישט זיין...

ר׳ משה האָט אויפגענומען די שליחים בסבר פּנים יפות, האָט, ווי זיין שטייגער איז געווען, זיי אויסגעהערט מיט דעם שטענדיקן בנעימותדיקן שמייכל אויף זיין פּנים, נאָר אַז זיי

האָבן געענדיקט רעדן, האָט ער זיי איידל, אָבער גוט, אוים־געמוסרט. ער האָט זיי פֿאַרגעהאַלטן, למאי זיי האָבן אַזוי ווינציק אמונה אין זייער אייגענעם גוטן ווילן צו טאָן דעם רצון פונם בורא־עולם, און גייען זוכן אַן אָנשפּאָר אין אַ בשר־ודם, וואָס איז ביים אייבערשטן נישט מער יחסן ווי יעדער איינער פון זיי...

די שליחים זענען אַוועקגעאַנגען פון ר' משהן נאָך מער געשטאַרקט אין זייער גלייבן, אַז ער איז אַן אמתער צדיק, וואָס האָט, ווער ווייסט פֿאַרוואָס און צוליב וואָס, פֿאַר זיך אויסגעקליבן די אָרעמע שטעלע פון אַ שליח־ציבור פֿאַר פשוטע יידן אין אַ קליין שולכל. ר' משה אַליין האָט וועגן דער גאַנצער זאַך קיינמאָל מיט קיינעם נישט גערעדט און איז זיך אָנגעאָנגען ווייטער מיט זיין הנהגה אַזוי ווי אַלעמאָל.

פון עולם־הזה האָט ער גאָר ווינציק נהנה געווען. ער האָט כל ימיו געלעבט אין דחקות. עם זענען אפילו געווען צווישן די באַלעבאַטים אין זיין שולכל עטלעכע פאַרמעגלעכע יידן, וואָס וואָלטן גערן אים געהאָלפן צו לעבן אָביסל גרינגער, האָט ער אָבער נישט געלאָזט. ער האָט אפילו נישט געוואָלט נעמען קיין שכר־לימוד ביי די צוויי־דריי דערוואַקסענע יונגעלייט, וואָס פלעגן אַ פּאָר מאָל אין וואָך קומען צו אים אין שולכל כאור הבוקר, ער זאָל מיט זיי לערנען אַ בלאַט גמרא איידער דער עולם הייבט־אָן זיך צונויפקומען צום דאַוונען.

ווי אַ שליח־ציבור, האָט ר' משה געזאָגט, דאַרף ביי אים יעדער יחיד פון דער עדה זיין גלייך חשוב. איז, כדי אַן אָרעמער ייד, ווי עוזר סטעלניק, אָדער „עוזר דלים", ווי לצים האָבן אים געפופן, זאָל נישט זיין ביי זיך געפאַלן, פלעגט ר' משה אָפטמאָל צוגיין דווקא צו עוזרן, ביי אים בעטן אַ שמעק טאַבאַקע. ביי עוזרן איז דאָס געווען נישט ווינציקער

אַנגעלייגט ווי מ'וואָלט אים מכבד געווען מיט דער שענסטער עליה. דאַרף מען נישט זאָגן, ווי ליב ר' משה איז געווען דעם אַרעמען עוזרן, און מיט וויפיל יראת־הכבוד עוזר האָט אַרויפגעקוקט צו ר' משהן. איז דען אַ חידוש, וואָס אַז עוזר האָט זיך נאָכאמאָל אַ נעם געטאָן צו קויפן „אַכטלען" און ווידעראמאָל פּרואוון זיין מזל אין דער לאָטעריי, זאָל ער נעמען ר' משהן פּאַר אַ שותף צום „אַכטל" — נישט־אַנגעפּרעגטער־הייד?

קאַפּיטל זיבעצן

עוזרס אומגליק

איז געווען א הייסער מאַנטיק אין חודש סיון, באַלד נאָך שבועות. יענעם פּאַרנאַכט איז עוזר דלים געקומען אַהיים א פּאַרשוויצטער און א מידער פון אַרומשלעפּן זיך דעם גאַנצן טאָג מיט זיין פּעקל סחורה איבער דער שטאָט. עוזר האָט תיכף אַראָפּגעוואָרפן פון זיך די קאַפּאָטע, האָט אָפּגע־דאַוונט מנחה־מעריב און זיך געזעצט צום טיש עסן וועטשע־רע. ביים טיש זאָגט אים ס׳וויב, אַז דער טויבער אלמנהס איידעם האָט דאָ פריער זיך געפּרעגט אויף אים און געזאָגט, אַז ער דאַרף אים זייער נייטיק זען.

ווער איז די טויבע אלמנה, און ווי הייסט דער איידעם? דאָס געדענקט נישט עוזרם וויב; זי האָט א שוואַכן זכרון וועז ס׳קומט צו געדענקען א נאָמען. פּרואַווט זי אויסמאָלן דאָס אויסזען פון דער אלמנהס איידעם: א הויכער, א דאַרער, א הוסטנדיקער, מיט א געל בערדל און א לאַנגן נאָז. פון די דאָזיקע סימנים שטויסט זיך אָן עוזר, אַז דאָס איז געווען שעפּסל וויכער, דער לאָטעריי־אַגענט, ביי וועמען ער קויפט אַלעמאָל א ברוינשווייגער־אַכטל.

עוזר דערמאָנט זיך, אַז די טעג טאָקע האָט געדאַרפט פּאַרקומען די נייע „ציאונג" פון די ברוינשווייגער־בילעטן. איז, אָפּנים, אַז זיין אַכטל האָט געצויגן עפּעס א געווינסל.

אַניט — וואָס דען דאַרף עס דער אַגענט אים אַזוי נייטיק זען? ... עוזר דערפילט אַ פלאַטערניש אין האַרצן, אַבער ער מאַכט זיך כלא יודע, זאָגט גאָרנישט, נאָר באַלד ווי ער האָט אָפּגעגעסן און אויף־גיך אָפּגעבענטשט, כאָפּט ער אַרויף אויף זיך די קאַפּאָטע און לויפט צו שעפּסלען דעם אַגענט. ס׳איז געווען אַ היפּשער מהלך, און דעם גאַנצן וועג האָט עוזר געשפּאַנט מיט געאיילטע טריט, ווי ער וואָלט געפּרואווט נאָכהאַלטן דעם לויף פון זייַנע געדאַנקען, וואָס האָבן זיך גע־שטויסן אין זיין מוח און זיך געיאָגט אייַנער נאָכן אַנדערן. ער שפּאַנט און טראַכט:

אויב זיין נומער האָט טאַקע געצויגן עפּעס אַ געווינס, איז דאָס זיכער געווען אין זכות פון ר׳ משה דעם חזן, וועמען ער האָט נישט אַנגעפרעגטערהייד געגנומען פּאַר אַ שותף צום אַכטל... געווים וועט ער אָפּגעבן ר׳ משהן זיין פולן חלק, אַ גלייכע העלפּט, פונם געווינם... אָבער טאָמער וועט ר׳ משה זיך אָפּזאָגן פון דעם נישט־געבעטענעם שותפות, טאָמער וויל ער נישט נעמען זיין חלק געווינם... דאָס וועט נישט טויגן... ער, עוזר, וועט מוזן זען צו פּועלן ביי ר׳ משהן, ער זאָל אַננעמען זיין חלק — און זאָל ר׳ משה נאָכדעם טאָן דער־מיט וואָס ער׳ט וועלן. יאָ, ר׳ משה וועט מוזן אים צוליב טאָן און זיך נישט אָפּזאָגן... אַניט וועט ער, עוזר אַליין, נישט קאַנען אַנרירן זיין אייגענעם חלק געווינם, און די גאַנצע זאַך וועט גיין לאיבוד...

וואַרט, אָבער וויפיל, אַ שטייגער, קאָן באַטרעפֿן דאָס געווינם, וואָס דער נומער האָט געצויגן? ... און וויפיל וועט זיך אַננעמען אויף זיין אַכטל, וואָס פּאַר אים, פּאַר עוזרן, וועט עס איצטער זיין נישט קיין אַכטל, נאָר אַ זעכצנטל? ... אָך, וועו דער אייבערשטער איז זיך מרחם, אַז דאָס אַכטל

זאל האבן געוואונען כאטש דריי הונדערט קערבלעך!... דעמאלט וואלט אויף זיין חלק אליין זיך אנגענומען ק"ן קערבלעך, פונקט אזוי פיל, ווי דער באהעלפער איצי פיטע האט אנומעלטן געוואונען... ק"ן קארבן איז נישט קיין שפילכל דאם וואלט שוין געקלעקט אויף נדן פאר ביידע טעכטער... נאר, צוריק־געשמועסט, הלוואי געווינט ער כאטש צוריק דאם ביסל געלט, וואם ער האט שוין באגראבן אין די אכטלען נאך אין די פריערדיקע יארן, ווען ער האט כמעט נישט דורכ־געלאזט קיין איין „ציאונג" פון די ברוינשווייגער!

ביי אט דעם געדאנק האט עוזר זיך געכאפט, אז ער שטייט שוין מיט דער האנט אויף דער קליאמקע פון שעפסל וויכערם טיר — און ישובט זיך... „וואם שטיי איך דא ווי א גולם?" — צעבייזערט זיך עוזר אויף זיך אליין און פילט בעת־מעשה, אז ער האט מורא צו עפענען דעם אגענטם טיר, טאמער וועט שעפסל גאר פרואוון רעדן מיט אים מכוח א ניי אכטל.

דאם וועט הייסן, אז ס'איצטיקע אכטל האט שוין פאר־שפילט; אז דאם גאנצע האפן זיינם אויף כאטש עפעם א גע־ווינסל איז אויך דאסמאל, אזוי ווי אלעמאל, געווען א פוסטער חלום; און זיין לויפן איצטער אהער צו שעפסל דעם אגענט איז געווען א ווילדע נארישקייט... דעם ארעמען עוזרם צע־קנייטשט און פארשוויצט פנים פארקרימט זיך אויף א רגע אין א טרויעריק־שפאטישן שמייכל. „אפשר טאקע צוריקגיין און אויפהערן זיך נארישן־מאכן?" — פליט אים דורך א גע־דאנק. נאר דאם מאל איז עוזר גובר זיין וואקלעניש — און ער עפנט שעפסלם טיר...

שעפסל וויכער האט, אפנים, שוין לאנג געווארט אויף עוזרן. ער איז אים אנטקעגנגעלאפן א צעשטראלטער פון שמחה, און זיינע ערשטע ווערטער זענען געווען: „מזל טוב אייך, ר'

עוזר, מזל טוב!" ביים צווייטן מזל־טוב האָט שעפּסל זיך פּאַר־הוסט און, הוסטנדיק, האָט ער אַרויסגעשלעפּט פון זיין בוזים־קעשענע א פּאַפּירל און מיט זיין לאַנגן, דאַרן וויז־פינגער, וואָס איז געווען שטאַרק פּאַרגעלט פון טאַבאַק־רויך, האָט ער אַנגעוויזן עוזרן אויפן נומער פונם בילעט, וואָס האָט אַרויס־געצויגן א געוויסן פון, ווי שעפּסל האָט עס אַנגערופן, א „טויזנט־גאַרנדיקן כ"ה־ער" (קאַפּ־העיער). אַזוי האָט ביי שעפּסל וויכער געהייסן די סומע פון טויזנט פינף־און צוואַנציקערם, און אַזויפיל האָט געוואונען דער גאַנצער בילעט. אויף עוזרס אַכטל האָט, פּאַרשטייט זיך, זיך אַנגענומען אַן אַכט־חלק פון אָט דער סומע. נאָר פּאַר א ייד אַן אביון, ווי עוזר דלים, איז אפילו אַן אַכט־חלק אַדער אפילו נאָר א זעכצנטל פון 25 טויזנט רובל געווען א גוואַלטיקער אוצר.

***

האָט אַבער דער אַרעמער עוזר ווינציק מזל געהאַט צו אָט דעם גליק, וואָס אים האָט געטראַפן אַזוי אומגעריכט. ראשית, האָט דאָס אים געקאָסט א סך געזונט: ער אויפ־געהערט שלאָפן... פון יענער נאַכט אַן, ווען ער האָט פון שעפּסלען זיך דערוואוסט וועגן דעם גרויסן געווינם, האָט עוזר קיין אויג נישט צוגעטאָן. א וואַך לאַנג איז ער אַפּגעלעגן גאַנצע נעכט מיט אָפּענע אויגן און האָט אַלץ געטראַכט, גע־קלערט און געחשבונט וואָס צו טאָן מיט דער אפּותיקי, וואָס זיין אַכטל האָט געוואונען. דאָס געלט האָט ער נאָך נישט געהאַט. דאָס געווינם האָט געדאַרפט אויסגעצאָלט ווערן ערשט אין אַכט אַדער צען טעג אַרום. אַבער צרות און אַנגסטן איבער דעם געווינם האָט ער געהאַט מער ווי געניג שוין פון דעם ערשטן מזל־טוב אָן.

פון זיין נישט־שלאָפן קיין נעכט זענען ביי עוזרן די אויגן געוואָרן רויט און אָנגעדראָלן. צו דעם האָט זיך אים נאָך צוגעוואָרפן א כראָנישער קאָפווייטיק, וואָס האָט נישט נאָכ־געלאָזט אויף קיין מינוט. איז ער א גאַנצע וואָך אַרומגעגאַנגען ווי א פאַרטשאַדעטער און האָט קוים געפֿלאָנטערט מיט די פֿיס. ער איז דעמאָלט טאַקע שיר־נישט אינגאַנצן אַוועקגעפאַלן. א גליק וואָס זיין עלטערע טאָכטער האָט באַצייטנס געכאַפט און אים געבראַכט צום אַלטן דאָקטאָר בוימהאָלץ. דר. בוים־האָלץ האָט אים געגעבן א רעצעפּט, צום קרעפּטיקן, און פֿילן — צום שלאָפן. דאָס האָט אַביסל געהאָלפֿן. אָבער ביי דעם אַרעמען עוזר דלים האָבן נאָך אַלץ געציטערט די הענט און די קני ווען ר׳האָט שפּעטער באַקומען אויסגעצאָלט די געוואַו־נענע אפֿותיקי. ס׳איז טאַקע געווען א היפּשער פּאַק מזומן.

נאָכן אַראָפּרעכענען אַלע שטייערן, צינזן און קורטאָזשן איז פֿונם פֿולן געווינם געבליבן עטוואָס ווינציקער פֿון פֿיר־און־צוואַנציק טויזנט רובל. דערפֿון האָט אויף עוזרס אָכטל זיך אָנגענומען קאַרגע דריי טויזנט רובל — געווי: צוויי טויזנט, ניין הונדערט מיט צוויי־און־אַכציק (2,982) רובל. א העלפֿט דערפֿון האָט געדאַרפֿט גיין צו ר׳ משה דעם חזן. איז פֿאַר עוזרן געבליבן קאַרגע פֿופּצן הונדערט — טויזנט, פֿיר הונדערט מיט איין־און־נייניציק (1,491) רובל. איז דאָס אויך נישט קיין שפּעטנע סומע. אַזויפֿיל מזומן מיטאַמאָל האָט עוזר אין זיין לעבן אפֿילו אין חלום נישט געזען. איז קיין וואונדער נישט, וואָס ביי עוזרן האָבן הענט און פֿיס געטרייסלט, וועו מ׳האָט אים אָפּגעציילט אין האַנט אַריין ניין־און־צוואַנציק קנאַקנדיקע הונדערטערס און צוויי־און־אַכציק רובל אין קליינע אַסיגנאַציעס.

זיין אייגענע העלפֿט דערפֿון — די פֿערצן הונדערטערס מיט איין־און־נייניציק קערבלעך — האָט עוזר גלייך אַריינ־

געטראָגן צום גביר קיווע שארפשטיין, אז ער זאָל פאר עוזרן האלטן דאָס געלט ביז מען וועט שפעטער זען, וואָס מ׳קאָן טאָן מיט דעם געוואונענעם אוצר. קיווע שארפשטיין איז געווען איינער פון די גרויסע, שטארק־אָנגעזעענע סוחרים אין שטאָט, און מ׳האָט אים געהאלטן פאר אן עושר.

ער איז נישט געווען קיין קרעמער. ער האָט געהאָנדלט מיט זעק, ראָגעזשעס, שטריק און ענלעכע פּאַק־געציַיגן, וואָס מ׳האָט געגוצט צום פּאַקן אלערליי מינים סחורות. קיין קראָם האָט שארפשטיין נישט געהאָט. זיינע פּאַק־געציַיגן האָט ער געהאלטן אין א גרויסן סקלאד ערגעץ אין א זייטיק געסל אויף דער נייער־שטאָט. עוזר סטעלניק האָט זיך געריכטעט פּאר א שטיקל קרוב פונם גביר קיווע שארפשטיין; און עוזר פלעגט אפילו אמאָל, נישט אָפט, נאָר אין א שעת־הדחק, וועז ס׳האָט אים אויסגעפעלט אויף שבת, קאָנען קריגן ביי שארפשטיינען א קערבל אָדער צען גילדן — א גמילות־חסד אויף עטלעכע וואָכן.

מיטן איינלייגן איצטער דעם געוואונענעם אוצר ביי זיין גבירישן קרוב, ביי קיווע שארפשטיין, האָט עוזר געפילט, אז דאָס געלט איז אין זיכערע הענט — און ס׳איז אים אראָפּ א שטיין פון הארצן. איז ער באלד דערנאָך צוועק צו ר׳ משה דעם חזן, אים אָפּגעבן ז י י ן העלפט פונם גרויסן געווינם, און אזוי ארום זיך אינגאָנצן באפרייען פון דער שווערער משא, וואָס דער געוואונענער אוצר האָט אויף אים ארויפגעוואָרפן. אָבער מיט ר׳ משהן איז שוין עוזרן דער עסק נישט אָנגעקומען אזוי גרינג. אז ר׳ משה האָט דערזען דעם מטמון געלט, וואָס עוזר האָט ארויסגעלייגט אויפן טיש, האָט ער, א פאר־צאָפּלטער, זיך אָפּגערוקט און נישט געוואָלט זיך צורירן דערצו.

— וואָס הייסט איר האָט געוואונען? — האָט ר׳ משה

געטענהט צו עזרן. — אז איינער געווינט, מיינט עס דאך, אז אנדערע האבן פארלאזן. ווער־זשע וויסט, ווער די פאר־לירערס זענען געווען? אפשר זענען דאס אזוינע ארעמע יידן ווי איך און איר? ניין, ר' עזר, אזא געלט וויל איך אין האנט נישט נעמען. איך בין אייך נישט געווען קיין שותף צום געווינס. איר האט ביי מיר נישט געפרעגט. איך האב פון אט דעם גאנצן עסק גארנישט געוואוסט, און כ'וויל דערפון וויטער נישט וויסן. נעמט אייך צוריק, זייט מוחל, דעם גאנצן אוצר, טוט אייך דערמיט וואס איר ווילט. איך וועל זיך צו דעם נישט צורירן...

ר' משה פארקלערט זיך אויף א ווייל. ער נעמט ארוים פון א הינטער־קעשענע זיין פאטשיילע און ווישט זיך דעם שטערן, ווי ער וואלט געפרואווט אוועקווישן עפעס א בייזע מחשבה — און ער זאגט וויטער צו עזרן:

— מיין עצה, ר' עזר, איז: איר זאלט זיין זהיר וזהיר מיט דעם דאזיקן אוצר, כ'מיין: מיטן ווי אזוי און אויף וואס איר וועט פארטאן דאס גרויסע פארמעגן, וואס איז אייך צו־געפאלן. וואס ווער וויסט צי דאס איז נישט עפעס א שפיצל פונם סאמעך־מעם, און ווער קאן דען ווישן, וואס הינטער דעם שפיצל שטעקט...

ר' משהם רייד האבן עזרן צעשרויפט. א קאלטער שווייס האט אים באשלאגן. ער האט דערפילט אין הארצן א מורא, אז דאס גאנצע געווינס שטייט אין סכנה. אבער, אפנים, אז אט די מורא טאקע האט אים געשטארקט און אים געגעבן לשון... ער איז א מטופל מיט קינדער — האט עזר געזומען אויפווייזן ר' משהן; פאר די אינגלעך דארף מען צאלן שכר־לימוד און דערנאך זיי העלפן קומען צו א שטיקל תכלית אין לעבן. פאר די טעכטער דארף מען האבן נדן, געפינען פאר זיי

לייטישע חתנים, זיי חתונה מאכן און זיי באשטאטן מיט אַביסל אייגענער באלעבאטישקייט. דאָס איז דאָך, חלילה, נישט קיין אויסברענגעריי. ס׳איז דאָך אַ חוב אויף יעדן פאטער צו באזאָרגן זיינע קינדער. ער, ווידער, עוזר אַליין, איז שוין אויך נישט ביי די כוחות פון די אינגערע יאָרן; אים קומט־אַן אלץ שוועכער און שוועכער דאָס ארומשלעפן זיך מיט זיין פאַק ציצית, מזוזות און הבדלות איבער די הייזער — און ערשט נישט האָבן ענוג אויף אַ פאָר שיך פאר אַ קינד. איז עס דען אַן עוולה, אויב ער וועט איצטער קענען אַביסל פאר־גרינגערן זיין עול־פרנסה און אַביסל בעסער באזאָרגן זיין ווייב־און־קינדער?

אָבער — האָט דער צעוואַרעמטער עוזר ווייטער גע־טענהט — דאָס אַלצדינג וועט ער קאָנען באווייזן נאָר באופן, אַז ר׳ משה זאָל זיך נישט אָפזאָגן פון זיין שותפות אינם געווינם. וואָרים, אויב ר׳ משה זאָל, חלילה, בלייבן איינגעעקשנט און נישט אַננעמען זיין חלק, וועט ער, עוזר, אויך נישט אַנרירן אַ פרוטה פון זיין אייגענעם חלק אין דעם געוואונענעם אוצר — און דער גאַנצער עסק איז בטל ומבוטל. וואָס איז שייך, ווידער, דער מורא, טאָמער איז דאָס געווינם אַ שפיצל פונם סאָמעך־מעם, טענהט אַלץ עוזר, איז אפילו אויב דאָס איז טאקע מעשה־שטן, דאַרף אַ איד ווי ר׳ משה קאָנען ביישטיין דעם נסיון; מיט אַזא עשירות קאָן מען דאָך אויפטאָן עפעס אַזוינס, אַז דער סאָמעך־מעם זאָל בלייבן מיט אַ נאַז און נישט האָבן קיין פּתחון־פה. פאַרקערט, ווידער, ס׳קאָן דאָך זיין, אַז דאָס איז גאָר מן השמים; אפשר האָט מען אין הימל געוואָלט מזכה זיין ר׳ משהן מיט אַ שליחות־מצווה — ער זאָל אַליין טאָן, און ווייזן אַנדערע, וואָס אַ ייד דאַרף און קאָן טאָן, אַז דער אייבערשטער באַגליקט אים מיט אַ גרוים געווינם. אויב אַזוי,

לאָזט זיך דאָך פרעגן, צי איז גאָר רעכט פאַר אַ ייד, ווי ר' משה, זיך אָפצוזאָגן פון אַזאַ שליחות...

ר' משה דער חזן האָט אויסגעהערט עוזרן ביזן סוף און, דערנאָך, מיט אַ ליבלעכן שמייכל, אים צוגעגעבן, אַז זיינע טענות זענען גאַנץ־שטאַרקע. אין אמתן, אָבער, האָבן נישט עוזרם טענות מנצח געווען ר' משהן, נאָר זיין אייגענע מורא פאַר דער אחריות פון גורם זיין, אַז דער אָרעמער עוזר זאָל אויך נישט וועלן נהנה זיין פון ז י י ן חלק געווינם. האָט ר' משה, בלית ברירה, מסכים געווען אָנצונעמען דעם פּאָסט מזומן, וואָס עוזר האָט געהאָט ארויסגעלייגט ביי אים אויפן טיש...

אַז עוזר האָט זיך אָפגעזעגנט, אַ קוש געטאָן די מזוזה און איז אַוועקגעגאַנגען, האָט ר' משה, קודם כל, אַראָפגענומען פולן מעשר פון דעם גאַנצן מטמון געלט און עם אַוועקגעלייגט באַזונדער, אַז דאָס זאָל באַלד צעטיילט ווערן צווישן אָרעמעלייט. דערנאָך האָט ר' משה געשיקט רופן זיין איידעם, כדי זיך מיט אים שואל־בעצה זיין מכוח וואָס צו טאָן מיטן געבליבענעם פּאָסק מזומן.

יחיאל קיטאַרדער האָט געהייסן ר' משהם איידעם. ער איז געווען אַ יונגערמאַן פון אַ פאָר־און־דרייסיק יאָר, אַ גע־וועזענער ישיבה־בחור, אַ וואוילקענער, אַ בקי אין ש"ס, און אַ פרומער ייד, נאָר נעבעך אַ היפשער אָרעמאַן. ר' משה האָט שטאַרק געהאַלטן פון זיין איידעם, און נישט נאָר דערפאָר, וואָס יחיאל איז געווען אַ לערנער און אַ פרומער ייד, נאָר בעיקר דערפאָר, וואָס — הגם אַ למדן — האָט יחיאל פונדעסטווועגן זיך געזומען צו אַ מלאכה, איז געוואָרן אַן איינבינדער. דאָס איז געווען אַן אָרעמע פרנסה, נאָר אַן אָרעמע. אָבער יחיאל איז געווען צופריידן, וואָס ער קאָן מיט די אייגענע הענט פאַר־דינען זיין אָרעם שטיקל חיונה, און דאָרף נישט אָנקומען צו

חסדים פון מענטשן. נאָך אַ מעלה האָט געהאַט יחיאל קי־
טאַרדער: ער איז געווען אַ פראַקטישער מענטש, האָט פאַר־
מאָגט אַ שכל הישר.

האָט ר׳ משה געוואוסט, אַז אויף זיין יחיאלן קאָן מען
זיך פאַרלאָזן; ער וועט שוין וויסן ווי צו פאַרטאָן דאָס נסיון־
געלט פונם גרויסן געווינם אַזוי, אַז ס׳זאָל דערפון, חלילה,
קיין שום שטרויכלונג נישט אַרויסקומען — פאַר קיינעם נישט!
האָט ר׳ משה דערציילט דעם איידעם די גאַנצע מעשה מיט
עזרס שותפותדיק געווינם, און האָט דעם גאַנצן ממטון איבער־
געגעבן אין יחיאלס רשות. אָבער, קודם, זאָל אויך יחיאל
אַראָפנעמען מעשר אויף צעטיילן צווישן אַרעמעלייט. פאַר־
שטייט זיך, אַז יחיאל האָט געטאָן דעם שוערם רצון, און אַז
מ׳האָט זיך אָפגעפאַרטיקט מיטן אַראָפנעמען און אָפציילן דעם
צווייטן מעשר, האָט יחיאל זיך אַוועקגעזעצט מיטן שוער
און געגומען אויסשטעלן אַ צעטל פון די נייטיקע צדקה־זאַכן,
וואָס אויף זיי זאָל גיין דער נשאר פון דעם נסיון־געלט.

אַוודאי האָבן אין יחיאלס צעטל נישט געפעלט קיין נדבות
אויף תלמוד־תורהם, ביחור־חולים, הכנסת־כלה, מעות־חיטים
וכדומה. דער עיקר, אָבער, האָט יחיאל אין זינען געהאַט
יענע נייטיקייטן, וואָס קהל האָט אַ טבע צו פאַרקוקן, אָדער
וועגן זיי זיך נישט־וויסנדיק מאַכן. אַ שטייגער: העלפן אַרעמע
יתומים און אַרעמע קימפּעטאָרינס; שאָפן אַ גמילות־חסדים
קאַסע פאַר אַרעמע העגדלערם אָדער באַלמעלאָכעם; צוריק
אויפשטעלן און באַפעסטיקן די איינגעפאַלענע מצבות אויף
דעם אַלטן בית־עולם, און — יאָ — איינבינדן אָדער איבער־
בינדן די אַלטע, צעפאַלענע ספרים — סידורים, מחזורים, תהי־
לימלעך, משניותן, עין־יעקבס א. ד. ג. — אין די קלייגע שולכלעך
און אַרעמע בתי־מדרשים.

דאָס איז געווען א נייטיקע ארבעט. וואָרים די אַלטע ספרים אין די אַרעמע בתי־מדרשים זענען אַלע שוין געווען צע־פאַלן כמעט אויף בלעטלעך. אַבער די אַרבעט פון איינבינדן און איבערבינדן די אַלטע צעפאַלענע ספרים האָט יחיאל נישט געקומען, חלילה, פאַר זיך אַליין; די אַרבעט האָט געדאַרפט איינגעטיילט ווערן אין גלייכע חלקים צווישן אַלע אַרעמע איינ־בינדערס. דאָס האָט טאַקע באַטראַפן א היפשע מטבע, א דריי הונדערט קערבלעך. אויף יחיאלס חלק אַליין האָט זיך אַנגענומען אַרבעט אויף כמעט זעקס וואָכן. דער לוין פאַר אָט דער אַרבעט איז געווען נישט א פרוטה מער ווי ס'האָט געדאַרפט קאָסטן. אָבער א פינף אַדער זעקס אַרעמע איינבינדערס — יחיאל קיטאַרדער בתוכם — זענען, לפחות, אויף עטלעכע וואָכן געווען באַזאָרגט מיט פרנסה, און די אַרעמע בתי־מדרשים — מיט פריש־איינגעבונדענע ספרים, וואָס זענען זיך שוין מער נישט צעפאַלן אויף שמות (שעימעס), אז מען האָט זיי געמומען אין האַנט אַריין.

ר' משה אַליין האָט טאַקע צו דעם נסיון־געלט, ווי ער האָט עס גערופן, מיט קיין פינגער זיך נישט צוגערירט. ער האָט פון דעם גאַנצן אוצר נישט נהנה געווען, וואָס א שמעק טאַבאַקע איז ווערט. ר' משה איז זיך וויטער ארומגעגאַנגען אין זיינע אַלטע צעפאַרענע שיך, און האָט געדאַנקט דעם וואָס לעבט אייביק פאַרן חסד פון קאָנען ביישטיין דעם נסיון. נאָר עוזרן האָט ר' משה געבעטן, און אים פאַרזאָגט, ער זאָל נאָכאַמאָל אים נישט מאַכן פאַר קיין שותף צו זיינע לאָטעריי־צעטלעך, ער וויל נישט מער אַזוינע נסיונות...

נישט ר' משהן, נישט עוזרן האָט דעמאָלט געקאָנט איינפאַלן, אז דער דאָזיקער פאַרזאָג איז געווען לגמרי אן

איבעריקער. עוזר האָט סאי־וויי שוין קיינמאָל מער נישט געשפילט אין לאָטעריי, און קיינמאָל מער קיין אכטלען נישט געקויפט. דעם ארעמען פּאקנטרעגער האָט, נעבעך, א גרויס אומגליק געטראָפן. צי דאָס איז געווען א שפּיצל פונם סאמעך־מעם, צי דאָס ביטערע מזל עוזרס האָט אזוי אויסגעטראָגן — נאָר טאקע איבער זיין גרויס געווינם איז מיט אים א מוראדיק אומגליק געשען.

***

דאָס איז געווען ערב השעה בא, ארום צוויי חדשים נאָכדעם, ווי עוזרס אכטל האָט געהאָט געוואונען דאָס גרויסע געווינם, וואָס ער האָט דעמאָלט איינגעלייגט ביי זיין קרוב, דעם רייסן סוחר, קיווע שארפשטיין. לכבוד דעם תענית, וואָס הויבט זיך אן מיטן זון־פארגאנג, האָט עוזר יענעם ערב תשעה־באב זיך נישט ארויסגעלאָזט מיט זיין פּאק סחורה איבער די הייזער. ער איז געבליבן אין שטוב און האָט אריין־געקוקט אין א ספר. האָט ער נישט געהערט, אז די שטאָט האָט געקאָכט מיט א נייעם גרויסן באנקראָט. דאָס מאָל איז עס געווען טאקע עוזרס רייכער קרוב, דער עושר קיווע שארפ־שטיין, וואָס האָט „זיך געשטעלט". אין נאָס האָט מען נערעדט, אז ער האָט „געפעלט" אויף נאנצע ק' אלפים (הונדערט טויזנט רובל), אנדערע האָבן געזאָגט נאָך מער. ס'האָבן אויך זיך געטראָגן קלאנגען, אז קיווע שארפשטיין האָט נאָך א וואָך פריער „געמאכט פּליטה" — און מ'קאָן אים נישט געפינען. מען האָט אפילו געשמועסט, אז ער זאָל האָבן „זיך אָפּגעטראָגן" קיין אויסלאנד, אפשר קיין אמעריקע...

די אלע קלאַנגען האָבן זיך געטראָגן פון מויל צו מויל, און די גאַנצע שטאָט איז געגאַנגען כאַראַקם. נאָר עוזר האָט זיך דאָס דערוואוסט ערשט שפּעט נאָכמיטאָג, ווען ער איז געקומען אין שול אַריין צו דער פריער מנחה — פּאַרן פּאַר־פּאַסטן. אז עוזר האָט עס דערהערט, האָבן זיך אים אונטער־געהאַקט די פּים און ס׳האָט ביי אים אָפּגענומען דאָס לשון. ער איז געבליבן שטיין ווי א געליימטער און האָט נישט געקאָנט א וואָרט אַרויסברענגען פון מויל. ערשט אז דער עולם האָט זיך געשטעלט דאוונען מנחה האָט עוזר זיך אויפגעכאַפּט פון זיין הינערפּלעץ און איז אַרוים פון שול.

מיט די לעצטע כוחות, כמעט אָן אָטעם, איז ער גע־לאָפּן צו קיוון אהיים. אָבער נישט קיוועם ווייב, נישט די קינדער און קיינער פון די אַנדערע מענטשן, ווָאם ער האָט דאָרטן געטראָפן, האָט געקאָנט זאָגן עוזרן, ווָאו זיין רייכער קרוב געפינט זיך; „ער איז נעלם געוואָרן — און קיינער ווייסט נישט ווָאוהין". דאָס איז געווען אלעמענס ענטפער...

אויפן וועג צוריק האָט עוזר דערפילט עפּעס א מאַדנע מישענישׂ אין קאָפּ און א שפּאַרעניש אין האַלדז און אין דער ברוסט. האָט ער אינמיטן גאַס אָנגעהויבן אַראָפּרייסן פון זיך די בגדים און איז געבליבן שטיין אין די הוילע גאָטקעס. באַלד האָט זיך אַרומגעקליבן אַרום אים א רעדל מענטשן און פון אלע זייטן האָבן זיך געהערט שושקעריין: „אוי, א בראָך! דער ייד איז פון זינען אַראָפּ!" „פון דער היץ, אָפּנים, משוגע געוואָרן!" „דאָס איז דאָך עוזר דער פּאָקנטרעגער!" „וואו וואוינט ער? מ׳דאַרף אים אהיימפירן"...

עוזר האָט געקוקט מיט פּאַרגלעזטע אויגן, האָט גאָר־נישט געזען און גאָרנישט געהערט. ער האָט נאָר געטייטלט

מיט א פינגער צום הימל און, מיט א שטיל, פֿאַרדומפֿן קול, האָט ער אַרויסגעזויפצט, צי אַרויסגעקרעכצט עפּעס א משונה־דיקן „הו־הו־הו!" וואָס דער הו־הו־הו האָט באַטייט האָט קיינער נישט געוואוסט. א פּאָר יידן האָבן א נעם געטאָן עוזרן אונטער די אַרעמס און, א האַלב נאַקעטן, אים אַפּגעפירט צו אים אַהיים. וואָס דאַרטן האָט נאָכדעם זיך אַפּגעטאָן — דאַרף מען שוין נישט דערציילן.

קאַפּיטל אַכצן

באַנקראָט

ער אַרעמער עוזר דלים איז אפשר געווען דער טראַגישסטער קרבן פון דער באַנקראָטן־עפֿעקטיווער אין בערדיטשעוו, אָבער נישט איר אייניציקער קרבן. הונדערטער פֿאַמיליעס האָבן דאַלט פֿאַרלאָרן זייער מקור־חיונה, און טאַקע באַלד שוין נישט געהאַט מיט וואָס צו טאָג איבערצוקומען. אויך פון די אָנזעצערס גופא זענען ס׳ סך געבליבן אָן ס׳ גראָשן ביי דער נשמה. אמת, נישט יעדער סוחר אָדער קרעמער, וואָס האָט „זיך געשטעלט", „געפעלט" אָדער פשוט אָנגעזעצט, איז אינגאַנצן און אויף תמיד אַראָפּ פון מאַרק. די קליגערע און מער־דערפֿאַרענע האָבן געהאַט פריער אָפּגעלייגט ס׳ זייטיק קניפּל. האָבן זיי נאָכדעם געקאָנט ווי־נישט־ווי דורכקומען מיט זייערע קרעדיטאָרן; זיי האָבן געסילוקט ס׳ טייל — על־פּי־רוב ס׳ נישטיקן טייל — פון זייערע חובות, און זיך געמומען אויפֿסניי צו זייערע אַלטע מסחרים.

פון אַזאַ מין סילוקן ס׳ חוב האָט דער מלווה, וואָס האָט געשטעקט מיט ס׳ גרויסער הלוואה ביי ס׳ באַנקראָטירטן קרעמער, נאָטירלעך, פֿאַרלאָרן ס׳ היפֿשע מטבע. נאָך ערגער, אָבער, איז געווען, וואָס ביי די מיימטע אָנזעצערס האָבן די מלווהם נישט געקאָנט ארויסבאַקומען אפילו קיין שמץ פונם חוב. האָט טאַקע אָט דער מין היימישע „באַנקירן" געליטן

גרויס היזק אין יענעם קריזיס. דעם שטארקסטן קלאפ האט געכאפט אונזער אשר זעלדעם. אים האט די באנקראט-מגפה שיר-נישט אינגאנצן בדלות-געשטעלט. ער האט פארלארן מער פון אלע אנדערע מלווהם אין שטאט, און שולדיק אין דעם איז געווען ער אליין.

אשר זעלדעם האט דאך, ווי מיר ווייסן, תמיד זיך גע-ראדעוועט אויף קריגן א וואם-גרעסערע עיסקא אויפן געלט, וואם ער האט אוועקגעליען. אבער דאם האט ער געקאנט אויספירן נאר ביי די ארעמע קרעמערם און קליינע סוחרימלעך. זיי האבן אלעמאל זיך שטארק געניטיקט אין הלוואות און, דעריבער, געמוזט צאלן הויכע פראצענטן. אבער די דאזיקע קנאפע בטוחים זיינען תמיד געווען פארבאדן אין חובות ביז איבערן קאפ. איז ביים ערשטן בלאז פונם קריזיס זיינען זיי די ערשטע אוועקגעפאלן, און זיי, אז זיי זיינען געפאלן, האבן זיי שוין נישט געקאנט זיך אויפהייבן.

איז אשר זעלדעם געבליבן ביי פולע שופלאדן מיט וועקס-לעך, וואם זיינען נישט ווערט געווען דעם טינט פון די חתימות אויף זיי. אין אט דעם קריזיס האט ער אנגעוואוירן א גאר-גרויסן חלק, אפשר דעם גרעסטן חלק, פון זיין עשירות. ערשט איצט האט אונזער תקיפדיקער אשר זעלדעם זיך ארומגעזען, אז אויך מיט דעם אופן ווי ער האט געפירט זיינע „באנקיר"-געשעפטן איז ער געגאנגען אויף א פאלשן וועג. אין זיין פריוואטן לעבן איז דאך אים, ווי מיר האבן געזען, כסדר געגאנגען מיט דער פוטער אראפ. ס'האט אויסגעזען אזוי ווי אויף אים האט טאקע באמת דער שטן זיך אנגעזעצט אים צו דערגיין די יארן.

אין די לאנגע שעהן פון זיינע שלאפלאזע נעכט האט אשר זעלדעם זיך געדרייט אין בעט ווי א וואלעם און אלץ

געטראַכט פון די פאַרלאָפענע יאָרן פון זיין לעבן: ווויי, ווויי, וויפל צרות און ווייטיקן ער איז זיך שוין אויסגעשטאַנען פון זינט ער איז צו זיין עשירות געקומען! ער איז געווען אַ יונגער בחור, ווען ער איז אָנגעקומען פאַר אַן איידעם צו זיין רייכן שווער. דעמאָלט האָט עס אים אויסגעזען אַ גליקלעכער שידוך; דער שווער האָט אים געגעבן אַ פעטן נדן, און נישט לאַנג נאָך דער חתונה, אַז זיין רייכער שווער איז געשטאָרבן, איז אים, אָשרן, צוגעפאַלן נאָך אַ פעטערער חלק ירושה — און ער איז געוואָרן אַן עושר; אָבער קיין גליק האָט אים זיין עשירות נישט געגעבן; ס'האָט נאָר אָנגעבראַכט אויף אים אַ ים מיט צרות, איין צרה נאָך דער אַנדערער:

קודם האָט זיין ווייב, גיטל, כמעט באַלד נאָך דער חתונה אָנגעהייבן כסדר קרענקען און כסדר זיך דאָקטאָרן — און ס'נעמט גאָר קיין סוף נישט דערצו!... איז, חוץ וואָס דאָס האָט שוין אָפגעקאָסט אַ מאָיאָנטעק, האָט ער דאָך די אַלע יאָרן נישט געהאַט נישט קיין באַלעבאָסטע, נישט קיין ווייב און אַוודאי נישט קיין מינדסטע האָפענונג צו דערלעבן זיך אַן אייגענעם קדיש פון זיין גיטלען; און אַז ער האָט געפרואווט כאָטש אָביסל פאַרזיסן זיין ביטערע מערכה — און טאָקע אויך אַ קדיש זיך איינשאָפן — איז עס אים אויסגעפאַלן באָקאָם: מיטן אַריבערברענגען פון טולטשין זיין אַרעמע קרובה, די יונגע אלמנה, מיט איר קינד, דעם יתום, וועמען ער האָט בדעה געהאַט צו דערציען פאַר אַ קדיש און אַ יורש נאָך אים — מיט אָט דעם „חטא" איז ער אַריינגעפאַלן אין נאָך אַ גרעסערער צרה...

אַ שוועכער זיפץ רייסט זיך אַרויס ביי אָשרן איטלעכס מאָל, ווען אים קומט אויפן געדאַנק זיין בריינדל — אָדער „דאָס קעלבל", ווי ער רופט דאָס יונגע, שיינע אלמנהלע פון

טולטשין — און ער טראכט ווייטער: אוודאי איז „דאס קעלבל" געגוג אים די יארן דערגאנגען מיט אירע ווילדע קאפריזן. נאר דער אמתער גיהנום האט זיך אנגעהייבן, ווען זי איז פלוצים „פארגאנגען אין טראגן" — און ער האט אפילו נישט געקאנט וויסן, צי דער שולדיקער איז טאקע ער אליין, ווי בריינדל האט זיך געשווירן מיט כל השבועות, אדער דער פראנטעוואטער פאליאק, איר געוועזענער פיאנע-לערער...

דאס וועט ער אפשר שוין קיינמאל נישט וויסן. סאי-ווי אבער — צעזיפצט זיך ווידערמאל אשר זעלדעס — זענען דעמאלט אים שיר-נישט ארויסגעקראכן די אויגן פון קאפ ביז ער האט קוים געזען בריינדלען, מיט איר „פעקל הינטערן פארטוך", ארויסגעפרוועט קיין אמעריקע אונטער דער השגחה פון פייסי קאלווכוימער און זיין פלוניתטע, ווען זיי האבן געהאט זיך אוועקגעלאזט צו זייער בן-יחיד אין דעם גאלדענעם לאנד...

נאר דערמיט האט זיך די צרה נאך נישט געענדיקט. נישט לאנג נאך זייער אנקומען קיין אמעריקע איז עפעס געשען מיט בריינדלען — און זי האט מפיל געווען. וואס דער „עפעס" איז געווען — האט מען אשרן נישט געשריבן, און כאטש דאס איז געשען נאך פאר פסח, האט אשר זיך דאס דערוואוסט ערשט אכט וואכן שפעטער. פייסי קאלווכוימער האט זיך נישט געאיילט צו שרייבן אשרן וועגן דעם צופאל מיט בריינדלען.

ער האט געווארט ביז בריינדל וועט האבן איבערגעקומען איר מחלה און זיין אינגאנצן אויסגעהיילט. ערשט דעמאלט האט פייסי געשריבן אשרן א לשון-קודשדיקן מליצה-בריוו און אים דערציילט, אז נאכן מפיל-זיין האט בריינדל אפגעקרענקט פערטהאלבן וואכן אין בעט. אבער זי „איז שוין, ברוך השם,

צוריק בקו הבריאות". אַשר האָט דעמאָלט תיכף געשיקט פייסין אַ גאַנצן הונדערטער, צו דעקן די עקסטראַ הוצאה פון בריינדלם קרענקען און דאָקטערן זיך.

אַזוי פלעגט אַשר שיקן פייסין נאָר פופציק רובל אַלע חודש אויף אויסהאַלטן בריינדלען און איר קינד. נאָר נאָך דער ידיעה וועגן איר מפיל-זיין האָט ער יענעם מאָל צוגעלייגט אַן עקסטראַ פופציקער און האָט געשריבן פייסין, אַז אויב בריינדלם קראַנק-זיין האָט געקאָסט מער, וועט ער אים שיקן דעם עודף אַ חודש שפעטער.

אויך אויף אָט דעם בריוו זיינעם האָט אַשר נישט אַזוי גיך באַקומען אַ תשובה, און דאָס האָט ווידער געגנג יסורים אים פאַרשאַפט. דאָס מפיל-זיין בריינדלם האָט אים דווקאָ וויבציק־וואָס געאַרט. פאַרקערט, ער איז צופרידן געווען וואָס זי איז פטור געוואָרן פון איר „פעקל"; איצט וועט אים לפחות נישט אַזוי שטאַרק פלאָגן דער חשד, אַז אפשר איז גאָר נישט ער געווען דער גורם פון איר „טראָגן"... אָבער די ידיעה, אַז נאָך איר מפיל-זיין האָט בריינדל אָפגעקרענקט אין בעט קאַרגע פיר וואָכן — דאָס האָט אַשרן מוראָדיק צערודערט. ס'איז געווען ווי וויזן אַ שטעקן אַ געשלאָגענעם הונט. ווי אַ געשטראָפטער מיט אַ ווייב, וואָס קרענקט איר גאַנץ לעבן, האָט אַשר געציטערט, טאָמער איז בריינדלם קרענקען, חלילה, אַן אָנהייב פון אַ צווייטער סדרה וווייבערשע מחלות, אַזוי ווי ביי זיין גיטלען... יאָ, ביי זיין ווייב, דעם „צעבראָכענעם שאַרבן", האָט דאָך אויך דאָס אומגליק מיט איר כסדר קרענקען און תמיד עוסקן זיך מיט דאָקטוירים און רעצעפטן זיך אַנגע־הייבן מיט דער זעלביקער צרה — נישט קאָנען „אויסטראָגן".

איז אַשר זעלדעם אַזוי ארומגענאַנגען וואָכן לאַנג מיט אָט דער מורא אין הארצן און האָט אַלץ געוואָרט צו הערן פון

פּייסי קאַלוועכוימער אַ קלאָרע תשובה אויף זיין בקשה, אַז מען זאָל אים שרייבן דעם גאַנצן אמת וועגן בריינדלען. אויף דעם אָרעמען פּייסין איז אויסגעפאַלן צו זיין דער בריוו־שרייבער פּאַר בריינדלען. בריינדל אַליין האָט נישט געקענט אפילו לייענען קיין געשריבן וואָרט — שוין אַפּגערעדט פון שרייבן; און נישט קיין גרעסערע מלומדת איז געווען אויך פּייסים ווייב, די געווועזענע לעקער־בעקערין. אָבער פּייסי קאַלווע־כוימער איז נישט געווען מער קיין לוידיקגייער, ווי אַמאָל אין בערדיטשעוו, וואו זיין פּלוניתטע, צירל, איז תמיד געווען די ברויט־געבערין; אין אַמעריקע איז ער אַליין געוואָרן אַ פּאַרדינער; ער האָט שוין געהאַט אַ צעטל נעמען און אַדרעסן פון לאַנדסלייט און באַקאַנטע, וועמען ער האָט באַזאָרגט אויף שבת און יום־טוב מיט משקה פון יצחק גאָלדבערגס וויין־געשעפט. די סחורה ביי דעם מיסטער גאָלדבערג האָט פּייסי געקראָגן אויף באָרג. באַצאָלט פאַר איר האָט ער ערשט נאָכ־דעם ווי ער האָט די משקה פאַרקויפט און באַקומען דאָס געלט פונם קונה.

איז פּייסי געווען שטאָלץ, וואָס ער האָט אין אַזאַ קורצער צייט זיך שוין דערוואָרבן אַ קרעדיט אין אַמעריקע, און נאָך מער האָט ער זיך געגרויסט דערמיט, וואָס אין דעם גאָלדענעם לאַנד איז ע ר דער בריטגעבער, און זיין צירל דאַרף שוין נישט שלעפּן אויף זיך דעם עול־פּרנסה. אָבער זיין סחורה האָט פּייסי געדאַרפט צושטעלן אַליין צו יעדן קונה אַהיים. איז אים אויסגעקומען זיך שלעפּן מיט פּלעשער משקה איבער הונדערטער טרעפּ אַ טאָג. איז ער אין אַוונט אַלעמאָל געווען אַזוי מיד, אַז ער האָט נישט געקאָנט טראַכטן אפילו פון זעצן זיך שרייבן אַ בריוו צו אָשרן. האָט אָשר זעלדעס געמוזט וואָרטן וואָכן־לאַנג אויף אַ ידיעה וועגן זיין בריינדלען, כאָטש

אים ס׳חיות אויסגעגאנגען צו הערן וואָס בריינדל מאַכט אין געזונט.

**
*

ערשט שפּעט אין זומער האָט אַשר ענדלעך באַקומען דעם שטאַרק-געגאַרטן בריוו פון פּייסי קאַלווּעכוימער. דאָס איז געווען אַ לאַנגער בריוו, און טאַקע מיט אַלע פּרטים, וואָס אַשר האָט געוואָלט וויסן. אָבער אַשרן האָט דער דאָזיקער בריוו נאָך מער צערודערט. דאָס מאָל איז עס געווען נישט אַזוי דער בריוו גופאָ — דאָס הייסט, נישט די ידיעות, וואָס דער בריוו האָט געבראַכט; די ידיעות, פּאַר זיך אַליין, זענען געווען גאָר נישט קיין שלעכטע. די צרה איז געווען, וואָס אָט דעם בריוו האָט אַשר געהאָט באַקומען אין סאַמע מיטן פון דער סומאַטאָכע מיט די באַנקראָטן אין בערדיטשעוו, וואָס האָבן, ווי מיר וויסן שוין, אים ממש פּריטשמעליעט און שיר-נישט פּאַר אַן אַרעמאַן געמאַכט.

וועגן בריינדלען האָט פּייסי אין זיין לאַנגן בריוו גע-שריבן, ראשית, אַז די סיבה פון איר מפּיל-זיין איז געווען איר זונעלע, מאירל, און געווען איז עס אַזא מעשה: מאירל, דעמאָלט אַ אינגעלע שוין פון אַ יאָר פינף, האָט זיך געשפּילט אין גאַס מיט אַנדערע אינגלעך און איינער פון זיי האָט אים אַ שטאַרקן שטויס געטאָן. איז מאירל אומגעפאַלן, האָט זיך צעקלאַפּט דאָס פּנים, צעבלוטיקט די נאָז און — פון איבערשרעק, אַפּנים — האָט ער געמאַכט אַזוינע קולות, אַז די מוטער, בריינדל, האָט זיי דערהערט אין שטוב אויבן, אויפן פערטן גאָרן.

איז זי תיכף אַראָפּגעפלויגן, האָט געכאַפּט מאירלען און מיטן 5-יאָריקן בחורל אויף די הענט האָט זי אַרויפּגעקלעטערט צוריק איבער די העכער פּופּציק טרעפּ. אַריינגעפאַלן אין שטוב

אַריין איז זי ממש אַן אַטעם און האָט טאָקע באַלד באַקומען אַזוינע מוראָדיקע קרעמפן, אַז זי האָט אַוועקגעהלשט. צירל האָט זיך אַ כאַפּ געטאָן זי מונטערן, אַ שכנה איז געלאָפן נאָך אַ דאָקטאָר, אָבער ביז דער דאָקטאָר איז אַרויפגעקומען האָט בריינדל שוין געהאַט מפיל געווען און איז שיר-נישט אָפּגעגאַנגען מיט בלוט...

דער דאָקטאָר האָט געטאָן וואָס מ'האָט געדארפט. דאָס בלוטיקן האָט מען אָפּגעשטעלט. אָבער בריינדל איז געווען אַזוי אָפּגעשוואַכט, אַז דער דאָקטאָר האָט פאַרזאָגט זי זאָל ליגן, צוםווינציקסטן, צען טעג אין בעט. דאָס איז געשען איין וואָך פאַר פסח. אַז ס'איז געקומען ערב יום-טוב האָט בריינדל נישט געקאָנט אײַנליגן אין בעט. איז זי אַראָפּ פון בעט אויפן זעקסטן טאָג און האָט אפילו געפרואווט העלפן צירלען אַריינברענגען דעם יום-טוב. צירל האָט זיך ביי איר געבעטן זי זאָל עס נישט טאָן, אָבער עס האָט נישט געהאָלפן.

איז בריינדל טאָקע באַלד נאָכן ערשטן סדר וויידער קראַנק געוואָרן, און דאָס מאָל האָט זי שוין געמוזט פאָלגן דעם דאָקטאָר און איז אָפּגעלעגן אין בעט שוין נישט קיין צען טעג, נאָר קאַרגע דריי וואָכן. אינאײַנעם מיט די פינף טעג פון פריער איז דאָס געווען א קימא-לן פון פערטהאַלבן וואָכן. נאָר אַ דאַנק דעם אייבערשטנס הילף — און אַ דאַנק אויך צירלס פילנעווען זי מיט פרישע יאַיכלעך אַלע טאָג — איז בריינדל אויף דער פערטער וואָך שוין געווען, ברוך השם. אינגאַנצן געזונט, און פון דעמאָלט אָן בליט זי, קיין עין-הרע ווי אַ רויז אין שרון.

אַזוי-אַ, טאָקע בזה הלשון, האָט פייסי קאַלווּעכוימער געשריבן אָשרן. וואָס שייך אָשרם אַנפרענגן זיך מכוח דער הוצאה פון בריינדלס שלאָפקייט, האָט פייסי אים געלאָזט

וויסן, אז דער דאקטאר, די רפואות און אנדערע קלייניקייטן האבן נעקאסט עטלעכע און פערציק דאלאר, וואס דאס איז כמעט צוויי מאל אזוי־פיל ווי דער צוגאב פון די 25 דאלאר (די עקסטרא 50 רובל), וואס אשר האט שוין געהאט אים געשיקט. אבער — האט פייסי געזאגט אין יענעם בריוו — פאר דעם דארף זיך ר' אשר כלל נישט זארגן; בריינדל אליין האט שוין אויסגעצאלט צירלען דאס גאנצע נעלט, וואס צירל האט געהאט אויסגעלייגט פון איר אייגן „קניפל" וועז בריינדל איז, נישט היינט געדאכט, געלעגן קראנק... און דא האט פייסי, אין יענעם בריוו זיינעם דערציילט אשרן א נייעס, וואס האט אשרן שטארק פארקלעמט ביים הארצן.

די נייעס איז געווען, אז בריינדל האט פון אנהייב אן נישט געקאנט אויסקומען מיט די קארגע זעקס דאלאר א וואך (די 50 רובל א חודש), וואס אשר שיקט אלע חודש פאר איר און איר קינד. נאר פריער, וועז זי איז געווען „אין אנדערע אומשטענדן", האט זי גארנישט געקאנט טאן. נאכן מפיל־זיין, אבער, איז זי, באלד ווי זי איז געזונט געווארן, צוועק זיך לערנען א מלאכה: ווערן א נייטארין פון ווייבערישע בלאז־קעס. צווישן וואכן האט זי געארבעט אינגאנצן אומזיסט. דער־נאך האט זי אנגעהייבן פארדינען צוביסלעך. איצט פארדינט זי שוין צוויי דאלאר א טאג. די צרה איז נאר, וואס נישט אלע טאג איז פארן ארבעט פאר איר. באלד אבער, אין א חודש ארום, דארף זיך אנהייבן דער ארבעט־סעזאן ביי די בלאזקעס. דעמאלט וועט שוין זיין גענוג ארבעט פאר אלע נייטארינס, און בריינדל וועט קאנען פארדינען אפשר נאך מער ווי צוויי דאלאר א טאג.

דאס אלצדינג האט פייסי קאלוועכוימער אויסדערציילט, אויף זיין אייגענעם שטייגער, אין זיין לאנגן, מליצהדיקן בריוו

צו אַשר זעלדעסן. דער בריוו איז געווען געשריבן אין חודש תמוז, נאָר צו אַשרן איז דער בריוו אַנגעקומען פיר וואָכן שפּעטער. אַשר האָט דעם בריוו געלייענט און איבערגע־לייענט עטלעכע מאָל, און איטלעכס מאָל איז אים געווארן אַלץ מער קאָלעמוטנע אויפן האַרצן.

ס׳בענקט זיך אים שטאַרק נאָך זיין בריינדלען... נאָך א מין בענקען!... אוי, וועז די אַנזעצערס וואָלטן אים נישט אַזוי געמיין באַאַבעוועט און געמאַכט פאַר אוים גביר — וויסט ער שוין וואָס ער וואָלט איצטער געטאָן: ער וואָלט גלייך געשיקט צו פייסין געזונ געלט אויף הוצאות־הדרך פאַר בריינדלען און איר קינד — אַז זיי זאָלן תיכף אַהיימקומען... ס׳טויג נישט וואָס בריינדל איז געווארן א פאַרדינערין אין אַמעריקע... דאָס איז א נייע צרה, בריינדל — א פאַרדינע־רין!... „דאָס קאָלבל" קאָן נאָך אַזוי פאַררייסן דעם קאָפּ, אַז עס וועט נאָכדעם לגמרי אוממעגלעך זיין פון איר אוים־צוהאָלטן...

ווי נאָדלען שטעכן אַשרן די דאָזיקע פינצטערע מחשבות און לאָזן אים קיין נעכט נישט שלאָפן. אַוודאי וואָלט ער געדאַרפט באַלד פאַרדאָפלען דאָס חודש־געלט, וואָס ער שיקט פאַר בריינדלען; און אַוודאי וואָלט ער געדאַרפט שרייבן פייסין און פאַרזאָגן בריינדלען מיטן האַרבן וואָרט, זי זאָל אויפהערן זיך נאַריש מאַכן מיט ארבעטן ווי א נייטאַרין; זאָל זי בעסער זיצן אינדערהיים, אַכטונג־געבן אויפן קינד און היטן איר געזונט. דאָס וואָלט ער געדאַרפט — טראַכט אַשר — טאָן באַלד, טאָקע שוין. אָבער, ווי קאָן ער זיך דאָס פאַרגינען איצטער, נאָך די מוראַדיקע קלעפּ, וואָס ער האָט געכאַפּט פון זיינע אַנזעצערס? קיין הכנסה איז נישטאָ מער, כמעט טאָקע

לחלוטין נישט! די הוצאה, אבער, איז די אייגענע וואס אלע־מאל.

ער קאן דאך נישט אפשטעלן ברויגדלם חודש־געלט. די קראנקע גיטל, ווידער, מוז דאך האבן די אלע זאכן, וואס אזא חולה באדארף צו האבן: דעם דאקטאר כאטש א פאר מאל א וואך, די רעצעפטן אלע טאג, און די וואכפרוי, וואס טרעט נישט אף פון גיטלס בעט בייטאג און ביינאכט; און ער, אשר אליין, איז דאך אויך נישט מער ווי א לעבעדיקער מענטש, און אן א באלעבאסטע אין שטוב איז זיין הוצאה אויף זיך אויך א גרעסערע. איז טאקע אשרן ביטער אויפן הארצן, און ער קאן זיך קיין עצה נישט געבן.

***

אז ס'זענען געקומען די ימים נוראים האט אשר זעלדעם, אזוי ווי אלעמאל, פארנומען זיין „שטאט" אין קלויז אויבן־אן אין מזרח, דעם דריטן סטענדער פונם ארון־קודש. נאר קיין־מאל פריער איז ער נישט געזעסן דארטן מיט אזא טיף־צעווויי־טיקט הארץ ווי יענעם ראש־השנה און יום־כיפור. ער האט געפילט, אז אויף אים רוקט זיך עפעס א גרויסע צרה, אבער ער האט זיך נישט געריכט, אז די צרה וועט קומען דווקא דורך א ישועה. די ישועה איז געווען, וואס ענדלעך איז זיין ווייב, די קראנקע גיטל, אויסגעלייזט געווארן פון אירע לאנג־יאריקע ערדישע מאטערנישן... דאס איז געשען אכט טעג נאך יום־כיפור. ס'איז געווען אין דער נאכט פון דריטן טאג חול־המועד סוכות. די קראנקע גיטל איז אויסגעגאנגען ווי א ליכט. זי איז געשטארבן אין שלאף, און איר וואכפרוי האט פון איר אפילו קיין זיפץ נישט געהערט.

אשר איז אפגעזעסן די עטלעכע טעג שבעה, און א פיר

וואָכן שפּעטער, באַלד נאָך די שלושים, האָט אַשר געשריבן פּייסין, אַז ער שיקט אים געלט אויף שיפּסקאָרטעס און באַ־ בילעטן פּאַר ברריינדלען און איר קינד, אַז זיי זאָלן באַלד אַהיימקומען, און ער, פּייסי, זאָל אים לאָזן וויסן ווען זיי פּאָרן אַרויס. אויך דאָס מאָל האָט אַשר געמוזט וואַרטן וואָכן־לאַנג אויף אַן ענטפער פון אַמעריקע, און אַז ער האָט ענדלעך דעם ענטפער באַקומען איז אים געוואָרן פינצטער אין די אויגן און עס האָט אים אַזוי פּאַרדריקט ביים האַרצן, אַז ער האָט געמיינט: אָט־אָט קריגט ער אַ האַרצשלאָג... אויף אַזאַ בראָך האָט אַשר זיך נישט געריכט.

**
*

אויף זיין אייגענעם מליצהדיקן לשון האָט פּייסי קאַל־ וועכוימער געשריבן אַשרן, אַז ברריינדל וויל נישט הערן אפילו פון פּאָרן צוריק קיין בערדיטשעוו. איר געפּעלט אַמעריקע און ס׳לעבט זיך איר גאָר נישט שלעכט אין קאָלומבוסעס מדינה. זי אַרבעט דערווייל נאָך אַלץ ביי בלאָזקעס און פּאַר־ דינט גאָנץ נישקשהדיק. אָבער, ווי עס זעט אוים, וועט זי איה״ש בקרוב שוין נישט דאַרפן זיין קיין פּאַרדינערין. איר שטייט פּאָר אַ גליקלעכער שידוך: צו איר שדכנט זיך אַ רייכער מאַן, טאַקע איינער פון די צוויי באַלעבאַטים פון דער גרויסער פּאַבריקע (אין אַמעריקע היימט עס „שאַפּ״), וואו ברריינדל אַרבעט די גאַנצע צייט זינט זי איז געוואָרן אַ נייטאַ־ רין פון בלאָזקעס. דער נאָמען פון דעם מאַן איז לעאָן טוכמאַן. ער איז אַ אידישער מענטש. ער קומט פון פוילן, איז אין אַמעריקע שוין אַ יאָר צוואַנציק, האָט טאַקע אין אַמעריקע חתונה געהאַט און איז ערשט מיט עטלעכע חדשים צוריק געבליבן אַן אלמן, מיט אַ קליין קינד אויף די הענט, אַ מיידעלע

פון פיר יאָר. דער מיסטער טוכמאַן איז נאָך אַ יונגערמאַן. ער דאַרף אַלט זיין אַ פּאָר־און־דרייסיק יאָר, נישט מער, און ווי בריינדל זאָגט, איז ער נישט קיין מיאוסער מאַנספּאָרשוין. בריינדלען געפעלט ער זייער שטאַרק, און זי אים — נאָך מערער. עס זעט אויס, אַז ער איז ממש פּאַרקאַכט אין איר. ער שענקט איר כסדר טייערע מתנות און גייט מיט איר אַלע וואָך אין אין אידישן טעאַטער.

פּאַרענדיקט דעם בריוו האָט פּיסי קאַלוועכוימער מיט איבערגעבן וואָס בריינדל אַליין זאָגט וועגן חתונה־האָבן מיט דעם באַלעבאָס אירן. זי זאָגט, אַז מיסטער טוכמאַן וואָלט תיכף מיט איר חתונה געהאַט, נאָר ס׳פּאַסט אים נישט פּאָר דער משפּחה פון זיין פּאַרשטאָרבענער פרוי, וואָרט ער ביז עס וועט אַריבער דאָס יאָר זינט ער איז געוואָרן אַן אַלמן.

אַז אַשר זעלדעס האָט נישט באַקומען קיין אַפּאָפּלעקציע נאָכן איבערלייענען אָט דעם בריוו, איז ער געווען שטאַרקער פון אייזן. מיט זיין גאַנצן כוח האָט ער געטאָן אַ דריק־צונויף דעם בריוו אין האַנט און איז געבליבן זיצן מיט פּאַרשטייפטע ליפּן און האָט לאַנג, לאַנג זיך נישט גערירט פון אָרט. יענע נאַכט האָט אַשר נישט געטראַכט אפילו פון אויסטאָן זיך צום שלאָפן. ער איז די גאַנצע נאַכט געזעסן אָדער ער האָט אַרום־געשפּאַנט אין דער סאַליע — און האָט אַלץ געקלערט וואָס ער זאָל איצטער טאָן. איין זאַך איז אים קלאָר געווען: ער טאָר נישט דערלאָזן, אַז „דאָס קעלבל״ זאָל חתונה־האָבן מיט יענעם פּאַרשוין דאָרטן, בשום אופן נישט! — און ענדלעך, נאָך לאַנגע שעהן פון דאָרן זיך דעם מוח, מאַכט אַשר אַפּ ביי זיך: ער פּאָרט קיין אַמעריקע! אַז „דאָס קעלבל״ וויל נישט קומען צו אים, וועט ער פּאָרן צו איר; אַזויפיל באַלע־באַטישע מענטשן פּאָרן היינטיקע צייטן קיין אַמעריקע, מע־

עס איז אויך אנשטיין; דאָ, אין בערדיטשעוו, האָט ער סאי-
ווי שוין נישט וואָס אנצואוועלן.

**
*

אין משך פון נישט מער ווי צוויי חדשים האָט אַשר זעלדעס געהאַט פּאַרקויפט זיין נחלה און אויספּאַרקויפט אַלצ-דינג, אַדער כמעט אַלצדינג, פון זיין באַלעבאַטישקייט — און אַ פּאָר וואָכן שפּעטער האָט ער זיך שוין געוויגט אויף אַ שיף, וואָס האָט אים געפירט קיין אַמעריקע...

קאַפּיטל נײַנצן

זאַבאַסטאָווקעס

זל טוב! בערדיטשעוו האָט שוין אַ וואָדאָפּראָ־וואָד: מ׳טוט אַ דרעי אַ קרענטל אין קיך — און ס׳גייט וואַסער פון דער וואַנט, ריין וואַסער, נישט דאָס שמוץ פונם גנילאָפּיאַט. באַלע־באָסטעם זאָגן, אַז דאָס איז „אַ ברכה פון זיין ליבן נאָמען". זיי האָבן אָפּנים פאַרגעסן, אַז פאַר אַט דער „ברכה פון זיין ליבן נאָמען" האָט די שטאָט געהאַט צו פאַרדאַנקען איר אינטעליגענציע, וואָס האָט בשעת דער גרוי־סער כאָלעריע־מגפה געמאַכט גוואַלדן, מ׳זאָל איינפירן וואָדאָ־פּראָוואָד און קאַנאַליזאַציע. קיין קאַנאַליזאַציע איז טאַקע נאָך אַלץ נישטאָ; און די פּולע צעבערס מיטן קיך־אָפּפּאָל גיסט מען נאָך אַלץ אַרויס וואו נאָר ס׳לאָזט זיך. אָבער נאָך וואַסער צום טרינקען דאַרף מען שוין מער נישט אַנקומען צו דעם פאַרעיפושטן טייך, וואָס הייסט גנילאָפּיאַט, וואו פראַטשקעס וואַשן אַלע טאָג גאַנצע הויפנס קויטיק גרעסט, און וואו ס׳שווימען תמיד אַרום די שפּורן, וואָס פערד לאָזן נאָך זיך ביים פּאָיען זיך דאָרטן.

יאָ, בערדיטשעוו הייבט־אָן זיך אויסמענטשלען צובים־לעך. אין דער פאָליציי, אין דער אופראַוע, אין טייל רייכע געשעפטן און אין עטלעכע נגידישע הייזער איז שוין איינגע־פירט טעלעפאָן און עלעקטרישע באַלייכטונג. דאָס אייגענע

אויך אין דער שטאטישער באנק. דאס אלץ איז, צום טייל, געקומען דערפון, וואס נאכן גרויסן „געלטעניש" אויף באנק-ראטן אין שטאט האבן עטלעכע גרויסע לאדזשער פאבריקאנטן געעפנט אייגענע הורט-קראמען אין בערדיטשעוו. דעם אר-טיקן שניט-קרעמער איז פון האבן די „בערן" פון לאדזש פאר קאנקורענטן מן הסתם קיין געזונט נישט צוגעקומען. אבער דער שטאט, ווי א צענטער פון מסחר, האט דאס זיכער צוגע-געבן מער חשיבות.

מיט דער צייט איז אויך צוגעקומען א היפשע צאל נייע פאבריקן און פאבריקלעך. אמת, דאס זענען נישט געווען קיין פאבריקן פון, וואס מ'רופט, „שווערע אינדוסטריע". על-פי-רוב זענען דאס געווען פאבריקלעך פון אזוינע מינים סחורה ווי: מאטראצן, קאלדרעם, קינדער-וויגלעך, לעדערנע הענטשעקעס, געשטריקטע שארפעס, רענצלעך, בערשטלעך, פאפירענע שאכט-לען, געפלאכטענע קיישלעך, אדער פאפיראסן, שאקאלאדן, קאנ-פעקטן און נאך אזוינע זאכן.

מיט דעם מערן זיך פון די דאזיקע מינים פאבריקלעך און ווארשטאטן איז, נאטירלעך, געשטיגן די צאל לוין-ארבע-טער, וואס האבן געפונען באשעפטיקונג אין די אלע פארשיי-דענע פאכן. צום גרעסטן טייל זענען די ארבעטער געווען יונגע מענטשן, ארעמע בחורים און מיידלעך, וואס האבן מיט זייערע מאגערע פארדינסטן געדארפט אויסהאלטן נישט בלויז זיך אליין, נאר אויך העלפן זייערע עלטערן און די קליינע קינדער אין זייער הויז-געזינט... אבער דער לוין, וואס די דאזיקע ארעמע בחורים און מיידלעך האבן באקומען פאר זייער פראצע, איז געווען נישטיק קליין, און די שעהן פון ארבעט זענען געווען לאנג ווי דער גלות און האבן אפטמאל זיך פארצויגן ביז שפעט אין דער נאכט אריין.

האָט דאָס געפירט צו אַ שפּאָגל-נייער „צרה", צו עפּעס אַזוינס, וואָס מ'האָט אין בערדיטשעוו פריער קיינמאָל נישט געזען און דערפון נישט געהערט: צום ערשטן מאָל אין איר לאַנגער געשיכטע איז דער שטאָט אויסגעקומען צו זען, אַז פּשוטע אַרבעטאַרערס זאָלן מאַכן יד-אחת און גיין צום באַלעבאָס מאָנען, נישט בעטן, נאָר טאָקע בפירוש מאָנען, אַ הוספּה אויף די שכירות און אַ הנחה פון די שעהן אַרבעט — פּאָר אַלעמען גלייך! און אַז דער באַלעבאָס וויל נישט נאָכגעבן, נעמען זיך צונויף די אַרבעטאַרערס און, אָלע אינאיינעם, לאָזן זיי איבער די אַרבעט אינמיטן — און דאָס גאַנצע געשעפט איז קאַפּוט...

דאָס האָט געהייסן אַ זאַבאַסטאָווקע, אַנדערע האָבן עס גערופן אַבסטרוקציע, און ביי די פּשוטע יידן, בפרט ביי די יידענעס אין בערדיטשעוו, איז פון אַבסטרוקציע געווארן „סטרוקצי" און די צעבונטעוועטע אַרבעטאַרערס האָבן זיי גערופן „סטרוקציניקעס". אַנגעהייבן האָבן זיך די זאַבאַס-טאָווקעס אַדער אַבסטרוקציעס אין די קלענערע פאַבריקלעך, וואו עס זענען געווען באַשעפטיקט נישט מער ווי אַ פּינף אַדער זעקס באַלמלאָכעס. אָבער ס'האָט נישט לאַנג גע-דויערט און אַט די „ניי-מאָדנע צרה" האָט זיך דערטראָגן אויך צו גרעסערע פאַבריקן, וואָס האָבן באַשעפטיקט מער מענטשן.

שפּעטער האָבן אפילו די אַנגעשטעלטע אין קלייטן, די פּריקאַזטשיקעס, אַדער משרתים, ווי מ'האָט זיי גערופן, זיך געזומען צו אַט דעם מיטל — זאַבאַסטאָווקע — כדי אַרויס-צובאַקומען ביי די קרעמערס אַ שטיקל הוספּה אויף די שכירות און אַ שעה ווינציקער פאַרקויפּטקייט צו דער קראָם. אין יענע צייטן האָבן כמעט אָלע קראָמען אין שטאָט זיך געעפנט אכט

אזייגער אינדערפרי און זיך געשלאפן ניט פריער פון צען אדער עלף אזייגער ביינאכט, אפטמאל — נאך שפעטער.

פארשטאנען האט מען, אז סאי די באלמעלאכעם און סאי די פריקאזטשיקעם זענען נישט אליין געקומען צום שכל צו מאכן זאבאסטאווקעס: דאס האבן אונדאי אנדערע, דרויסנדיגע מענטשן, זיי אויפגעקלערט און זיי געלערנט ווי אזוי דורכצופירן אט דעם „אקט פון קלאסנקאמף", ווי די אינטעליגענטן האבן עס גערופן. אבער ווער די אויפקלערערס זענען געווען און ווען, וואו און ווי אזוי זיי האבן עס אזוי וואויל אייngעקנעלט מיט די באלמעלאכעם אדער פריקאזטשיקעם צו מאכן א זאבאסטאווקע — דאס האט מען נישט געקאנט דערגיין.

וואָרים אין יעדער זאבאסטאווקע איז דער אנפירער אלעמאל געווען איינער פון דער גרופע זאבאסטאוושטשיקעס גופא. געווייגלעך איז דער אנפירער געווען אזא איינער, וואס האט געהאט דעם צוטרוי פון זיין אייגענער גרופע און אויך פון די דרויסנדיקע ארגאניזאטארן, וואס האבן אים אויסגעקליבן פאר דעם אנפירער פון דער באטרעפנדיקער זאבאסטאווקע.

איז דעריבער שווער געווען אויסצוגעפינען ווער ס'זענען געווען די הויפט-שולדיקע אין אט די אבסטרוקציעס, וואס האבן אנגעיאגט א נייע מורא אויף די פאבריקאנטן, סוחרים און קרעמערס אין בערדיטשעוו. אזוי איז עס געגאנגען ביז ס'איז איינמאל געקומען צו א זאבאסטאווקע, וואס איז דורכגעפאלן מיט א קנאק באלד אין אנהייב און האט גיפירט דערצו, אז די פאליציי האט זיך דערוואוסט, ווער עס זענען געווען די שולדיקע אין אט דעם „בונט"...

די צרה מיט דער דאזיקער נישט-געראטענער זאבאס-

טאָווקע איז געווען, וואָס אירע איניציאַטאָרן — אַ יידישער בחור און אַ יידיש מיידל — האָבן אַפּנים געהאַט ווינציק פּראַקטישע דערפֿאָרונג אין אָרגאַניזירן גויעשע אַרבעטער. האָבן זיי פֿאַרקוקט דעם גרויסן חילוק צווישן דעם דאָרפישן פּויער, וואָס קומט אין שטאָט אַריין זוכן אַרבעט אין אַ פֿאַבריק, און דעם יידישן באַלמעלאָכע אָדער קראָם־אָנגעשטעלטן, וואָס לעבט כסדר אין שטאָט און האָט אַ גאַנץ אַנדערע באַציאונג צו זיין פּאַך. איבער אַט דעם טעות פון די צוויי יונגע מענטשן איז אַ צאָל אומשולדיקע יידישע פֿאַמיליעס פֿאָראומגליקט געוואָרן און איין פֿאַמיליע איז אינגאַנצן צעבראָכן געוואָרן דורך דעם, וואָס דער קאָפּ פון דער פֿאַמיליע האָט פֿאַרלאָרן זיין לעבן.

נאָר לאָמיר נישט אַליין זיך פֿאַרלויפן דעם וועג. דערווייל האַלטן מיר ביי דער ערשטער מיאוס־דורכגעפֿאַלענער זאַבאַסטאָווקע אין בערדיטשעוו. דאָס איז געווען אָדער, ריכטיקער, האָט געזאָלט זיין אַ זאַבאַסטאָווקע פון אַ דריטהאַלבן צענדליק אַרבעטער אויף דעם „קירפּיטשנע זאַוואָד" (ציגל־פֿאַבריק) פון אַ רוסיפיצירטן פּאָליאַק, וואָס האָט געהייסן קאָנראַד וויאַטעצקי. דער דאָזיקער פּאָליאַק איז געווען אַ כיטערער גוי און אַן אומדערבאַרעמדיקער עקספּלואַטאַטאָר. אין זיין ציגלעלניע, אָדער „זאַוואָד", ווי ער האָט עס גערופן, האָט ער באַשעפטיקט נאָר דאָרפישע כלאָפּעס, אומווייסנדיקע כאָלאָן, וואָס האָבן געהאָרעוועט ווי אַקסן און באַקומען אַ לוין פון גראָשנס, בפּועל ממש גראָשנס — דרייסיק אָדער פּערציק גראָשן (15 אָדער 20 קאָפּיקעס) אַ טאָג.

צווישן די אַלע דריטהאַלבן צענדליק האָראָפּאַשניקעס אויף וויאַטעצקים זאַוואָד איז געווען בלויז אייניער, וואָס האָט

געקאָנט אונטערשרייבן זיין נאָמען. דער דאָזיקער אייניציקער „גראָמאָטנער" אַרבעטער איז געווען אַ יונגער כאָכאָל, וואָס איז ערשט אַ פּאָר יאָר פריער צוריקגעקומען פון מיליטער, וואו ער האָט געהאַט זיך דערדינט צום ראַנג פון יעפרעיטאָר. זיין נאָמען איז געווען סטעפּאַן שעווטשוק. צוליב אַט די צוויי מעלות זיינע — וואָס ער איז געווען דער אייניציקער „גראָמאָטנער" און וואָס, ווי אַ געווען־זענער סאָלדאָט אין דעם צאַרס אַרמיי, האָט ער געוואוסט דעם טייטש פון דיסציפּלין — האָט מען אים געמאַכט פאַרן אָנפירער פון דער זאַבאַסטאָווקע. באָלד אָבער האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די גאַנצע זאַך איז געווען אַ פּעלער: נישט די דאָרפישע גויים האָבן געקאָנט זיין זאַבאָסטאָוושטשיקעס, און נישט דער סטעפּאַן שעווטשוק האָט געטויגט צו זיין זייער פירער.

דער כיטרער וויאַטעצקי האָט נאָר געדאַרפט אַ סטראָשע טאָן די כלאָפּעס מיט טורמע — און זיי האָבן אַלע באָלד אויפּ מאָרגן זיך צוריק־געזונען צו זייער אַרבעט. וויאַטעצקין איז אויך גאָר נישט שווער אָנגעקומען אַרויסצוקריגן פון שעווטשוקן די נעמען פון די „גאָטלאָזע בונטאָוושטשיקעס, וואָס פאַרפירן ערלעכע אַרבעטער און נאָרן זיי אָפּ מיט פּוסטע צוזאָגן". שעווטשוק האָט אַרויסגעגעבן די נעמען פון דעם „זשידעק" און דער „זשידיווקע", וואָס האָבן אים „אייניגערעדט" צו מאַכן די זאַבאַסטאָווקע, און דער פּאָליאַק וויאַטעצקי האָט די נעמען טאַקע גלייך איבערגעגעבן דער פּאָליציי.

שעווטשוקן זענען דער „זשידעק" און די „זשידיווקע" באַקאַנט געווען אונטער די נעמען: איסאַק און פּאָליאַ. אָבער, אַז דאָס זענען געווען זייערע קאָנספּיראַטיוו נעמען, נישט זייערע אמתע נעמען — האָט שעווטשוק נישט געוואוסט. ער

האָט אויך נישט געוואוסט, וואו די צוויי „בונטאָוושטשיקעס" וואוינען. איז דער בערדיטשעווער פאָליציי נישט אַזוי גרינג געווען צו געפינען דעם „איסאַק" און די „פאָליצ".

איז אַוועק איבער אַ וואָך ביז די פאָליציי האָט זיך דער־וואוסט די אמתע נעמען פון די צוויי „קאָנספיראַטאָרן". דער בחור איז געווען דער זון פון אַ קלעזמער, וואָס האָט געשפילט אין פידוצערס קאַפעליע. דעם בחורס נאָמען איז געווען פישל, און זיין פאָמיליע־נאָמען איז געווען קאַץ, נאָר געדופן האָט מען אים „פישל דעם קעצעלעס". זיין פאָטער, דער קלעזמער מאיר קאַץ, איז געווען אַ קליין, דאַר מענטשל און אַ שטילינקער. האָט די קלעזמער־קאַפעליע אים געדופן „ס'קעצעלע", און דער צו־נאָמען איז נאָך ביי זיין לעבן איבערגעאַנגען בירושה צו זיין זון, פישל דעם קעצעלעס. פישל איז געווען אַן עקסטערניק. דאָס הייסט — ער האָט אַליין זיך גערעכנט און זיך געגרייט צו קאָנען „אָפגעבן" עקזאָמען אויף אַ צאָל קלאַסן גימנאַזיע. ער איז דאָס געווען דער קאָנספיראַטיוור „איסאַק".

די „פאָליצ", ווידער, איז געווען אַ טאַכטער פון אונזער וואויל־באַקאַנטן רייכן פאָדריאַדטשיק, שימעלע ספירט. איר אמתער נאָמען איז געווען פייגעלע, אָדער פאַניע, ווי אירע חברים און חברטעס האָבן זי גערופן. פייגעלע איז קוים זיבעצן יאָר אַלט געווען און איז געווען די עלטסטע פון פיר קינדער ביי אירע עלטערן. נאָר איר זענען געקומען צוויי אינגלעך, איינס — פופצן יאָר אַלט, און דאָס צווייטע — צוועלף יאָר, און אַ מיידעלע פון קאָרגע צען יאָר.

פייגעלע איז געווען אַ גראַטן קינד, האָט זיך גוט גע־לערנט און זיך געגרייט צו פּאָרן קיין פעטערבורג, שטודירן אויף אַקושערקע. דערווייל האָט זי געהאָלפן אירע עלטערע

חברים און חברטעס, וואס זענען געווען מיטגלידער פון א גע־
היימער רעוואלוציאנערער גרופע, אין זייער ארבעט פון „אויפ־
קלערן דאס פאלק". זי אליין איז נאך נישט געווען קיין מיטגליד
פון דער געהיימער גרופע. אבער זי פלעגט פונדעסטוועגן זיך
באטיליקן אין דער גרופעס „סכאדקעס" (געהיימע צוזאמענ־
קומס) און העלפן ארגאניזירן זאבאסטאווקעס.

קאַפּיטל צוואַנציק

די שרי פה

אַלד נאָכן מיאוסן דורכפאַל פון דער זאַבאָס־טאָווקע אויף וויאַטעצקים זאָוואָד זענען ביידע, פישל און פייגעלע, תיכף געוואָרנט געוואָרן פון זייערע עלטערע חברים, אַז די פּאָליציי וועט אַוודאי זיך דערוויסן זייערע אמתע נעמען — און זיך אַ לאָז טאָן זיי אַרעסטירן. אַזוי איז עס טאַקע געווען. נאָר אַז די פּאָליציי איז, ווי איר שטייגער איז געווען, געקומען ביינאַכט זיי אַרעסטירן, האָט זי קיינעם פון זיי נישט געפונען אין דערהיים. פישל האָט זיך אויסבאַהאַלטן ביי זיינעם אַ חבר אין אַ צוויטן עק שטאָט, און פייגעלע איז געווען אַוועקגע־פאָרן צו אירן אַ פעטער, איר מוטערס אַ ברודער, וואָס האָט אַמאָל געוואוינט אין קיעוו, נאָר האָט שפּעטער זיך אַריבער־געקליבן קיין זשיטאָמיר. איז די פּאָליציי „געבליבן מיט אַ נאָז". און דער פּאָליאַק וויאַטעצקי איז געווען ביטער אַנ־טוישט וואָס מ'האָט נישט געכאַפּט די בונטאָוושטשיקעס, וואָס האָבן געהעצט זיינע ארבעטער.

דעם „אַקציזניק" טשעפּענקאָן, אַבער, וואָס איז אין אמתן געווען, ווי מיר ווייסן שוין, אַ צאַרישער געהיים־אַגענט, — אים איז דווקא געגאַנגען אין לעבן צו פּאַקן די „פּאַרשוועריס, וואָס בונטעווען דאָס פּאָלק". האָט ער אַנ־געשטעלט שפּיאָנען נאָכצושפּירן די קרובים פון די צוויי געזוכטע „קאָנספּיראַטאָרן"; און דורך אַט די שפּיאָנען איז

די פאליציי טאקע געקומען, פריער, איבער פישל דעם קע־צעלעם און, דערנאך, איוך איבער שימעלע ספירטם טאכטער. דאם איז נישט אפגעלאפן אזוי גלאטיק, און ס׳האט געפירט, ווי שוין געזאגט, צו גענוג אומגליקן, וואם די שטאט האט געהאט לאנג צו געדענקען. דאם ערשטע גרויסע אומגליק איז געשען ביים ארעסטירן פישל דעם קעצעלעם, און געווען איז עם אזא מעשה:

פישל האט זיך געהאט אויסבאהאלטן אין א שטיבל ערגעץ ווייט ארויף אויף דער יורדעווקע, נישט ווייט פון א גילזען־פאבריק. אין דעם שטיבל האט געוואוינט א איד, וועמען מ׳האט געדופן סרוליע באק — מסתמא ווייל ער האט געהאט א ציגן־בערדל. דער סרוליע באק איז געווען א שטריקנציער; זיין פרנסה איז געווען — פלעכטן פון פלאקם שטריק פאר טרעגערם און באלעגאלעם, און דינערע שטריקלעך פאר קרע־מערם, צום פאקעווען פעקלער. דעם פלאקם האט מען גע־דארפט האלטן טרוקן, ער זאל נישט קאליע ווערן. זענען ביי סרוליען געלעגן די קנוילן פלאקם אויפן בוידעם, אנגע־הויפנט ארום דעם ליימענעם קוימן. סרוליעס גאנץ ביסל פאר־מעגן איז געווען ארויסגעלייגט אין זיין זאפאס פלאקם, און ער האט עס געהיט ווי מ׳היט אן אוצר.

דאם הויז־געזינט סרוליעס איז באשטאנען אינגאנצן פון פיר נפשות — שוין מיט זיין שוויגער. סרוליע און זיין וויב האבן געהאט נישט מער ווי איין קינד, א זון פון צוויי־און־צוואנציק יאר. דער זון איז נעבעך געווען א וויסטער קאליקע; ער האט געהאט צוויי הארבעס (הויקערס) אייגעם פון פארנט און אייגעם פון הינטן. אבער א קאפ האט דער זון געהאט א גוטן און ער איז געווען א מתמיד א לערנער. ער איז שטענ־דיק געזעסן איבער ביכער, האט א סך געלערנט, א סך גע־

לייענט און איז געווען א גרויסער קענער. ביי אים טאקע האט עס פישל דעם קעצעלעס זיך געלערנט שפראכן, מאטע־מאטיק, היסטאריע, געאגראפיע און די אלע אנדערע לימודים, וואס מ'דארף קענען, אז מ'גרייט זיך צו אן עקזאמען. אט צו דעם חבר און לערער זיינעם איז עס פישל געקומען זיך אוים־באהאלטן פון דער פאליציי.

***

נישט לאנג איז פישלס באהעלטעניש געבליבן א סוד פאר טשעפענקאם שפיאנען. האט די פאליציי איינמאל אינ־מיטן נאכט געמאכט אן אבלאווע אויף סרוליע באקס שטיבל — און פישל איז ארעסטירט געווארן. אבער דאס איז פאר דער פאליציי נאך ווינציק געווען. די געזעץ־היטערס האבן געמיינט, אז אויך סרוליעס זון, דער קאליקע, איז איינער פון די בונטאוושטשיקעס. האבן זיי זיך א נעם געטאן איבערקערן דאס גאנצע הויז פונם קעלער ביזן בוידעם, זוכן פארבאטענע ביכלעך אדער אנדערע „באווייזן" קעגן דעם פארדעכטיקטן זון פונם שטריקנציער.

פון די אלע ביכער און ביכלעך אין שטוב איז קיין איינס נישט געווען פון דעם מין, וואס די געזעצהיטערס האבן געזוכט. איטלעך בוך און ביכל, וואס דער עלטסטער פון די זוכערס האט געגומען אין האנט, האט געהאט דעם שטעמפל „דאזוואליענא צענזורא". איז עס דאך כשר. אבער ווער ווייסט, צי דער ארבאטש האלט נישט פארשטעקט זיינע טריפהנע ביכלעך ערגעץ אין קעלער צי אויפן בוידעם.

האט מען געזוכט פריער אין קעלער — און גארנישט געפונען. דערנאך איז איינער פון די זוכערס ארויף, מיט א ליכט אין האנט, אויפן בוידעם — אפשר וועט מען דארטן

געפינען וואָס מען זוכט. אָבער, נאָך אייִדער דער זוכער האָט באַוויזן זיך פֿרומצוקומען, האָט אַ קנויל פּלאָקס זיך אָנגעצונדן פון דעם ברענענדיקן ליכט אין דעם זוכערס האַנט — און אין איין מינוט האָט שוין דער גאַנצער בוידעם געפּלאָקערט...

דער צעשראָקענער און פֿאַרסאָפּעטער געזעצהיטער, אַ שוועך־לייביקער גוי, האָט זיך קוים מיטן לעבן אַראָפּגעראַטעוועט פונם בוידעם מיט אַ געשריי: „פֿאַזשאַר!" איז געוואָרן אַ טרעוואָגע. פֿאָליצייִ האָט אָנגעהייבן פייפן אויף די גרילצנדיקע פייפלעך — רופן די „פֿאַזשאַרנע קאָמאַנדע". אָבער ביז די פייערלעשערס זענען אָנגעקומען האָט שוין סרוליעס שטיבל געפּלאָקערט פון אַלע זייטן און די פלאָמען האָבן שוין געהאַט זיך צעוואַרפן איבער די שכנישע שטיבער...

גאַנצע פינף שעה האָבן די פייערלעשערס זיך גערַאַנגלט מיט דער דאָזיקער ביינאַכטיקער שרפה. זעקס שטיבער זענען יענע נאַכט פֿאַרצוקט געוואָרן פון די פלאָמען. אויך די גילזען־פֿאַבריק איז אַוועק מיטן רויך. קרוב צו דרייסיק נפשות, צווישן זיי אַ צענדליק פּיצלער קינדער, זענען געבליבן אָן אַ היים און מיט כמעט נישט מער ווי דעם הוילן העמד אויפן לייב. די קולות און דאָס געיאָמער פון די נשרפים האָט מען געקאָנט הערן אַ מייל אַוועק; און אין אָט דעם מוראָדיקן טומל און געפּילדער האָט דער אַרעסטירטער פישל דערווייל זיך אַרויסגעדרייט און איז נעלם געוואָרן — ווי אין וואַסער אַריין...

***

נאָך דער גרויסער ביינאַכטיקער שרפה אויף דער יור־דעווקע האָט די גאַנצע שטאָט זיך געקאָכט מיט דער פֿאַליציים אומגעלומפּערטער אָבלאַווע אויף סרוליעס באַקס הויז, וואָס האָט גורם געווען יענע שרפה און האָט פּאַראָמגליקט אַזויפיל

אומשולדיקע מענטשן. מ׳האָט אפילו געהערט פון אַנשטעלן אַדוואָקאַטן צו מאַנען ביי דער „אופראַווע" (שטאַט־אַדמיניסטראַציע) אַ פאַרגיטיקונג פאַר די אומגליקלעכע נשרפים. פאַרשטייט זיך, אַז דער פאַליציי האָט דאָס קיין כבוד נישט פאַרשאַפט.

דערצו נאָך דער פאַרדראָס און די בושה וואָס די גאַנצע אַבלאַווע איז געווען פֿרויסגעוואָרפן; דער „בונטאַווישטשיק", וואָס מ׳האָט דאָרטן פֿרעסטירט — דער קאָנספּיראַטיוור „איסאַק", פישל דעם קעצעלעס — ער האָט דאָך אינם טומל פון דער שרפה זיך אַרויסגעדרייט ביי דער פאַליציי פון אונטער די הענט און איז פאַרשוואונדן געווארן. האָט דער עולם געהאָט פון וואָס חוזק צו מאַכן און איבער וואָס זיך צו קאָכן. אָבער נאָך איידער ס׳איז אַריבער א וואָך נאָך יענער אַבלאַווע האָט זיך שוין געקאָכט מיט א נייעם פֿרעסט, און דער נייער פֿרעסט האָט עטלעכע טעג שפּעטער געבראַכט א ניי אומגליק, וואָס האָט אויפגערודערט די שטאָט און פֿרויסגערופן טיפן טרויער ביי א סך, א סך יידן אין בערדיטשעוו.

פיר טעג נאָך דער אַבלאַווע (און דער שרפה) ווען מ׳האָט פישלען געהאָט פֿרעסטירט און ער איז באַלד נעלם געווארן, האָט די פאַליציי פֿרעסטירט פישלס יונגע חברטע, שימעלע ספּירטס טאָכטער, פייגעלע, וואָס איז געווען די קאָנספּיראַטיוור „פאַליא" אין דער נישט־געלונגענער זאַבאַסטאָווקע פון וויטעבסקער פּראָצעס. פייגעלע איז פֿרעסטירט געווארן אין א פרייטיק פאַרנאַכט, באַלד וויי זי איז בגנבה צוריקגעקומען פון זשיטאָמיר און האָט געזאָלט פאַרבלייבן אין דערהיים בלויז ביז איבער שבת. ביים פֿרעסטירן שימעלע ספּירטס טאָכטער האָט מען קיין אַבלאַווע נישט געמאַכט. אָבער זיין טעכטערל האָט מען גלייך אַוועקגעפירט, אונטער א פאַליציי־וואַך, צום נאַענטסטן „אוטשאַסטאַק". ווי אַזוי דאָס האָט זיך אָפּגערופן

אויף פייגעלעם עלטערן און אויף די דריי אינגערע קינדער אין הויז — קאָן מען זיך שוין פאָרשטעלן.

שימעלע איז באַלד אַוועק צום פאָליצמייסטער און האָט געפֿרואווט, מיט די תקיפות פון אַ רייכן פאָדריאָדטשיק, פועלן מען זאָל באַפרייען זיין קינד. אָבער ס'האָט נישט געהאָלפן. ער האָט אפילו געפֿרואווט „אויסקויפן" זיין טאָכטער — און פאַר אַ גאַנץ היפשער מטבע — און אויך דאָס האָט זיך נישט איינגעגעבן. נאָך דער פיאַסקאָ מיט פישלס אַנטרינען ווערן האָט דער פאָליצמייסטער מורא געהאַט צו לאָזן זיך איבער־קויפן...

איז שימעלע ספּירט באַלד דעם צווייטן אָוונט, שבת־צו־נאַכטס, געלאָפן קיין קיעוו — צום גובערנאַטאָר אַליין. דריי טעג האָט שימעלע געדאַרפט וואַרטן אין קיעוו איידער דער גובערנאַטאָר האָט אים אויפגענומען. אָבער ער איז די דריי טעג נישט געזעסן מיט פֿאַרלייגטע הענט; ער האָט דאַרטן זיך באַראַטן מיט אַ פּאָר גרויסע אַדוואָקאַטן מכוח וואָס צו טאָן אויב דער גובערנאַטאָר זאָל אויך אָפּזאָגן זיין בקשה.

פאָרשטייט זיך, אַז אויך צום גובערנאַטאָר איז שימעלע געגאַנגען נישט מיט קיין לייִדיקע הענט; ער האָט דעם גו־בערנאַטאָר אונטערגעטראָגן אַ גאָר שיינע „מתנה" — אַ היפש פּעקל באַנקנאָטן... וואָס דאָס אַלצדינג האָט אָפּגעקאָסט אונזער שימעלען וואָלט געקלעקט אויף אַ פיינעם נדן פאָר אַ צענדליק יידישע טעכטער. אָבער ער האָט אויסגעפירט זיינס: זיין פייגעלע איז באַפרייט געוואָרן, נאָר בלייבן אין דערהיים האָט זי נישט געקאָנט; דעם גובערנאַטאָרס באַדינג איז געווען — זי זאָל פֿאַרלאָזן רוסלאַנד, און שימעלע האָט, בלית ברירה, געמוזט איינגיין אויף דעם באַדינג.

***

אין ווינציקער ווי אַ וואָך נאָך פּייגעלעם באַפרייט ווערן האָט שימעלע אַליין זי אַרויסבאַלייט צו דער גרענעץ, וואו אַ צאַרישער זשאַנדאַר האָט זי אַריבערגעשטעלט אויף דער עסטרייכישער זייט. נאָטירלעך האָט דער פּאָטער געהאָט באַזאָרגט פּייגעלען מיט גענוג געלט און מיט די נייטיקע פּאַפּירן, אַז זי זאָל קאָנען אין עסטרייך זיך באַשטאָטן ווי ס׳באַדאַרף צו זיין. אָפּגערעדט איז געווען, אַז זי זאָל אין ווין זיך באַזעצן אין אַ געוויסן פּאָנסיאָן און דאָרט וואַרטן אויף ווייטערדיקע אָנווייזונגען פון דער היים.

אין האַרצן ביי זיך האָט שימעלע געהאָפט, אַז אים וועט נאָך געלינגען בקרוב צוריקברענגען זיין טאָכטער אַהיים. פּיי־געלע איז בשלום אָנגעקומען קיין ווין און האָט זיך דאָרטן באַשטאָט אַזוי ווי ס׳איז געווען אָפּגערעדט. אָבער דעם פּאָטער האָט זי מער קיינמאָל נישט געזען און פון אים קיינמאָל נישט געהערט. מיט שימעלע ספּירט איז אַ גרויס אומגליק געשען, און די סיבה פונם אומגליק איז געווען טאָקע פּייגעלעם ארעסט און איר באַפרייט ווערן.

פון אַרומיאָגן זיך ווי אַ פּאַרסמטע מויז, טעג און נעכט אָן אַן אָפּרו, אויסצוכלאָפּאָטשען זיין טאָכטערס באַפרייאונג, איז שימעלע ספּירט אַהיים געקומען אַ פּיזיש־צעבראָכענער מענטש. קיין גיבור איז שימעלע קיינמאָל נישט געווען, און די צרה מיט זיין טאָכטערס ארעסטירט ווערן איז געשען גראָד ווען ער האָט געליטן פון אַ פּאַרקילונג. אין אַן אַנדער צייט וואָלט זיין וויב, זיין רייזעלע, אים מיט אַזאַ פּאַרקילונג נישט אַרויסגעלאָזט פון הויז. ער האָט געדאַרפט געווען זיך צוועק־לייגן אין בעט אויף עטלעכע טעג און זיך גוט אויסרוען.

האָט אָבער פונקט דעמאָלט זיך אונטערגערוקט די צרה מיט זיין טעכטערלם ארעסטירט ווערן; און דאָס אַרומיאָגן

זיך זיינס — דאָס לויפן צום פאָליצמייסטער, דערנאָך קיין קיעוו צום גובערנאַטאָר, און שפּעטער, זיין פּאָרן מיט פּייגעלען צו דער גרענעץ — דאָס אַלצדינג אינאיינעם האָט אָפּנים ארויסגעוויגן ביי אים זיין לעצטן טראָפּן כוח. איז ער, באַלד ווי ער איז אהיימגעקומען, אריינגעפאַלן אין א געפערלעך היציק שלאָפקייט מיט אַן אָנצינדונג אין ביידע לונגען. דאָקטוירים האָבן געאַרבעט מעשים און אָנגעוועדט אַלע מיטלען אים צו ראַטעווען, אָבער ס׳איז זיי נישט געראָטן. אין צייט פון איינע דריי מעת־לעת איז שימעלע ספּירט ממש „פּאר־ברענט״ געוואָרן.

***

שימעלעס פּלוצימדיקער טויט האָט אויפגערודערט די גאַנצע שטאָט. אַלע האָבן געזען אין אים נאָך א קרבן פון די זאָבאָסטאָווקעס און די ארעסטן ; און א שווער־דריקנדיק געפיל פון אָנגסטיקער אומזיכערקייט האָט אַרומגענומען אַלעמען. דאָס איז געווען א צוגאָב צו דעם טיפן צער און טרויער פון די הונדערטער און הונדערטער מענטשן, יידן און אויך נישט־יידן, וואָס האָבן שימעלען געקענט און אים ליב געהאַט. א לוויה האָט שימעלע ספּירט געהאַט נאָר א גרויסע. אזא לוויה האָט די שטאָט לאַנג נישט געהאַט געזען. ווייבער האָבן געיאָמערט אויף א קול, און אויך מענער האָבן נישט געקאָנט איינהאַלטן די טרערן.

מיקיטע טערק, שייקע פּיצלס הייסטער פּריינט, האָט זיך געשלעפּט מיט זיין הילצערנעם פוס נאָר הינטן, ביים סאָמע ענק פון דער לוויה. ער האָט נישט אויפגעהערט כליפּען און רייסנדיק זיך מיט מיט ביידע הענט ביי דער טשופּרינע, האָט ער געהאַלטן אין איין פּרענק, פּאַרוואָס האָט נישט דער טייוול

בעסער אים צוגענומען אויף שימעלעם אָרט. אז מען איז געקומען צום טויער פונם בית הקברות האָט מיקיטע זיך אומגעקערט און איז אַוועק אין קלויסטער, דאָרט אָנצינדן א ליכטל „פאַר דער פרומער נשמה פונם גוטן שימעלע"...

**
*

און די אלמנה? — איר בראָך און איר וויטיק לאָזט זיך נישט באַשרייבן. אַן אַנדער פרוי אויף איר אָרט וואָלט אפשר אינגאַנצן פאַרלאָרן דעם קאָפּ. די קלוגע רייזל, אָבער, אַזוי טיף צעווייטיקט ווי זי איז געווען, האָט פאַרשטאַנען, אז זי מוז זיך האַלטן אין האַנט. זי האָט געפילט די דאָפּלטע אחריות פאַר דעם וואויזיין פון אירע קינדער, וואָס דער גורל האָט איצטער ארויפגעוואָרפן אויף איר. פון איצט אַן מוז זי זיין נישט בלויז א מאַמע, נאָר אויך א טאַטע צו די קינדער. האָט רייזל זיך געשטאַרקט און מיט גוט־דורכגעטראַכטער אויסגערעכנטקייט האָט זי אָנגעהייבן אויסצופלאַנעווען וואָס זי האָט צו טאָן ווייטער.

איין זאַך איז רייזלען קלאָר געוואָרן באַלד נאָך איר מאַנס טויט: פאַר די קינדער איז קיין תכלית נישט צו בלייבן אין רוסלאַנד — בפרט אז דאָס עלטסטע קינד אירם, איר פייגעלע, קאָן סאַי־ווי נישט צוריקקומען אהיים. דאָרף מען דעריבער קודם כל אָנהייבן ליקווידירן אַלע געשעפטן, וואָס זענען געבליבן פון שימעלען. רייזל האָט געוואוסט, אז דאָס איז נישט קיין לייכטער עסק און טוט זיך נישט אזוי גרינג ווי עם פלאַנעווען זיך. אָבער זי האָט אויך געוואוסט צו וועמען זיך צו וועגדן און וועמענם הילף צו זוכן אין אָט דער ערבעט פון ליקווידירן די געשעפטן און איינקאַסירן אזויפיל מזומן ווי ס'וועט זיך נאָר לאָזן.

געווים האָט מען געדאַרפט רעכענען, אַז ס'וועלן זיין פאַרלוסטן, אפשר גרויסע פאַרלוסטן. וואָרים דאָ האָט זיך נישט געהאַנדלט אין בלויז אויספאַרקויפן אינוועַנטאַר: זאַכן, וואָס האָבן באַשטימטע מאַרק-פרייזן. מיט פאָדריאַדן איז עס אַ גאַנץ אַנדער געשיכטע. דאָ דאַרף מען ליקווידירן קאַנטראַקטן אויף בוי-פראָיעקטן, וואָס זענען האַלב פאַרענדיקט, דריי-פערטל פאַרענדיקט, אָדער וואָס זענען ערשט אָנגעהויבן גע-וואָרן. אין אַזייַנע פאַלן קאָן מען נישט וויסן וויפיל עס וועט זיך לאָזן אַרויסבאַקומען פאַר די פאַרנוצטע מאַטעריאַלן. דאָס אַלצדינג האָט די קלוגע רייזל גאַנץ גוט פאַרשטאַנען. איז זי נישט געווען אַזוי שטאַרק אָנטוישט ווען זי האָט געזען אַז אין דעם פראָצעס פון ליקווידאַציע זענען אַ סך טויזנטער רובלס געגאַנגען לאיבוד.

אַ חדשים צען זענען אַוועק ביז רייזל האָט געהאַט ליק-ווידירט אַלע געשעפטן; און נאָך די אַלע פאַרלוסטן, וואָס זי האָט דערביי געהאַט, איז איר געבליבן אַ ריינער קאַפּיטאַל פון אַרום אַכציק טויזנט רובל. נאָך שימעלעס ערשטן יאָרצייט איז די אלמנה שוין געווען אינגאַנצן גרייט צו נעמען אירע דריי קינדער — צוויי יונגע בחורימלעך און אַ מיידעלע פון אַ יאָר עלף — און מיט זיי אַריבערפאָרן קיין ווין, צו זייער פייגעלען. אין ווין האָט די פאַמיליע פאַרוויילט אַ קורצע צייט, בלויז עטלעכע וואָכן. רייזלס פלאַן איז געווען זיך צו באַזעצן אין דער שווייץ. דאָס האָט זי געוואָלט צוליב די קינדער, פאַרשטייט זיך. פייגעלען, אָבער, האָט שטאַרק געצויגן קיין אַמעריקע. אויך דער עלטערער פון די צוויי אינגלעך — דאָן אַ בחורל שוין פון איבער זעכצן יאָר — האָט געהאַט מער חשק צו אַמעריקע אריידער צו דער שווייץ. האָט די מאַמע זיי צוליב געטאָן — און שימעלע ספירטם גאַנצע פאַמיליע איז געקומען קיין ניו-יאָרק.

קאַפּיטל איין־און־צוואַנציק

מירל די ערלית

ווישן די בערדיטשעווער גויים — דאָס היסט, די גויים וואָס זענען געבוירן אָדער אויפגעצויגן געוואָרן אין שטאָט גופאָ — זענען געווען אַ סך וואָס האָבן געהאַט י י ד י ש. אָבער זייער יידיש־רעדן איז געווען טאקע ווי אַ גוי רעדט יידיש. אַן אויסנאַם איז געווען די פּראָפעסאָר מאַריניץ, וועמען די ווייבער האָבן גערופן „מירל די ערלית" (אַרעיליס). מירלס יידיש האָט פּאַר־מאָגט אַלע חנען און קניטשעלעך פון דעם יידישן לשון, וואָס ס׳האָבן גערעדט אַלע יידענעם אין בערדיטשעוו, און איז געווען באַווירצט מיט אַ סך לשון־קודשדיקע ווערטער. זי האָט געוווצט אפילו אַזוינע ווערטער ווי: לעמאַנאַשעם, אויליעמאַבע, מאַלע־כאַמאָועם, אַלעוואַשאַלעם, מירצעשעם — שוין אַפּגערעדט פון אַנדערע, גרינגערע ווערטער און אויסדרוקן פאַריידישטע פון לשון־קודש.

מירל די ערלית איז געווען אַן אלמנה. זי האָט געהאַט פאַרלוירן איר מאַן ווען זי איז נאָך גאָר אַ יונגע פרוי געווען. איר מאַן, אַ געוועזענער קוטשער און אַ גרויסער שיכור, איז דערטרונקען געוואָרן, ווען ער איז איינמאָל, אַ טויט־שיכורער, געגאַנגען זיך באָדן אין גניל־אַפיאָט און האָט, אייגער אַליין, זיך אַוועקגעלאָזט שווימען קעגן דעם שטראָם ביז צו דער מיל. ער איז אַהין נישט דערשוואומען און מ׳האָט נישט גע־

וואוסט וואו זיין געבוין איז אהינגעקומען, ביז מ׳האט עטלעכע טעג שפעטער געפונען זיין קערפער פארקלעמט צווישן די קלעצער, וואס האבן אונטערגעשפארט די בריק צו דער גרעבליע.

מארינע איז דעמאלט אלט געווען נישט מער ווי איין־און־דרייסיק יאר, אבער זי איז פארבליבן אן אלמנה. אז אימיצער האט זי געפרעגט, פארוואס זי האט קיינמאל נישט געפרואווט איר מזל מיט א צווייטן מאן, איז איר ענטפער געווען: „א לייטישער גוי וויל נישט נעמען א פראסטע פראשטקע פאר א ווייב, און די זשלאבעס, וואס האבן מיך יא געוואלט, זענען אלע געווען קליינע פארדינערס, אבער גרויסע שיקורים — און איך בין שוין, באראשעם, געגנוג צארעס זיך אויסגעשטאנען פון מיין ערשטן מאן, דעם שיקער, אלעוואשאלעם".

פון וואשן גרעט פאר יידישע באלעבאסטעס האט מארי־ניע די פראשטשקע פארדינט קוים גענוג אויף איר אייגן ארעם אויסקומעניש. אבער קיין סך האט זי נישט געדארפט. זי איז געווען איינע אליין. קיין קינדער האט זי קיינמאל נישט גע־האט. „דער רעבוינעשעלאוילעם האט אפאנעם נישט געוואלט מיך מאכן פאר א מאמע", פלעגט זי זאגן און דערביי מיט א שמייכל צוליגן: „מעילי, נו, ס׳איז נישט קיין אומגליק, אז די שטאט וועט האבן עטלעכע גויעם ווינציקער".

ווי אן אפטע ארויסגייערין אין יידישע הייזער האט מא־רינע, אדער מירל די ערלית, גוט געקענט דעם שטייגער פון לעבן און פירן זיך אין הויז פון יעדער יידישער באלעבאסטע. האט זי אויך געוואוסט ביי וועמען א זון אדער א טאכטער שטייט אין שידוכים, וער ס׳וואלט וועמען געוואלט האבן פאר אן איידעם, אדער א שנור, און אפילו וואו ס׳האלט זיך אין

אויספיקן א שידוך, וואָס קיינער פון די עלטערן וויסט נאָך דערפון נישט. האָט זיך געמאַכט, אז איינמאָל האָט מירל די ערלית באַמערקט א באַגעגעניש צווישן א יונגן בחור און א יונג מיידל, ביידע — קינדער פון פאַרמעגלעכע באַלעבאַטישע פאַמיליעס, וואָס די ערלית האָט גוט געקענט. צי דאָס איז געווען אָן ערשטע אָדער שוין א צענטע באַגעגעניש צווישן אָט דעם יונגן פּאָרל — האָט מירל די ערלית נישט געוואוסט. אָבער געזען האָט זי, אז דעם בחור געפעלט דאָס מיידל, און ער איר — נאָך מער.

איז מאָריגען איינגעפאַלן, אז דאָס וואָלט געווען אָן אויסגעצייכנטער שידוך, און אז דער שידוך קען געשלאָסן ווערן איינס און צוויי, אויב אימיצער זאָל נאָר א רעד טאָן וועגן דעם מיט די עלטערן פון דעם יונגן פּאָרל. אָבער זי, מאָריגיע, קען דאָך נישט זיין די שדכנטע; ווי קומט א גויע צו רעדן א שידוך צווישן צוויי באַלעבאַטישע יידישע משפחות? איז מירל די ערלית אַוועק צו ר' צאַליע בריסקער און האָט אים פאָרגעלייגט, ער זאָל זיך א נעם טאָן אויסצופירן דעם שידוך.

ר' צאַליע בריסקער האָט געהאַט צוויי פּרנסות: ער איז געווען א סופר און א שדכן, און די ביידע פּרנסות האָבן אים קיינמאָל נישט געקלעקט אויף אן אייגן פּעקל טאַבאַק. פּלעגט ער כסדר בעטן ביי יענעם א „ציגאַרטיטין" — דאָס האָט געמיינט אָביסל לאָקשן־טאַבאַק געוויקלט אין פּאַפּיראָס־פּאַפּיר. אָבער ער איז נישט געווען קיין פּאַרכמורעטער ייד, און קיין נאָר — אויך נישט. ער האָט פיינט געהאַט מרה־שחורהניקעם. ער אַליין האָט תמיד געהאַט א שמייכל אויפן פּנים, האָט ליב געהאַט פּראָווען א שפּאָס, זאָגן א גלייכווערטל און האָט געקענט אויסגעצייכנט דערציילן א מעשה. זיינע מעשהס האָבן

נישט אַלעמאָל געשטימט מיטן אמת. אָבער ער האָט געקענט אָפטאָקן אַ נישט־געשטויגענע געשיכטע אַזוי בריהש, אַז ס׳זאָל קלינגען ווי אַן אמת.

איז, אַז ר׳ צאַליע האָט אויסגעהערט וואָס מירל די ערלית האָט געהאַט אים פאַרצולייגן, האָט ער באַלד אויפן אָרט איר געזאָגט: „וואָס איז עס פאַר אַ נייעס? איך עוסק זיך דאָך מיט אַט דעם שידוך שוין עטלעכע וואָכן. כ׳האָב שוין נישט אויסגאָל גערעדט מיט די עלטערן סאַי פון דעם חתן־בחור און סאַי פונם כלה־מיידל, און עס זעט אוים, אַז דער שידוך וועט, איה״ש, גאָר בקרוב געשלאָסן ווערן״. מירל האָט אים געגלייבט איטלעכס וואָרט, און ס׳האָט איר הנאה געטאָן וואָס אין איר גויעשן קאָפּ האָט געקענט אויספאַלן אַזוי גלייכער געדאַנק ווי דעם קלוגן ר׳ צאַליען.

דער שידוך איז טאַקע אויסגעפירט געוואָרן, און טאַקע נישט לאַנג נאָך מירלס שמועס מיט ר׳ צאַליען. אין דער וואָך פון פורים האָט מען געשריבן תנאים און געפראַווען אַ קנס־מאל, און אַ פאָר טעג שפעטער, אַ דריי וואָכן פאַר פסח, האָט שוין ר׳ צאַליע באַקומען דאָס פולע שדכנות־געלט מיטאָמאָל — גאַנצע זעכציק קאַרבן (60 רובל). יענעם פסח האָט ר׳ צאַליע געפראַווען די סדרים כיד המלך, מיט אַ בריטער האַנט און אַ פריילעך האַרץ.

דער זמן־החופּה ביים יונגן פּאָרל איז געווען באַשטימט אויף זעקס חדשים שפעטער, אויף דער וואָך פון שבת בראשית. אָבער לאַנג איידער נאָך ס׳איז געקומען די צייט צו פירן חתן־כלה צו דער חופּה האָט אין שטאָט אָנגעהייבן זיך קאָכן מיט דעם דאָזיקן שידוך. דאָס קאָכעניש איז געווען איבער דער נישט־שיינער ראַליע, וואָס ר׳ צאַליע האָט געשפּילט אין

אויספירן אַט דעם גרינגן שידוך. געווען איז עס, אין קורצן, אַזא מעשה:

עטלעכע וואָכן נאָכן קנס־מאל האָט מירל די ערלית גע־האָט א שמועס מיט דער כלהם מוטער און האָט איר דערציילט ווי אַזוי זי, מירל, איז, נאָך מיט חדשים פריער, געגאַנגען צו ר' צאַליע דעם שדכן און האָט מיט אים געערעדט וועגן דעם דאָזיקן שידוך. מירל האָט אויך דערציילט וואָס ר' צאַליע האָט איר דעמאָלט געזאָגט, און ווי אַזוי זי אַליין האָט אַנגע־קוואָלן פון נחת, וואָס איר איז איינגעפאַלן דער זעלביקער געדאַנק ווי ר' צאַליען. פון דעם דאָזיקן שמועס מיט דער כלהם מוטער האָט מירל די ערלית זיך דערוואוסט, אַז ר' צאַליע האָט זי אָפּגענאָרט; אַז ער האָט נישט אַנגעהייבן טראַכטן אפילו וועגן אַט דעם שידוך אייַדער זי, מאריניע, האָט אים איינגעגעבן דעם געדאַנק וועגן א שידוך צווישן דעם דא־זיקן יונגן פּאָרל; אַז ער האָט פּשוט אויסגעטראַכט די מעשה, וואָס ער האָט איר דעמאָלט דערציילט, אַז ער פּאַרנעמט זיך שוין וואָכן לאַנג מיט רעדן וועגן דעם מיטן פּאָרלס עלטערן; און אַז אין אמתן האָט ר' צאַליע פריער אפילו קיין איין מאָל זיך נישט געווויזן צו די טאַטע־מאַמעס, נישט פונם חתן און נישט פון דער כלה.

דער אַרעמער פּראַטשקע איז געווארן שטאַרק קאַלע־מוטנע אויפן האַרצן וועז זי האָט זיך דאָס דערוואוסט. ס'האָט איר וויי־געטאָן וואָס ר' צאַליע האָט זי אָפּגענאָרט, און ס'האָט זי פאַרדראָסן, וואָס ער האָט דערמיט ביי איר אויסגענאָרט איר חלק פונם שדכנות־געלט.

דער אמתער קאָר, אָבער, האָט זיך אַנגעהייבן וועז די מעשה וועגן דער געקריוודעטער ערלית איז דערגאַנגען צום חתנס פאָטער, ר' שמחה האַלפּערין. ר' שמחה איז געווען א

טשערנאָביל‌ער חסיד, אַ פרומער ייד און אַ מענטש מיט גאָט אין האַרצן. ער האָט נישט געקאָנט פאַרטראָגן קיין עוולות, האָט פיינט געהאַט פאַלשקייט בתכלית השנאה און, אַפּנים, אַז דערפאַר טאָקע האָט ער נישט ליב געהאַט צאָליע דעם סופר און שדכן; ער האָט נישט ליב געהאַט צאָליעס חכמהלעך און וויצן, און האָט געהאַלטן, אַז צאָליע איז נישט ראוי צו זיין אַ סופר אפילו פון מזוזות.

איז, אַז ר' שמחה האָט זיך דערוואוסט וועגן דער עוולה, וואָס דער שדכן איז באַגאַנגען קעגן דער אַרעמער פּראָסטקע, האָט ער אָנגעהייבן אַרבעטן מעשים, דורך זיין מחותנתטע, דער כלהם מוטער, אַז מירל די ערלית זאָל רופן צאָליען צו אַ דין־תורה און ביי אים מאָנען אַ חלק פונם שדכנות־געלט. ביי מירלען איז עס נישט אַזוי גרינג געווען צו פּועלן. זי האָט זיך געשעמט פאַר לייטן; וואָס וועלן מענטשן זאָגן אויף אַ גויע, וואָס שלעפּט אַ יידן — אַ סופר און אַ שדכן — צום דיין אויף אַ דין־תורה? איז, כאָטש זי האָט גראָד דעמאָלט געהאַט זיך אויסגעווענט אַ האָנט ביים פּראָטשען שווערע שטיקער גרעט אויף די שטיינער ביים טייך, און האָט דעריבער נישט געקאָנט אַרבעטן און פאַרדינען איר חיונה, האָט זי פונדעסט־ווענען געפּרואווט פריער גיין מיט גוטן.

איז זי אַליין געגאַנגען צו ר' צאָליען, האָט אים דערציילט אַלצדינג, וואָס זי האָט געהערט פון דער כלהם מוטער וועגן דער צייט וועז ער האָט אָנגעהייבן רעדן דעם שידוך — און זי האָט פאַרענדיקט אירע רייד מיט בעטן ביי אים כאָטש אַ פינף קערבלעך ווי אַ חלק פונם שדכנות־געלט. צאָליע האָט זיך אויסגעלאַכט פון דער פּראָטשקעס רייד און האָט, ווי זיין שטייגער איז, אָפּגעפּטרט די גאַנצע זאַך מיט אַ וויץ און אַ שפּאָס. דאָס האָט ר' שמחהן נאָך מער אויפגעבראַכט, און

ער איז באשטאנען דורכאוים, אז מירל די ערלית זאל באלד רופן צאליען צו ר׳ דודיע דעם דיין אויף א דין־תורה, און אז ביידע מחותנתטעם זאלן מיטגיין מיט דער ערלית און זיין אירע עדות.

דאם מאל האט ר׳ שמחה האלפערין זיינם אויסגעפירט. איינמאל אין א היסן טאג אין תמוז זענען ביידע צדדים, צאליע דער שדכן און מירל די ערלית, געשטאנען פאר דעם דיין ר׳ דודיע און האבן פאר אים ארויסגעלייגט זייערע טענות. צאליעם טענה איז געווען, אז ער האט נישט איינמאל געטראכט וועגן דעם שידוך פאר ר׳ שמחהם זון נאך איידער די ערלית האט אים וועגן דעם דערמאנט. אבער ער האט געמוזט מודה זיין, אז געגנומען זיך צום רעדן דעם שידוך האט ער ערשט נאכדעם ווי די ערלית האט געהאט מיט אים גערעדט.

דער דיין האט אויסגעהערט די טענות און געפסקנט, אז דער ערלית קומט א חלק פונם שדכנות־געלט, אפשר נישט קיין גלייכער חלק, אבער זי איז בארעכטיקט, לפחות, צו א דריטל פון די זעכציק רובל, וואס ר׳ צאליע האט באקומען. צאליע האט געגנומען זיך שווערן, אז ער האט שוין לאנג נישט קיין איין פרוטה פונם שדכנות־געלט, און אז זיינע ביידע פרנסות טראגן קוים אויף ברויט מיט אביסל קרופניק פאר זיין הויז־געזינד. איז, וואו זאל ער נעמען צוואנציק „קארבן" פאר דער ערלית?

די דאזיקע טענה איז גראד געווען אמת. האט דער דיין ר׳ דודיע געמילדערט דעם פסק־דין: די צוואנציק קערבלעך מוזן נישט באצאלט ווערן מיטאמאל; ס׳איז רעכט, אז דאם געלט זאל אויסגעצאלט ווערן צו ביסלעך, א קערבל א חודש. דא האט איינע פון די מחותנתטעם, טאקע ר׳ שמחה האלפע־רינם ווייב, אנגעבאטן אויסצולייגן די גאנצע סומע, נאר בתנאי,

אז ר׳ צאליע זאל ארײנטראגן אלע חודש א קערבל אין דעם בית־דין־שטיבל ביז דער גאנצער חוב וועט זיין געסילוקט. צאליע האט, בלית ברירה, אנגענומען דעם תנאי און דערמיט האט זיך דער משפט געענדיקט.

אין שטאט, אבער, האט ערשט נאכן משפט אנגעהייבן זיך רודערן מיט דער מעשה נורא וועגן מירל דער ערלית, וואס האט „געשלעפט" ר׳ צאליע דעם סופר צו א דין־תורה — און האט געוואונען דעם משפט. ביים טראגן זיך פון מויל צו מויל איז די מעשה מיטן משפט פון דער פראסטער פראטשקע, מירל די ערלית, געווארקסן אלץ גרעסער און פאנטאסטישער. מ׳האט זיך שוין אנדערציילט נסים ונפלאות וועגן דער גויע, וואס רעדט לשון קודש און האט געפלעפט ר׳ דודיע דעם דיין מיט איר לומדות און בקיאות אין דיני־ממונות.

***

אוודאי איז די ערלית מאריניע שטארק צופרידן געווען מיט דעם פסק־דין פונם דיין ר׳ דודיע. נאך מער צו־פרידן, ממש גליקלעך, איז זי געווען מיט דער גוטהארציקייט פון ר׳ שמחה האלפערינם ווייב, וואס האט טאקע באלד נאכן משפט אפגעצויגט מאריניען אין האנט אריין די פולע צוגע־פסקנטע סומע, גאנצע צוואנציק רובל, וואס צאליע האט גע־דארפט אויסצאלן דעם בית־דין שטיבל אין צוואנציק חדשים, א קערבל א חודש. אזא סומע געלט מיטאמאל האט די ארעמע פראטשקע קיינמאל פריער אין איר לעבן נישט געזען.

נישט ווינציקער אנגעלייגט איז ביי מאריניען געווען וואס אין א סך באלעבאטישע יידישע הייזער האט מען, נאך איר דין־תורה מיט צאליע סופר, גערעדט פון איר חכמה און געלויבט אירע קלוגע רייד ביים אויסטענהן זיך פאר ר׳ דודיע

דיין. זי האָט געהערט, אז אפילו ר' דודיע אליין האָט זיך געחידושט פונוואַנען ס'האָט זיך גענומען ביי דער ערלית אזא חנעוודיק יידיש לשון און אזויפיל לשון־קודשדיקע וועריטער. דאָס האָט מאַרינען גאָר אַ סך נחת פאַרשאַפט. אויב פריער איז איר יידיש־רעדן געווען נישט מער ווי אַ מין חנדלען זיך פאַר אירע יידישע באַלעבאָסטעס, איז עס איצטער געווען פאַר איר אַ קוואַל פון שטאָלץ און טיפער צופרידנקייט.

דאָס גרעסטע גליק, אָבער, האָט מאַרינען צוגעשפילט אָביסל שפעטער, און אויך גאַנץ אומגעריכט. דאָס גליק איז געווען — אַ גוטע שטעלע ביי דער פאַמיליע באָקסער, וואָס איז געווען איינע פון די אָנגעזעענסטע יידישע פאַמיליעס אין שטאָט. דינען ביי אזא יידישער פאַמיליע איז פאַר מאַרינען געווען אַ פילפאָכיק גליק. ערשטנס וועט זי נישט דאַרפן זיך ברעכן די קריזשעס ביים וואַשן און פראַטשען הונדערטער שטיק גרעט אלע טאָג, ווי זי האָט עס געטאָן די אלע יאָרן זינט זי איז געבליבן אַ יונגע אלמנה.

צווייטנס, וועט זי ביי די באָקסערס האָבן אַ סך בעסערע קעסט און אַ בעסער געלעגער, אין אַ גרויסער, ליכטיקער, רחבתדיקער דירה. באָקסערס הויז איז דאָך נישט איר אלטע, צעפאַרענע, האַלב־חרובע כאַטקע אויף דער פיפיווקע! דריטנס — וועט זי מער נישט זיין אזוי עלנט ווי אַ שטיין אין פעלד; זי וועט תמיד זיין צווישן מענטשן — און נאָך וואָס מענטשן! דער רעכטער עיקר, אָבער, איז: וואָס זי וועט ענדלעך האָבן זיך דערלעבט צו דינען אין אַ רייך באַלעבאַטיש יידיש הויז, וואָס וועגן דעם האָט זי יאָרן־לאַנג געחלומט.

אין שוין פאַרשפאַרט צו זאָגן, אז וועגן שפרינצל באָקסער, זיאָמע באָקסערס ווייב, האָט פאַרגעלייגט מאַרינען די שטעלע פון אַ וואַכפרוי, האָט מאַרינע זיך אָנגעכאַפט אָן דעם מיט

ביידע הענט. מאריניעם ארבעט האָט געדאַרפט זיין: אויפפאַסן אויף שפּרינצלם אַ קראַנקער, 18-יאָריקער טאָכטער, אַ קאַליקע, וואָס האָט, נעבעך, נישט געקאָנט זיך שטעלן אויף די פּיס. אַז אויף מאריניעם גורל וועט אויספאַלן צו שפּילן אין דער באַקסער-פאַמיליע אַ פיל־וויכטיקערע ראָלע אויידער נאָר בא־דינען די קראַנקע טאָכטער — דאָס האָט קיינער נישט געקאָנט פאָראויסזען. אַזוינס ווי ס׳איז נאָכדעם געשען מיט דעם קאָפּ פון דער דאָזיקער פאַמיליע האָט גאָר קיינעם נישט געקאָנט אויפן זינען קומען. נאָר וועגן דעם וועלן זיין די רייד שפּעטער. לאָמיר פריער זיך באַקענען מיט אָט דער יידיש־גבירעשער פאַמיליע.

קאפיטל צוויי־און־צוואַנציק

די משפּחה באָקסער

יאָמע באָקסער איז נישט געווען פון די גרויסע נגידים אין בערדיטשעוו. אין זיין הויז אָבער האָט מען זיך געפירט אויף אַ בריט־גבירישן שטייגער. זיין געשעפט איז געווען מעקלעריי, אָבער אַ מעק־לעריי פון אַ גאַר־גרויסן פאַרנעם. ער האָט געמעק־לערט פאַר רייכע פּריצים וועלדער, אימעניעס, פאַסעסיעס און אַמאָל — גאַנצע דערפער. אַזוינע מעקלעריין מאַכן זיך נישט אַלע וואָך, נישט אפילו אַלע חודש. דער קורטאַזש פאַר אַזא מין אויסגעפירטער מעקלעריי באַטרעפט זעלטן וויניציקער פון אַ פיר־ציפערדיקער סומע. איז, אַז מ׳פירט־אויס אַ פינף־זעקס אַזוינע מעקלעריין אַ יאָר, קען מען זיך שוין פאַרגינען צו לעבן און זיך פירן אַזוי גבירעש, ווי ס׳האָט זיך געפירט דאָס הויז ביי זיאָמע באָקסער.

זיאָמע איז געווען אין זיינע מיטלע פערציקער יאָרן, נישט קיין מיאוסער מאַנספּאַרשוין און, מ׳קאָן זאָגן, אַ וועלט־לעכער מענטש. ווי אייניער וואָס האָט כסדר געהאַט צו טאָן מיט רייכע פּריצים און גרויסע פאַמעשטשיקעס אויף צענדלי־קער מיילן אַרום, האָט זיאָמע זיך געקליידט אייראָפּייש און זיין בלאָנדלעך בערדל איז תמיד געווען פיין צוגעפּוצט. ער האָט אויך געריידט און געשריבן גאַר נישט שלעכט רוסיש און פּויליש.

צוליב זיינע געשעפטן איז ער די מייסטע טעג פון דער וואָך אַרומגעפאָרן מיט באָנען איבער דער סביבה ; און געפאָרן איז ער אַלעמאָל אין וואַגאָנעם פון צווייטן קלאָס, נישט אין דריטן, ווי ס׳פאָרן על־פי־רוב אַרעמע מענטשן. געוואוינט האָט ער אַביסל אַרויסגערוקט פון שטאָט, צווישן סעדער און גאָרטנס. דאָרטן האָט ער אַליין פאָר זיך אויפגעבויט אַ פיין צוויי־נאָרנדיק מויערל, מיט אַ הייפל אַרום און מיט אַן אייגענעם ברונעם אינם הייפל. דאָס מויערל האָט געהאַט עלף חדרים. זיבן אינם אונטערשטן גאָרן, און פיר אויבן. אויך צוויי קיכן, איין קיך אונטן, די צווייטע אויבן.

דאָס הויז־געזינט איז באַשטאַנען פון זעקס נפשות : זיאַמע און זיין ווייב, צוויי טעכטער און איין יונגער זון — און אַן איידעם אויף קעסט. די אויסגעגעבענע טאָכטער מיט איר מאַן האָבן פאָרנומען דעם אייבערשטן גאָרן. דער דאָזיקער טאָכטערס נאָמען איז געווען מינדל. זי איז אַלט געווען אינגאַנצן 21 יאָר. חתונה געהאַט האָט זי ווען זי איז נאָך קיין נייַנצן יאָר נישט אַלט געווען. איר מאַנס נאָמען איז געווען וועלוול, נאָר געוויפן האָט מען אים וועליע. ער איז געווען דריי יאָר עלטער פון מינדלען, אַ גאַנץ־שיינער און אַ געבילדעטער יונגערמאַן, נאָר נישט קיין איבעריק־געזונטער מענטש.

זיאַמעס אינגערע טאָכטער — זי האָט מען געוויפן באָבצע — איז אַלט געווען אַכצן יאָר און, ווי שוין פריער באַמערקט, איז זי נעבעך געווען אַ קאָליקע. מיט איר האָט זיך געהאַט אַן אומגליק געטראָפן ווען זי איז אַ אַכט־יאָריק קינד געווען : זי איז דעמאָלט אַראָפגעפאַלן פון אַ בוים און האָט זיך שוואַר באַשעדיקט דעם רוקנבויין. זינט דעמאָלט איז ביי איר פאַראַליזירט דער אונטערשטער טייל קערפער. זי קאָן נישט שטיין, זי קאָן נישט גיין, און מוז נאָר זיצן אַדער ליגן. האָט מען איר אייניגע־

שאפט א רעדל־שטול און מ׳האלט צו איר תמיד א מענטשן וואס באדינט זי און פירט זי ארום אויף איר רעדל־שטול.

צו אט דער פראומגליקטער טאכטער האט עס זיאמעס ווייב, שפרינצל באקסער, צוגענומען מארינעס פאר אן אויפ־פאסערין. פריער האט אויף באבצעס אויפגעפאסט אן אנדער וואכפרוי, אן עלטערע גויע, וואס האט זי באדינט פון זינט אן ס׳איז מיט איר דאס אומגליק געשען. נאר יענע וואכפרוי איז געווארן צו אלט און צו שוואך צו שטופן די רעדל־שטול, און האט געמוזט זיך אפזאגן פון דער שטעלע.

אין אנהייב האט באבצע שטארק געבענקט נאך איר אלטער באדינערין. אבער מארינעס האט נישט לאנג געדויערט צו געווינען באבצעס פריינטשאפט. מארינע איז טאקע באמת געווען טיף געירטע פונם יונגן מיידלס אומגליק, און זי האט געציטערט איבער באבצעס, ווי זי וואלט געווען איר אייגן קינד. באבצע האט עס געפילט, און גאר אינגיכן איז מארינע איר געווארן נאך ליבער פון דער פריערדיקער וואכפרוי.

דאס דריטע קינד אין דער באקסער־פאמיליע — דער מיזינעק און בן־יחיד, וועמען מ׳האט גערופן בוזיק — איז געווען אן אינגל פון פופצן יאר און האט געלערנט אין דער גימנאזיע אין זשיטאמיר, וואס איז די נאענטסטע גרויסע שטאט צו בער־דיטשעוו. פון זשיטאמיר פלעגט בוזיק אלע סוף־וואך אהיים־קומען אויף א טאג אדער צווויי. ווי א ציטעריק קינד ביי טאטע־מאמע האט דער דאזיקער יונגער גימנאזיסט געהאט אין דער־היים א באזונדער גרוים און פיין־אויסגעמעבילירט צימער פאר זיך אליין. פלעגט ער אפטמאל מיטברענגען פון זשיטאמיר א חבר פון גימנאזיע צוגאסט ביי דער באקסער־פאמיליע אויף איבערן סוף־וואך.

**
*

געפירט די באַלעבאַטישקייט אין הויז האָט שפּרינצל אַליין. אָבער זי האָט זיך, חלילה, נישט איבערגעאַרבעט. זי האָט אויך נישט געדאַרפט פּטרן קיין סך צייט אויף אָפּגעבן זיך מיטן הויז. זי האָט געהאַט ענוג מענטשן וואָס זאָלן איר העלפן אין דער ווירטשאַפט. אָחוץ די צוויי קעכינס — איינע פאַר איר אייגענער קיך און די צווייטע פאַר מינדלען — האָט די באָקסער־פאַמיליע געהאַט אויך צווי קאַמער־מיידלעך, „פּאַ־קאַיאַוועס", וואָס האָבן געטאָן די שמוב־אַרבעט און געהאַלטן דאָס הויז אין אָרדענונג.

חוץ די אַלע דינערינס, און חוץ אויך מאַרינען, וואָס האָט באַדינט די קראַנקע באָבצע, האָט באָקסערס הויז געהאַט א „סטאַרעזש" (וועכטער) וואָס האָט געהייסן וואַסילי. דער דאָזי־קער וואַסילי — א מיטליאַריקער כאָכאָל און א גוטמוטיקער מענטש, וואָס האָט ליב געהאַט שפּילן אויף א „האַרמאָשקע" און פּיפּקען מאַכאָרקע, — פלעגט טאָן די שווערע ארבעט אין און אַרום דעם הויז.

ביי א זייט פונם הויז איז געשטאַנען א גרויסע קאַמער, געבויט פון ציגל, און די קאַמער האָט געהאַט אַן אייבערשטיבל. אין קאַמער האָט מען געהאַלטן אָנגעהאַקט האָלץ, צום הייצן די אוויונם, קוילן פאַר די סאַמאָווארן, א זעקל קאַרטאָפל, א קרענצל ציבעלעס און נאָך אזוינע זאכן. אויבן אינם אייבער־שטיבל איבער דער קאַמער האָט געוואוינט וואַסילי. דאָס שטיבל האָט געהאַט א פענצטער וואָס האָט אַרויסגעקוקט צום הויז. פון דאָרטן האָט וואַסילי געקאָנט האַלטן אַן אויג אויף אַלץ וואָס ס'טוט זיך אין הייפל און אַרום דעם הויז.

**
*

לויט זיין שטאַנד איז דער סטאַרעזש וואַסילי געווען א גוטער פאַרדינער. זיינע שכירות זענען געווען אַכט־און־זיבעציק

רובל א יאָר (א רובל מיט פופציק קאָפּיקעס א וואָך) מיט עסן און קוואַרטיר. חוץ דעם האָט ער באַקומען מתנות אויף די חגאות און אָפּטמאָל זענען אים אויך אַריינגעפאַלן א פּאָר מטבעות — „טרינק־געלט" פון געסט ביי די באַקסערס אין חויז.

קיין גרויסער פּאַרלעבער איז וואַסילי נישט געווען, קיין גרויסער טרינקער אויך נישט. אז מ'האָט אים מכבד געווען מיט א טרונק־בראַנפן, האָט ער זיך קיינמאָל נישט אָפּגעזאָגט. אַמאָל פלעגט ער מן הסתם אויך אַליין זיך מכבד זיין מיט א שנעפּסל ביי זיך אין שטיבל. אָבער א שיכורן האָט מען אים קיינמאָל נישט געזען.

האָט וואַסילי במשך פון די יאָרן וואָס ער האָט געדינט ביי דער באַקסער־פאַמיליע געהאָט אָפּגעשפּאָרט א פּאָר הונדערט רובל, וואָס ביי אים האָט דאָס געהייסן א היפשער קאַפּיטאָל. דאָס „פּאַרמעגן" האָט זיין באַלעבאָסטע, שפּרינצל, אָנגעקליבן פּאָר אים אין דער באַנק, טאָקע אויף זיין נאָמען. אָבער פון חתונה־האָבן נאָכאָמאָל האָט וואַסילי נישט געטראַכט. ער האָט שוין געהאָט צוויי מאָל חתונה־געהאָט, און ביידע מאָל איז ער געבליבן אָן אלמן.

ס'ערשטע ווייב זיינס, וואָס מיט איר האָט ער חתונה־געהאָט וועלן ער איז נאָך גאָר יונג געווען — נאָך איידער מ'האָט אים אַוועקגעשיקט אויף „סלוזשבע" (דינען אין מיליטער) — איז אומגעקומען אויף א משונהדיקן אופן: זי איז איינמאָל, אין א שריפה אין דאָרף, שטאַרק צעברענט געוואָרן, האָט זיך אָפּ־געמוטשעט עטלעכע שעה — און איז אַוועקגעשטאָרבן. דאָס צווייטע ווייב — מיט איר האָט ער חתונה געהאָט נאָכדעם ווי ער איז צוריקגעקומען פון „סלוזשבע" — איז געשטאָרבן אין איר ערשטן קימפּעט אינאיינעם מיטן קינד.

פּאָר וואַסילין איז דאָס געווען א קלאָרער סימן, אז פון

הימל איז אים נישט באַשערט צו האָבן אַ וויב. האָט ער שוין נישט געטראַכט פון חתונה־האָבן אַ דריטן מאָל. אַזוי, איז עס געגאַנגען די אַלע יאָרן — ביז מאַריניע איז אַנגעקומען דינען ביי דער באָקסער־פאַמיליע. וואַסילי איז דעמאָלט אַלט געווען זעקס־און־פערציק יאָר. מאַריניע איז געווען כמעט פון דער זעלביקער עלטער, בלויז אַ פּאָר חדשים אינגער.

די ערשטע פּאָר וואָכן האָט וואַסילי קוים באַמערקט די נייע אויפּפּאַסערין אויף דער קראַנקער „באַרישניע", און מאַריניע, פון איר זייט, האָט זיך גאָר אינגאַנצן נישט אומגעקוקט אויף וואַסילין. זי איז געווען צופּיל פּאַרנומען מיט אירע נייע פליכטן און מיט איר סטאַרען זיך צו טאָן איר אַרבעט אויף דעם סאַמע בעסטן אופן. נאָר מיט דער צייט האָט וואַסילי אַנגעהייבן מערקן, און הערן, אַז אַלע מענטשן אין הויז, אויך די קראַנקע „באַרישניע" אַליין, האַלטן זייער שטאַרק פון מאַריניען.

אויב אַזוי מוז דאָך די מאַריניע זיין אַ זייער גוטער מענטש, האָט וואַסילי געטראַכט, און וואָס מער ער האָט זיך צוגעקוקט צו איר, אַלץ מער איז זי אויך אים אַליין געפעלן. האָט דער סטאַרעוש וואַסילי צוביסלעך, און אויף זיין אייגענעם שטייגער, אַנגעהייבן זיך צופּוצן צו מאַריניען: איר פּאַרלויפן דאָס וועג מיט איינשפּאַרן איר אַן אַרבעט; זיך אַנבאָטן צו טאָן זאָכן פּאַר איר נאָך איידער זי האָט אים געבעטן; איר ברענגען עפּעס אַ נייע מתנה איטלעכס מאָל וואָס אים איז אויסגעקומען צו גיין מיט אַ שליחות אין שטאָט אַריין.

ער האָט אויך געזוכט — און געפונען — געלעגנהייטן איר אויסצודערציילן אַלצדינג וועגן זיך און זיין לעבן, אפילו וויפיל געלט ער האָט שוין אָפּגעשפּאָרט אויף זיין נאָמען אין באַנק. אַזוי וואָך נאָך וואָך און חודש נאָך חודש — ביז ער האָט זיך

שוין געפילט גענוג היימיש מיט איר צו רעדן וועגן תכלית — חתונה־האָבן.

מאריניע האָט זיך לאַנג געישובט און נישט איינמאָל זיך בארָאָטן וועגן דעם מיט איר באַלעבאָסטע. שפּרינצל באָקסער האָט גארנישט געהאָט קיגן דעם שידוך. אויך איר מאַן, זיאָמע אַליין, האָט, שמייכלענדיק, צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ אויף „יא". מער פון אַלע האָט די קראַנקע באַבצע אונטערגעטריבן מארי־ניען, זי זאָל זיך נישט אָפּזאָגן פון דעם ערלעכן וואָסילים ערלעכער ליבע...

קאפיטל דריי־און־צוואנציק

איין שמחה און צוויי לוויות

ין א קאלטן פראסטיקן נאכמיטאג אין חודש יאנואר — דאס איז געווען א יאר אנדערהאלבן נאך מאריניעס אנקומען דינען ביי דער באקסער־פאמיליע — איז אין א קליין קלויסטערל אויף אויף בעלאפיליער גאס אפנעפראווען געווארן א קורצע, שטילע חתונה צווישן וואסילין און מאריניען. צוויי טעג שפעטער, אין א דינסטיק אוונט, האט מאריניעס באלעבאסטע, שפרינצל באקסער, געמאכט א סעודה פארן נייעם פארפאלק. ס'זענען געווען בלויז אייגענע מענטשן, די בני־בית, אבער די סעודה איז געווען א גאנץ פיינע: געשמאקע מאכלים, גוטע משקה און ס'האבן אויך נישט געפעלט קיין חתונה־מתנות.

ס'איז געווען א גערעטענע שמחה. אלע האבן זיך גאנץ פיין אונטערהאלטן. מער פון אלע האט זיך געפרייט די יונגע, געליימטע באבצע. וואסילי אליין האט באבצען ארויסגעפירט אויף איר רעדל־שטול אין גרויסן עם־צימער, וואו די סעודה איז געפראווען געווארן, און איר, באבצען, איז צוגעטיילט געווארן דער כבוד צו באגריסן דאס נייע פארפאלק און זיי ווינטשן גליק אין נאמען פון דעם גאנצן הויז־געזינט.

פאר באבצען איז דאס געווען א טיפע איבערלעבונג, נאר אפנים אז דאס האט זי געקאסט אביסל צופיל אנשטרענגונג. וואָרים באלד אויף מארגן האט זי זיך געקלאגט אויף א שטארקן

קאָפווייטיק, און אויפן צווייטן טאָג האָט זיך איר צוגעוואָרפן א פיבער און זי האָט באקומען א הויכע טעמפּעראַטור. איז געוואָרן א קאָך אין הויז. מ׳האָט געבראכט דאקטוירים איינעם נאָכן אַנדערן, און וואסילי איז אלעמאל געלאָפן אין אפטייק אריין נאָך נייע רעצעפטן.

אויפן פערטן טאָג — דאָס איז געווען אין א שבת — האָט מען שוין געבראכט צו דער קראנקער באָבצין דריי דאקטוירים מיטאמאל, אויף א קאנסיליע. אָבער ס׳האָט שוין נישט געהאָלפן. אין דער זעלביקער נאכט האָט די אומגליקלעכע באָבצע אויסגעהויכט איר לעצטן אָטעם. אויף מאָרגן, זונטיק, איז געווען איר לוויה. דאָס איז געווען טראָגעדיע נומער איינס. אָבער דער באָקסער-פאָמיליע איז באָשערט געווען א צווייטע צרה. די נייע צרה איז געקומען בלויז עטלעכע טעג נאָך באָבצעס לוויה.

***

דאָס איז געווען אין א טאָג וועו דרויסן האָט צווי מעת-לעת נאָכאָנאנד געהאָט געשניים, און די קעלט איז געווען א נאָסע און אָן עסעריקע. אין יענעם טאָג האָב באָקסערס איידעם פלוצים אָנגעהייבן שפּייען מיט בלוט. אין אמתן איז דאָס דאָזיקע אומגליק געקומען נישט אַזוי פּלוצמדיק ווי ס׳האָט געקאָנט זיך אויסדאכטן. וועליע — אַזוי האָט, ווי מיר ווייסן, געהייסן זיאָמע באָקסערס איידעם — איז קיינמאָל נישט געווען קיין שטאַרקער אַרבעס. איז ער זייער אָפט געווען א קרבן פון שווערע פּאַרקילונגען. זיי פלעגן געווינלעך זיך אָנהייבן ביי אים אין אָסיען, און, אָפטמאָל, זיך פּאַרשלעפּן ביז שפּעט אין פרילינג אַריין.

יענעם ווינטער האָט ער געליטן פון א באָזונדערס שווערן הוסט, וואָס איז אים באָפאלן אַרום סוכות-צייט, באָלד ווי ס׳האָט

זיך געהאַט געשטעלט דער אַסיען. אַפּנים אַז די לונגען זענען ביי אים געווען שוואַכע פון געבוירן אָן. דערצו איז ער נאָך געווען אַ ליידנשאַפטלעכער רויכערער ; ער פלעגט אויסרויכערן דריי צענדליק פּאַפּיראָסן אַ טאָג, אַמאָל — נאָך מער. איז ער כמעט תמיד געווען אַ הוסטנדיקער. נאָר יענעם ווינטער האָט ער, אָחוץ זיין הוסטן, אָנגעהייבן אויך שטאַרק שוויצן ביינאַכט.

דאָס האָט מען שוין נישט געקאָנט אָפּקומען מיט די גע־ווײנלעכע היימישע רפואות. האָט מען גערופן אַ דאָקטאָר. דער דאָקטאָר האָט, נאָך אַ לאָנגער אונטערזוכונג, אים פאַרזאָגט, ער זאָל מער נישט רויכערן קיין פּאַפּיראָסן, ער זאָל טרינקען אַ סך מילך און פאַרברענגען וואָס מער צייט אויף דער פרישער לופט. די ערשטע פּאָר וואָכן האָט וועליע געפרואווט אויספאָלגן דעם דאָקטאָרס געבאָט. נאָר שפּעטער איז ער צוביסלעך צו־ריקגעגאַנגען צו זיינע פריערדיקע רגילותן. מער נישט — אַנשטאָט פּאַפּיראָסן האָט ער אָנגעהייבן רויכערן קליינע צי־גאַרלעך, וואָס זענען געווען געוויקלט אין טאַבאַק־בלעטלעך, נישט אין פּאַפּיר.

נאָכדעם אָבער ווי ער האָט אָנגעהייבן הוסטן מיט בלוט האָט שוין פון רויכערן, פאַרשטייט זיך, קיין רייד נישט געקאָנט זיין. וועליע איז געוואָרן אָן ערנסטער חולה. האָט אין הויז זיך אָנגעהייבן אַ נייער קאָך מיט דאָקטוירים, קאָנסיליעם און רע־צעפטן, און מאַריניע איז ווידער געוואָרן אַ וואַכפרוי און אָן אויפּפּאַסערין. אַ וואָכן פינף האָט זי באַדינט איר חולה אין דערהיים. אויף דער זעקסטער וואָך האָט מען וועליען מיט זיין אויפּפּאַסערין, מאַריניען, פֿרויסגעפֿראָווען קיין פּאַליעסיע, אין אַ דאַטשע־שטעטל וואָס איז געליגן איינגעטונקען אין אַ סאָסנאָוון וואַלד.

די דאָקטוירים האָבן געהאָפט אַז דאָרט, אין וואַלד, וועט

ביים חולה אפשר גיכער זיך פאַרהיילן זיין צעריסענע לונג. זייער האַפענונג איז נישט מקוים געווארן. דער וואַלד האַט וועליען שוין נישט געקאַנט העלפן. קאַרגע דריי וואַכן שפּעטער האַט מאַריניע געמוזט צוריקברענגען וועליען אַהיים — א חולה מסוכן. מ'האַט אים אַרײַנגעלייגט אין בעט, און פון זיין בעט איז וועליע שוין נישט אַראָפּ קיין לעבעדיקער...

זיינע דאַקטוירים האָבן געזאָגט, אז זיין קראַנקהייט האַט אַנגענומען דעם כאַראַקטער פון — וואָס זיי האָבן אַנגערופן — א גאַלאָפּירנדיקע טשאַכאָטקע, וואָס קאָן אַמאָל מאַכן א סוף צו א מענטשנס לעבן אין איינע זעקס חדשים. וועליע, אַבער, האַט אפילו קיין פינף חדשים נישט אויסגעהאַלטן. אַרום סוף פון פערטן חודש זינט ער האַט אַנגעהייבן שפּייען מיט בלוט, איז ער שוין געווען הויט אָן ביינער, מער טויט ווי לעבעדיק, און סוף חודש אַפּריל, איין טאָג נאָך פּסח, איז ער אויסגעגאַנגען, ווי ס'גייט אוים א צאַנקדיק ליכט.

דאָס איז געווען אין א דאַנערשטיק. אויפן צווייטן פרי-מאַרגן, פרייטיק, איז געווען די לוויה — שוין די צווייטע לוויה אין דער באַקסער-פאַמיליע אין איינע פיר חדשים.

קאַפּיטל פיר־און־צוואַנציק

וועליעס ירושה

עליע איז נישט געווען קיין רייכן טאַטנס א זון וועלכער איז געווארן זיאַמע באַקסערס איידעם, און זיאַמע איז טאַקע נישט געווען צופריידן פונם שידוך. וועליעס פאַטער, יאַנקל הינדעס, האַט געהאַט א קליין געשעפט פון שרייב־געציימ — פאַפּיר, בלייערס, קאַנווערטן, טעטראַדן, פּענס, טינט וכדומה. דאָס איז געווען א לאַחדים־געשעפט, און קיין גרויסע גליקן האַט מען דערביי נישט געמאַכט. אַבער אויף בילדונג פאַר זיינע קינדער האַט יאַנקל קיין געלט נישט געקאַרגט.

זענען טאַקע ביי אים אויסגעוואַקסן פיר פיינע, געבילדעטע קינדער, צוויי זין און צוויי טעכטער, אַלע — אויך גאַנץ שיינע. אַבער דער שענסטער און געראַטנסטער איז געווען יאַנקלס אינגערער זון — וועליע. ער איז געווען הויך געוואַקסן, האַט געהאַט א פאַר שיינע, טיף־ברוינע פינקלדיקע אויגן, א הויכן ווייסן שטערן איבער א בלייך, פיין־געטאַקט פּנים. דערצו האַט ער געקענט דעקלאַמירן אויסנווייניק פאַעמעס פון פּושקין, לערמאַנטאָוו, נאַדסאַן און אַנדערע, און האַט אויך געקענט שפּילן מאַנדאַלין.

איז קיין וואונדער נישט וואָס מינדל באַקסער האַט זיך פאַרליבט אין אים באַלד נאָך זייערע ערשטע צוויי־דריי בא־

געגענישן אין סאן־סו־סי פאַרק. מינדלם פאַטער, אַבער, זיאַמען, איז נישט געווען צום הארצן זיין טאַכטערס ראַמאַן מיט אַט דעם בחור. אמת, וועליע איז א שיינער יונג, מ'קאַן אפילו זאָגן, א קראַסאַווץ. אמת אויך, ער איז א אינטעליגענטער בחור, רעדט רוסיש אויסגעצייכנט און שפילט זייער גוט אויף זיין מאַנדאַלין רוסישע און אוקראַינישע ראַמאַנסן. אַבער — תכלית?

אזוי, בערך, זענען געגאַנגען זיאַמע באַקסערס טענות קעגן דעם שידוך מיט יאַנקל הינדעסעס זון. ווי א פראַקטישער געשעפטמענטש האָט זיאַמע געוואָלט פאַר זיין טאַכטער א רייכן טאַטנס א זון, אַדער א יונגמאַן מיט א גוטער פּראַפעסיע אין האַנט. איז אַבער מינדלם פאַרליבטקייט אין וועליען געווען שטאַרקער פון איר פאַטערס ארגומענטן. האָבן נישט געהאָלפן קיין טענות — און ס'איז געווארן א שידוך.

נאָך דער חתונה האָט זיאַמע געמאַכט זיין איידעם פאַר אַן אייגנטימער פון א נחלה — א הויז אין צענטער פון שטאַט, אַנטקעגן דעם סאַבאַר (דעם גרעסטן פּראַוואַסלאַווענע קלויסטער אין בערדיטשעוו). דאָס הויז, וואָס זיאַמע האָט איינגעהאַנדלט פאַר וועליען, איז געווען א גרויסער צוויי־גאַרנדיקער מויער, מיט דריי וואוינונגען אויבן, פיר קלייטן אונטן, און פיר סקלאַדן גאַר אונטן, וואָס זענען אויך געווען פאַרדונגען. די הכנסה פון דער נחלה איז געווען מער ווי געניג פאַרן יונגן פאַרפאַלק, און וועליע האָט דערביי גאָנץווינציק ארבעט געהאַט.

האָט דאָס יונגע פאַרפאַלק זיך געלעבט רואיק און צופרידן אונטער זיאַמעס און שפרינצלס שוץ. אַבער זייער גליק האָט נישט לאַנג געדויערט. אויפן דריטן יאָר נאָך דער חתונה האָט וועליע אַנגעהייבן אפט אונטערקרענקען; און שפעטער איז ער איינגעפאַלן מיט דער טויטלעכער מחלה, שווינדזוכט, וואָס

האָט, ווי מיר האָבן געזען, געמאכט א גיכן סוף צו זיין יונג לעבן.

**
*

נאָך זיין איידעמס טויט האָט זיאָמע געמוזט אַליין איבער-נעמען די השגחה איבער וועליעס ירושה — דעם הויז מיט די קלייטן. קודם כל האָט מען געדאַרפט באַנייען די פייער-סעקוראַציע אויפן בנין, וואָס איז געווען אויסגענאַנגען בשעת וועליע איז שוין געלעגן טויט-קראַנק און האָט וועגן דעם נישט געקאָנט טראַכטן אפילו. דאָס איז זיאָמען נישט אַנגעקומען אַזוי גרינג.

ס'איז שוין געווען אַריבערגענאַנגען א פאָר חדשים זינט ס'האָט זיך געענדיקט דער טערמין פון דער פריערדיקער סע-קוראַציע. די פאַרזיכערונג-געזעלשאַפט האָט גהאָט געשיקט וועגן דעם צוויי דערמאָנונגען, אָבער האָט קיין אָפּרוף נישט באַקומען. האָט איצטער זיך געפאָדערט אז דער גאַנצער בנין זאָל אויפסניי אינספעקטירט ווערן פון אויבן ביז אַראָפּ איידער ס'וועט אויף אים אַרויסגעגעבן א נייע פייער-פאַרזיכערונג. האָט דערווייל דער עסק זיך פאַרצויגן אויף איבער א חודש צייט.

דערנאָך האָט זיאָמע געזומען אַרייגקוקן אין די חשבונות פון דער נחלה — אירע הוצאות און הכנסות; און, ביים איבערקוקן די חשבונות, האָט זיאָמע באַמערקט אז איינער פון די קרעמערס אין דעם הויז איז היפשלעך הינטערשטעליק מיטן דירה-געלט פאַר דער קלייט וואָס ער פאַרגעמט. דער דאָזיקער קלייטניק איז געווען א קריסט, דער איינציקער גויע-שער קרעמער אינם הויז, און זיין נאָמען איז געווען: איוואָן פּאָפּוכין.

געהאָנדלט האָט פּאָפּוכין מיט צלמים, איקאָנעס, אויל-

לעמפלעך, סטאטועטקעס פון הייליקע און נאך אזוינע פרומע זאכן. נאר דאס געשעפט איז נישט געגאנגען אזוי פויגלדיק. דערצו נאך האט דער דאזיקער פרומער סוחר געהאט א שוואכ־קייט צום פלעשל... א גוטע העלפט, אויב נישט מער, פונם ביסל מזומן, וואס ער האט איינגעלייזט דורכן טאג, פלעגט ער פארטרינקען אין אוונט. האט ער קיינמאל נישט געהאט דאס פולע דירה־געלט פאר דער קלייט, און איז אלעמאל שולדיק געבליבן מער ווי מ׳האט געמעגט אים געטרויען.

האט נאך וועליע, איידער ער איז פארשלאפט געוואָרן, עטליכע מאל געפרואווט פועלן ביי פאפוכינען, ער זאל אים טאן די טובה און זיך ארויסקלייבן פון דער קלייט. אבער וועליע איז נישט געווען דער מענטש צו גיין מיטן גראבן עק. האט פאפוכין זיך נישט־ווייסנדיק געמאכט, גלייך ווי נישט אים מיינט מען. ער איז זיך געבליבן וויטער אין דער קלייט, האט וויטער געשניאשקעט פונם פלעשל, און זיין חוב איז געוואקסן אלץ גרעסער.

נאר אז זיאמע האט, נאך וועליעם טויט, זיך גענומען צום פארוואלטן די נחלה, האט ער גלאזט וויסן פאפוכינען מיטן הארבן וואָרט, אז ער ויל אים מער נישט האבן פאר קיין שכן; ער איז אים מוחל דעם חוב, נאר זאל ער זיך פארנעמען מיט זיין ביסל הייליקייטן פון דער קלייט — און טאקע וואס גיכער.

פון זיאמעם הארבע רייד האט פאפוכין דערפילט אז דער נייער הויז־אייגנטימער וועט זיך נישט לאזן אפקומען מיט פרומע צוזאגן; אז דאס מאל וועט ער, פאפוכין, טאקע מוזן זוכן פאר זיך אן אָרט ערגעץ אנדערש. אבער פון ארויבער־קלייבן זיך מיטן געשעפט אין אן אנדער אָרט האט ביי אים נאר קיין רייד נישט געקאנט זיין. פאר ארויבערפירן די סחורה

אין אַן אַנדער קראָם דאַרף מען באַצאָלן מזומן, און טאָקע באַלד אויפן אָרט — און קיין מזומן האָט ער נישט.

האָט פּאָפּוכין געברענט מיט צאָרן אויף זיין נייעם באַלעבאָס, אויף דעם זשיד „באָקסיאָר", ווי ער האָט גערופן באָקסערן — און ער האָט גענומען זוכן א מיטל וויאַזוי זיך אָפּצורעכענען מיט אָט דעם „פּאַרשאָלטענעם זשיד". האָט פּאָפּוכין אַזוי לאַנג געטראַכט ביז ער האָט זיך דערטראַכט צום טייוולשן פּלאַן: ער וועט אונטערצינדן דאָם הויז — און זאָל ס'גאַנצע הויז מיט אַלע זשידאָווסקי קלייטן, אויך זיין אייגענע קראָם, אַוועק מיטן רויך...

דער כיטרער פּאָפּוכין האָט אויסגערעכנט אַז מיט זיין אַוועקשיקן דעם זשידס הויז מיטן רויך וועט ער דערלאַנגען דעם הויז-אייגנטימער א שטאַרקן קלאַפ איבער דער קעשענע... וואָרים אידיש אייגנטום — האָט פּאָפּוכין געוואוסט — נעמט מען אין בערדיטשעוו נישט אַן צום סטראַכירן אויף דער פּולער סומע וואָס דאָם אייגנטום איז ווערט. אין די מייסטע פּאַלן נעמט מען עס אַן אויף נישט מער ווי א העלפט פון וואָס עס באַטרעפט.

לויט דעם דאָזיקן חשבון איז ביי פּאָפּוכינען אויסגעקומען אַז מיט זיין צוגעטראַכטן פּלאַן וועט ער שיסן צווישן האָזן מיט איין שאָס: ער וועט אי זיך אָפּרעכענען מיט דעם זשיד. „באָקסיאָר", און אי ער וועט דערפון אַרויסבאַקומען א שפּאָר ביסל מזומן פּאַר זיך אַליין: זיין געשעפט איז דאָך אויך פּאַרסטראַכירט, און דווקא אויף מער ווי די הייליקע סחורה אין זיין קראָם באַטרעפט. איז, אויב אים זאָל נאָר געראָטן אַז אויך פון זיין סחורה זאָל בלייבן א בארג אש, וועט ער דערצו גאָרנישט דערלייגן...

מיט אָט דעם ציל אין אויג האָט פּאָפּוכין געמומען זיך גרייטן צום דורכפירן זיין אייגן-באַשטימטע מיסיע פון אַן אונטערצינדער.

קאַפּיטל פינף־און־צוואַנציק

דער בלבול

י הינטערשטע וואַנט פונם הויז מיט די קלייטן און סקלאַדן איז ארויסגעגאַנגען אויף א שמאַל הינטערגעסל, וואו ביינאַכט איז זעלטן א מענטש פאַרבייגעגאַנגען. דורך אַט דעם גענסל האָט אי־וואַן פאַפּוכין, אין א פינצטערער זומער־נאַכט, סוף חודש סיוון, זיך צוגעשאַרט צו דער הינטערוואַנט פון יענעם הויז. דאָרטן האָט ער זיך אַפּגעשטעלט ביי א קליין פאַרגרא־טעוועט פענצטערל פון דעם מיטלסטן סקלאַד אינם הויז. אין האַנט האָט ער געהאַלטן א פּאָר פּעקלעך נאַסע שמאַטעס, גע־וויקט אין קאַראַסין.

א מינוט איז ער געשטאַנען און האָט זיך איינגעהערט אין אַלע זייטן, צי ס'גייט נישט אימיצער. אז ער האָט פון ערגעץ קיין שאַרף נישט געהערט, האָט ער מיט איין זעץ מיטן עלנ־בויגן ארויסגעשלאַגן א שייבל אינם פענצטערל. איצט, אז ער האָט שוין געהאַט אַן עפענונג, האָט ער מיט א שוועבעלע אַנגעצונדן איין פּעקל אין־קאַראַסין־געווייקטע שמאַטעס און עס אַרייַנגעוואַרפן דורך די אייזערנע גראַטעס אין סקלאַד אַריין.

פּאַפּוכין האָט אויסגעקליבן דעם מיטלסטן סקלאַד נישט בלויז וויל דאָס איז געווען דער צענטער פונם בנין, נאָר אויך דערפאַר וואָס ער האָט געוואוסט אז אין יענעם סקלאַד זענען תמיד אַנגעוואַרפן הויפנס פאַפּיר און אויסגעלוידיקטע קאַרטאַ־

נענע שאכטלען, וואס דאס איז זייער גוטער ברען־מאטעריאל. פאפוכין האט קיין טעות נישט געהאט. אין ווינציקער ווי א מינוט, נאך איידער ער האט באוויזן ארויסצולאזן פון האנט דאס צוויטע פעקל קעראסין־געוווייקטע שמאטעס, וואס ער האט געהאלטן גרייט אויף אויב מ'וועט דארפן, האט א שטאר־קער פלאם געטאן א שלאג ארוים פונם פענצטערל און האט באגאסן פאפוכינען מיט א העלן פאם ליכט אין זיין גאנצער לענג.

א דערשראקענער האט פאפוכין זיך א לאז געטאן לויפן. אבער אין דעם מאמענט האבן צוויי פאר שטארקע הענט אים א כאפ געטאן פון ביידע זייטן — און ער האט שוין נישט געקאנט זיך א קער טאן... דאס זענען געווען צוויי פאטשט־אנגעשטעלטע אויפן וועג אהיים פון זייער שפעטער נאכט־ארבעט. דערווייל זענען די פלאמען, וואס האבן ארויסגעזעצט פונם סקלאד־פענצטערל, באמערקט געווארן אין א פאר אנט־קעגנדיקע הייזער. זענען אנגעלאפן נאך עטלעכע מענטשן. כ'איז אויך אנגעקומען די נאענטסטע פייער־בריגאדע און האט זיך א נעם געטאן צו דער ארבעט...

דער שאדן פון דער שריפה איז נישט געווען קיין גרויסער. געהאט א היזק האבן נאר דער סקלאד, וואו דאס פייער איז אנגעצונדן געווארן. און די קראם וואס איבער יענעם סקלאד, — און די קראם איז נישט געווען פאפוכינס. אויך א טייל פון דער דרויסנדיקער וואנט איז פון די פייערלעשערס דורכגעבראכן געווארן. אבער דעם בנין אינגאנצן האט דאס ווינציק געשאדט.

פאפוכינס אויסרעכענונג האט נישט אויסגעהאלטן. נישט נאר איז זיין גאנצער פלאן דורכגעפאלן, נאר ער אליין איז אריינגעפאלן אין ען ערנסטער צרה...

**

די צווייי פֿאַטשט־אַנגעשטעלטע האָבן דעם געכאַפּטן אונ־טערצינדער איבערגעגעבן דער פּאָליציי. פּאָפּוכין האָט נישט געקאָנט לייקענען אַז ער איז געווען דער אונטערצינדער. מ׳האָט דאָך אים געכאַפּט ביי דער האַנט, און געכאַפּט האָבן אים צוויי רעגירונג־דינערס, ביידע — גוטע קריסטן. קאָנען דאָך נישט זיין קיין מער־באַגלייבטע עדות. זעט פּאָפּוכין, אַז ער איז אין אַ צרה; מ׳וועט אים זיכער פֿאַרשיקן אין טורמע — און ווער ווייסט אויף ווי לאַנג.

צעברענט זיך אין אים נאָך שטאַרקער דער צאָרן אויף דעם זשיד „באַקסיאַר״; איבער אים, איבער אָט דעם זשיד, איז ער דאָך איצטער אַזוי מיאום אַריינגעפאַלן; וועז „באַק־סיאַר״ וואָלט אים נישט געסטראָשעט מיט אַרויסשטעלן אים פון דער קלייט, וואָלט עס דאָך צו אָט דער גאַנצער צרה נישט געקומען... און פּאָפּוכין מאַכט־אַפּ ביי זיך: ער וועט אַריינ־שלעפּן דעם זשיד פּאַר אַ מיטשולדיקן. ער דערמאָנט זיך, אַז ערשט נישט לאַנג איז אַן אינספּעקטאָר פון אַ „סטראָאוואיע אָבשטשעסטוואָ״ (פּייער־פֿאַרזיכערונג געזעלשאַפֿט) געווען ביי אים קראָם, און וואָדאי אויך אין די אַנדערע קראָמען אוז ביי אַלע שכנים אינם הויז — זען צי ס׳זענען נישטאָ דאָרטן קיין פּייער־געפֿאָרן.

איז דאָך קלאָר אַז דער נייער הויז־אייגנטימער, „באַק־סיאַר״, האָט אָט ערשט אַרויסגענומען אַ נייע „סטראָאוווקע״ אויפן הויז, אַדער ער האָט פֿאַרגעסערט די סומע פון דער פּריערדיקער „סטראָאוווקע״. וועט דעריבער קיינעם נישט שווער זיין צו גלייבן, אַז דאָס האָט דער יידישער הויז־אייגנטי־מער, „באַקסיאַר״ אַליין, אויסגעפֿאַנעווען די שריפּה, כדי אייגצוקאַסירן דאָס „סטראָאוווקע״־געלט; און אַז דאָס האָט

ער, דער יידישער הויז־אייגנטימער, אַנגערעדט אים, פּאָפּוכינען, ער זאָל אונטערצינדן דאָס הויז.

מיט אָט דעם בילבול — האָט געפילט פּאָפּוכין — גייט ער אויף אַן אייזערנער בריק; אויף א זשיד וועט מען דאָס גרינג גלייבן. דערצו קאָן דאָס זיין א טובה פּאַר אים אַליין: ס׳קאָן זיין, אז פּאַר אָט דער „אויפדעקונג״ וועט מען אים פּאַרגרינגערן זיין אייגענע שטראָף. ער וועט דאָך נישט זיין דער הויפּט־שולדיקער... אָט דאָס אַלצדינג האָט פּאָפּוכין געהאָט צייט גוט דורכצוטראַכטן בשעת ער איז יענע נאַכט געזעסן א פּאַרשפּאַרטער אין פּאָליציי, וואַרטן ביז ס׳וועט אינדערפרי קומען א העכערער באַאַמטער און אים נעמען אויף א „דאָפּראָס״ (אויספרעג).

אויפן „דאָפּראָס״ האָט פּאָפּוכין, מיט א פרומער מינע, געזאָגט זיך צלמען און שווערן ביי אַלע חיליקע, אז דאָס האָט דער זשידאָווסקי הויז־אייגנטימער, דער „באַקסיאָר״, אים אי־בערגערעדט, ער זאָל אוינטערצינדן דאָס הויז, און האָט אים צוגעזאָגט, אים גוט צו באַלוינען דערפּאַר. פּאָפּוכין האָט אויך נישט פּאַרפעלט צו־צוגעבן, אז דער הויז־אייגנטימער האָט אים אפילו געסטראָשעט מיט פּרויסשטעלן אים פון זיין קלייט, אויב ער וועט נישט טאָן דעם אייגנטימערס ווילן...

האָט זיך אָנגעהייבן אַן אויספּאָרשונג, און דער הויפּט־אויספּאָרשער, דער פּראָקוראָר, האָט גיך אויסגעפונען, אז ערשט עטלעכע וואָכן פריער האָט טאָקע זיאָמע באַקסער פּרויסגענומען א פרישע סטראָכאָווקע אויפן הויז. די אויספּאָרשונג האָט זיך אויך דערוואוסט, אז פּאָפּוכין האָט טאָקע געהאַלטן ביים פּרויס־געשטעלט ווערן, מיט זיין הייליקער סחורה, פון זיין קלייט אין באַקסערס הויז.

דער פּראָקוראָר, ניקאָלאַי קאָראָיעוו, איז געווען א זון

פון א גלח א שונא ישראל, און אליין א פינצטערער אנטיסעמיט. זענען פאר אים אט די „אויפדעקונגען" וועגן דעם ייד באקסער געווען געווג אים צו „איבערצייגן" אז דער קריסט פאפוכין זאגט דעם אמת. האט מען, אויף זיין באפעל, זיאמען פערסטירט, און אים אפילו נישט געזאגט פארוואס. ערשט אויפן צווייטן טאג האט זיאמע באקסער געהערט וועגן קאראיעוום באשולדי-קונגען.

אין אנהייב האט זיאמע זיך אויסגעלאכט פון אט דעם ווילד-משוגהדיקן בילבול. אבער ער האט באלד איינגעזען, אז דאס איז נישט קיין שפילכל; אז דער שיכורניק פאפוכין האט דא פארקאכט א קאשע, וואס ער, זיאמע, וועט נישט קאנען אליין זיך ספראווען דערמיט. האט זיאמע פארלאנגט, מ'זאל אים לאזן ארויסרופן זיין אדוואקאט.

אנדערהאלבן מעת-לעת האט זיאמע אפגעפינצטערט אין קארצער ביז זיין אדוואקאט האט אים ארויסגענומען אויף א „זאלאג" (א משכון). דער משכן איז געווען — טאקע ס'הויז וואס פאפוכין האט געפראווט אוועקלאזן מיטן רויך.

***

אויך באקסערס אדוואקאט האט תחילת געמיינט אז ער וועט קאנען איינס-און-צוויי באווייזן דעם אומזין פון דעם לעכער-לעכן בילבול אויף זיין קליענט. אט זענען דאך אפן באקסערס ביכער וואס וויזן: ערשטנס — אז די „נייע" סטראכאווקע אויפן הויז איז נישט געווען קיין נייע, אויך נישט קיין פארגרעסערטע, נאר א באנייטע; און אז באנייען די סטראכאווקע האט מען געדארפט דערפאר, וואס די אלטע איז געווען אויסגענאנגען בשעת דער פריערדיקער הויז-אייגנטימער, באקסערס איצט-

פּאַרשטאַרבענער אייִדעם, איז געליגן טויט־קראַנק און האָט נישט געקאָנט זיך אָפּגעבן דערמיט.

צווייטנס, ווייזן די ביכער אַז איוואַן פּאָפּוכין האָט קיין־מאָל נישט געצאָלט זיין פּול דירה־געלט און קיינמאָל נישט אין צייט; און איז וואָס ווייטער שולדיק געבליבן דעם הויז־אייגן־טימער אַלץ מער און מער נישט־באַצאָלט דירה־געלט פּאַר דער קלייט וואָס ער האָט פּאַרנומען. איז דאָך קלאָר און פּאַר־שטענדלעך — האָט געטענהט דער אַדוואָקאַט — פּאַרוואָס דער הויז־אייגנטימער האָט געוואָלט פּטור ווערן פון אַזא נישט־קאָראַנטן שכן — און אָט דערפון נעמט זיך פּאָפּוכינס צאָרן און זיין בייזער, אומזיניקער בילבול אויף דעם אומשולדיקן הויז־אייגנטימער.

דאָס און נאָכמער האָט זיאָמע באָקסערס אַדוואָקאַט קלאָר אַרויסגעבראַכט פּאַר די אויספּאָרשערס. ער האָט אויך צוגע־שטעלט נעמען פון עטלעכע עדות, וואָס וועלן באַשטעטיקן דעם פּאַקט, אַז איוואַן פּאָפּוכין האָט אָפּטמאָל פּאַרשיכורט דאָס געלט וואָס ער האָט איינגעלייזט אין זיין קראָם; אַז ער איז בכלל אַ כראַנישער ליגנער, אַן אויסטראַכטער פון נישט־געשטויגענע זאַכן, און מע קאָן זיינע רייד נישט גלייבן אָפילו ווען ער שווערט זיך ביי גאָטס נאָמען.

אָבער דעם אַדוואָקאַטס אַלע טענות און באַווייזן האָבן גאָרנישט געהאָלפן. דער פּראָקוראָר קאַראַיעוו האָט זיך גע־האַלטן אייזן־פעסט ביי זיין באַשלום: ער מוז דעם ייד באָקסער שטעלן צום געריכט, אינאיינעם מיט דעם קריסט פּאָפּוכין — און זאָל דאָס געריכט אָנטשיידן וועָר פון די צוויי אָנגעקלאָגטע איז מער באַגלייבט. איצט האָט אויך דער אַדוואָקאַט איינגעזען, אַז דער עסק איז אַ סך ערנסטער ווי ער האָט געמיינט...

קאַפּיטל זעקס־אוּן־צוואַנציק

אַ צווייטער בילבול

יאָמע באַקערס אַדוואָקאַט, פּאָוועל מעלניקאָוו, אַ זון פון אַ פּאַרמעגלעכער רוסישער פאַמיליע, איז געווען אַ ליבהאַלער מענטש און האָט געוואוינט אין זשיטאָמיר. באַקער האָט געהאַט זיך באַקענט מיט אים ערשט אַ צוויי יאָר פריער און זיי זענען געוואָרן גוטע פריינט. די פריינטשאַפט צווישן זיי איז געקומען דורך באַקערס יונגן זון, בוזיקן. אויך מעלניקאָוו האָט געהאַט אַ זון פון איין עלטער מיט בוזיקן, און אויך זיין זון, פּעטיאַ, איז געגאַנגען אין גימנאַזיע אין זשיטאָמיר און איז געווען בוזיקס אַ שול־הבר.

איז פּעטיאַ אָפּטמאָל געווען בוזיקס גאַסט אין בערדיטשעוו אויף אַ טאָג אָדער צווי, וועו ביידע אינגלעך זענען געווען פריי פון גימנאַזיע. האָט באַקער, דורך פּעטיאַן טאַקע, איינמאָל פאַרבעטן פּעטיאַס עלטערן אויף אַ וויזיט קיין בערדיטשעוו. זענען מעלניקאָוו, זיין פרוי און זייער זון פּעטיאַ געווען באַקערס גאַסט אויף איבער אַ וואָך־ענד, און אַזוי האָבן זיך די צוויי פאַמיליעס באַקענט און, מיט דער צייט, אויך נאָענט באַפריינדט.

דורך אָט דער צייט האָט זיאָמע שוין עטלעכע מאָל זיך באַנוצט מיט מעלניקאָווס הילף און געזעץ־קענטעניש ביים שליסן קאָנטראַקטן צווישן פריצים ביי זייער קויפן און פאַרקויפן אימעניעס, אָדער צווישן אַ פּריץ און אַן אַרענדאַר ביים איבער־

גיבן פאַסעסיעס אין ארענדע. אזוי ארום האָט זיאַמע צו־געשארט מעלניקאָווז עטלעכע נייע רייכע קליענטן, אוז דער אַדוואָקאַט מעלניקאָוו האָט, נאַטירלעך, נישט פארפעלט אָפצו־שעצן באַקסערס פריינטשאַפט. האָט מעלניקאָוו, דעריבער, מיט מער ווי געווייטלעכן פליים זיך געזומען צו דער ארבעט: ארויסצושלעפן זיין פריינט באַקסערן פון דער צרה מיטן בילבול פון דעם שיכור אוז ליגנער פאַפוכינען.

***

פון זיין באַקענען זיך נעענטער מיט דעם פראַקוראָר קאַראַיעווז איז מעלניקאָווז קלאָר געוואָרן אז דאָ האָט ער צו טאָן מיט א טשינאָווניק וואָס איז דורכגעפרעסן מיט קרענק־לעכער שנאה צו יידן; אוז מעלניקאָוו האָט פארשטאַנען, אז אָט דער גלחישער זוז, וואָס האַלט תמיד גאָטס נאָמען אויף די ליפן, וועט זיך נישט אָפשטעלן פאר קיין שום זאַך וועז ס'קומט צו באַגראָבן א יידן... האָט מעלניקאָוו, אָחוץ דער געווייטלע־כער ארבעט פון צוגרייטן דעם מאַטעריאַל פאַר דער פארטיי־דיקונג, אויך אָפטמאָל פארבראַכט טעג אוז נעכט אין בערדי־טשעוו אויף א מער־„דעליקאַטער" ארבעט.

די דאָזיקע ארבעט איז באַשטאַנען פון פארשן אוז זוכן דורך געהיימע וועגן, זיך צו דערווייסן באַצייטנס מיט וואָסערע עדות אוז באַווייזן דער פראַקוראָר קאַראַיעוו גרייט זיך ארויסצו־טרעטן אין געריכט קעגן באַקסערן. אָט די ארבעט האָט מען, פארשטייט זיך, געדארפט טאָן זייער פאַרזיכטיק אוז ס'האָט אויך געקאָסט א היפשע מטבע; מ'האָט געדארפט אונטערקויפן מענטשן אין אוז ארום דעם פראַקוראָרס קאַנצעליאַריע... אָבער דערביי האָט מען געמוזט זיין שטאַרק אָפגעהיט; מ'האָט

געדאַרפט פריער זיך באַקענען מיט די מענטשן און וויסן וועמען אונטערצוקויפן און וויאַזוי...

דורך דער דאָזיקער ערבעט האָט מעלניקאָוו זיך דער־וואוסט זאכן וואָס האָבן אים שטאַרק באַאומרואיקט. מער פון אַלץ האָט אים געשראָקן די געהיימע ידיעה, אז קאַראַיעוו וועט זיך נישט אָפשטעלן אויף דעם איינעם בילבול, אז דער יידישער הויז־אייגנטימער האָט געדונגען פּאָפּוכינען אונטער־צוצינדן זיין הויז; צו אָט דעם בילבול האָט פּאָפּוכין — צי טאַקע קאַראַיעוו אַליין — צוגעטראַכט א צוויטן, א שפּאַגל־ניעם בילבול אויף דעם ייד, באַקסערן.

דער נייער בילבול איז געווען, אז באַקסער האָט געוואָלט ארויסשטעלן פּאָפּוכינען פון זיין קלייט נישט דערפאַר וואָס פּאָפּוכין איז געווען הינטערשטעליק מיטן דירה־געלט. א סימן — אָט איז דאָך פּאַראַן אן אַנדער קרעמער אינם זעלביקן הויז, א ייד מיטן נאָמען באַרנבלאָט, איז ער שולדיק כמעט אַזויפיל דירה־געלט ווי פּאָפּוכין. פונדעסטוועגן האָט יענעם קרעמער באָקסער קיינמאָל א וואָרט נישט דערמאָנט וועגן ארויסשטעלן אים פון דער קלייט. דעם קריסט פּאָפּוכינען, אָבער, האָט דער ייד באָקסער נישט געקאָנט פּאַרטראָגן פּאַר א שכן אין זיין הויז. פּאַרוואָס? — אָט דאָ קומט דער נייער בילבול:

דעם יידישן הויז־אייגנטימער האָט געשטאָכן אין די אויגן די הויליקע קריסטלעכע סחורה וואָס פּאָפּוכין האָלט אין זיין קראָם; די יידן קאָנען נישט אָנקוקן די צלמים און איקאָנעס, וואָס זענען — ווי דאָס איז וואויל באַקאַנט — שטאַרק פאַר־האַסט ביי אַלע יידן אומעטום פון אייביק אן; נאָכמער — דער אָנקלאָגער וועט באַווייזן מיט עדות, אז דער ייד באָקסער האָט איינמאָל אָפן געזאָגט פּאָפּוכינען, ער זאָל זיך פּאַרנעמען מיט זיינע „ליאַלקעס און שמאַטעס" פון דער קלייט; און אז

באקסער האט דערביי געלעסטערט דעם נאמען פון כריסטאסן און אפגעשפעט פון גאטם מוטער...

וועגן די עדות וואס ווילן דארפן באשטעטיקן די דאזיקע באשולדיקונג — האט מעלניקאוו זיך דערוואוסט — אז זיי זענען צוויי דארפישע גויים, א פאטער מיט א זון, וואס זענען טאקע איינמאל געווען ביי פאפוכינען אין קראם און האבן אים געזען רעדן מיט באקסערן. וואס פאפוכין און באקסער האבן דעמאלט צווישן זיך גערעדט האבן די צוויי גויים נישט געהערט און נישט געקאנט הערן. דעם ענדלעך מיט הייליקע זאכן האט זיך, פארשטייט זיך, נישט געלוינט אז פרעמדע זאלן הערן וואס דער הויז-אייגנטימער האט געהאט אים צו זאגן. און אוודאי האבן די גויים נישט געהערט פון באקסערס מויל די אויסגעטראכטע רייד, וואס די ניסטע באשולדיקונג האט אים צוגעשריבן.

אבער מעלניקאוו האט געוואוסט, אז קארציעוון וועט נישט שווער אנקומען אויסצוחזרן מיט די צוויי גויים וואס זיי זאלן זאגן אין גערישט. ער האט אויך געוואוסט, אז דער פראקוראר וועט — פאר עטלעכע גילדן אין האנט ארויס — גרינג פועלן ביי די צוויי כאכאלן, זיי זאלן שווערן, אז זיי האבן אליין, מיט זייערע אייגענע אויערן, געהערט פון דעם זשיד באקסער די רייד, וואס ער, קארציעוו, האט זיי ארויסבאקומענער אינפארמאציע איז דעם אדוואקאט מעלניקאוון געווארן זייער שווער אויפן הארצן. ער האט אנגעהייבן מורא-האבן אז אין דעם געווינלעכן קרימינאל-גערישט, אינם ארטיקן אויעזד, קאן זיך

גרינג מאכן אז קאראיעוו, מיט זיינע ווילדע בילבולים און פינצטערע מעטאדן, זאלן געווינען א „שולדיק"-וועדיקט קעגן באקסערן. דעמאלט וועט מען מוזן אנגעבן אן אפעלאציע צו א העכער געריכט. אבער דאס איז א לאנגע פראצעדור. דאס קאן זיך פארשלעפן אויף ווער-וויסט ווי לאנג, און ס'וועט דארפן אפקאסטן א פארמעגן. און ערשט קאן מען דאך נישט זיכער זיין אז דאס העכערע גערעכט וועט אומווארפן דעם ערשטן וועדיקט.

מעלניקאוו האט, נאטירלעך, נישט באהאלטן זיין מורא פון זיין קליענט — און פריינט — באקסערן, און ביידע האבן גענומען זוכן אן אנדער אויסוועג פון אט דער משונהדיקער לאגע.

קאַפּיטל זיבן־און־צוואַנציק

אַדיע, בערדיטשעוו!

ין א מאַנטיק אָוונט, אין דער ערשטער וואָך אין חודש אויגוסט, זענען ביי זיאַמע באַקסער אין הויז, אין זיין פּריוואַטן קאַבינעט, געזעסן דריי מענער און האָבן געקנייטשט די שטערנס איבער א נייער פּראָגע, וואָס באַקסערס שוועָרע לאָגע האָט אַרויסגערוקט. ס׳איז געווען העכער זעקס וואָכן איידער ס׳האָט געדאַרפט זיך עפענען דאָס גערייכט, וואו באַקסער האָט געזאָלט געשטעלט ווערן צו א פּראָצעס אויף דער טאַפּלטער באַשולדיקונג, אז ער איז אַן „אונטערצינדער" און א „גאַט־לעסטערער".

האָט זיאַמע באַקסער אויף יענעם אָוונט פּאַרופּן צו זיך זיין אַדוואָקאַט, מעלניקאָוון, און זיין שכן און לאַנג־יאָריקן פּריינט, לאזאר קאַגאַן, ער זאָל זיך מיט זיי באַראַטן וועגן א נייעם אויסוועג פון זיין קריטישער לאָגע. דעם נייעם אויסוועג פאָר זיך האָט געפונען טאַקע זיאַמע אַליין. ס׳איז געווען א ראַדיקאַלער שריט, און זיאַמע האָט געוואָלט הערן, וואָס זיינע צוויי נאָענטסטע פּריינט, מעלניקאָוו און קאַגאַן, וועלן האָבן וועגן דעם צו זאָגן.

זיאַמע האָט זיך אַרומגעזען אז דער עסק מיטן פּראָצעס, וואָס אים איז פּאַרגעשטאַנען, איז — ווי ער אַליין האָט עס אַנגערופן — א שפּיל פּאַרן טייוול. וואָרים אָחוץ וואָס דער

עסק קאן זיך פארשלעפן אויף וועך-וויסט וויפיל חדשים, אפשר יאָרן, און אים אָפּקאָסטן אַן אוצר, וועט דאָס זיכער רואינירן זיין גוטן נאָמען און אַוועקהרגענען זיינע געשעפטן. די רייכע פריצים וועלן נישט וועלן האָבן קיין עסקים מיט אַ יידן, וואָס שטייט אונטער קלאָגעס פון אונטערצינדעריי און גאָט-לעסטערונג.

האָט זיאָמע זיך געפאָסט אויף אַ זייער-ערנסטן און אַ זייער-ראַדיקאַלן שריט: ער וועט זאָגן „אַדיע!" צו זיין היימ-שטאָט, בערדיטשעוו, און אויף אייביק זיך אָפּגעזעגענען מיטן „זיסן" צאַרנלאָנד... יאָ, זיאָמע באָקסער האָט ביי זיך אָפּ-געמאַכט: ער פאָרט מיט זיין הויז-געזינט קיין אַמעריקע; ער וועט נישט דערלאָזן אַז דער אַנטיסעמיט קאַראַיעוו זאָל באַשמוצן דעם נאָמען באָקסער מיט זיינע פינצטערע שקרים און בילבולים, וואָס וועך-וויסט וויאַזוי דאָס קאָן שפּעטער זיך אָפּרופן אויף זיין, זיאָמעס, אייניציקן זון, זיין בוזיק...

דאָס הויז מיט קלייטן, וואָס איז געבליבן זיין טאַכטער, דער יונגער אלמנה, אַ ירושה פון איר מאַן, און וואָס איז איצטער פאַרמשכנט ביי די היטערס פון צאַרישער געהעכטיקייט, — דאָס האָט זיאָמע אינגאַנצן מפקיר געווען. פון זיינע מעקלערישע געשעפטן איז דאָך נישטאָ וואָס צו ליקווידירן. בלייבט נאָר די פראָגע וועגן זיין אייגן הויז מיט דער באַלעבאַטישקייט.

אָט וועגן דעם האָט עס זיאָמע יענעם אַוונט זיך באַראָטן מיט זיינע פריינט מעלניקאָוו און לאָזאַר קאָגאַן. זיאָמע האָט בדעה געהאַט איבערצושרייבן דאָס הויז מיטן גאַנצן האָב-און-גוטס אויפן נאָמען פון זיין פריינט און שכן, קאָגאַן. אָבער דער אַדוואָקאַט מעלניקאָוו האָט געהאַלטן אַז, ס'איז גלייכער מ'זאָל דאָס דאָזיקע ביסל אייגנטום, וואָס האָט באַטראָפן ארום צוואַנציק טויזנט רובל, איבערשרייבן אויפן נאָמען פון אַ

קריסט — אויב באַקסער קען אַזא איינעם, וואָס מע מעג אים געטרויען, און וואָס האָט נישט קיין שום שייכות צו דעם גערויכטלעכן פּראָצעס, צו וועלכן באַקסער וועט גערופן ווערן אין עטלעכע וואָכן ארום.

איז זיאָמען איינגעפאַלן איבערצושרייבן דאָס הויז מיט דער גאַנצער באַלעבאַטישקייט אויפן נאָמען פון מאַריניען — אונזער פון־פריער־באַקאַנטער מירל די ערלית. ער האָט געוואוסט אַז אויף דער קלוגער און אַרנטלעכער מאַריניען קאָן מען זיך פאַרלאָזן. זי וועט זיכער אויספאַלגן אַלצדינג וואָס ער וועט אַנזאָגן ... האָט זיאָמע טאַקע אַזוי געטאָן, און מאַריניען איז אַנגעזאָגט געוואָרן, אַז מיט אַלע פראָגעס וועגן דעם הויז און דער באַלעבאַטישקייט זאָל זי זיך וואַנדן צום שכן, הער לאַזאַר קאַגאַן, וואָס איז, ווי זי וויסט, אַן אַלטער פריינט פון דער באַקסער־פאַמיליע.

אַוודאי האָט מאַריניע גוט געקענט דעם רייכן שכן, קאַגאַנען. ער איז דאָך אַן אָפּטער גאַסט ביי די באַקסערס און זיצט אָפּ ביי זיי שעהן לאַנג ביי דעם קאַרטן־טישל מיטן באַלעבאָס אַדער ביי א דאָמינאָ מיט דער באַלעבאָסטע. מאַריניע האָט נאָר נישט פאַרשטאַנען צו וואָס האָט מען עס פלוצים איבערגעשריבן דאָס הויז אויף איר נאָמען. שפּעטער, אַז זי האָט געזען די פאַמיליע זיך פאַקן אין וועג אַריין, האָט זי זיך נאָך מער געחידושט: וואוהין פאָרן זיי אַלע מיטאַמאָל? אויף ווי לאַנג פאָרן זיי אַוועק? און פאַרוואָס מוז זייער אַוועקפאָרן זיין א סוד? אָבער ס׳האָט נישט לאַנג געדויערט, און די אַלע זאכן זענען אויך מאַריניען קלאָר געוואָרן.

**
*

פֿאַרלאָזט די שטאָט האָבן די באָקסערס נישט אַלע מיט־אַמאָל. פֿריער זענען אַוועקגעפֿאָרן באָקסערס ווייב, שפֿרינצל, מיט זייער בן־יחידל, בוזיקן. דרויי טעג שפּעטער — דאָס איז געווען אין אַ זונטיק ביינאַכט — האָבן זיאָמע אַליין און זיין טאָכטער, מינדל, זיך אַרויסגעשאָרט פון שטאָט, אויף שוין מער קיינמאָל נישט צוריקקומען אַהין. אין אַ קליין שטעטל ביי דער עסטרייכישער גרענעץ האָט די פֿאַמיליע זיך פֿאַר־אייניקט און איז צוזאַמען אַריבער די גרענעץ קיין אויסלאַנד. און נישט מער ווי פינף טעג נאָכן פֿאַרלאָזן בערדיטשעוו איז שוין די גאַנצע באָקסער־פֿאַמיליע געווען אויף אַ האַלענדישער שיף, וואָס איז געגאַנגען קיין ניו־יאָרק.

אָט אַזוי איז מאַריניע, דורך אַ משונהדיקן צופֿאַל, געוואָרן די באָלעבאָסטע איבער דעם גאַנצן הויז פון דער פֿאַמיליע באָקסער, וואוהין זי איז מיט אַ פֿאָר יאָר פריער, פונקט אַזוי אומגעריכט, אַנגעקומען דינען ווי אַ וואַכפרוי. פֿאַרשטייט זיך, אַז מאַריניעס מאַן, דער סטאַרעזש וואַסילי, האָט איר געהאָלפן טראָגן דעם עול פון אויפֿפֿאָסערין אויפן הויז. אָלע אַנדערע דינערינס האָט מאַריניע, אויפן אָנווייז פון לאָזאָר קאַגאַן, אייניקע־ציקווייז באָפֿרייט פון זייערע שטעלעס, און קיין איינע פון זיי איז, חלילה, נישט געווען געקריוודעט ביים אַוועקגעשיקט ווערן. אָבער דערמיט האָט זיך נאָך נישט געענדיקט מאַריניעס ראָליע אין דער באָקסער־פֿאַמיליע.

**
*

אין ניו־יאָרק האָט זיאָמע באָקסער גאָר גיך איינגעזען אַז פֿאַר אים איז קיין תכלית נישט צו בלייבן אין דער גרויסער טומלדיקער שטאָט. אים האָט זיך שטאַרק געבענקט נאָך אַ שטיקל גאָרטן, אַ סאָד און אַן אייגן שטיקל נחלה, ווי ער האָט

עם געהאט אין דערהיים. האט ער, נאך א לאנגן ישוב־הדעת, ביי זיך אפגעמאכט: ער וועט זיך איינשאפן א פארם נישט וויט פון דער גרויסער שטאט, און פרואווען לעבן פון דער פרוכט פון דער ערד, אזויווי זיינע אמאליקע קונדן, די פאסעסארן אין צארנלאנד. אבער צו דעם מוז ער האבן די הילף פון אזוינע אייגענע און געטרייע מענטשן ווי וואסילי און מאריניע.

האט באקסער, נישט לאנג נאך זיין קומען קיין ניו־יארק, געשריבן, אין איינעם פון זיינע בריוו צו זיין פרוינט לאזאר קאגאן, וועגן זיין פלאן זיך צו באזעצן אויפן לאנד. אין דעם דאזיקן בריוו האט באקסער געבעטן ביי קאגאנען צוויי טובות: 1 — ער זאל וואס גיכער געפינען א קוגה אויפן הויז מיט דער באלעבאטישקויט, און דערביי זיך נישט שטעלן צו שטארק אויפן פרייז... 2 — ער זאל זען פועלן ביי מאריניען און איר מאן, זיי זאלן אינוויליקן צו פארן קיין אמעריקע; ס'וועט זיי ביי זייערע אלטע באלעבאטים אין דעם נייעם לאנד זיך לעבן בעסער ווי ביי נייע באלעבאטים אין דער אלטער היים.

קאגאנען איז גאר נישט שווער געווען אויסצופילן די ביידע בקשות פון זיין פרוינט באקסער. אויפן זעקסטן חודש נאכדעם ווי די באקסערס האבן געהאט זיך אפגעזעגנט מיט בערדיטשעוו, זענען אויך מאריניע און וואסילי שוין געווען אויפן וועג קיין אמעריקע.

ס ו ף